

שבוע פרשת קרח

(22 – 28 June 08)

י"ט – כ"ה סיון ה'תשס"ח

ספרי' – אוצר החסידים – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
שלישי

היכל
תשיעי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

סניף אה"ק כפר חב"ד

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

ה' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

קז

זה המומדר נאמר על ארבעה שיצאו מצרה לרוחה צריכים להודות לה/ כי בעונש חטאים היו בצרה ובחסד אלהים נצלו ומהראוי לשבח ולספר בפני רבים:

א הָדָו לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ: ב יֹאמְרוּ גְאוּלַי יְהוָה אֲשֶׁר גָּאֵלָם מִיַּד־צָר:
 ג וּמֵאֲרָצוֹת קִבְּצָם מִמִּזְרַח וּמִמַּעֲרֹב מִצָּפוֹן וּמִיָּם: ד תָּעוּ בַּמִּדְבָּר בִּישִׁימוֹן בְּדֶרֶךְ עֵיר מוֹשֶׁב
 לֹא מִצָּאוּ: ה רַעֲבִים גַּם־צִמְאִים נַפְשָׁם בָּהֶם תִּתְעַטֵּף: ו וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בְּצָר לָהֶם
 מִמִּצּוֹקוֹתֵיהֶם יִצִּילֵם: ז וַיִּדְרִיכֵם בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל לָלֶכֶת אֶל־עִיר מוֹשֶׁב: ח יוֹדוּ לַיהוָה חֲסִדּוֹ
 וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: ט כִּי־הִשְׁבִּיעַ נֶפֶשׁ שִׁקְקָה וְנֶפֶשׁ רָעֵבָה מִלֵּא־טוֹב: י יִשְׁבִּי חֲשֹׁךְ
 וְצִלְמוֹת אֲסִירִי עָנִי וּבְרוּל: יא כִּי־הִמְרוּ אִמְרֵי־אֵל וַעֲצַת עֲלִיוֹן נֶאֱצוּ: יב וַיִּכְנַע בַּעֲמֹל לָבָם
 כְּשָׁלוּ וְאִין עֹזָר: יג וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בְּצָר לָהֶם מִמִּצּוֹקוֹתֵיהֶם וַיִּשְׁיַעֵם: יד וַיֹּצִיאֵם מִחֲשֹׁךְ
 וְצִלְמוֹת וּמוֹסְרוֹתֵיהֶם יִנְתֵּן: טו יוֹדוּ לַיהוָה חֲסִדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: טז כִּי־שָׁבַר דִּלְתוֹת
 נְחֹשֶׁת וּבְרִיחֵי בְרוֹזַל גִּדָּע: יז אוֹיְלִים מִדֶּרֶךְ פֶּשַׁעַם וּמַעֲוֹנֹתֵיהֶם יתַעֲנוּ: יח כֹּל־אֲכַל תִּתְעַב
 נַפְשָׁם וַיִּגִּיעוּ עַד־שַׁעֲרֵי־מוֹת: יט וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בְּצָר לָהֶם מִמִּצּוֹקוֹתֵיהֶם וַיִּשְׁיַעֵם: כ יִשְׁלַח
 דְּבָרוֹ וַיִּרְפָּאֵם וַיִּמְלֹט מִשְׁחִיתוֹתָם: כא יוֹדוּ לַיהוָה חֲסִדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: כב וַיִּזְבְּחוּ
 זִבְחֵי תוֹדָה וַיִּסְפְּרוּ מַעֲשָׂיו בְּרִנָּה: כג יוֹרְדֵי הַיָּם בִּאֲנִיּוֹת עֲשִׂי מְלֹאכָה בְּמִים רַבִּים: כד הִמָּה
 רְאוּ מַעֲשֵׂי יְהוָה וְנִפְלְאוֹתָיו בְּמִצּוֹלָה: כה וַיֹּאמֶר וַיַּעֲמֵד רוּחַ סַעְרָה וְתִרְוּמָם גָּלְיוּ: כו יַעֲלוּ
 שָׁמַיִם יִרְדּוּ תְהוֹמוֹת נַפְשָׁם בָּרַעַה תִּתְמוּגַג: כז יַחֲוּגוּ וַיִּנּוּעוּ בַּשָּׁפּוֹר וְכֹל־חֲכֻמָּתָם תִּתְבַּלַּע:
 כח וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בְּצָר לָהֶם וּמִמִּצּוֹקוֹתֵיהֶם וַיֹּצִיאֵם: כט יִקָּם סַעְרָה לְדִמְמָה וַיַּחֲשׂוּ גְלִיהֶם:
 ל וַיִּשְׁמְחוּ כִּי־יִשְׁתַּקּוּ וַיִּנָּחֵם אֶל־מַחֲזוֹ חֲפָצָם: לא יוֹדוּ לַיהוָה חֲסִדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם:
 לב וַיִּרְוּמוּהוּ בְּקֹהֶל עָם וּבְמוֹשֶׁב זִקְנִים יִהְלֹוּהוּ: לג יֵשֶׁם נְהָרוֹת לְמִדְבָּר וּמִצָּאי מַיִם
 לְצִמְאוֹן: לד אֶרֶץ פָּרִי לְמִלְחָה מְרַעַת יֹשְׁבֵי בָהּ: לה יֵשֶׁם מִדְבָּר לְאֲנִים־מַיִם וְאֶרֶץ צִיָּה
 לְמִצָּאי מַיִם: לו וַיּוֹשֶׁב שָׁם רַעֲבִים וַיְכַוְּנוּ עִיר מוֹשֶׁב: לז וַיִּזְרְעוּ שָׂדוֹת וַיִּטְעוּ כִּרְמִים וַיַּעֲשׂוּ
 פְּרִי תְבוּאָה: לח וַיְבָרְכֵם וַיִּרְבּוּ מְאֹד וּבָהֱמָתָם לֹא יִמְעִיט: לט וַיִּמְעֹטוּ וַיִּשְׁחוּ מַעֲצָר רָעָה
 וַיִּגְזֹן: מ שִׁפְדוּ בּוֹז עַל־נְדִיכִים וַיִּתְּעַם בְּתֵהוּ לֹא־דֶרֶךְ: מא וַיִּשְׁגְּב אֲבִיוֹן מַעֲוִי וַיִּשֶׁם כָּצָאן
 מִשְׁפָּחוֹת: מב יִרְאוּ יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁמְחוּ וְכֹל־עוֹלָה קִפְצָה פִּיהֶם: מג מִי־חֲכָם וַיִּשְׁמַר־אֱלֹה וַיִּתְּבוּנֵנוּ

חֲסִדֵּי יְהוָה:

קח

א שִׁיר מִזְמוֹר לְדָוִד: ב נִכּוֹן לִבִּי אֱלֹהִים אֲשִׁירָה וְאֶזְמְרָה אֶף־כְּבוֹדִי: ג עֲוִירָה הִנָּבֵל וְכָזֹר
 אֶעֱוִירָה שָׁחַר: ד אֹדֶךָ בְּעַמִּים ו יְהוָה וְאֶזְמְרֶךָ בְּלִאֲמִים: ה כִּי־גָדַל מַעַל־שָׁמַיִם חֲסִדֶּךָ
 וְעַד־שָׁחֲקִים אֲמַתְּךָ: ו רִוְמָה עַל־שָׁמַיִם אֱלֹהִים וְעַל כָּל־הָאָרֶץ כְּבוֹדֶךָ: ז לִמְעַן יִחַלְצוּן יְדִידֶיךָ
 הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וְעֲנֵנִי: ח אֱלֹהִים ו דְּבַר בְּקִדְשׁוֹ אֶעֱלֶזָה אֲחַלֶּקָה שְׂכָם וְעַמְּךָ סִבּוֹת אֲמַדְךָ:
 ט לִי גִלְעָד ו לִי מְנַשֶּׁה וְאַפְרַיִם מְעוֹז רֹאשִׁי יְהוּדָה מְחַקְקִי: י מוֹאָב ו סִיר רַחֲצִי עַל־אֲדָמוֹם
 אֲשִׁלֶּךְ נַעֲלִי עָלַי פִּלֶּשֶׁת אֲתַרוּעֶע: יא מִי וְכִלְנִי עִיר מִבְּצָר מִי נַחֲנִי עַד־אֲדָמוֹם:
 יב הֲלֹא־אֱלֹהִים זָנַחְתָּנוּ וְלֹא־תִצָּא אֱלֹהִים בְּצַבָּאוֹתֵינוּ: יג הִבַּהֲלָנוּ עֲזָרַת מִצָּר וְשׂוֹא תִשׁוּעַת
 אֲדָם: יד בְּאֱלֹהִים נַעֲשֶׂה־חִיל וְהוּא יָבוֹם צָרֵינוּ:

בחסות

לוי שִׁי' **הלוי** בן חנה

וזוגתו **שרח (אולגה)** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום הלוי וזוגתו **אורלי**

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי' הלוי, אילת, יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

מפתח כללי

- א) מזמורי תהלים ק"ז ק"ח..... ב
- ב) מאמר ד"ה ויקח קרח ש"פ קרח, מבה"ח תמוז, ה'תשי"ד..... ה
- ג) שיחת ש"פ קרח, מבה"ח תמוז ה'תשי"ד..... יב
- ד) לקוטי שיחות פרשת קרח (בלה"ק)..... טז
- ה) שיעורים בספר התניא (מוגה) לשבוע פרשת קרח..... כג
- ו) לוח "היום יום" לשבוע פרשת קרח..... לב
- ז) הלכה יומית לעיון ברמב"ם..... לד

שיעורי רמב"ם – ע"פ נוסח כתבי יד תימן מדויקים (קאפח):

- ח) – ג' פרקים ליום לשבוע פרשת קרח..... לו
- ט) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת קרח..... נו
- י) – ספר המצוות לשבוע פרשת קרח..... סב
- יא) ביאורים לפרקי אבות פרק ג משנה ג..... ע
- יב) נביאים וכתובים יהושע פרק יג, דברי הימים-א פרק יא..... עא
- יג) מסכת סוטה עם ביאורים מדף כט עד דף לה..... עו

מתורת רבותינו נשיאי חב"ד:

- יד) שולחן ערוך הלכות שבת - אדמו"ר הזקן..... קז
- טו) שולחן ערוך הלכות ברכות השחר - אדמו"ר הזקן..... קח
- טז) תורה אור - ד"ה בחודש השלישי - אדמו"ר הזקן..... קי
- יז) מאמרים קונטרסים - אדמו"ר האמצעי..... קיא
- יח) דרך מצותיך – ספר המצוות - אדמו"ר ה"צמח צדק"..... קיב
- יט) המשך והחרים תרל"א - אדמו"ר מוהר"ש..... קיד
- כ) קונטרס ומעין - אדמו"ר מוהרש"ב..... קטו
- כא) ספר המאמרים תר"ץ - אדמו"ר מוהרי"צ..... קטז
- כב) לקוטי דיבורים - אדמו"ר מוהרי"צ..... קטז
- כג) אגרות קודש – אדמו"ר מוהרי"צ..... קיח
- כד) חומש, רש"י ותרגום אונקלוס לשבוע פרשת קרח..... קיט
- כה) לוח זמנים לשבוע פרשת קרח..... קלה

בס"ד. ש"פ קרח, מבה"ח תמוז, ה'תשי"ד

(הנחה בלתי מוגה)

ויקח קרח בן יצהר בן קהת גו' כי כל העדה כולם קדושים גו' ומדוע תתנשאו על קהל הוי"א¹. ואיתא במדרש² שנסמכה פרשה זו לפרשת ציצית שבסיום פ' שלח, כיון שטענתו של קרח היתה בענין זה, שאמר למשה טלית שכולה תכלת מהו שתהא פטורה מן הציצית, אמר לו משה חייבת בציצית, אמר קרח טלית שכולה תכלת אינה פוטרת את עצמה, ד' חוטין פוטרין אותה. בית מלא ספרים מהו שיהא פטור מן המזוזה, א"ל חייב במזוזה, אמר קרח, כל התורה שהיא רע"ה פרשיות אינה פוטרת את הבית, פרשה אחת שבמזוזה פוטרת אותה. והנה, שייכות שאלות אלו למחלוקת על כהונת אהרן ע"פ פשוט הוא שטענת קרח היא שאין צריך לפרשה מיוחדת וחוט מיוחד דוקא, וכמו"כ הנה כל העדה כולם קדושים ואין צריך לאהרן דוקא. אמנם צריך להבין, מהו ענין ב' השאלות דטלית שכולה תכלת ובית מלא ספרים, דלכאורה הי' מספיק באחד מהם, ומה הוסיף קרח בשאלתו בענין בית מלא ספרים על שאלתו בענין טלית שכולה תכלת. ועוד צריך להבין, מה רצה להוכיח שטלית שכולה תכלת תהא פטורה מן הציצית לגמרי, הרי טענתו היתה יכולה להיות רק שתהא פטורה מן התכלת, אבל לא מן הציצית הלבן. וביותר אינו מובן ע"פ הנ"ל שבשאלה זו רצה להוכיח נגד כהונת אהרן, שהרי באהרן כתיב³ כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן זקן אהרן שיורד גו', היינו, ירידה והמשכה, שהו"ע החסד שהוא לבן, ואיך אפשר שתכלת שהו"ע הגבורה, דאכיל ושצי⁴, יהי' תחליף לענין הלבן.

(ב) ויובן כל זה בהקדים⁵ שבכללות יש ג' ענינים והם מזון לבוש ובית⁶, וג' ענינים אלה מתחלקים לב' מדריגות, אור פנימי ואור מקיף, שהו"ע אור הממלא ואור הסובב, דמזון הוא אור פנימי, אור הממלא, ולבוש ובית הם אור מקיף, אור הסובב. וביאור הענין, דהנה, ההפרש בין אור הממלא לאור הסובב הוא, שאור הממלא הוא בהתלבשות ובגילוי, והמשל והדוגמא על זה הוא מהשפעת השכל ממשפיע למקבל, שההשפעה היא בהתלבשות, הן התלבשות שמצד המשפיע, הן התלבשות שמצד האור או השפע, והן התלבשות שמצד המקבל. דהנה, כאשר המשפיע רוצה להשפיע השכל למקבל, אזי צריך להעלים תחילה פנימיות השכל שלמעלה מהמקבל, ומה שמשפיע לו הוא רק חיצוניות השכל בלבד ששייך אליו, ובזה גופא צריך הוא להתלבש בחושי המקבל בכדי שידע איך להשפיע אליו, היינו שההשפעה תהי' בהתאם לאופן חושי וכלי המקבל, שזהו"ע כליות יועצות⁷, שלבד זאת שבתחלה צריך להמציא בעצמו חיצוניות השכל השייך להשפעה, הנה גם כאשר כבר יש

עטר"ת ע' תצג ואילך).

(6) ראה לקו"ת ברכה צח, ד ואילך. ד"ה ויקהל ס"ב ואילך

(לעיל ע' קו ואילך).

(7) ברכות סא, א.

(1) קרח טז, א ואילך.

(2) ויק"ר פי"ח, ג. ועוד.

(3) תהלים קלג, ב.

(4) ראה זח"א נ, ב ואילך. זח"ג קעה, סע"א. ובכ"מ.

(5) בכל הבא לקמן – ראה ד"ה ויקח קרח עטר"ת (סה"מ)

אצלו השכל שרוצה להשפיע, צריך להיות כליות יועצות איך להשפיע, בכדי שיותפס בחושי המקבל. וזהו שיש חילוקים במלמדים, שיש מלמד בר פועל ויש שאינו בר פועל⁸, ויכול להיות שהמלמד הבר פועל הוא למטה במדריגה בענין ההשגה, ואף שבענין ההשפעה הרי נוגע בעיקר ענין ההשגה, שהרי כאשר אינו משיג בעצמו את השכל אין ביכולתו להשפיע, מ"מ, עם היותו למטה במדריגה בענין ההשגה, וכמו מלמד דרדקי, שאינו יכול ללמד משנה וגמרא, אבל בענין זה שהוא משיג, הרי הוא דוקא בר פועל, לפי שיש בו ענין הכליות יועצות, שביכולתו להשפיע באופן שיהי' מתאים לחושי המקבל. ונוסף על ההתלבשות שמצד המשפיע, יש גם התלבשות שמצד השפיע, שהרי יש שכל כזה שהוא מבלבל ושובר את הכלי, אך יש שכל כזה שגם טרם שנתפס בחושי המקבל, לא זו בלבד שאינו מבלבל כו', אלא הוא מאיר להמקבל, והיינו, לפי שכללות השכל (עוד טרם שנתפס בחושי המקבל) שייך להמקבל, שזהו"ע ההתלבשות שמצד השפיע. ואח"כ ישנו ענין ההתלבשות שמצד המקבל, היינו, שהשכל נתפס ומושג ומובן ומוקף בכלי המקבל.

והנה כמו שהוא במשפיע ומקבל, כמו"כ הוא גם בכחות הנפש כפי שנמשכים זמ"ז, מעילה לעלול, כמו במדות משכל, הנה מפנימיות השכל אי אפשר להיות ענין המדות, דכאשר הוא עסוק בפנימיות השכל אזי אינו שייך כלל למדות, ורק בחיצוניות השכל שייך הוא למדות, ובכדי שיהי' מהשכל מדות, צריך להיות תחילה בהשכל גופא ענין השייך למדות, שהוא ענין ההרגש, ובעבודת נה"א הוא הרגש הטוב דאלקות, והיינו, שאין זה ההרגש שקרבת אלקים לי טוב⁹, כי אם שאלקות הוא דבר טוב (בעצם), ואח"כ נעשה ההרגש דלי טוב, ועד שאח"כ נעשה יש מי שאוהב¹⁰, שזהו ציור המדה בכל פרטי ועניני'. וענין זה מתאים למשל הנ"ל דהשפעת השכל, דכמו שבהשפעת השכל הנה פנימיות השכל הוא למעלה מהשפעה לגמרי, ורק בחיצוניות השכל צריך להיות הכליות יועצות ושאר עניני התלבשות, כמו כן הוא גם בשכל ומדות, שפנימיות השכל הוא למעלה לגמרי מענין המדות, ורק בחיצוניות השכל צריך להיות ענין ההרגש, שהוא ע"ד כליות יועצות, והיינו שהשכל מתלבש לפי אופן המדות. וכמו שבהשפעת השכל הנה הענין דכליות יועצות (שהשכל מתלבש לפי אופן המקבל) אינו מספיק, אלא אח"כ מאירה ההשפעה בהמדות, ואח"כ היא נתפסת בכלי המקבל, כמו"כ הוא גם בשכל ומדות, שלאחרי שהשכל מתלבש לפי אופן המדות, שהו"ע ההרגש, נעשה אח"כ ההרגש דלי טוב, שזהו דוגמת הארת השכל בהמקבל, ואח"כ נעשים מדות בפועל. והנה, כמו שהוא בהמשכת המדות משכל, כמו"כ הוא גם בהמשכת השכל מלמעלה מהשכל בדרך עו"ע, שזהו ג"כ באופן של התלבשות בכל הענינים הנ"ל.

אמנם כל זה הוא באור פנימי, שהוא נתפס בהמקבל, ולכן צריך להתלבש לפי אופן המקבל, משא"כ כאשר אינו רוצה להשפיע להמקבל שיותפס אצלו, וכמו ברצון, שאין טעם לרצון, ובמילא אין זה נתפס בהמקבל, דכיון שאין הטעמה והסבר להרצון, הרי

(9) תהלים עג, כח.

(8) ראה גם המשך תעריב ח"א ע' צח. סה"מ תרפ"ג ע' צ.

(10) תו"א (בהוספות) ויקהל קיד, ד. ובכ"מ.

תש"ח ע' 80. ועוד.

אי אפשר שיותפס בהמקבל, וכיון שאין זה נתפס בהמקבל, אין זה מתצמצם ומתלבש לפי אופן המקבל, וכל ענין הרצון הוא רק שרוצה שיעשו כפי מה שרוצה.

(ג) **והדוגמא** מזה יובן למעלה, דאור הממלא שהוא אור פנימי, שנתפס בהעולמות, הרי הוא מתלבש בהם, ומשום זה יש ההתחלקות בעולמות, שבכל עולם מאיר האור לפי מעלת מדריגתו, ולכך זאת, הנה גם מצד עצם תפיסתו שהוא נתפס בכלים, הרי הוא בהתלבשות, שהרי עצם האור והאור שלגלות עצמותו אינו שייך כלל לכלים, ומה ששייך לכלים הוא רק חיצוניות האור, וחיצוניות האור גופא הנה בתחלה הוא מאיר בהכלים, ואח"כ הוא נתפס בהכלים ונעשה כפי אופן הכלים. והענין בזה, שבהכלים יש ג' מדריגות¹¹, פנימיות הכלי, אמצעות הכלי וחיצוניות הכלי, והיינו, שמה שהאור נתפס בהכלי ונעשה כמהות הכלי הוא גם באמצעות וחיצוניות הכלי, ובזה הוא ג"כ כמו בהשפעת השכל, שבתחלה הוא מאיר בהמקבל ואח"כ נתפס בו, וכמו"כ הוא בהארת האור בהכלים, שבתחלה הוא מאיר בהם ואח"כ נתפס בהם. אך כל זה הוא באור הממלא, משא"כ באור הסובב שהוא אור מקיף, הנה אור זה אינו נתפס בהעולמות, ומשום זה אינו מתלבש בהם, וגם אין שם ענין ההתלבשות בהכלים, והוא סובב ומקיף את כל העולמות בשוה¹².

והנה אור הממלא ואור הסובב בשרשם הו"ע אור הקו והעיגול הגדול. והענין בזה, דאור הקו הוא עד"מ כמו שרוצים לשאוב מים מנהר גדול לכלים קטנים, שאז צריך להיות צנור שהוא פועל התחלקות בהמים, אמנם התחלקות זו היא רק התחלקות כללית ולכלים גדולים, אך בכדי שתהי' התחלקות בפרטיות ובכלים קטנים, הרי זה ע"י עוד צנורות שהם מחלקים את המים לכלים פרטיים ולכלים קטנים, וכמו"כ הוא באור הקו שהוא כמו צנור הגדול שפועל בהאור התחלקות כללי, וכמו עולם העקודים שכל העשר אורות עקודים בכלי אחד, או למעלה יותר בא"ק, שהוא רצון כללי על כללות ההשתלשלות, דאף שצופה ומביט עד סוף כל הדורות, מ"מ כולם הם בסקירה אחת¹³, ובכדי שיהי' התחלקות פרטית, הוא ע"י עוד צנורות, כדאיתא בפרדס¹⁴ שמהכתר נמשכים ג' צנורות, לחכמה לבינה ולת"ת, וכמו"כ יש צנורות פרטיים בכל הספירות. וכל זה הוא באור הקו שהוא אור פנימי, אמנם עיגול הגדול אין בו ההתחלקות דעולמות, והוא סובב ומקיף את כולם בהשוואה, וכמו הרצון שהוא בכל הכחות בשוה. ומב' ענינים אלו דעיגול הגדול ואור הקו נמשכים אור הסובב ואור הממלא.

ועפ"ז יובן מ"ש¹⁵ את השמים ואת הארץ אני מלא, ולפעמים כתיב¹⁶ מלא כל הארץ כבודו, ותרגם זיו יקרי' שהוא הארה בלבד, וכאן כתיב אני מלא, שמורה על העצמות, וכמו"כ נאמר כאן את השמים ואת הארץ, ושם נאמר מלא כל הארץ בלבד. וע"פ הנ"ל

לקו"ת שה"ש יח, ד.

(14) שער ז (שער סדר הצנורות) פ"ב.

(15) ירמ' כג, כד.

(16) ישעי' ו, ג.

(11) ראה עץ חיים שער כ (שער המוחין) פ"ה. לקו"ת שלח

מא, ד. פירוש המלות לאדמו"ר האמצעי לג, ב. עה, א. שער

היחוד לאדהאמ"צ פ"ל. ובכ"מ.

(12) ראה תניא פמ"ח.

(13) נוסח ברכת זכרונות ר"ה יח, א (וע"ש בחדא"ג). וראה

יובן¹⁷ דמ"ש את השמים ואת הארץ אני מלא קאי על אור הסובב, שהוא עצמות ומהות האור (אני), שבאור זה לא יש התחלקות דעולמות, ולכן הוא בשמים ובארץ בשוה, ומ"ש מלא כל הארץ כבודו קאי על אור הממלא, דבאור זה יש התחלקות דשמים וארץ, וכמו שהוא בארץ הוא רק זיו והארה בלבד, שזהו זיו יקרי', וכמו שידוע שבהקו יש התחלקות, דעצם הקו הוא רק למעלה מאצילות, ובאצילות הוא רק הארת הקו, ומה שהקו בקע הפרסא עם הלמ"ד כלים דמלכות דאצילות ומאיר בבי"ע, הרי זה רק הארה, הארה דהארה, והארה דהארה דהארה¹⁸ בלבד, שזהו מ"ש מלא כל הארץ כבודו, זיו יקרי', זיו והארה בלבד.

ד) והנה אף שאור הסובב הוא למעלה במדריגה מאור הממלא, שהרי אור הממלא הוא בערך העולמות, משא"כ אור הסובב שהוא מקיף את כולם בהשוואה, מ"מ, הנה גם האור מקיף נמשך ע"י האור פנימי דוקא, כדאיתא בעץ חיים¹⁹ שהקו נמשך ומתעגל ונמשך ומתעגל, והיינו שגם העגולים (לבד עיגול הגדול) נמשכים ע"י הקו דוקא. וצריך להבין, דמאחר שהעגולים הם למעלה מהקו, למה הם נמשכים ע"י הקו דוקא. אך הענין הוא, דהנה באמת האור פנימי אינו הארה מהאור מקיף, אלא הוא אח להאור מקיף, והיינו, שקודם הצמצום יש גם האור פנימי, אלא שהוא בהעלם. וכמובן מהמשל הנ"ל מרב ותלמיד, משפיע ומקבל, שהרב צריך להעלים את פנימיות השכל ולהמציא את השכל השייך להמקבל, הרי אין זה באופן שע"י ההעלם והצמצום נתהווה חיצוניות השכל, כי גם בתחלה יש אצלו חיצוניות השכל, אלא שהוא בהעלם, ועי"ז שמעלים את הפנימיות נתגלה החיצוניות. וכמו"כ הוא גם למעלה, שאין זה שע"י הצמצום נתהווה אור הקו, כי אם שגם קודם הצמצום ישנו אור הקו, אלא שהוא בהעלם, והתגלותו היא ע"י הצמצום. וכיון שגם קודם הצמצום יש אור הבל"ג ואור הגבול, לזאת הנה האור הפנימי הוא אח לאור המקיף. ויתירה מזה, שנוסף לכך שהאור פנימי אינו הארה מאור המקיף אלא הוא אח לאור המקיף, הנה עוד זאת, שבאמת האור פנימי הוא למעלה מהאור מקיף, דכיון שהכוונה היא שהאור יהי' בהתלבשות ובגילוי, נמצא שמצד הכוונה הרי אור פנימי הוא עמוק ונעלה יותר. ולכן הנה גם האור מקיף נמשך ע"י האור פנימי דוקא, והיינו, דכיון שמצד הכוונה האור פנימי הוא למעלה יותר, לכן נמשכים העגולים ע"י הקו, שנמשך קצת ומתעגל, שזהו שהאור פנימי דוקא מגלה מעלתו של האור מקיף. וזהו"ע יבל ויובל, כמ"ש²⁰ יבל הוא אבי יושב אהל ומקנה, ושם אחיו יובל הוא הי' אבי כל תופש כנור ועוגב, דאהל הוא מקיף, ויבל הוא הראש למקיפים, ויובל הוא אבי כל תופש כנור ועוגב, דכנור הוא שיר, שענין השיר הוא צמאון תשוקה ועלי' למדריגה נעלית יותר, ויש בשיר גם ענין ההמשכה, שזהו"ע דעולים בשיר ונמשכים בשיר²¹, וענין העלי' וההמשכה הוא באור פנימי דוקא, שיש בו חילוקי מדריגות, דבאור מקיף שאין בו התחלקות מדריגות לא שייך עלי'

(20) בראשית ד, כ-כא.

(21) ע"פ שבת נא, ב. נתבאר בלקו"ת ברכה צח, א. סידור (עם

דא"ח) ערה, ד. ובכ"מ.

(17) ראה לקו"ת פרשתנו (קרח) נב, סע"ג ואילך. ואתחנן ט, א

ואילך. פ' ראה לג, א ואילך.

(18) ראה תניא אגה"ק ס"כ (קלא, ב). ועוד.

(19) שער א (דרוש עיגולים ויזר) ענף ב.

והמשכה, כי אם באור פנימי דוקא שיש בו התחלקות מדריגות. והנה, עם היות שיוכל הוא אבי כל תופש כנור ועוגב, שהו"ע אור פנימי, מ"מ הוא אח ליכל שהוא ראש למקיפים, וכנ"ל שאור פנימי הוא אח לאור מקיף²², ויתירה מזה, שהוא למעלה יותר, ולכן האור פנימי דוקא מגלה מעלתו של האור מקיף.

אמנם אף שאור פנימי הוא למעלה מאור מקיף, מ"מ, אור הממלא הוא זיו והארה בלבד, כמ"ש מלא כל הארץ כבודו, ותרגם זיו יקרי'. והענין בזה, דהנה, מעלת האור פנימי היא מצד שרשו דוקא, שמצד שרשו קודם הצמצום הרי הוא אח לאור מקיף, ולמעלה ממנו, אבל כמו שהוא נמשך למטה, שההמשכה היא ע"י הצמצום, הרי הוא זיו והארה בלבד, והיינו, שאף שגם האור מקיף נמשך ע"י הצמצום, מ"מ, אינו דומה פעולת הצמצום בהאור מקיף לפעולת הצמצום בהאור פנימי, דפעולת הצמצום באור מקיף הוא שבתחלה ה' בגילוי וע"י הצמצום אינו בגילוי כי אם בהעלם, והיינו, שאין זה באופן שהצמצום פעל בו מדידה והגבלה, אלא רק נגע בו הצמצום. ויתירה מזו, שגם כאשר מאיזה טעם שיהי' נתגלה האור מקיף, הנה הגילוי שלו הוא באופן שמאיר כמו שהוא בעצם, ורק נגע בו הצמצום, וזהו שאור הסובב נקרא לפעמים בשם אור הכלול בעצמותו, כיון שאור הסובב הוא הגילוי של העיגול הגדול, ואופן הגילוי הוא כמו שהוא בעצם, שאינו בבחי' יציאה חוץ לעצמותו, כי אם שנגע בו הצמצום בלבד. אמנם פעולת הצמצום באור הממלא הוא להיות בהתלבשות בעולמות, וא"כ הרי הצמצום משנה את האור שבא בהתלבשות ובהתחלקות, ומשום זה הוא רק זיו והארה בלבד. אך כל זה הוא מצד המשכתו ע"י הצמצום, אבל מצד שרשו הוא אח להאור מקיף ולמעלה יותר כנ"ל, ולכן דוקא אור פנימי מגלה את העילוי והמעלה שבהאור מקיף.

(ה) **והנה** כמו"כ הוא גם בתורה ומצוות, דתורה שענינה השגה היא בחי' פנימיות, כמ"ש²³ ותורתך בתוך מעי, ולכן יש התחלקות בתורה, והיינו, שהיא באה בהתחלקות לפי אופן המשיג, דמי שכלי ההשגה שלו טובים יותר משיג יותר, ונוסף על ההתחלקות שמצד כלי המשיג, יש התחלקות גם באופן הגילוי דאור תורה וטל תורה, וכמו שגם מי שכלי השגתו הוא בטוב ומשיג הרבה בתורה, מ"מ כאשר לימודו הוא שלא לשמה, אזי אור התורה הוא מצומצם, ולאידך גיסא, הנה גם מי שכלי השגתו הם קטנים ואינו משיג כ"כ, מ"מ כאשר לימודו הוא לשמה אזי אור התורה הוא בשלימות. וכל זה הוא לפי שהתורה היא בחי' פנימיות, שלכן יש בה התחלקות. משא"כ מצוות הם רצון העליון, שהוא בחי' מקיף, ולכן אין שום חילוק בקיום המצוות, שמהגדול שבגדולים כמו משה רבינו עד הפחות שבישראל, כולם שוים. והיינו, שאף שבכוונת המצוות, דמצוות צריכות כוונה²⁴, בודאי יש חילוק ביניהם, ועד שהם רחוקים זה מזה בתכלית הריחוק, מ"מ, החילוק הוא רק בכוונת המצוות, אבל בעיקר המצוות שהוא הקיום בפועל, אין שום הפרש בין הגדול שבגדולים כמו משה רבינו להקטן שבקטנים, דכולם שוים. וכמו"כ הוא גם בעבודה, דלית

(24) עירובין צה, א. ושי"נ.

(22) ראה לקו"ת פרשתנו (קרח) נב, ד.

(23) תהלים מ, ט.

פולחנא כפולחנא דרחימותא²⁵, הנה האהבה דבכל לבבך ובכל נפשך²⁶, אהבה מצד השגה שהיא במדידת והגבלת כלי האדם, יש בה התחלקות, משא"כ האהבה דבכל מאדך²⁶ שהיא אהבה רבה שלמעלה מטו"ד, שהיא העבודה שמצד בחי' המקיף דנשמה, הרי אין בזה שום חילוקים, וכמו שאנו רואים בהגלות המקיף בר"ה ויו"כ, שמצד עבודת המקיף כולם שוים, כמ"ש²⁷ אתם נצבים היום כולכם גו' ראשיכם שבטיכם גו' מחוטב עציך עד שואב מימך.

(ו) ועפ"ז יובן טענתו של קרח, טלית שכולה תכלת תהא פטורה מן הציצית. והענין בזה, דטלית הוא אור הסובב, ותכלת הוא מלשון דאכיל ושצי' שהו"ע הגבורות, וטלית שכולה תכלת היינו שגם אור הסובב המשכתו הוא ע"י הצמצום ונגע בו הצמצום כנ"ל. ובענין זה היתה טענתו של קרח, שלא רצה בהאור פנימי, כי, גם אם יש מעלה בענין ההמשכה, מ"מ, היתה טענתו שיהי' מספיק ההמשכה דאור הסובב שגם בו נגע הצמצום, ולכן תהא פטורה מן הציצית, שהו"ע אור פנימי, קו קצר וישר. ויתירה מזו טען קרח, שגם אם נאמר שלא מספיק ענין ההמשכה ע"י הצמצום בלבד אלא צ"ל המשכת אור פנימי דוקא, מ"מ, לא יוצרך להיות הגילוי דאור פנימי כמו שהוא אחר הצמצום, אלא יהי' מספיק האור פנימי כמו שהוא בהעלם ובהתכללות קודם הצמצום (כמשנת"ל שגם קודם הצמצום ישנו האור פנימי אלא שהוא בהעלם). וזוהי טענתו שמספיק בית שהוא מלא ספרים, היינו, שענין הספרים שמורה על אור פנימי, כלול בהעלם בהבית. ועל זה השיב לו משה שאינו מספיק ענין ההמשכה בלבד, ואינו מספיק גם האור פנימי כמו שהוא בהתכללות ובהעלם, אלא צריך שהאור פנימי יהי' בהתלבשות ובגילוי דוקא.

והענין בזה, דהנה, אור מקיף הוא למעלה יותר מאור פנימי, והיינו גם האור מקיף ששייך אל הפנימי, ובפרט מקיף הרחוק שאינו שייך אל הפנימי כלל, שזהו"ע בית מלא ספרים, דבית הוא מקיף הרחוק, ובנפש הוא יחידה שבנפש שלמעלה מבחי' המזל שהוא המקיף דחי' שיש לה שייכות להפנימיות. דהנה כתיב²⁸ וראיתי אני דניאל לבדי את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה אבל חרדה גדולה נפלה עליהם, וארז"ל²⁹ אע"ג דאינהו לא חזו מזלייהו חזי, והיינו, שיראה חודרת (נעמט דורך) בפנימיות, ולכן ההשגה פעלה אצלו יראה, אבל אינהו דלא חזו ורק מזלייהו חזי, דמזל הוא מקיף, לכן חרדה גדולה נופלת עליהם, וארכובותיהם דא לדא נקשן³⁰, שחרדה הו"ע של מקיף והעלם, ומ"מ, גם חרדה קשורה עם ענין היראה, אלא שהיא בהעלם, והיינו לפי שמזל הוא מקיף השייך אל הפנימי, שהוא מקיף הקרוב. אמנם, יחידה שבנפש היא למעלה גם מבחי' המזל, והו"ע מקיף הרחוק שאינו שייך אל הפנימי. וכמו"כ הוא במצוות, דאף שמצוות בכלל הם בחי' המקיף (כנ"ל), הרי זה מקיף השייך לפנימי, שלכן מצוות צריכות כוונה²⁴, אמנם יש מצוות שהם בבחי' מקיף הרחוק, וכמו מצות שכחה, שקיומה הוא דוקא כאשר לא יש טו"ד, שהו"ע מקיף הרחוק. וכמו"כ יש גם למעלה בחי' מקיף הרחוק, שהוא עיגול הגדול. והנה, אף

(28) דניאל י, ז.

(29) מגילה ג, א.

(30) ע"פ דניאל ה, ו.

(25) ראה זוהר ח"ב נה, ב. ח"ג רסז, א. לקו"ת שלח מב, ג.

(26) ואתחנן ו, ה.

(27) ר"פ נצבים.

שגדלה מעלתו של אור מקיף בכלל ומקיף הרחוק בפרט, מ"מ צריך לאור פנימי דוקא, ואינו מספיק האור פנימי כמו שהוא בהתכללות בהאור מקיף, אלא צ"ל אור פנימי כמו שהוא בגילוי דוקא. וזהו שהסביר משה רבינו שמעלת האור פנימי היא לא רק שהוא אח להאור מקיף, שמצד מעלה זו ה' מספיק גם האור פנימי כמו שהוא בהתכללות קודם הצמצום, אלא מעלת האור פנימי הוא להיותו עיקר הכוונה, שהכוונה היא שיהי' בהתלבשות דוקא, שמצד זה האור פנימי הוא למעלה מהאור מקיף, והוא מגלה מעלת האור מקיף.

ויובן זה ממה שארז"ל³¹ עד ארבעין שנים לא קאים אדעתא דרבי', אבל אחר ארבעין שנים קאים אדעתא דרבי', דהיינו עומק ופנימיות חכמתו. והרי ענין זה אינו באופן שאחרי ארבעין שנים צריך לומר לו את השכל, אלא עי"ז שאמר לו את השכל קודם ארבעין שנים, הנה אחרי ארבעין שנים קאי אדעתא דרבי', והיינו, שכאשר מתייגע בהשכל השייך אליו ועומד על השכל, שהו"ע אור פנימי, אזי לאחר ארבעין שנים קאי אדעתא דרבי', שהו"ע אור מקיף. והענין בזה, דאור פנימי כמו שהוא בגילוי הוא ע"ד אותיות הרשימו שלא נגע בהם הצמצום³², והרי אותיות הרשימו הם נעלים יותר מהאור מקיף, דהאור מקיף הרי נגע בו הצמצום עכ"פ, משא"כ אותיות הרשימו לא נגע בהם הצמצום כלל, ולכן, אותיות הרשימו שהם האותיות של המקבל, הם דוקא מגלים את האור מקיף. וכן הוא בכללות סדר השפעת השכל מהרב לתלמיד, שתחילה צ"ל הלימוד פיסקא פיסקא, ואח"כ יכול להיות שיהיו בו עליות שלא בהדרגה כלל. וכמו"כ הוא גם בעבודה, שדוקא ע"י האהבה שע"פ טו"ד שהיא האהבה דבכל לבבך ובכל נפשך, אזי יכולים לבוא להאהבה דבכל מאדך. וכמו"כ הוא גם בלימוד התורה, שאינו מספיק ענין ההשגה בלבד, אלא צריך להיות לימוד התורה ביראה ובקב"ע דוקא, וזהו שטלית שכולה תכלת אינה פטורה מן הציצית, דציצית הו"ע היראה, כמ"ש³³ וראיתם אותו וזכרתם גו', וזהו"ע התכלת שבציצית, דתכלת הוא מלשון אכיל ושצי, שהו"ע הגבורה והיראה, וכמו"כ בית מלא ספרים, שהו"ע ההשגה, אינו פטור מן המזוזה, דמזוזה יש בה ב' פרשיות שמע והי' אם שמוע, שענינם קבלת עול מלכות שמים וקבלת עול מצוות³⁴, וכמארז"ל³⁵ קבלו מלכותי ואח"כ קבלו גזרותי, והיינו, שדוקא ע"י היראה וקב"ע אזי לימוד התורה הוא כדבעי, וכמ"ש³⁶ יראת ה' היא אוצרו, וארז"ל³⁷ משל לאדם שאמר לשלוחו העלה לי כור חיטין כו' עירבת בהן קב חומטין, א"ל לאו, א"ל מוטב אם לא העלית, כי דוקא ע"י היראה וקבלת עול מתקיימת גם התורה, והיינו, שעיי"ז שיראת הו"י היא אוצרו אזי יש הן ענין התורה והן ענין היראה. ומכל זה מובן שדוקא ע"י האור פנימי יכולים לבוא להאור מקיף. ולכן, גם לעתיד לבוא שיהי' גילוי בחי' אוא"ס הסוכ"ע תהי' ההמשכה ע"י הקו דוקא, וזהו שגם לעתיד יהי' בחי' ז"א ומלכות, דהגם שיהי' גילוי שורש המלכות, כמ"ש³⁸ אשת חיל עטרת בעלה, מ"מ תהי' ההשפעה ע"י ז"א (בעלה) דוקא.

(35) מכילתא יתרו כ, ג. ובכ"מ.

(36) ישעי' לג, ו.

(37) שבת לא, סע"א.

(38) משלי יב, ד.

(31) ע"ז ה, ב.

(32) ראה אזה"ת בראשית ח"ו תתרחס, ב. ועוד.

(33) שלח טו, לט.

(34) ברכות יג, א.

בס"ד. שיחת: שבת פרשת קרח, מברכים החודש תמוז, ה'תשי"ד.

א. כ"ק אדמו"ר שליט"א ציוה לנגן ניגון שמחה. אחרי כן ציוה לנגן ואמר מאמר דיבור המתחיל ויקח קרח גוי.

* * *

ב. פרשתנו פותחת בהענין ד"ויקח קרח", שבו מסופר אודות מחלוקת קרח על כהונת אהרן; לאחר זה מסופר אודות מטה אהרן², שהוא הוראה על אמיתות כהונתו של אהרן; ולאחרי זה מדובר על דבר מתנות כהונה³, שגם ענין זה שייך להנ"ל⁴.

ענינם של מתנות כהונה הוא - שמכל דבר שהיה לאדם, הוצרך ליתן לכהנים, הן מענינים של אור פנימי והן מענינים של אור מקיף: אור פנימי - כמו תרומה וביכורים, ואור מקיף - כמו ראשית הגז, שהוא ענין השייך ללבושים.

הכתוב⁵ מבאר את הענין של מתנות כהונה - שמכל דבר יש ליתן את ראשיתו להקב"ה, שהרי הכהנים "הוי" הוא נחלתם⁶, אינם מתעסקים בענינים גשמיים ו"הוי" נחלתם, ולכן הנתינה להם נחשבת כנתינה להקב"ה, והכהנים "משלחן גבוה קא זכו"⁷.

ולכן — כמו שכתב הרמב"ם⁸ - גם עתה ישנו ענין זה: כשאדם נותן לעני לאכול, עליו לתת לו "מן הטוב והמתוק שבשולחנו", "כיסה ערום (כמו שנאמר) "כי תראה ערום וכסיתו" יכסה מן היפה שבכסותו", וכן "אם בנה בית תפלה, יהיה נאה מבית ישיבתו", כמו שנאמר¹⁰ "כל חלב להוי".

- בכלל נחשב הרמב"ם לספר של נגלה, ואף על פי כן, במקומות רבים הכניס רמזים של פנימיות התורה¹¹, וכמו כן כאן נקט הרמב"ם ג' הענינים דמזון, לבוש ובית¹² -

כלומר, שמכל הענינים שיש לאדם - ממזון, לבוש ובית - עליו ליתן את הראשון והטוב ביותר ("דאס ערשטע און דאס בעסטע") להכהן שבנפשו פנימה, כלומר לענינים של קדושה, שהרי "עני" (שצריכים ליתן לו מזון ולבוש) קאי על הנפש האלוקית אצל בינוני¹³.

ובנוגע לבית - כותב הרמב"ם בפירוש "בית תפלה", שזהו להקב"ה.

בכדי שפרטי ההנהגה יהיו באופן זה, צריכה להיות הכנה כללית - שזהו שמסיים הרמב"ם "הקדיש דבר כו' וכן הוא אומר כל חלב להוי", שצריך להיות הכנה כללית שהעיקר הוא "להוי", ואז נעשים גם פרטי הנהגותיו בענייני מזון לבוש ובית באופן שהטוב ביותר נותן הוא להכהן שבנפשו פנימה.

וענין זה נוגע גם בגשמיות, כי מכיוון שזהו ענין של מתנות כהונה, הרי בענין זה ישנה הוראה - המעשה¹⁴ באחד שנתן פחות מעשר ממה שהיה צריך ליתן, ולשנה הבאה היה לו רק אותה כמות כפי שהיה צריך ליתן לכהן.

ג. וכן הוא גם בנוגע לזמנים: ישנם זמנים שבהם אין לאדם שייכות להוויות העולם, ובכלל הרי זה שנותיו הראשונות של האדם, וישנם זמנים שבהם עסוקים בהוויות העולם. וכן במשך השנה ישנם ימי החול שבהם טרודים, ושבתות ומועדים שבהם אין טרודים, ובפרט ראש השנה ועשרת ימי תשובה, שאז הוא "קירוב המאור אל הניצוץ"¹⁵.

יש לדעת ש"כל חלב להוי": יש לתת להקב"ה את הזמן הראשון והטוב ביותר. בכל יום גופא, הזמן הטוב והרגוע ביותר של האדם הוא מיד בקומו בבוקר, שאז ראשו רגוע - זמן זה יש לתת להקב"ה, כמו שנאמר¹⁶

(1) שיחה זו (מלבד ס"ו) הוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א (באידית), ונרפסה בלקו"ש ח"ב ע' 326 ואילך. במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ ע"י המו"ל.

(2) יז, טז ואילך.

(3) יח, ח ואילך.

(4) ראה פרש"י עה"פ.

(5) שם, יב-יג.

(6) ראה שם, כ. עקב יו"ד, ט. פ' שופטים יח, ב. רמב"ם סוף הל' שמיטה ויובל.

(7) ביצה כא, א. וש"נ.

(8) סוף הל' איסורי מזבח.

(9) ישע' נח, ז.

(10) ויקרא ג, טז.

(11) ראה גם תורת מנחם - התוועדויות ח"ט ע' 110. וש"נ.

(12) ראה בהנסמן במפתח ללקו"ת ערך "מזון לבוש בית".

(13) היפך מהלל, שהיה "גומל חסד עם העלובה" - תניא פכ"ט.

ראה לקו"ת בחוקותי מט, א.

(14) תור"ה עשר תעשר - תענית ט, א. תנחומא ראה יו"ד (באבער

- ז). יל"ש ראה רמז תתצב.

(15) קונטרס העבודה ספ"ה. סה"מ קונטרסים ח"א יא, א.

(16) שלח טו, כ.

"ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה גו'", ופירש כ"ק מורי וחמי אדמו"ר¹⁷: "ראשית עריסותיכם" – "דתיכך ומיד בקום האדם מעריסתו, יתנו לה' תרומה", שעליו ליתן זמן זה להקב"ה.

ולכן כשדובר במדינה זו – אמריקא – אודות סדר הלימודים בשיבות, עמד הרבי¹⁸ בתוקף על כך שבשעות הבוקר ילמדו לימודי קודש דוקא, ולימודי חול יהיו רק אחר חצות היום, כיון שבבוקר, כשהראש הוא לאחר מנוחה ("אויסגערוט"), זהו הזמן הטוב ביותר, וכפסק הרמב"ם¹⁹ "כל חלב להוי'", ורק במשך היום, אזי יכול לעסוק בהענין ד"וברכך ה' אלוךך בכל אשר תעשה"¹⁹.

וענין זה נוגע לבעלי עסק: אף שעסקם הוא ב"עובדין דחול" – עליהם לדעת שהעיקר הוא תורה ותפלה, ואת הזמן הראשון והטוב ביותר ביום יש ליתן להקב"ה. לכל לראש צריכים להתפלל, אחרי התפלה צריכים ללמוד (כהדין שצריך לילך "מבית הכנסת לבית המדרש"²⁰), ורק אחרי כן לאכול פת שחרית (כפסק הצמח צדק²¹ שפת שחרית היא אחרי התפלה, וכיון שמבית הכנסת צריך לילך לבית המדרש²⁰, נמצא שפת שחרית היא גם אחרי הלימוד), ורק אחרי כן אפשר לעסוק בענייני הרשות.

יש לדעת שהעיקר הוא תורה ותפלה, ולא שבעיקר יהיה שקוע בהעסק, וילמד "פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית"²² רק כדי לצאת ידי חובת השולחן-ערוך, לומר את התיבות ולא לשמוע מה שפיו מדבר, ולא להתבונן במה ששומע. את הזמן הטוב ביותר, את הכוחות הטובים ביותר, את יגיעת הראש ואפילו את יגיעת הכפיים²³ – יש ליתן לתורה ותפלה.

הן אמת שתרומה צריכה להיות "ראשית ששירי" ניכרין²⁴, וכן הוא גם במעשר שצריך להיות²⁵ חלק עשירי, וכפי תקנת אושא "אל יבזו יותר מחומש"²⁵ – מלבד מה שכתב אדמו"ר הזקן²⁶ שכאשר מדובר אודות הצלה, "לא גרעה רפואת הנפש כו' וכל²⁷ אשר לאיש ייתן בעד נפשו", אבל אין זה ענין הצדקה – אבל אפילו כאשר כל היום מנוצל לעסק ומיעוטו לתורה ותפלה, הרי מיעוט זה הוא העיקר דכל היום, ולכן הרי זה צריך להיות ה"חלב".

וההכנה הכללית לזה צריכה להיות קבלת עול, שמיד בקומו משנתו יאמר "מודה אני" בקבלת עול, ותהיה אצלו ההנחה ("דער אפלייג") ש"כל חלב להוי'" כנ"ל, וענין זה נוגע גם בגשמיות, כנ"ל.

ד. קרח חלק על כהונת אהרן. טענתו של קרח היתה שאין צורך לתת "כל חלב" לכהן, כיון ש"כל העדה כולם קדושים ובתוכם הוי' ומדוע תתנשאו"²⁸.

יש טענה שאפילו בשעה שאין עוסקים בתורה הרי גם אז "אכל בי עשרה שכינתא שריא"²⁹, שענין זה הוא אפילו בשעה שאינם עוסקים בדברי תורה³⁰; ואפילו אם הוא אחד – הרי יש לו נפש אלוקית, ואפילו לקל שבקלים יש נשמה, אלא שהיא בבחינת מקיף³¹, ובמילא, בכל מקום שהולך, הולך הוא יחד עם הנשמה ועם הקב"ה, ואם כן – "מדוע תתנשאו"?

ובפרט אם הוא בעל תורה – יכול הוא בודאי לעשות כרצונו, שהרי "תורה מגנא ומצלא", "עבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה"³², וממילא יכול הוא לדבר כו', והתורה תגן עליו.

– איתא במאמר חסידות, שטענת ופלוגתת קרח נגד משה ואהרן היתה, שכיון שכולם הם נשמות דאצילות, אין צורך בהענין ד"תתנשאו". בדורות שלאחר זה, שבהם נשמות דאצילות היו רק יחידי סגולה – יש צורך במשה רבנו; אבל דור המדבר, שהיה "דור דעה"³³, ואצל שבעים הזקנים היה הענין ד"ואצלת מן הרוח"³⁴, ועל ידם נמשך ענין זה בכל ישישים ריבוא בני ישראל עם הנשמות פרטיות³⁵, הרי מכיוון שאוחזים במדרגת האצילות – טענו הם – "מדוע תתנשאו", לשם מה זקוקים למדרגה נעלית יותר?

(17) סה"מ שם ע' קכח, א. קסה, א.	(27) איוב ב, ד.
(18) ראה אגרות-קודש אדמו"ר מוהרי"צ ח"ו ס"ע שעו ואילך,	(28) פרשתנו טז, ג.
ובהנסמן בהערות שם.	(29) סנהדרין לט, א.
(19) פ' ראה טו, יח.	(30) ראה תניא אגה"ק סכ"ג. ירושלמי עירובין פ"א ה"י בקרבן
(20) ברכות ומו"ק בסופן. שו"ע אדה"ז או"ח רסקנ"ה.	העדה ד"ה וכמה. תוספות נדרים ח, א. ואכ"מ.
(21) פס"ד לאו"ח ספ"ט.	(31) תניא ספ"א.
(22) מנחות צט, ב. וראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"ג ה"ד.	(32) סוטה כא, א. עיי"ש.
(23) ראה תורת מנחם – התועודיות ח"ה ע' 69 ואילך. וש"נ.	(33) פסיקתא פרשת פרה פי"ד, ט. במדב"ר פי"ט, ג. וש"נ. וראה
(24) עירובין לו, ב. וש"נ.	לקו"ת שלח לו, ב.
(25) כתובות נ, רע"א. וש"נ.	(34) בהעלותך יא, יז.
(26) תניא אגה"ק ס"י. וראה אגה"ת פ"ג.	(35) ראה תניא פל"ז (מח, א).

על דרך זה ישנה גם עתה טענת קרח זו (שהרי כל הענינים שהיו בשעת יציאת מצרים ישנם גם לאחר זה), שטוען: מכיוון שהוא בעל תורה, הרי די בכך, ואין צורך ביותר מזה -

על כך אומרים³⁶, שאין מספיק ב"טלית שכולה תכלת", אלא צריך להיות ציצית דוקא, שעניינה יראה וביטול³⁷. וכן "בית שמלא ספרים", שהוא מלא תורה, חייב במזוזה, שבמזוזה ישנן ב' הפרשיות "שמע" ו"והיה אם שמוע", שבפרשת "שמע" נאמר³⁸ "ואהבת", ופרשת "והיה אם שמוע" עניינה יראה.

וזהו ענין המזוזה: כשם שהמזוזה שומרת על הבית וכל אשר בתוכו, כמו כן ב"בית שמלא ספרים", שיש בו תורה - אם אין בו אהבה ויראה אזי חסר בענין התורה, כיון ש"אורייתא בלא דחילו ורחימו לא פרחא לעילא"³⁹. וזהו "בית שמלא ספרים חייב במזוזה", היינו, שהאהבה ויראה שומרים על התורה, שתהיה כראוי, "שיראתו קודמת לחכמתו" - רק אז "חכמתו מתקימת"⁴⁰. ו"כל האומר אין לו אלא תורה כו"⁴¹.

ה. עונשו של קרח היה "וירדו חיים שאולה"⁴². ואיתא על זה⁴³, שהחידוש בזה היה הצירוף ד"שאול" עם "חיים". נמצאים ב"שאול תחתית", שקועים ברע ובעומק רע, וחושבים שחיים; טוענים ש"כולם קדושים", מכיוון שיש לו נשמה, ולכן בכל מקום שנמצא הרי הוא עם הקב"ה ("ובתוכם ה"). טענתו של קרח ש"כולם קדושים" היא אכן אמת. בכל מצב שהוא, יש בו נשמה ויש בו תורה. אבל אף על פי כן הרי הוא שקוע ב"שאול" - שכן, מה היא פעולת התורה, בשעה שהתורה נמצאת במקום אחד, והוא נמצא במקום אחר?

יתירה מזו: כמו שכתב אדמו"ר הזקן⁴⁴ שכאשר לומדים תורה שלא כראוי, אזי נמצאת התורה בגלות בקליפות, שזהו מה שכתוב בתניא⁴⁵ "כמשל האוחז בראשו של מלך.. וטומן פניו" במקום שהוא "מלא צואה". וזהו פירוש נוסף בהתיבות "חיים שאולה" - שלוקח עמו את התורה, שהיא חיים, לשאול תחתית.

והעצה לזה היא "מתנות כהונה" - לתת את זמנו הטוב ביותר, ואת כוחותיו הטובים ביותר, לתורה ותפלה. הן מ"מזון", הן מ"לבוש" והן מ"בית" - יתן את ה"ראשית", הטוב ביותר, להקב"ה. והכנה כללית לזה - שמיד בקומו משנתו יאמר "מודה אני" בקבלת עול.

ועל ידי הענין דמתנות כהונה - ישנו הענין דברכת כהנים, "יברכך גו' וישמרך"⁴⁶, "בבנים" ו"בממון"⁴⁷ וכו', ובאופן ד"פרח מטה אהרן"⁴⁸, היינו, ש"עד מהרה ירוץ דברו"⁴⁹ - ההמשכה אינה נפסקת אלא יורדת למטה⁵⁰; "שקדים" - שוקד על הטוב⁵¹, בכל הדברים הטובים, בכל המצטרך לו בגשמיות וברוחניות.

* * *

ו. שבת זו היא שבת מברכים חודש תמוז, חודש הגאולה דנשיא ישראל⁵². כאשר מוציאים אדם משבייה, מבור עמוק, הרי הסדר הוא שבתחילה מוציאים את הראש, אחרי כן את הגוף (האמצע), ואחרי כן את הרגליים. ונמצא, שכאשר ישנה הגאולה דהראש (ובענייננו: הגאולה דנשיא הדור), הרי זו הודעה שבקרוב ממש ("באלד באלד") תהיה גם הגאולה דהאמצע, וכן של הרגליים והעקביים. ויתרה מזה: כיון שהראש קשור עם כל הגוף, הרי כל זמן שעדיין לא הוציאו את כל הגוף מהשבייה - הרי גם עבור הראש אין זו גאולה שלימה. וכאשר ישנה גאולת הראש, הרי זו הודעה שבקרוב ממש (כיון שיכול להימשך זמן קצר בלבד) באה גם הגאולה של הרגליים.

(44) הל' ת"ת פ"ד סה"ג. תניא ספ"ט.

(45) ספכ"ד.

(46) נשא ו, כד.

(47) במדב"ר פי"א, ה. הובא בלקו"ת פרשתנו נה, ד.

(48) פרשתנו יז, כג.

(49) תהלים קמז, טו.

(50) ראה לקו"ת שם.

(51) ראה לקו"ת שם, ב. נו, ב.

(52) בהבא לקמן - ראה מכתב כ"ט סיון; א' תמוז; ו' תמוז שנה זו

(אגרות-קודש ח"ט ע' קמ; ע' קמז; ע' קצא).

(36) ירושלמי סנהדרין פ"י ה"א. במדב"ר פי"ח, ג. תנחומא

פרשתנו ב.

(37) כמבואר בהמאמר (נדפס לעיל ע' ה ואילך).

(38) ואתחנן ו, ה.

(39) תקו"ז ת"י (כה, ב), הובא בתניא פל"ט-מ. וראה פסחים נ, ב

(ובנצו"ז לתקו"ז שם). וראה גם מכתב כ"ח תשרי שנה זו

(אגרות-קודש ח"ח ע' ח). בהערה.

(40) אבות פ"ג מ"ט (פרק דשבת זה).

(41) יבמות קט, ב.

(42) פרשתנו טז, לג.

(43) ראה "היום יום" כו סיון.

והתחלת ההמשכה על ענין זה היא בשבת מברכים - כפי שאנו מתברכים בברכת החודש: "יחדשהו כו'", היינו, שכל הענינים שצריכים להימשך בחודש זה יומשכו באופן המתאים, בכל פרטי הלשונות שאומרים בברכה זו, ומסיימים "ונאמר אמן" - ש"אמן" הוא לשון התאמתות⁵³, ובגימטריא "הוי' אדני"י⁵⁴, דהיינו שכל זה יתאמת בכל המדרגות, בשם הוי' ושם אדני, שהם עלמא דאתכסא ועלמא דאתגליא, והיינו, שהגאולה תומשך בכל המדרגות, גם בבחינת עקבים.

* * *

ז. נעשה מנהג "לקחת" איזה ענין לחזור בבתי-כנסת ("מיטנעמען עפעס אין די שולן"). הנקודה דפרשה זו היא הענין ד"ויקה קרח", שחלק על כהונת אהרן וטען ש"כולם קדושים". יש טוענים ש"כולם קדושים", כל אחד יכול לפסוק כרצונו, כל אחד הוא "פוסק" - מה מותר ומה אסור. ולכן, צריכים לדעת, שזו היתה שיטת קרח, וכתוצאה מזה נעשית מחלוקת גם ביניהם עצמם - "מחלוקת כו' שאינה לשם שמים זו מחלוקת קרח וכל עדתו"⁵⁵. צריך להיות ביטול לבעלי תורה, לאלו שיכולים לפסוק על-פי תורה, שהפסק שלהם פועל גם על המציאות, כידוע שהתורה היא "בעל-הבית" על המציאות⁵⁶.

עוד יש "לקחת" מפרשה זו את הענין המדובר אודות מתנות כהונה, כפי שמבאר הרמב"ם⁵⁷: "כל חלב להוי'", שכאשר נותנים לעני - שבזה נותן הוא להקב"ה, כמו שנאמר⁵⁷ "מלוה ה' חונן דל" - צריך ליתן מהמובחר, וכן הוא בבית-תפלה.

כלומר: את הטוב שבזמנו, את הטוב שבכוחותיו, את הטוב שבכל מה שיש לאדם, שהדבר הטוב והיקר ביותר לאדם הוא ילדיו - עליו לתת את ילדיו להקב"ה, ואת הזמן הטוב ביותר של ילדיו, שהם שנותיהם הראשונות.

ואז זוכים לברכת כהנים: "יברכך" - בבנים ובממון, "וישמרך" - שהממון ינוצל לענינים בריאים ושמחים. וכמדובר פעם⁵⁸, שבכך שיש לאדם ממון בלבד, עדיין אינו מובטח ("מ'איז נאך ניט באַוואָרנט"), כי בשעה שהכסף מתבזבז על רופאים, הרי מוטב להיות בריא ושלא ישתכר את הדולרים שיצטרך לשלם לרופאים. וזהו "וישמרך" - שהממון ינוצל לענינים בריאים ושמחים.

ומסיים: "וישם לך שלום"⁵⁹ - "לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום"⁶⁰, שגם כאשר הענין ד"בכל אשר תעשה", הכלי לברכה, הוא כלי מועט - ישנו ענין השלום שהוא "מחזיק ברכה".

ואחרי כן - מתחיל הענין ד"ואני אברכם"⁶¹, שתוספתו של הקב"ה מרובה על העיקר⁶². כאשר נותנים להקב"ה מתנות כהונה, כדברי הגמרא²⁹ "אלוקיכם כהן הוא" - אזי "ואני אברכם", שהוא מרובה על העיקר.

ב"ואני אברכם" ישנם שני פירושים⁶³: (א) לכהנים. (ב) לישראל. ועל-פי הנ"ל: "אברכם" לכהנים - שבנפשו, דהיינו ברכה ברוחניות, שתהיה לו חיות וערכות ("געשמאַק") בלימוד התורה וקיום המצוות, וברכה לישראל - שהוא ענין "בכל דרכיך"⁶⁴, ובגשמיות בכל המצטרך.

(58) ראה תורת מנחם - התועדויות ח"ד ע' 74. ח"י ע' 140.

(59) נשא ו, כו.

(60) עוקצין פ"ג מ"ב.

(61) שם, כז.

(62) ב"ר פס"א, ד. תנחומא (באבער) ס"פ חיי שרה. וראה קונטרס

"חנוך לנער" קרוב לסופו (ס"ע 48).

(63) חולין מט, סע"א. הובא בפרש"י עה"פ.

(64) משלי ג, ו. וראה רמב"ם הל' דעות ספ"ג.

(53) ראה שבועות לו, א ובפרש"י.

(54) ראה סה"מ מלוקט ח"ד ע' כה. וש"נ.

(55) אבות פ"ה מ"ז. וראה ספר החיים (לאחיו של המהר"ל) חלק

גאולה וישועה פ"ג. וראה גם קונטרס "שלום יהי" (נ"י. תשמ"ט) ס"ה

(ע' לו ואילך). וש"נ.

(56) ראה ירושלמי כתובות פ"א ה"ב. וש"נ. הובא בש"ך (ושו"ע

אדה"ז) י"ד סקפ"ט סק"ג (סקכ"ג).

(57) משלי יט, יז.

לקוטי שיחות פרשת קרח כרך ח

מתורגם ללשון הקודש

זקוקה לציצית, ובית מלא ספרים אינו זקוק למזווה – כיון שבטלית עצמה יש תכלת, והבית כבר מכיל את פרשיות המזווה, כך, כיון ש"כל העדה כולם קדושים", אין הם זקוקים לקדושת אהרן, ולכן "מדוע תתנשאו על קהל ה'".

אך צריך להבין⁵: כיון ששני הענינים – "טלית שכולה תכלת..." ו"בית מלא ספרים..." – מביעים אותו רעיון, מתעוררת השאלה⁶: לאחר ששמע קרח את תשובת משה, שהטלית חייבת בציצית, מדוע הוא המשיך ושאל לגבי "בית מלא ספרים"⁷?

מכך מובן, שלגבי בית מלא ספרים נראית סברתו פשוטה יותר מאשר לגבי טלית שכולה תכלת⁸. ולכן, גם לאחר שמשה השיבו לגבי הטלית ש"חייבת בציצית", הוא עדיין סבר שלגבי בית מלא ספרים יאשר משה, שהוא פטור ממזווה.

אך בכל זאת הוא שאל מלכתחילה דוקא לגבי טלית שכולה תכלת, ולא לגבי בית מלא ספרים⁹ (למרות שהיה ברור לו יותר לגבי הבית, שהוא פטור ממזווה), כי ההוכחה לטענתו "כל העדה כולם קדושים..." ומדוע תתנשאו" נובעת מ"טלית...", ולא מבית מלא ספרים הפטור ממזווה¹⁰.

ואין לתרץ שלסברת קרח "שמלכו בדא" משה לעשות אהרן כה"ג ומפני שהוא אחיו, ולכן שאל את משה "טלית שכולה תכלת כו" בחשבו, שמכיון שבענין זה אין לו פני' יאמר שפטורה מציצית (ואז יטעון "מדוע תתנשאו") – כי באם בשניהם היא אותה הסברא, הרי ודאי שגם משה יבין כוונתו בשאלתו "טלית כו" וגם בזה יהי' "בדוא מלכו" וישיב ש"חייבת בציצית"? (7) בגו"א שם: שטלית שכולה תכלת (ענין המעשה) רצה להוכיח שאין צריך לאהרן, ומבית מלא ספרים (ענין התלמוד) רצה להוכיח שאין צריך למשה. עיי"ש. וראה גם ש"ך עה"ת.

אבל [נוסף לזה שבפשוט עיקר המחלוקת היתה על אהרן, כדלקמן סעיף ב' ובהערות], לאחר ששמע תשובת משה "חייבת בציצית" – האין חשב שישב לו שבית מלא ספרים יהי' פטור ממזווה, והרי בשניהם סברא אחת? (8) וכן משמע ממ"ש במדרש משלי (באבער) פיי"א "נתעטף בה כו' השיב כו' בית כו'", שבשאלתו "בית מלא ספרים כו" רצה להוכיח לענין טלית שכולה תכלת. וראה לקמן הערה 78.

ועפ"ז יומתק מה שבהר"ת דתבית אמת (ראה להלן הערה 18) נרמז מזווה לפני תכלת – כי מכיון שסברתו במזווה היא ודאי לסברתו לחלוק על התכלת, נמצא שבמחשבה והגיון חלק תחלה על מזווה, והרי סדר התשובה של עדת קרח (כפי שנרמז בהר"ת) הוא כפי סדר החטא – שמתחיל במחשבה. ולכן הרמז דאהרן הוא באות הראשונה ד"אמת" (אף שבפועל חלקו תחלה על תכלת ומזווה), כי במחשבה נחלקו תחלה על אהרן, ומזה באו לחלוק גם על תכלת ומזווה.

(9) ב"מדרש אגדה" (הור"ל ע"י באבער) כאן: "אמר קרח למשה בית מלא ספרים כו' אמר משה צריך כו' וכן אמר לו טלית שכולה תכלת כו'". אבל צ"ע במדרש (כת"י) זה, כיון שסדר השאלות בו הוא הפוך ממכלל מדרשים הנ"ל וכן הובא בכוכ"ס ספרים.

(10) ולהעיר ג"כ, שבפרש"י כאן נזכר רק ענין התכלת ולא ענין המזווה.

א.

"טלית שכולה תכלת... בית מלא ספרים..."

נאמר במדרש¹, שקרח פתח את מחלוקתו בשאלתו למשה "טלית שכולה תכלת, מהו שתהא פטורה מן הציצית". וכאשר השיב לו משה "חייבת בציצית", טען קרח: "טלית שכולה תכלת אין פוטרת את עצמה, ד' חוטין פוטרת אותה? (בתמיה)".

לאחר מכן הוא המשיך ושאל: "בית מלא ספרים, מהו שיהא פטור מן המזווה". ועל תשובת משה "חייב במזווה", טען קרח: "כל התורה כולה, רע"ה² פרשיות, אינה פוטרת את הבית, פרשה אחת³ שבמזווה פוטרת את הבית? (בתמיה)".

והוא סיים ואמר: "דברים אלו לא נצטוית עליהן, ומלבד אתה בודאן".

מסבירים המפרשים⁴, שקרח סבר שמוכן מאליו, שטלית שכולה תכלת פטורה מן הציצית ובית מלא ספרים פטור ממזווה, והוא סבר שגם משה יאמר כך. ובשאלת שתי שאלות אלו התכוון קרח, שכאשר ישיב לו משה שהם פטורים, הוא יוכל לטעון: כשם שטלית שכולה תכלת אינה

(1) במדבר פ"ח, ג. תנחומא פרשתנו ב. ילקו"ש ריש פרשתנו. – בירוש' סנהדרין (פ"ה, א) בכמה שינוים ובהוספת שאלה: בהרת כגריס כו'. וראה ד"ה ויקח קורח תרכ"ט.

(2) כ"ה במד"ר וילקו"ש שם. ובעץ יוסף לתנחומא שם, שכצ"ל גם בתנחומא.

(3) כ"ה הגירסא במד"ר שם (אבל בתנחומא וילקו"ש: שתי פרשיות). ונתבאר בסד"ה ויקח קרח תרכ"ט.

(4) גו"א לפרש"י עה"ת כאן. וראה גם בבחי' וש"ך עה"ת כאן.

(5) וגם: הרי טענתו היא, לכאורה, רק על החוט של תכלת, ומהו אומרו "שתהא פטורה מן הציצית" (וכמו שהקשה בד"ה ויקח קרח תרס"ו ותש"ג)? ברא"ם (וכ"ה בגו"א) כאן, שכונת קרח היתה להחוט של תכלת [ועפ"ז, הפירוש ד"ד חוטין פוטרינן אותה] הוא "בכל ציצית חוט א'" (כמ"ש במ"כ למד"ר שם. ולהעיר, שישנה גירסא במדרש [זית רענן לילקו"ש שם. וכן הובא בבחי' וש"ך] "חוט א' של תכלת פוטרת אותה").

אבל (א) מהלשון "שתהא פטורה מן הציצית" (וגם מתשובת משה "חייבת בציצית") משמע שקרח טען שתהא פטורה מן הציצית לגמרי [נפ"י "ד' חוטין כו" הוא ד' חוטין שבציצית אחת – ראה מנחות לט, ריש ע"ב. או"ח רס"א]. (ב) במדרש שם: "מה כתיב למעלה מן הענין ועשו להם ציצית" – ואינו מזכיר "ונתנו גו' פתיל תכלת" (ואינו מרמזו אפילו ב"גו'"). (ג) בירושלמי פ' חלק ה"א: "חייבת בציצית דכתיב (תצא כב, יב) גדילים תעשה לך וגו'" – והרי בתצא שם לא נזכר "פתיל תכלת".

(6) וגם אינו מובן: מכיון שלדעתו של קרח, הטענה "כי כל העדה כולם קדושים גו' ומדוע תתנשאו גו'" יש בה אותה הסברא ד"טלית שכולה תכלת אינה פוטרת עצמה (בתמיה)" הרי מזה עצמו שמשע עשה את אהרן לכה"ג הור"ל להבין, שלדעתו של משה – גם טלית שכולה תכלת חייבת בציצית.

לאמיתיות של תורת משה וכו', וכיצד ניתן ללמוד מכך, ש"המחזיק במחלוקת", בכל מחלוקת שהיא, עובר על "לא יהיה נקרא וכעדתו"?

מכך מובן, שחטאם של קרח ועדתו היה בעיקר בכך שהיתה זו מחלוקת, כדברי רש"י על "ויפול על פניו"²² – שמושה לא נבהל מפני שקרח חלק עליו או על כהונת אהרן, אלא הוא נבהל "מפני המחלוקת". וכשמוסברת במדרש²³ הסיבה לכך שדתן ואבירם לקו עם קרח, נאמר שם "שהיו שכנים לקראת בעל מחלוקת"²⁴.

הסבר זה מתאים גם לכך שהפרשה פותחת במלים "ויקח קרח":

משמעות המילה "ויקח" היא כדברי התרגום "ואתפליג"²⁵, וכפי שמבאר רש"י "נחלק משאר העדה להחזיק במחלוקת". והשם "קרח", המראה על מהותו²⁶, ועל מהות הפרשה הנקראת בשם "קרח", הוא מלשון "קרחה"²⁷, שמשמעותה פילוג²⁸ – להתנתק ולהתחלק (תלישת השיער מהראש וכדומה).

ד.

ביום שלישי מתברר ה"טוב" שב"מחלוקת" - הרקיע
ה"מחלוקת" הראשונה בעולם, הוא הרקיע המבדיל בין מים למים²⁹. ולכן אין נאמר ביום השני "כי טוב", כי "בו נבראת מחלוקת"³⁰.

אף-על-פי-כן נאמר ביום השלישי פעמיים "כי טוב" – "אחד למלאכת המים ואחד למלאכתו של יום"²⁹ – שאז התבררה, והפכה ל"טוב", גם המלאכה (המחלוקת – המחיצה) שנוצרה ביום השני³¹.

להרמב"ם שרש ח ובני"כ שם. מל"ת מה.

(21) י, ה.

(22) טז, ד (במבד"ר שם, ו. תנחומא שם ד).

(23) במדב"ר שם, ה. תנחומא שם.

(24) ראה גם רש"י טז, כז: כמה קשה המחלוקת כו'.

(25) ובמדרש (נסמן בהערה 1) "אין ויקח אלא לשון פליגא".

(26) ראה יומא פג, ב: ר' מאיר הוה מדייק בשמא. עיי"ש.

(27) סנה' קט, ב.

(28) ולהעיר מהסמיכות ד"ו ולא תשימו קרחה" ל"לא תתגודדו" (ראה יד, א) שדרשו ע"ז רז"ל (יבמות יג, ב) לא תעשו אגודות אגודות. וראה ספהמ"צ להרמב"ם מל"ת שם. ובילק"ש ש עה"פ: "לא תתגודדו לא תשימו אגודות אגודות.. שלא תשימו קרחה בכס ששעה קרח לישראל ועשאן אגודות אגודות". וראה גם פנים יפות כאן, שקרח (בצירוף רע) בנימטריא מחלקת. וראה לקמן הערה 34.

(29) שלכן נברא הרקיע ביום השני, לפי שהאירה בו מדת הגבורה, שענינה – (צמצום ו)התחלקות (שעהיה"א ספ"י. לקר"ת שה"ש ל, א).

(30) ב"ר פ"ד, ו. וכמה טעמים י"ל בזה ד"רובד אלקים בין האור גו" – לא נחשב "מחלוקת". ואכ"מ.

(31) וכמו – שכפשוטו "יהי רקיע" דיום השני הי' "במילואו וטובו" (רש"י בראשית א, ז) רק ביום השלישי;

ב.

"משה אמת ותורתו אמת"

כדי להבין זאת, יש להקדים ולהסביר את המסופר בדברי חז"ל¹¹, שעדת קרח הורו אחר כך בטעותם, והודאתם התבטאה בדבריהם "משה אמת ותורתו אמת".

וצריך להבין בזה:

כפי הנראה ממשמעות הפסוקים כפשוטם, הרי למרות שקרח ועדתו חלקו גם על משה, היתה מחלוקתם בעיקר לגבי אהרן¹². ולכן, בדרישתם "מדוע תתנשאו על קהל ה'",¹³ אמר להם משה, שכולם, כולל אהרן, יקטירו קטורת, ועל ידי כך ייווכחו לראות ש"האיש אשר יבחר ה' הוא הקדוש", שאהרן הוא הכהן הגדול¹⁴.

גם הענינים שבהמשך הפרשה, המופיעים כהמשך למחלוקת קרח, וכתובים משום כך בפרשת קרח, קשורים לכהונת אהרן: הענין של "פרח מטה אהרן"¹⁵; ההוראה לכהנים בני אהרן לשמור שזר לא ייכנס למקדש¹⁶; והציווי על מתנות כהונה¹⁷.

ואינו מובן: כיון שעיקר המחלוקת של עדת קרח היתה כלפי אהרן, מדוע התבטאה חזרתם בתשובה באמירה "משה אמת", ולא רק "ותורתו אמת"¹⁸?

ג.

החטא העיקרי: מחלוקת

תמיהה גדולה יותר אנו מוצאים בענין מחלוקת קרח ועדתו: נאמר בגמרא¹⁹ "כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו"²⁰, שנאמר²¹ ולא יהיה כקרח וכעדתו". ולכאורה, חטאם של קרח ועדתו היה בהתנגדותם לכהונת אהרן,

(11) ב"ב (עד, א), סנה' (ק', סע"א) ובמדב"ר (פי"ח, כ) – כגירסת הבבאי והש"ך פרשתנו טז, לד. וכ"ה בתנחומא פרשתנו יא.

(12) ואף שחלקו גם על משה ששעה כל המעשים מלבו ו"לא ה' שלחני" (טז, כח ואילך) – הרי עיקר מחלוקתם היתה על המעשים, ובעיקר – על כהונת אהרן, וכמפורש בכתוב (שם, י"א) "ובקשתם גם כהונה"; "ואהרן.. כי תליו עזי" – אלא שבכדי לבטל מעשים אלו, הוצרכו לומר שמשה עשאם ח"ו מדעתו. וראה רא"ם שם פסוק כח.

(13) שם, ג.

ומ"ש רש"י שם "אם לקחת אתה מלכות כו'", היינו בכדי לסיים "לא ה' לך לברר לאחיך כהונה". וראה גוי"א שם.

(14) טז, ה ואילך. ובהקטרת הקטרת כו' – אין הוכחה כ"א רק ש"תורתו (מינוי אהרן) אמת", אבל לא ע"ז ש"משה אמת" [ובניבא שקם באומות כמותו (ספרי ברכה לד, י"ד) – הרי רק נבואתו אמת].

(15) יז, טז-כג.

(16) יח, א ואילך.

(17) שם, ח ואילך. וראה רש"י שם, ח.

(18) וגם לפי המבואר בספרים ש"אמת" הוא ר"ת אהרן מזוהה תכלת – הרי גם תיבת אהרן היא רק ברומ.

(19) סנה' קי, א. וכ"ה במדב"ר שם. תנחומא שם י.

(20) אם הכוונה לאו מזה"ת ממש – ראה שאלתות פ' קרח. סהמ"צ

אל ה"בריות"⁴⁴, וקירב אותם, ורוממם⁴⁵ אל התורה, אשר "כל נתיבותיה שלום"⁴⁶. וממילא יוצא, שעצם המציאות של מחלוקת, הנרמזת בשמו של קרח – קרחה – היא ההיפך למהותו של משה, ומעשה קרח – ניהול המחלוקת בפועל ("ואתפליג... להחזיק במחלוקת") – הוא ההיפך ממהותו של אהרן⁴⁷.

זהו ההסבר בפנימיות לכך שעל ידי מחלוקתו של קרח על כהונת אהרן נבעה מחלוקתו כלפי משה, כמובא לעיל מן המדרש, שעל ידי שאלתו על "טלית שכולה תכלת" (ועל "בית מלא ספרים") מתוך כוונה לחלוק על כהונת אהרן, נבעו דבריו למשה "דברים אלו לא נצטויות עליהן ומלבך אתה בודאן": כיון שמחלוקתו בפועל כנגד כהונת אהרן, המיישם בפועל את דרכו של משה, נבעה מהיותו בעל מחלוקת בעצם מחותו, ובפנימיותו היתה התנגדות למשה, ולכן גרמה מחלוקתו על אהרן – שהיא ה"תוצאה" של מחלוקתו הפנימית כנגד משה – לגילוי ה"גורם" למחלוקת בגלוי.

וכיון שה"מחשבה תחילה" באה לידי ביטוי דוקא ב"סוף מעשה"⁴⁸,

לכן, כשם שלגבי "ויקח קרח לעורר על הכהונה", הרי מחלוקתו על אהרן – שהיתה ה"גורם" למחלוקתו על ה"תכלת" ועל ה"מזווה" – הגיעה אחריו,

כך מחלוקתו על משה – שהיתה הגורם הפנימי למחלוקתו על אהרן – התגלתה בפועל רק בסוף.

זהו ההסבר לכך שתשובת עדת קרח התבטאה באמירה "משה אמת ותורתו אמת": כדי לוודא שהחזרה בתשובה

כך גם לגבי האלף השלישי, שהוא במקביל ליום השלישי³², שבזמן מתן תורה (שבאלף השלישי), כאשר התבטלה הגזירה (ה"הפרדה") המבדילה בין עליונים לבין תחתונים, וניתן הכוח לכך ש"העליונים ירדו לתחתונים והתחתונים יעלו לעליונים"³³ – תוקנה המחיצה של הרקיע המבדילה בין (מים) עליונים לבין (מים) תחתונים.

ה.

המחלוקת - ההיפך מהתורה וממשה

מכך מובן, שכל מחלוקת, של "ואתפליג" – ובמיוחד לפי מה שנאמר בספר "נועם אלימלך"³⁴, ש"ואתפליג קרח" הוא בדומה לרקיע המבדיל³⁵, או כנאמר במקומות אחרים³⁶, שהוא בדומה לדור הפלגה, שאף הוא קשור לרקיע המבדיל³⁷, הוא ההיפך ממהות התורה, אשר "ניתנה לעשות שלום בעולם"³⁸, ולפיכך – גם ההיפך ממשה³⁹, אשר התורה נקראת על שמו⁴⁰.

אמנם, התואר "אוהב שלום ורודף שלום" מופיע לגבי אהרן⁴¹, וזהו ההסבר בפנימיות לכך שקרח ניהל מחלוקת כלפי אהרן⁴², אך העיקר והפנימיות של המחלוקת היו כלפי משה, כי עצם עבודתו של אהרן היתה מפני שכן נאמר בתורה, שניתנה באמצעות משה.

ו.

הגורם האמיתי - מחלוקת על מהות משה

ההסבר המפורט לכך הוא:

את עצם ענין ה"שלום" (תורה) חידש משה, אך כיון שמשה כשלעצמו היה נעלה מעניני העולם⁴³, הרי השלום בעולם בפועל נעשה על ידי אהרן, אשר הוריד את עצמו

ביום השלישי האירה מדת התפארת, שממתיקה היא את הצמצום שמצד מדת הגבורה.

(32) רמב"ן ובחיי בראשית ב, ג.

(33) שמו"ר פ"ב, ג. תנחומא וארא טו.

(34) הובא ונתבאר באוה"ת קרח ע' תרצו. תשכג. ד"ה כל פטר רחם תרכ"ז. ועוד. וראה גם יהל אור ס"ע קצא. (והוא ע"פ זח"א יז, א ואילך – הובא גם בצרור המור כאן). וראה אוה"ת שם ע' תרצו) בענין רקיע כעין הקרח הנורא, ועפ"ז י"ל שבהשם קרח מרומז גם ענין הברדל הרקיע (שהוא כעין הקרח). וראה לקו"ש ח"ח ע' 116 ואילך.

(35) ראה לעיל הערה 29. ולהעיר מהמבואר בדרושי פ' קרח (לקו"ת פרשתנו נד, ג. ובכ"מ) שקרח רצה לעשות הגבורות עיקר.

(36) בחיי פרשתנו טז, כט. וראה גם הגהות הרח"ו לזהר ריש פרשתנו. לקו"ת מצורע כה, א. אוה"ת ריש פרשתנו. שם ע' תרס. תרפה. שת.

(37) ראה ב"ר שם: והמים הללו לקו בהם.. ודור הפלגה.

(38) רמב"ם סוף הל' חנוכה. וראה גטין נט, ב. לקו"ש ח"ח ע' 349 ואילך.

(39) שהוא ג"כ שלישי (שבת פח, א. וראה מדרש משלי פכ"ב) ותפארת (ראה אוה"ת שם ס"ע תשי). וראה סד"ה כל פטר רחם תרכ"ז, שמשה רצה לברר את קרח כמו שיום השלישי מכבר את המחיצה שנעשה ביום שני (ראה לעיל הערה 31).

ולהעיר ממלחמת מדין (מלשון מדין ומריבה – נסמן בד"ה החלצו תרנ"ט

בתחלתו) שהייתה צריכה להיות ע"י משה דוקא, לפי שהוא "הגורם החיבור וההתכללות" (לקו"ת מטות פז, א).

(40) שבת פט, א.

(41) אבות פ"א מ"ב. וראה מדרש ורש"י עה"פ (ברכה לג, ח) ויבכו בני ישראל את משה.

(42) ראה אוה"ת שם ע' תשה: רצו להגביר הגבורות ולכן חלקו על אהרן הכהן איש החסד.

(43) שלכן טען "מאין לי בשר" ובה ע"י ע' הזקנים דוקא (לקו"ת ואתחנן יב, א – אבל באופן אחר שם בהעלותך לא, ד. לג, ב. ואלה ואלה דא"ח).

(44) שאין בהם שום מעלה ורק שהם בריות שנבראו ע"י הקב"ה (ראה תענית כ, ב. תניא פל"ב).

(45) כי אהרן הוא "שושבינא דמטרוניתא" שמעלה כנס"י מלמלמ"ע, משא"כ משה "שושבינא דמלכא" ממשיך אוא"ס מלמעלמ"ט (תו"א ר"פ תצוה (ובחוספוט שם). לקו"ת בהעלותך לב, א"ב. ר"פ מסעי. ובכ"מ).

(46) משלי ג, יז.

(47) להעיר מפרש"י כאן: "ומה ראה קרח לחלוק עם משה.. מה עשה.. והלבישן טליתות שכולן תכלת כו" – שבתחלה ראה לחלוק עם משה, ומה שהלבישן טליתות כו" (שזה ה"ה הוכחה לטענתו אח"כ "מדוע תתנשאו גר" כנגד כהונת אהרן) ה" כבד: (א) לחלוק עליו (על משה), (ב) ולבטל את דבריו. (48) כנאמר (פיוט לכה דודי) "סוף מעשה במחשבה תחלה".

להקים שוב את המחיצה והגזירה שהיו לפני מתן תורה. כלומר, הוא חפץ לשנות ענין זה שהתחדש בעולם הזה.

הדבר נרמז בשלוש האותיות של המילה "קרח" – קו"ף, רי"ש, חי"ת: העולם הזה נברא ודומה לאות ה"א⁵³. וכיון שקרח חפץ לשנות את העולם הזה, נרמזים אופני השינוי בשלש אותיות אלו – קו"ף, רי"ש וחי"ת – הדומות⁵⁴ בצורתן לאות ה"א, אך בשינוי, כפי שיוסבר להלן.

באות ה"א יש שלושה קווים: קו למעלה, ושני קווים – מימין ומשמאל. בקבלה ובחסידות מוסבר⁵⁵, שהקווים שלמעלה ושבימין מצביעים על המחשבה והדיבור, וקו השמאל מצביע על המעשה. קו השמאל אינו מחובר לשני הקווים האחרים, כי יש הפרדה בין המחשבה והדיבור לבין המעשה.

השינוי שבשלוש האותיות הנ"ל – קר"ח – לעומת האות ה"א מתבטא בעיקר בקו השמאלי הרמוז למעשה: באות קו"ף הקו השמאלי ארוך מאד, באות רי"ש הוא אינו קיים כלל, ובאות חי"ת – הוא מחובר לשני הקווים האחרים.

ט.

שני כיוונים בחיבור של עליונים ותחתונים

ההסבר לכך הוא:

ב"חיבור עליונים ותחתונים" שהתחדש במתן תורה, יש שני ענינים:

נדרשת עבודה בתחתונים, עד אשר "המעשה הוא העיקר"⁵⁶, וכמוסבר בהרחבה בספר התיא⁵⁷, שה"דירה בתחתונים" אינה מושגת כל כך על ידי לימוד התורה במחשבה ובדיבור, אלא בעיקר על ידי קיום המצוות במעשה. וכך גם בכוח המעשה עצמו, יש מעלה בזיון עניני הרשות ובעשיית מצוה באמצעותם, על פני מעשה שמושג על ידי עשיית המצוות בדבר המוכן לכך, שאינה חודרת כל כך ל"גשמיותו"⁵⁸. דוקא על ידי העבודה בעניני הרשות, כאשר "כל מעשיך" הם "לשם שמים", וכאשר "בכל דרכיך", דרכיו של האדם, יש "דעהו"⁵⁹, מבררים

מעשה כי א"א לנפש האלקית לבטא בשפתים.. כי אם ע"י נפש החיונית הבהמית". שמוה מוכן, שהדירה בתחתונים נעשה בעיקר ע"י עשיית המצוות (שלכן מקשה שם (מט, א) ממ"ש ד"ל שת"ת כנגד כולם. וראה שם פל"ה (מד, סע"ב ואילך) שהשראת השכינה על הגוף ונה"ב הוא דוקא ע"י קיום המצוות מעשיות).

(58) ראה גם לקו"ש ח"ה ע' 75. (ויתירה מזו מצינו (ראה בארוכה לקו"ש ח"ד ע' 1109) שבשביל הבירור בתחתונים, הוצרך להיות גם אכילת בשר תאוה לש"ש). אבל ראה לקו"ש ח"ו ע' 186 ואילך ובהערה 54, שהבירור דבריו הרשות הוא רק הקדמה (לעליית הנשמה הנעשה ע"י העבודה דתומ"צ.

(59) אבות פ"ב מ"ב. משלי ג, ו. טושו"ע אר"ח סרל"א. וראה לקו"ש ח"ו שם הערה 52.

היא אמיתית, ושהם לא ייכשלו שוב בחטא זה, עד אשר "יעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם"⁴⁹, יש לעקור את הגורם לחטא. וכיון שמחלוקת קרח ועדתו על "אהרן" נבעה בפנימיות ממחלוקתם על משה ותורתו, על עצם מהות ה"שלוש", לפיכך התבטאה עיקר התשובה באמירה "משה אמת ותורתו אמת".

ז.

פרטי המחלוקת נרמזים באותיות המילה "קרח"
לפי האמור לעיל, שהמחלוקת של קרח ועדתו על אהרן היתה תוצאה של מחלוקתם על משה ותורתו, יש לומר, שגם מחלוקתם על הציצית ועל המזוזה אינן פרט צדדי, הוכחה של ענין אחר (שנשט שבית מלא ספרים וטלית שכולה תכלת אינם זקוקים למזוזה ולחוט של תכלת, כך גם ישראל, אשר "כולם קדושים", אינם זקוקים לקדושת אהרן), אלא הן קשורות לאותו ענין. כלומר, מחלוקתם על משה ותורתו מביאה למעשה לידי מחלוקתיהם על אהרן, על ציצית ועל מזוזה.

וכיון ששלושה ענינים אלו הם האופנים שבהם מתבטאת בפועל מחלוקת קרח, יש להניח, שבשם "קרח" אינה נרמזת רק נקודת המחלוקת עצמה, אלא גם הענינים שבהם מתבטאת המחלוקת בפועל. ההבדל הוא, שענין המחלוקת בכללותו ובעצמיותו נרמז בכלל, במילה כולה, ושלשת הענינים המפורטים נרמזים בפרטי המילה, בשלש האותיות⁵⁰: כל אות רומזת לענין אחר.

ח.

כוונת קרח - שינוי העולם הזה - שינוי באות ה"א
בעת מתן תורה התחדש, שהתורה ירדה למטה לעולם הזה, שלא כקודם לכן, כאשר התורה היתה למעלה⁵¹, והתבטלה המחלוקת (המחיצה) בין העליונים לתחתונים, כדלעיל בסעיף ד', ואז נעשה העולם הזה כפי שהוא צריך להיות, כדברי חז"ל⁵² על הפסוק "יום הששי". וכיון ש"ואתפליג קרח", הוא התנגד לשלום, לדרכה של התורה, כדלעיל בסעיף ה', אלא חפץ במחלוקת – הוא גרם ועורר

(49) רמב"ם הל' תשובה פ"ב ה"ב.

(50) ראה שומר אמונים ויכוח הראשון סי' כא"ג.

(51) שזוהו עיקר החדוש דמ"ת, כדמוכח משבת פח סע"ב ואילך.

(52) שבת (פח, א) ובפרש"י עה"פ (בראשית א, לא).

(53) מנחות כט, ב.

(54) ראה שו"ע אדה"ז אור"ח סל"ו (בנוגע לתפלין). הדעות בזה (בכלל)

– נקבצו (לאחרונה) בס' מאיר עיני סופרים, סי' ז' סעיף ב' סק"א. וש"נ.

(55) תו"א צה, סע"ב. לקו"ת ר"פ בלק. סדור רפב, א. המשך באתי לגני השי"ת פ"ח.

(56) ראה אבות פ"א מ"ז: לא המדרש עיקר אלא המעשה.

(57) ראה שם רפ"ז ש"תכלית השלימות הזה" (וקאי א"דירה בתחתונים" דרפ"ז) תלוי בעשיית המצוות "וגם במצות תלמוד תורה.. דעקמת שפתי הוי

שבלימוד התורה. כלומר, הוא חש תמיד בניתוקו מהתורה, ומשום כך הוא נמשך ושואף לעלות למעלה⁶².

זהו ההסבר לכך שאותיות המילה "קרח" (מלשון קרחה – המחלוקת על "חיבור עליונים ותחתונים") הן קו"ף רי"ש חי"ת, כי שלוש אותיות אלו מבטאות את שלשת האופנים של ההתנגדות ל"חיבור עליונים ותחתונים": הקו"ף, שרגלה השמאלית ממשיכה למטה ביותר, עד למקום שהרגל הימנית אינה מגיעה אליו⁶³ – מבטאת את ההתנגדות, והיא ההיפך ל"העליונים ירדו לתחתונים" שלפי הקדושה. הרי"ש, שאין לה רגל שמאלית כלל⁶⁴ – מבטאת התנגדות למעשה, ובמיוחד להדגשה ש"המעשה הוא העיקר"; והחי"ת, שרגלה השמאלית מחוברת לקווים העליון והימני, דבר המצביע על הטענה שבעל עסק "מיוחס" בדיוק כיושב אהל – מבטאת את ההתנגדות לכך שה"תחתונים יעלו לעליונים" דקדושה⁶⁵.

יא.

חי"ת - התנגדות לכהונת אהרן

ענינים אלו של מחלוקת קרח, הנרמזים בשלוש אותיות אלו, התבטאו במחלוקותיו על כהונת אהרן, על המזוזה ועל התכלת: האות קו"ף – במחלוקתו על התכלת, הרי"ש – במחלוקתו על המזוזה, וחי"ת – על התנגדותו לאהרן. ההסבר לכך הוא:

כהן מובדל מעניני העולם הזה ועוסק רק בקדושה. ובמיוחד כהן כאהרן, כהן גדול, אשר "מן המקדש לא יצא"⁶⁶. וכיון שכל יהודי צריך לבצע את כל סוגי העבודות, נדרש מכל אחד, אפילו מהיהודי הפשוט ביותר, להתנתק בזמן כלשהו מעניני העולם ולהיות בדומה לכהן, ואף – בדומה לכהן גדול.

על כך טען קרח⁶⁷, כפי שנרמז בחי"ת שבו: כיון ש"כל העדה כולם (גם העוסקים בענינים של עסק – לשם שמים) קדושים", ואדרבה: "ובתונס הוי", המשכת שם הוי, שם העצם⁶⁸, היא דוקא במעשה, כידוע⁶⁹, שעל ידי ענינים רוחניים מקבלים רק "גילויים", ואילו המשכת העצמות

ומזככים עד לדרגות הנמוכות ביותר. זוהי המעלה של בעלי העסקים על יושבי האהל, שדוקא אצלם קיים הענין של "אמצאך בחוץ"⁶⁰.

אך מצד שני, צריכים ה"תחתונים" להיות מחוברים ל"עליונים". ובחיבור זה יש שני ענינים:

(א) "העליונים ירדו לתחתונים" – לימוד התורה, "עליונים", צריך להגיע לבירור ולקיום המצוות, "תחתונים", ולהתנהג בהתאם לתורה. כלומר, בקיום מצוה יש להיזהר לקיימה לפי פרטי הדינים שנלמדו לפני כן בתורה, שהרי אם לא יורד שהמעשה הוא בהתאם לתורה, ייתכן שה"מצוה" תתבצע באופן הנוגד למצוה.

ובמיוחד בעיסוק בעניני הרשות, הכרחי לעסוק בהם באופן שלא יפגע בשיעוריו הקבועים בלימוד התורה, לפי המבואר בהלכות תלמוד תורה, וכדומה.

(ב) "והתחתונים יעלו לעליונים" – אין די בכך שה"תחתונים" מונהגים על ידי ה"עליונים", כפי שהם יורדים אליהם, אלא יש צורך, שה"תחתונים" ישתוקקו להתרומם ל"עליונים": אמנם, "המעשה הוא העיקר", אך בעל העסק צריך לדעת שהוא נמצא למטה, ועליו לרצות לעלות. והרצון צריך להיות חזק ביותר, עד שבעת מן העתים הוא יתממש למעשה – הוא מתנתק בעיסוקו ומתנהג כיושב אהל⁶¹.

י.

האותיות "קרח" - שלושה אופנים של התנגדות לאות ה"א

שלושה ענינים אלו – (א) שה"מטה" צריך להתקיים, (ב) הוא צריך להיות מודרך מה"מעלה", (ג) הוא צריך לחפוף לעלות למעלה – נרמזים בצורת האות ה"א: (א) הרגל השמאלית, המצביעה על המעשה, קיימת בה; (ב) היא אינה ארוכה יותר מקו הימין. כלומר, המעשה קיים רק בהתאם לירידת העליונים, ואינו יורד "למטה" יותר מכפי המדה; (ג) יש הפרדה בין הרגל השמאלית לבין הקווים העליון והימני המצביעים על המחשבה והדיבור

(60) ת"א תרומה (פ, ב). לקר"ת שה"ש מד, סע"ב ואילך.

(61) כהוראת חז"ל "הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה" – ראה בסיום

השיחה.

(62) ובדוגמת תשובה [הבאה מצד ההרגש שהוא מרוחק כו'] שנרמזת ב"תלי כרעי" (מנחות שם).

(63) ראה המשך הנ"ל שם (וראה גם רע"מ פנחס רנב, א. ס' הליקוטים פ' ראה) שקנה הקו"ף הוי"ע רגלי יורדות מות. ושם – שהוא ההיפך מה"א.

(64) שמורה רק למחשבה ודבור (המשך הנ"ל שם).

(65) ראה סדור מה, א ואילך ופיה"מ – לאדה"א – פקמ"ה (מרע"מ שם).

שה"א מורה לביטול וחי"ת להתנשאות, ומתאים להמבואר בפנים, כי הרצון לעלות למעלה בא מצד ידיעתו שהוא בהפסק ופירוד מהעליונים ומצד הביטול

שבו.

(66) אמור כא, יב.

(67) ראה בכ"ז גם לקו"ש ח"ד פ' קרח. ושם, שזהו הטעם לזה שמחלוקת קרח היתה אחר מעשה המרגלים דוקא (סדר עולם רבא פ"ח – הובא ברשב"ם ותוס' ב"ב קיט, א) – כי מה שהמרגלים לא רצו להכנס לא"י הוא, לפי ש"לא רצו להשפיל א"ע למצות מעשיות". וע"ז אמרו יהושע וכלב "טובה הארץ מאד מאד", שהמשכת אוא"ס הבל"ג, בחי' "מאד", הוא ע"י מעשה המצות דוקא (לקו"ת שלח לו, א ואילך. ונתבאר בארוכה בלקו"ש שם פ' שלח) – לכן לאחר שלילת דעת המרגלים דוקא טען קרח "מדוע תנשאו".

(68) כ"מ להל' ע"ז פ"ב ה"ז. וראה פרס שער יט בתחלתו.

(69) ראה בהנסמן בהערה 67.

העבודה הפנימית, ואם כך⁷⁶ "בית מלא ספרים" – כאשר הוא כבר מלא בתורה, הרי בודאי די בכך. ומדוע דרושה "מזווה" – קיום המצוות?

לפי זה מובן, שהתנגדות קרח לציצית (תכלת) היא בדומה⁷⁷ לאות ק"ף, והתנגדותו למזווה היא בדומה לאות רי"ש.

יג.

הסדר של טענות קרח - בהתאם לשיטתו

לפי האמור לעיל מובן מדוע שאל קרח שוב על "בית מלא ספרים" גם לאחר תשובת משה "טלית שכולה תכלת חייבת בציצית", למרות שלכאורה שני ענינים אלו מבוססים על אותו עיקרון, כי אדרבה: התשובה "חייבת בציצית" היא היסוד לטענה שבית מלא ספרים יהיה פטור ממזווה, כדלעיל בסעיף י"ב.

לפי זה מובן בפשטות מדוע הוא שאל תחילה על טלית שכולה תכלת, ולא על בית מלא ספרים, כי בנוסף לכך שהשאלה על "בית מלא ספרים" התעוררה רק לאחר תשובת משה "חייבת בציצית", כדלעיל, הרי הטענה ש"בית מלא ספרים" צריך להיות פטור ממזווה אינה קשורה⁷⁸ למחלוקתו על כהונת אהרן⁷⁹, ולהיפך: הטענה "תהא פטורה מן המזווה" מבטאת את המעלה של ה"עליונים", ואילו מחלוקתו על כהונת אהרן מדגישה את המעלה של ה"תחתונים". ולכן מוכיח קרח את טענתו דוקא מ"טלית שכולה תכלת תהא פטורה מן הציצית", כי טענה זו מביעה את מעלת המעשה, כדלעיל.

(78) מ"ש בפנים, הוא לפי המבואר במאמרים שנסמנו בהערה 76. אבל לפי המבואר בד"ה ויקח קרח תרס"ו ותש"ג (ועוד), שגם בהטענה "בית מלא ספרים כו" רצה שתהי' ההמשכה מהמקף ולא יצטרכו לפנימי כמו בטענתו טלית שכולה תכלת כו' (וכמשמעות פשוטות הענין, שבשניהם היא אותה הסברא. ובפרט שמהלשון "השיב כו' בית כו'" משמע שבשאלתו בית כו' רצה להוכיח לענין טלית כו' כנ"ל הערה 8)

יש לומר, שמה שהי' פשוט לו בבית מלא ספרים יותר מבטלית שכולה תכלת הוא: (א) ע"ד החילוק בפשטות הענינים: פרשה הכתובה בספר – ה"ה גם אז מציאות בפ"ע בתור פרשה (ואדרבא בזה תלוי מציאות (כשרות) הספר) משא"כ החוט שבטלית. (ב) בית מלא ספרים וכן הפרשות שבמזווה הו"ע התורה, ולהיות שתורה ענינה הוא חכמה הבנה והשגה, לכן גם המצות השייכות לתורה צריכות להיות ע"פ שכל, ולכן הטענה שכלית "כל התורה כו' פרשה שבמזווה כו'" היתה פשוטה אצלו יותר, מהטענה שכלית שבמצות ציצית "טלית שכולה תכלת כו'".

ומ"מ, מתחילה שאל טלית כו' – כי התוכן דטלית שכולה תכלת תהא פטורה מציצית הוא – שבענינים של מעשה א"צ לבחי' פנימי, וזה שייך יותר למחלוקתו על אהרן (ראה לעיל הערה 7).

(79) וכונתו בטענה זו – י"ל: מכיון שהענין ד"ואתפליג קרח" הוא – התנגדות לכל עניני מ"מ (כמרומז בג' האותיות שבשמו), חלק גם על מזוזה ואמר "בית כו' פטור ממזוזה".

היא דוקא על ידי מעשה המצוות ועל ידי זיכרון הענינים הגשמיים שהם רשות, לכן מהי גדולתו של הכהן הגדול, ולפיכך, כמשמעות השניה של "מדוע תתנשא", מדוע צריכים "כל העדה" להתרומם ולעלות למעלה, כאשר הם נעלים ככהן גדול, ואדרבה: דוקא "בתוכם הוי"ו⁸⁰?

יב.

קו"ף ורי"ש - התנגדות לציצית ולמזווה

ההסבר לקשר שבין האותיות קו"ף ורי"ש, להתנגדות קרח כלפי התכלת וכלפי המזווה:

"טלית" היא בבחינת ה"מקף" הנמשך באמצעות קיום המצוות, וה"ציצית" מצביעה על המשכת הפנימיות, שבאמצעות לימוד התורה⁸¹, וכן על ידי אהבה ויראה⁸². וזו היתה טענתו של קרח: אף אם נניח, שבדרך כלל זקוקה "טלית" (קיום המצוות) ל"ציצית" (לימוד התורה ואהבה ויראה), כי בלי לימוד אין לדעת כיצד לקיים את המצוה, וכן ללא עיסוק בעבודה פנימית יקוימו המצוות באופן גשמי בלבד, אבל "טלית שכולה תכלת", כאשר קיום המצוות, הטלית, חדרור בכליון ובהתבטלות, תכלת⁸³, כאשר מאיר אצל היהודי אור הנשמה על ידי אמונה פשוטה וקבלת עול – אז, לטענת קרח, צריכה הטלית להיות פטורה מציצית⁸⁴. לשם מה דרושות כאן אהבה ויראה?

וכאשר השיב לו משה, שבכל זאת זקוקים גם במקרה זה ל"ציצית"⁸⁵, טען קרח, בהתבססו על תשובת משה: כיון שגם טלית שכולה תכלת חייבת בציצית, הרי העיקר היא

(70) ואי"ז סותר למה שביקשו כהונה גדולה – כי הכהונה שביקשו הם, רצו שתהי' באופן שאינה סתירה לעניני העולם, ולא ככהונת אהרן (שלכן הי' אפשר, לדעתם, שר"ג איש יהיו כה"ג).

(71) לקו"ת ריש פרשתנו. דרמ"צ טז, א. ד"ה והי' לכם לציצית תש"ב. ועוד.

(72) לקו"ת שלח מד, א"ב. מו, ג. פרשתנו נד, סע"ג. ולפי ביאור זה (שאח"ד הו"ע ציצית), גם לימוד התורה (ובפרט שצ"ל בדיבור, דעקימת שפתי הוי מעשה – ראה לעיל הערה 57) נכלל בבחי' מקף דטלית (ראה לקו"ת שם).

(73) ראה לקו"ת שלח מה, ב"ג. מו, ג.

(74) ועפ"ז מובן מה שאמר קרח שתהא פטורה מן הציצית (ולא רק מתכלת – ראה לעיל הערה 5). ולהעיר גם מיר"ק (הובא באוה"ת ריש פרשתנו): דהוי מתלוץ בציצית.

(75) כי הביטול צ"ל בפנימיות (ראה לקו"ת שלח מו, ג).

(76) ראה אוה"ת שם ע' תרס. שת. סה"מ תרכ"ו ע' קטו.

(77) אבל לא ממש, שהרי טענתו "שתהא פטורה מציצית" הוא דוקא בטלית שכולה תכלת, כנ"ל בפנים.

ועפ"ז מתורצת הקושיא דלעיל הערה 6 – כי במחלוקת קרח על אהרן, מנגד הוא לגמרי ל"התחתונים יעלו לעליונים" כנ"ל סעיף יא, ולכן לא התחיל בהטענה "מדוע תתנשא", כ"א אמר מתחלה "טלית שכולה תכלת תהא פטורה מציצית" וחשב שעל זה יסכים משה ג"כ, ולאח"ז יוכיח שמכיון שכשהמעשה היא בביטול א"צ לבחי' "עליונים", א"כ – "מדוע תתנשא".

יד.

ההתנגדות לכהונה - סכנה !

כאמור לעיל, מספרת התורה שבכתב רק על מחלוקתו של קרח לגבי כהונת אהרן. אפילו בתורה שבעל-פה, שבה מסופר גם מחלוקתו לגבי הציצית והמזוזה – נראה בפשטות, שטענות אלו היוו הקדמה בלבד לטענתו "מדוע תתנשא", לגבי כהונת אהרן. מכך מובן, שהמחלוקת על כהונת אהרן, הנרמזת באות ח"ת, קשה יותר מהמחלוקת על ציצית ומזוזה, הנרמזות בקו"ף וברי"ש.

ההסבר לכך הוא:

כאשר אדם שקוע בגשמיות, כנרמז באות קו"ף, הוא מכיר בדרגתו הנחותה, ובודאי יחזור בתשובה⁸⁰. כך גם בהיותו שקוע בענינים רוחניים, כנרמז באות רי"ש – הרי הוא אינו חש אמנם בדרגה נחותה, אך בודעו שהעיקר הוא קיום המצוות בגשמיות, הוא יחזור בו מטעותו וישוב בתשובה. אך כאשר האדם סובר שאין בו שום פגם, הוא

כה מיוחס ככהן הגדול (ח"ת), ואדרבה "בתוכם הוי" – הרי ייתכן⁸¹ שהוא יישאר בטעותו⁸².

אמנם, לכאורה הוא צודק: בעיסוקו בגשמיות לשם שמים הוא מממש את התכלית של דירה בתחתונים יותר ממי ש"מן המקדש לא יצא" – על כך השיב משה⁸³, שמעלת עבודתו של אהרן הכהן הגדול על עבודתו שלו היא כמעלת האור על החושך. אמנם, הוא מממש את התכלית, אך הוא שרוי בחושך הכפול והמכופל של גשמיות העולם, ולכן הוא צריך "להתרומם" ל"בוקר" של אהרן הכהן הגדול.

וכהוראה הנלמדת מן המשנה בפרק הרביעי של פרקי אבות⁸⁴, שלומדים⁸⁵ פעמים רבות בשבת פרשת קרח – "הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה" – שגם בעל עסק צריך למעט בעסק ולעסוק בתורה כיושב אהל⁸⁶, בלי להתחשב במעלה של "אמצאץ בחוץ"⁸⁸.

(משיחת ש"פ קרח תשכ"ד ותשכ"ז)

כאן (ג), ולמה אמרו "בקר לערב" –

כי בטענתם "כל העדה כולם קדושים ובתוכם (דוקא) הוי", רצו להוכיח שעבודת הכהונה – ענין האור, "בקר" – היא שייכת ל"כל העדה" העוסקים בעניני עוה"ז חשך כפול ומכופל (ראה לעיל הערה 70), היינו שה"בקר" (יהי טפל ו) יהפך ל"ערב".

(84) משנה יו"ד.

(85) ה"נוהגין כך כל שבתות הקיץ" (סידור אדה"ו. וראה לקו"ש ח"ז ע' 175 הערה 2).

(86) ראה לקו"ש שם (ע' 176-7; 187). וראה לקו"ש ח"ח ע' 118.

(80) ראה שבת קד, א: "כרעי דקו"ף תלוי דאי הדר בי' לעייל" – בדוגמת

מה שאמרו (מנחות כט, ב) בנוגע לה"א.

(81) ראה עד"ז רבינו יונה – ברכות א, ב (נעתק בלקו"ש ח"ז ע' 73). אבל

גם על זה חלק קרח (ראה סד"ה ויקח קרח תרכ"ט).

(82) שזהו מה שהחיות אין לו פתח למעלה (ראה פיה"מ ס"פ הנ"ל).

(83) ראה גם לקו"ש ח"ד ע' 1052. ועיי"ש בארוכה, שעפ"ז מתורצות כמה קושיות. ולהוסיף: שעפ"ז מתורצת גם הלשון (במדב"ר פי"ח, ד. רש"י כאן טז, ה) "להפוך את הבקר לערב" – דלכאורה, בטענתם "כי כל העדה כולם קדושים גו' ומדוע תתנשא" רצו לומר, שגם הם יכולים להיות כמו אהרן – כה"ג, וא"כ הול"ל "להפוך את הערב לבקר" (או עכ"פ ב' הענינים, כבתנחומא

המשך מעמוד לה

הלכה יומית לעיון ברמב"ם – בנוסף לשיעורים היומיים ג"פ ליום, פ"א ליום, וסהמ"צ

יש לבאר:

הרמב"ם נאמן לשיטתו ששם המפורש הוא שם בן ארבע אותיות (ראה באריכות: מורה נבוכים, ח"א, פס"א). אמנם יש לקב"ה שמות בני שתיים עשרה וארבעים ושתיים אותיות – אך אף אחד מאלו אינו שם המפורש.

וכך יבאר הרמב"ם גם את דברי הגמרא:

השם הגדול והמפורש – הוא שם הוי', ודברי הגמרא שהיה

מקום לטעות שרק המגדף "שם רבה" חייב, מתייחסים לשם הוי', והגמרא מחדשת שגם ה'מברך' את שם א'ד'נ'י' חייב. ואכן, מדובר בחידוש גדול. שכן, יש מי שחולק על דעת הרמב"ם (רמ"ה, הובא בכס"מ), ולדבריו, רק המגדף את שם הוי' חייב אבל המגדף את שם אדנות אינו חייב. זו גם דעת רש"י (פנהדרין שם) ששם המפורש אינו שם הוי', ואילו "שם בן ארבע אותיות" הוא שם הוי'.

יום ראשון י"ט סיון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' פא, ולכן הוצרך הכתוב... עד עמ' 162, הוא האלקים.

אחרי הלידה, תלוי גידול הגוף על ידי אכילתו ושתיתו בעצמו, – הרי שהגוף הוא באמת דבר נפרד מהנשמה, והנשמה רק מחיה את הגוף. מה שאין כן השמים והארץ, שכל עצמותם ומהותם נתנה מאין ואפס המוחלט – מבחינת ה"אין" האלקי אין בעצם שום מקום ל"יש" ולנבראים,

רק בדבר ה' ורוח פיו

יתברר, – הם נבראו מ"אין"

ל"יש"; וגם עדיין – אחרי

התהוותם נצב – בהם, דבר

ה' לעולם, ושופע בהם

תמיד בכל רגע, ומהנה

אותם תמיד – מחדש,

מאין ליש, בהתהוות

האור מהשמש בתוך גוף

כדור השמש עצמו דרך

משל, – כמוסבר לעיל,

שאר השמש כפי שהוא

בשמש עצמה, אינו מציאות

כלל. רק כשהאור מתפשט

בחלל העולם, שם הוא

"מציאות". ואילו בשמש

עצמה הוא בטל לגמרי

לשמש, למקור – כך גם

לגבי הנבראים, שלאמיתו

של דבר הם נמצאים תמיד

במקורם, בכוח האלקי,

המהווה אותם. ואם כן הם

– הנבראים, בטלים באמת

במציאות לגמרי לגבי

דבר ה' ורוח פיו יתברר,

המיוחדים במהותו

ועצמותו יתברר כמו

שיתבאר לקמן, – איך

"דבר ה'" ו"רוח פיו" מאוחדים עם הקב"ה – והנבראים בטלים כליל במציאות ל"דבר ה' ורוח פיו" ולהקב"ה עצמו, כבטול אור השמש בשמש. – אך, למה אם כך אין זה נרגש בנבראים, והם מרגישים עצמם ל"יש" ול"מציאות"? – רק שהן הן גבורותיו, כמדת הנבוכה והעצום, להסתיר ולהעלים החיות השופע בהם, שיהיו נראים השמים והארץ וכל צבאם כאלו הם דבר בפני עצמו. – דבר הבא מהעצום המסתיר, שהנברא לא ירגיש אף לא

ולכן הצריך הכתוב להזהיר "וידעת היום והשבת אל לבבך וגו'", – ש"בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד" – דבר זה מן ההכרח שהתורה תצווה על כך, שכן אפשר לטעות בכך ולחשוב אחרת, שלא תעלה על דעתך שהשמים וכל צבאם והארץ

ומלאה הם דבר נפרד

בפני עצמו, – נפרד

מהקב"ה שברא אותם

ומחיה אותם, וחקדושי

ברוך הוא ממלא כל

העולם בהתלבשות

הנשמה בגוף, – להחיות

את הגוף – כך ממלא הקב"ה

את העולם כדי להחיותו,

ומשפיע – הקב"ה, כח

הצומח בארץ, – זהו

החיות שבגלוי בארץ, וכח

התנועה בגלגלים, ומניעם

ומנהיגם כרצונו, כמו

שהנשמה מניעה את הגוף

ומנהיגתו כרצונה. –

למרות שהגוף הוא דבר

נפרד מהנשמה, אך כיוון

שהנשמה מחיה את הגוף,

לכן היא מנהיגה את הגוף

בהתאם לרצונה; ובכן

עלולים, איפוא, לטעות

ולחשוב, שגם הקב"ה רק

מחיה ומנהיג את העולם,

ואילו העולם לכשעצמו

הוא דבר נפרד, כמו שהגוף¹⁶²

הוא דבר נפרד מהנשמה.

לכן בא הפסוק ומהיר שלא

יטעו טעות זו, שכן אין זה

דומה כלל לנשמה וגוף. אך באמת אין המשל – מנשמה וגוף, דומה לנמשל – של אלקות ועולם, כלל, כי הנשמה והגוף הם באמת נפרדים זה מזה בשרשם, – לנשמה ולגוף שרשים נפרדים, כי אין התהוות שרש הגוף ועצמותו מנשמתו¹⁶⁴, אלא ממשות אביו ואמו, – מכך נוצר הגוף; וגם אחרי כן – אחרי התהוות הגוף, אין גידול – של הגוף, מנשמתו לבדה, אלא על ידי אכילה ושתית אמו כל השעה חרשים, – חדשי העיבור, ואחר כך –

10. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כמפורש רפ"ג – הכוונה גם כאן, להוכיח שהנברא הוא אין ואפס לגבי רוח פיו כו' שנברא, כי רוח כו' מהו', והסתר הנברא – מאלקים, והם אחד ממש ואין אלק' מסתיר כו'. והנה לפי זה אומר שחיות הגוף ממש הוי' והגוף ממש אלק' – ובכ"ז הוא טפל ועוד לנשמה ולא אין ואפס! וע"ז התירץ – דנפרדים (לא רק במציאותם, אלא גם) בשרשם כי התהוות שורש הגוף ועצמותו (מציאותו) – היינו דרגת שם אלק' שבגוף – אינה מנשמתו (ודרגת שם הוי' שבנשמה שלו) אלא כו' ואין דרגות פרטיות אלו דהוי' ואלק' אחד ממש (אף שבכללות הוי' ואלק' – אחד ממש). כ"א באופן דטפל, כביכול. ובדוגמת השמש ומגן ונרתק – דכל חלק שבנרתק טפל לכל חלק שבשמש, אבל מסתיר ומתאחד הוא רק עם אותם קרני ואור השמש המאירים ע"י חלק זה".

את המקור הנמצא בו תמיד ומהווה אותו תמיד מ"אין" ל"יש"; וכיוון שאין הוא מרגיש את המקור, לכן הוא יכול להרגיש עצמו ל"יש" ו"מציאות", כאילו הוא דבר לעצמו. אך אין הצמצום וההסתרה אלא לתחתונים, אבל – ואילו, לגבי הקדוש-ברוך-הוא בלא קמיה בלא ממש השיב, – הכל לגבי הקב"ה לא נחשב לכלום ממש,

שער היחוד והאמונה

הצמצום וההסתרה אלא לתחתונים אבל לגבי הקדוש ברוך הוא כולא קמיה בלא ממש השיב כאור השמש בשמש ואין מדת הגבורה מסתרת חס ושולם לפניו יתברך כי איננה דבר בפני עצמו אלא ה' הוא האלהים:

כאור השמש בשמש, ואין מדת הגבורה מסתרת חס ושולם לפניו יתברך, כי איננה דבר בפני עצמו אלא ה' הוא האלהים: – ההסתרה שמצד שם אלקים ומדת הגבורה, הוא דבר אחד עם הוי', מדת החסד וההתגלות, וממילא אין בכך משום הסתרה לגבי הקב"ה, שכן, אין עצם מסתיר על עצם.

יום שני כ' סיון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 162, פרק ז. ובוה... עד עמ' פב, עליו כלל.

הנבראים כפי שהם במקורם, מורגש בהם אופן היחוד עם הקב"ה הנעלה יותר, שהם בטלים במציאות במקורם, כשם שאור השמש בטל במציאות בהיותו במקורו, בשמש. ואילו, בשעה שהכוח האלקי המהווה את הנבראים (הדיבור שלמעלה, בחינת המלכות) בא אחרי צמצומים במדרגה של להיות מקור לנבראים, לגבי מדרגה זו של הכוח האלקי, אי אפשר כבר לומר שהנבראים בטלים במציאות והם אין ואפס, שכן, כיוון שהוא נעשה מקור בפועל לנבראים, הרי שהנבראים תופסים מקום במדרגה זו. במדרגה זו, למרות שגם שם נמשך "אין סוף" והיא מתאחדת עם הכוח האלקי (מדרגת

פרק ז. בפרקים הקודמים הסביר רבנו הזקן, שמשמעות ציווי התורה את ענין היחוד, להאמין ולדעת שהקב"ה יחיד, ואשר "בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד" – איננה למנוע את הטעות של א-ל נוסף, אלא שמבלעדי הקב"ה אין שום דבר נוסף, שכן כל הנבראים בטלים במציאות ומיוחדים בו יתברך; אלא שהצמצום וההסתרה מסתירים על החיות האלקית, המהווה את הנברא תמיד מ"אין" ל"יש", שלא תיראה ולא תהיה גלויה בנברא – ולכן מרגיש הנברא את עצמו ל"מציאות", ברם, ההסתרה הוא רק לגבי הנברא בלבד, ואילו לגבי הקב"ה, אין בהסתרה משום הסתרה, שכן הוי' ואלקים הם

שער היחוד והאמונה

פרק ז ובוה יובן מ"ש בזה הקדוש דפסוק שמע ישראל הוא יחודא עילאה וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד הוא יחודא תתאה כי ועד הוא אחד בחלופי אתון כי הנה סיבת ומעם הצמצום וההסתרה הזה שהסתיר והעלים הקדוש ברוך הוא את החיות של העולם כדי שיהיה העולם נראה דבר נפרד בפני עצמו הנה הוא ידוע

הדיבור שלמעלה, בכל זאת, היחוד המורגש במדרגה זו, הוא רק "יחודא תתאה", האופן הנמוך יותר של יחוד, שהנבראים הם מציאות מה, ואמנם מציאות זו בטלה לאלקות, אבל לא במדה כזו שמציאותה תתבטל לגמרי. וכן – במה שדובר לעיל, יובן מה שכתוב בזה הקדוש, דפסוק "שמע ישראל" – עד "ה' אחד", הוא "יחודא עילאה", – האופן הנעלה יותר באחדות ה', ו"ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" – הוא "יחודא תתאה", – האופן הנמוך יותר באחדות ה'. איזו שייכות יש ל"ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" לענין היחוד? – כי "ועד" הוא "אחד" בחלופי אתון. – כי המלה "ועד" היא "אחד" בחלופי אותיות. האות "א" מ"אחד" מוחלפת באות "ר" של "ועד" – בהתאם לשייכות שיש לאותיות "אהר" (אותיות המשך – הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א) ביניהן; והאות "ח" מ"אחד" מוחלפת באות "ע" של "ועד" – שכן שתי הן מהאותיות "אהרע", שה"מוצא" שלהן אחד; והאות "ד" רבתי מ"אחד" נעשית ה"ד" מ"ועד". כי הנה, סבת ומעם הצמצום וההסתרה הנה, שהסתיר והעלים הקדוש-ברוך-הוא את החיות של העולם כדי שיהיה העולם נראה דבר נפרד בפני עצמו – כלומר,

"כולא חד", הם שניהם דבר אחד, וההסתרה שמצד שם אלקים אינו מכסה על שם הוי'. בפרק זה, פרק ז, יסביר רבנו הזקן, שעל פי מה שהוסבר לעיל, יובן מה שכתוב בזה הקדוש, ש"שמע ישראל" הוא "יחודא עילאה" – האופן הנעלה יותר של יחוד, ו"ברוך שם כבוד מלכותו" הוא "יחודא תתאה" – האופן הנמוך יותר של יחוד. שכן, אם נלמד באופן פשוט, שהכוונה ב"יחוד" הוא רק יחודו של הקב"ה שהוא א-ל אחד, – איך מתאים לומר שיש אופן נעלה יותר של יחוד ואופן נמוך יותר של יחוד? אך, לפי המבואר כאן, שמשמעות היחוד היא יחודו של הקב"ה במוכן זה, שכל הנבראים בטלים ומיוחדים בו יתברך – כאן שייך כבר לומר אופן נעלה יותר של יחוד ואופן נמוך יותר של יחוד. שכן, הכוח האלקי המהווה את הנבראים שיהיו מציאות יש, שהוא הדיבור שלמעלה, בחינת המלכות, בשעה שכוח זה נמצא עדיין במקורו (כמו למשל באדם, כשאותיות דיבורו כלולות עדיין במחשבה שבמוח ובמדות שבלב, המביאות לאחר מכן לדבר את הדיבור (הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כנ"ל ח"א פ"ב – כא") כך למעלה, כשהדיבור שלמעלה (בחינת המלכות) עומד עדיין בהתכללות במדות שלמעלה) הרי במדות שלמעלה שהן למעלה מלהיות מקור לעולמות ונבראים המוגבלים במקום חזן, שהרי המדות שלמעלה הן "אין סוף" (בלתי מוגבלות) ולמעלה מהגבלות המקום וחזן, הרי

1. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בקובץ ליובאוויטש נדפס מכתבי ע"ד חילוף זה" – ב"קובץ ליובאוויטש" (תשובות וביאורים" (ברוקלין, תשל"ד) ס"ד (ע' 66)) נדפס מכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א אודות חילוף "ועד" ב"אחד". 2. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כמ"ש בזה"ב קלה, א".

עליהם לא שייך ענין המלוכה. רק "כְּרֵב עֵם" - דְּוָקָא - "הַדְרָת מַלְכָּה". - שכן, על רוב עם דוקא שייך ענין המלוכה; בדוגמה זו הדבר למעלה, שתכלית התגלות המלוכה שלמעלה היא על הנבראים התחתונים דוקא, אלה הנראים כדבר נפרד בפני עצמו

מאלקות, ולא נראה איך הם בטלים לאלקות -

עליהם בא ענין המלוכה, שהם יהיו נבנעים ובטלים להקב"ה. וְשֵׁם הַמּוֹדָה עַל מַדַּת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, הוא שֵׁם אֲדֻנּוּת, בִּי - ענין המלוכה הוא מה שהוא אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ. וְנִמְצָא, בִּי מַדָּה זו - מדת המלכות, וְשֵׁם זֶה - השם של אדנות המורה על מלוכה, הֵן הַמְּחִינִין וְהַמְּקַיְּמִין הָעוֹלָם, להיות עולם כְּמוֹת שֶׁהוּא עֹבְדוֹ, יֵשׁ גָּמוּר וְדָבָר נִפְרָד בְּפָנָי עֲצָמוֹ וְאֵינוֹ כְּמִלְ

בְּמִצִּיאוֹת מְמַשׁ, בִּי בְּהַסְתַּלְקוֹת מַדָּה זוֹ וְשֵׁם זֶה חֵם וְשֵׁלֹם - מהעולם, הֵיךְ הָעוֹלָם חוֹזֵר לְמִקְוֵאוֹ בְּדָבָר ה' וְרוּחַ פִּי וְתִבְרָה, וְכִסּוּל שֵׁם בְּמִצִּיאוֹת מְמַשׁ, וְלֹא הֵיךְ שֵׁם - ההגדרה של "עולם" - חל, עָלָיו כָּלָל. - שכן, "עולם" הוא ענין של מציאות והגבלה, ושם, במקורו, לא היה "מציאות" ולא היו לו ההגבלות של עולם.

מדוע, אכן, על העולם להיראות כ"יש" וכדבר בפני עצמו? מה היה חסר, אם העולם היה נראה כפי שהוא באמת, שהוא בטל במציאות למקורו? - הסיבה לכך וטעמו של דבר הוא, הֵנָּה הוּא יְדוּעַ לְכָל, בִּי תִכְלִית בְּרִיאת הָעוֹלָם הוּא בְּשִׁבְלִי הַתְּגִלּוֹת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, - שיהיה גלוי שהקב"ה הוא המלך, דְּ"אֵין מַלְכָּה - לא שייך ענין המלוכה, בְּלֹא עֵם", - שעליהם ימלוך המלך, פֶּרֶשׁ "עֵם" מִלְשׁוֹן "עוֹמְמוֹת", - כמו "גחלים עוממות", גחלים כבויים בהם לא נראית האש; כך גם ביחס למלך, שהכוונה ב"עם" היא, אלה שלא נראה בהם הקשר עם המלך, שֵׁהֵם דְּבָרִים נִפְרָדִים וְרוֹרִים וְרַחוּקִים מִמַּעַלֵּת הַמַּלְכָּה, - ודוקא עליהם בא ענין המלוכה, מצד התבטלותם אל המלך.

בִּי אֱלוֹ אֶפְלוֹ הָיוּ לוֹ - למלך, בְּנִים רַבִּים מֵאֵד - לֹא שִׁינָה שֵׁם "מְלוּכָה" עָלֵיהֶם, - שכן, בנים הם חלק מהמלך עצמו - "ברא כרעא דאבוה" - ולכן לא שייך עליהם ענין המלוכה, אלא דוקא על רחוקים חרים; וְכֵן - לא שייך ענין המלוכה, אֶפְלוֹ עַל שָׂרִים לְבָדֶם, - למרות שאין השרים חלק מהמלך עצמו, הם ורים, אך כיוון שיש להם יחס, בשרים, למעלתו של המלך, גם

שער היחוד והאמונה

לכל בִּי תִכְלִית בְּרִיאת הָעוֹלָם הוּא בְּשִׁבְלִי הַתְּגִלּוֹת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרַךְ דָּאֵין מַלְכָּה בְּלֹא עֵם פִּי עֵם מִלְשׁוֹן עוֹמְמוֹת שֶׁהֵם דְּבָרִים נִפְרָדִים וְרוֹרִים וְרַחוּקִים מִמַּעַלֵּת הַמַּלְכָּה בִּי אֵילוֹ אֶפְלוֹ הָיוּ לוֹ בְּנִים רַבִּים מֵאֵד לֹא שִׁינָה שֵׁם מַלְכוּכָה עָלֵיהֶם וְכֵן אֶפְלוֹ עַל שָׂרִים לְבָדֶם רַק בְּרֹב עֵם דְּוָקָא הַדְרָת מַלְכָּה וְשֵׁם הַמּוֹדָה עַל מַדַּת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרַךְ הוּא שֵׁם אֲדֻנּוּת בִּי הוּא אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ וְנִמְצָא בִּי מַדָּה זוֹ וְשֵׁם זֶה הֵן הַמְּחִינִין וְהַמְּקַיְּמִין הָעוֹלָם לְהוֹיֹת עוֹלָם כְּמוֹת שֶׁהוּא עֹבְדוֹ יֵשׁ גָּמוּר וְדָבָר נִפְרָד בְּפָנָי עֲצָמוֹ וְאֵינוֹ בְּטָל בְּמִצִּיאוֹת מְמַשׁ בִּי בְּהַסְתַּלְקוֹת מַדָּה זוֹ וְשֵׁם זֶה חֵ"ו הִיךְ הָעוֹלָם חוֹזֵר לְמִקְוֵאוֹ בְּדָבָר ה' וְרוּחַ פִּי ית' וְכִסּוּל שֵׁם בְּמִצִּיאוֹת מְמַשׁ וְלֹא הִיךְ שֵׁם עוֹלָם עָלָיו כָּלָל

יום שלישי כ"א סיון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' פב, והנה גדר ובחי'... עד עמ' פב, ולד' סטרין.

כיוון שהן "אין סוף" ולמעלה מכל הגבלה, בִּי אֵם בְּמַדַּת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרַךְ לְבָדָה שִׁינָה לֹמַר שֶׁהוּא יִתְבָּרַךְ מַלְכָּה לְמַעַלָּה עַד אֵין קֵץ וְלִמְטָה עַד אֵין תִּכְלִית, -

שהקב"ה הוא מלך על הנבראים העליונים ביותר ועל הנבראים התחתונים ביותר - הרי שנאמר כאן גדר מסויים של מקום, התחלקות של מקום מעלה ומטה וד' רוחות, וְכֵן - שייך לומר שהוא מלך לְד' סְטְרִין, - על ארבעה צדדים של העולם. כלומר,

ההתחלקות של מקום מעלה ומטה וד' רוחות, וְכֵן - שייך ענין המלכות שלמעלה, בְּבְחִינַת זְמַן - "ה' מַלְכָּה, - בהווה, ה' מַלְכָּה, - בעבר, ה' יִמְלֹךְ"³. - בעתיד, הרי שלבחינת מלכות שייכות לענין

וְהֵנָּה, גֵּדֵר וּבְחִינַת שֵׁם "עוֹלָם" נּוֹפֵל עַל - דבר שהוא בְּחִינַת מְקוֹם וּבְחִינַת זְמַן דְּוָקָא. בְּחִינַת מְקוֹם - הוּא: מִזְרַח וּמַעֲרָב, צָפוֹן, דָּרוֹם, מַעַלָּה וּמַטָּה.

- אלה הם שש הקצוות המגדירות ענין המקום, בְּחִינַת זְמַן - עֶבֶר, הַיּוֹם וְעֵתִיד. - ודוקא על הנבראים המוגבלים ומחולקים בהגדרות של מקום וזמן, נופל השם "עולם". וְהֵנָּה, כָּל בְּחִינּוֹת אֱלוֹ - של מקום וזמן, אֵין לָהֶם שְׂיִכּוּת בְּמַדַּת הַקְדוּשׁוֹת הָעֲלִיּוֹנוֹת, - בעולם ה"אצילות". כי המדות הן "אין סוף", כמוכר לעיל, שמדת החסד היא חסד בבחינה של "אין סוף", וכך שאר המדות - הרי שלא שייך בהן כלל ההגבלות של מקום או זמן.

שער היחוד והאמונה

והנה גדר ובחי' שם עולם נופל על בחי' מקום ובחי' זמן דוקא בחי' מקום הוא מזרח ומערב צפון דרום מעלה ומטה בחי' זמן עבר הווה ועתיד. והנה כל בחי' אלו אין להן שייכות במדות הקדושות העליונות כי אם במדת מלכותו ית' לבדה שייך לומר שהוא ית' מלך למעלה עד אין קץ ולמטה עד אין תכלית וכן לד' סטרין וכן בבחי' זמן ה' מלך ה' מלך ה'

ההתחלקות של מקום מעלה ומטה וד' רוחות, וְכֵן - שייך ענין המלכות שלמעלה, בְּבְחִינַת זְמַן - "ה' מַלְכָּה, - בהווה, ה' מַלְכָּה, - בעבר, ה' יִמְלֹךְ"³. - בעתיד, הרי שלבחינת מלכות שייכות לענין

אחד משתלבות באותיות שם אחר – והשם שהאות שלו באה בתחילה, שם זה הוא בהתגברות (כלומר, השם השני משולב בו), שההתגלות היא כמו מצד שם זה; אם הראשון משמעות השילוב הוא משם של חסד (והשם של גבורה משולב בו) ההתגלות היא ענין של

חסד, וכך הלאה. האופן והמדריגה של מלכות ושם אדני, מקור הנבראים, כפי שהם עדיין מיוחדים עם מהותו ועצמותו יתברך שלמעלה מלהיות מקור לנבראים, – נקרא שם אדני "בשילוב" בשם הוי' – שמצד ה"התגברות" של שם הוי' בטלים הנבראים במציאות, גם כפי שמלכות ושם אדנות הוא מקורם. פי שם הוי' מורה שהוא למעלה מן הזמן, שהוא הנה הנה ויהיה הנה ויהיה – ביחד, ברגע אחד – שלש בחינות אלו, עבר, הווה

ועתיד ביחד "עומדות" בשם הוי', כלומר שם הוי' מורה על למעלה מן הזמן. כמו שכתוב [ברעיא מהימנא פרישת פינחס], וכן – כך גם, למעלה מפינת מקום, פי הוא מהנה תמיד את כל פחינת המקום בל מלמעלה עד למטה ולד' סטריין. – ולארבע רוחות. הרי ששם הוי' הוא למעלה מזמן ומקום; ואילו, שם אדני, מלכות, יש לו שייכות, כאמור, לענין הזמן והמקום. אך, מצד זה ששם אדני משולב בשם הוי', בטלה בחינת הזמן והמקום במציאות ממש. – והוא כאמור ענין "יחודא עילאה". להלן מוסבר ענין "יחודא תתאה".

הזמן. ונמצא, שחיות המקום וכן חיות הזמן, והתהוותם מאין ליש, וקיומם כל זמן קיומם, הוא מפרדת מלכותו יתברך ושם אדנות ברוך-הוא. – שהרי רק למדת המלכות ושם אדנות יש קשר למקום וזמן, כאמור. ולפי

במהותו ועצמותו יתברך בתכלית היחוד כמו שיתבאר, להלן, הלכך – לכן, גם פחינת המקום והזמן – המתהווים ממדת המלכות, בטלים במציאות ממש לגבי מהותו ועצמותו יתברך, כבטול אור השמש בשמש. – מדובר כאן במעמד כאשר מקור העולמות (זמן ומקום) "עומד" בבחינת המלכות כפי שהיא מיוחדת במהותו ועצמותו יתברך בתכלית היחוד, לפני שהיא באה, על ידי צמצומים, להתלבש

בעולמות שלמטה להוותם ולהחיותם; שכן, למרות שגם כמו שמלכות היא במדריגה זו יש כבר בהם מקור למקום וזמן, אך "שם" בחינות המקום והזמן בטלות במציאות לגמרי לגבי הקב"ה. והוא ענינו של "יחודא עילאה", האופן העליון יותר של יחוד, כפי שהנבראים מיוחדים עם הקב"ה באופן שהם בטלים במציאות ממש, שכן, מצד מקורם (מדת המלכות ושם אדנות, הפועלים את מציאותם של הנבראים) אין עדיין מקום כלל ל"מציאות" שלהם. וזהו שילוב שם אדנות בשם הוי', – בשמות ישנו ענין השילוב, כמו שאותיות שם

שער היחוד והאמונה

ימלך ונמצא שחיות המקום וכן חיות הזמן והתהוותם מאין ליש וקיומם כל זמן קיומם הוא ממדת מלכותו ית' ושם אדנות ב"ה ולפי שמדת מלכותו ית' מיוחדת במהותו ועצמותו ית' בתכלית היחוד כמו שיתבאר הלכך גם בחי' המקום והזמן בטלים במציאות ממש לגבי מהותו ועצמותו ית' כביטול אור השמש בשמש וזהו שילוב שם אדנות בשם הוי' כי שם הוי' מורה שהוא למעלה מן הזמן שהוא היה הווה ויהיה ברגע א' כמ"ש [בר"מ פרישת פנחס] וכן למעלה מבחי' מקום כי הוא מהווה תמיד את כל בחי' המקום כולו מלמעלה עד למטה ולד' סטריין.

יום רביעי כ"ב סיון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' פב, והנה אעפ"י... עד עמ' 164, אפילו לתחתונים.

עם הגבלות והתחלקות של זמן ומקום. וזהו יחודא תתאה – האופן התחתון יותר של יחוד. שהנבראים אינם בטלים במציאות ממש. שכן, מקורם, מדת המלכות, נותן מקום להיראותם כ"מציאות", וזהו [שילוב – שם הוי' ה' – שם אדנות ברוך-הוא], – שם הוי' משולב

בתוך שם אדנות, כלומר, שם הוי' הוא כאן בהעלם, ושם אדנות הוא בהתגלות ונותן מקום למציאות של זמן ומקום. דהיינו – כלומר, שמהותו ועצמותו יתברך הנקרא בשם "אין-סוף" ברוך-הוא – מלא את כל הארץ משם בזמן ומקום, כי בשמים ממעל ובארץ ולד' סטריין – ארבע רוחות, הכל מלא מאור-אין-סוף ברוך-הוא בשנה ממש, כי

והנה, אף-על-פי – למרות, שהוא יתברך למעלה מהמקום והזמן – אף-על-פי-כן הוא נמצא גם למטה במקום וזמן, – גם כשהזמן והמקום הם למטה באופן של מציאות יש – גם שם נמצא בהם הקב"ה שהוא למעלה מזמן ומקום, דהיינו שמתיחד במדת

מלכותו שפמנה נמשך ונתנה המקום והזמן, – מדת המלכות כפי שהיא באה למטה, אחרי צמצומים, להיות ה"חיות" של זמן ומקום למטה; אך גם דרגה זו של מלכות, מיוחדת עם הקב"ה. כך גם בבחינת מקום וזמן, נמצא הקב"ה שלמעלה ממקום וזמן, אלא כאן מכסה על כך מדת המלכות, באופן שהנבראים יורגשו וייראו כ"מציאות"

שער היחוד והאמונה

והנה אף על פי שהוא ית' למעלה מהמקום והזמן אף על פי כן הוא נמצא גם למטה במקום וזמן דהיינו שמתיחד במדת מלכותו שממנה נמשך ונתהווה המקום והזמן וזהו יחודא תתאה [שילוב הוי'] במדת ב"ה] דהיינו שמהותו ועצמותו יתברך הנקרא בשם אין סוף ברוך הוא מלא את כל הארץ ממש בזמן ומקום כי בשמים ממעל ובארץ ולד' סטריין הכל מלא מאור א"ס ב"ה בשנה ממש כי

והזמן להיבטל לגמרי? רק – אין הם בטלים במציאות, מפני שְׁמֵרַת מַלְכוּתוֹ הִיא מִדַּת הַצְמָצוּם וְהַתְּקַתָּר, לְהַסְתִּיר אֶת-סוֹף בְּרוּךְ-הוּא, – שהנבראים

לא ירגישו בו, זאת כדי שֶׁלֹא יִבְטְלוּ הַזְמַן וְהַמָּקוֹם מִמְּצִיאוֹתָם לְגַמְרִי, וְלֹא יִהְיֶה שׁוּם בְּחִינַת זְמַן וּמָקוֹם בְּמִצִּיאוֹת אֲפִילוּ לַתַּחְתּוֹנִים. – רק כיוון שבחינת מלכות מסתירה על האור אין סוף ברוך הוא, יכול להיות ענין הזמן והמקום לנבראים.

כִּךְ הוּא בְּאֶרֶץ מִתְחַת כְּמוֹ בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל מִמֶּשׁ, כִּי הַכֹּל הוּא בְּחִינַת מָקוֹם, הַכֹּל בְּמִצִּיאוֹת בְּאֹר-אֵין-סוֹף בְּרוּךְ-הוּא, הַמְתַּלְבֵּשׁ בוֹ – בבחינת

מָקוֹם, עַל יְדֵי מִדַּת מַלְכוּתוֹ הַמִּתְחַדֵּת בוֹ יִתְבָּרֵךְ. – ולגבי אור אין סוף ברוך הוא שלמעלה לגמרי מזמן ומקום, אין שום הבדל בין שמים וארץ – הוא נמצא בכל מקום בשווה. אלא, כיוון שכך, הרי מצד אור אין סוף ברוך הוא היתה צריכה בחינת המקום

שער היחוד והאמונה

כך הוא בארץ מתחת כמו בשמים ממעל ממש כי הכל הוא בחי' מקום הבטל במציאות באור אין סוף ברוך הוא המתלבש בו על ידי מדת מלכותו המיוחדת בו ית' רק שמדת מלכותו היא מדת הצמצום וההסתר להסתיר אור אין סוף ב"ה שלא יבטלו הזמן והמקום ממציותם לגמרי ולא יהיה שום בחי' זמן ומקום במציאות אפילו לתחתונים.

יום חמישי כ"ג סיון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 164, והנה במ"ש יובן... עד עמ' פג, מהרמ"ק ז"ל.

כמו שהוא לפני הבריא. וזהו שְׁאֵלֻמֶּרֶס: "אתה – ריבוננו עולם, הוא עד שֶׁלֹא נִבְרָא הָעוֹלָם, אֵתָה הוּא כו", – משנברא העולם. לכאורה: היה מספיק בנאמר "אתה הוא עד שלא נברא העולם ומשנברא", לשם מה נשנה עוד הפעם "אתה הוא משנברא"

– אלא, נאמר עוד הפעם "אתה הוא", כדי להדגיש, ש"ה"אתה הוא" שאחרי בריאת העולם, הוא אותו "אתה הוא" שלפני בריאת העולם, בְּלִי שׁוּם שְׁנוֹי בְּעֶצְמוֹתוֹ, – וגם וְלֹא בְּדַעְתּוֹ, – שלמרות שיש מקום לומר שבריאת העולם תהווה שינוי בדעתו, בחשבנו שבמה שהתווסף

עולם התווסף משהו בידיעה שהוא יודע את העולם, וממילא מהווה הדבר שינוי בדעתו – לכן אומרים, שגם בידיעה שלו אין שום שינוי חס ושלום, כִּי בִּידְעֵת עֲצָמוֹ יוֹדֵעַ כֹּל הַנִּבְרָאִים, שֶׁהַכֹּל מִמֶּנּוּ וְכִבְּל בְּמִצִּיאוֹת אֲפִילוּ, – וכיוון שבידיעת עצמו הוא יודע את כל הנבראים, לא התווסף שום חידוש ולא נתוהוה שום שינוי בידיעתו: לפני הבריא היתה ידיעת עצמו וכך אחרי הבריא ישנה ידיעת עצמו, ידיעה שעל ידה הוא יודע את כל הנבראים המתהווים ממנו. וְכֵּן שֶׁבְּתַב הַרְמְבָם ז"ל, שֶׁ"הוּא הַיּוֹדֵעַ, וְהוּא הַיּוֹדֵעַ, וְהוּא הַיּוֹדֵעַ" – כפי שהוסבר ביתר פירוט בפרק שני שבחלק הראשון – שאצל האדם, ישנם שלשה דברים נפרדים: ישנו ה"יודע" – נפש האדם שהיא זו היודעת, וישנו ה"ידוע" – הדבר שיודעים אותו, וישנה ה"ידיעה" – כוח הדעת לדעת ולהבין; ואילו אצל הקב"ה, כותב הרמב"ם, כל זה "הוא" עצמו, הַכֹּל אֵתָה,

וְהֵנָּה, כְּמֵה שֶׁנִּתְבָּרַר יוֹבֵן מֵה שֶׁבְּתוֹבֵב: "אֵנִי ה' לֹא שְׁנִיתִי", פְּרוּשׁ – לא שמשמעות מה שהקב"ה אומר "אני ה'" לא שניתני' היא רק לומר שהוא לא שינה הנהגתו או אפילו את רצונו לגבי אלה שעושים טוב לשלם להם שכר עבור זה וכך הלאה, אלא הכוונה

היא שהקב"ה אומר: "אני לא השתניתי", שאין שום שינוי חס ושלום בהקב"ה. הרי לא שייך כלל להצביע על שום ענין שיפועל שינוי חס ושלום בו יתברך! הדבר היחידי שיכול לתת מקום לחשוב שישנו חלילה שינוי – הוא בנוגע לאחדותו יתברך מצד בריאת העולמות: לפני שהוא

יתברך ברא את העולמות, לא היתה שום מציאות, רק הקב"ה בלבד. ואילו אחרי שהוא יתברך ברא את העולמות, יכולים הרי לחשוב, שכאילו התווסף עוד דבר (העולמות והנבראים) ואשר ממילא מהוה הדבר שינוי חס ושלום באחדותו המוחלטת – כלפי כך נאמר "לא שניתני", שְׁאֵין שׁוּם שְׁנוֹי בְּלֵל, כְּמוֹ שֶׁהָיָה לְבָדוֹ קִדְּם בְּרִיאוֹת הָעוֹלָם – כִּךְ הוּא לְבָדוֹ אַחֵר שֶׁנִּבְרָא. – שהרי לכאורה לא מובן: כיצד הוא לבדו אחרי התהוות הבריא – הרי התווסף עוד דבר, העולם? – אך כפי שהוסבר לעיל ענין היחוד, שהכוונה היא שהעולם בטל במציאות ומיוחד אתו יתברך – מובן, שהוא "לבדו" אחרי הבריא, בדיק כמו שהוא "לבדו" לפני הבריא, שכן, כל הבריא בטלה במציאות ומיוחדת אתו יתברך. מה שהבריא נראית כ"מציאות" הרי זה רק לגבי הנבראים התחתונים, ואילו לגבי יתברך אין היא שום מציאות כלל, והרי הוא "לבדו" אחרי בריאת העולמות

4. מלאכי ג, ו. 5. בנוסח התפילה (ילקוט ואתחנן רמז תלה). 6. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שאינו אלא תואר. ועד"מ להבדיל באלף כו' – באדם הרי ידיעתו למטה ביותר מעצמות נפשו – בנוגע לפשיטות, מציאות וכו'". 7. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שאינו אלא אחד מתוארו – ואי"ז משנה בעצמותו חו"ו". 8. הלכות יסודי התורה פ"ב ה"ו. ובכ"מ. מו"נ ח"א פס"ח.

וְדָבָר זֶה – מַמְשִׁיךְ הַרְמָב"ם, אֵין כַּח בְּפָה – הָאֵדָם, לְאִמְרוֹ, וְלֹא בְּאֵזֶן לְשִׁמְעוֹ, וְלֹא בְּלֵב הָאָדָם – וּבִהְבֵּנְתוֹ, לְהַכִּירוֹ עַל בּוֹרִיו.⁹
– שְׁתִּיהִי לָאֵדָם הַכְרָה יִסּוּדִית בּוֹה, לְהַשִּׁיג אִיךָ זֶה יִדְעָה כּוֹז שְׁמִי שִׁיּוּדַע, וּמָה שְׁהוּא יוֹדַע, וּבִמָּה שְׁהוּא יוֹדַע – הַכֵּל דְּבַר אֶחָד, כִּי

לִכֵּן זֶה לֹא הִיָּה, דְּבַר כּוֹז לֹא שִׁיךְ לּוֹמַר חֹס וּשְׁלוֹם בּוֹ יִתְבַּרְךְ. וְאִם בֶּן, – כִּיּוֹן שְׁאֲחֻדּוֹתָיו הֵינּוּ פְּשׁוּטָה, בְּלִי הִרְכָּבָה וּבְלִי רִיבּוֹ, אִי אִפְשָׁר שְׁדַעְתּוֹ תִּהְיֶה דְּבַר נִפְרָד מִמֶּנּוּ, שְׁהָרִי אִזּוֹ הִיָּה מִשְׁמַע שְׁלִפְנֵי שִׁידַע הִיָּה אֹפֶן אֶחָד וְאַחֵר כִּךְ נִסְפּוֹ יִדְעָה, רִיבּוֹ וְהִרְכָּבָה חֹס וּשְׁלוֹם,

אֵלֹא: עַל כִּרְחֻק מְהוּתוֹ וְעִצְמוֹתוֹ וְדַעְתּוֹ – הַכֵּל דְּבַר אֶחָד מִמֶּשׁ, בְּלִי שׁוּם חִרְבָּכָה. וְלִפְיָכָה, בְּשֵׁם שְׂאִי אִפְשָׁר לְשׁוּם נִבְרָא בְּעוֹלָם לְחַשֵּׁי מְהוּת הַבּוֹרָא וְעִצְמוֹתוֹ – כִּךְ אִי אִפְשָׁר לְחַשֵּׁי מְהוּת דַּעְתּוֹ, – שְׁכֵן, דַּעְתּוֹ וִידְעִיתוֹ הֵן דְּבַר אֶחָד אֲתוֹ יִתְבַּרְךְ, רַק לְחֻמְיָן בְּאִמּוֹנָה, שְׁהִיא לְמַעַלָּה מִהַשְׁכָּל וּמִהַשְׁגָּה, – וּמִשׁוּם כִּךְ יִכּוּלָּה הִיָּה לִקְבֵּל עֲנִין שְׁלִמְעֵלָה מִהִבְנֵת אֲנוּשׁ, שְׁתִּקְדּוּשׁ-כְּדוּדָה-הוּא יָחִיד וּמִיָּחָד – הוּא וְדַעְתּוֹ הַכֵּל אֶחָד מִמֶּשׁ, וּבִידְעִית עִצְמוֹ מְכִיר וְיוֹדַע כָּל הַנִּמְצָאִים וְתַחְתּוֹנִים, – ה"נִמְצָאִים" שֶׁל הָעוֹלָמוֹת הָעֲלִיּוֹנִים וְשֶׁל הָעוֹלָמוֹת הַתַּחְתּוֹנִים, עַד שְׁלִשׁוֹל קָמֵן שְׁפִיטָה, וְעַד יְתוּשׁ קָמֵן שְׁיִהִיָּה בְּמִבּוֹר הָאָרֶץ¹¹ – אֵין דְּבַר נִעְלָם מִמֶּנּוּ, וְאֵין יִדְעָה זֹו – שְׁהוּא יוֹדַע אֶת כֵּל

שַׁעַר הַיְּחֻד וְהָאִמּוֹנָה

אֶחָד וְדָבָר זֶה אֵין כַּח בְּפָה לְאִמְרוֹ וְלֹא בְּאֵזֶן לְשִׁמְעוֹ וְלֹא בְּלֵב הָאֵדָם לְהַכִּירוֹ עַל בּוֹרִיו כִּי הַקַּב"ה מְהוּתוֹ וְעִצְמוֹתוֹ וְדַעְתּוֹ הַכֵּל אֶחָד מִמֶּשׁ מְכַל צַד וּפִינָה בְּכָל דֶּרֶךְ יְחֻד וְאֵין דַּעְתּוֹ דְּבַר נּוֹסֵף עַל מְהוּתוֹ וְעִצְמוֹתוֹ כִּמּוֹ שְׁהוּא בְּנַפְשׁ הָאֵדָם שְׁדַעְתָּה דְּבַר נּוֹסֵף עַל מְהוּתָהּ וּמוֹרַכְבָּהּ בַּה שְׁהָרִי כִּשְׁהָאֵדָם לּוֹמַד וְיוֹדַע אִיזָה דְּבַר כְּכַר הִיָּתָה בּוֹ נַפְשׁוֹ הַמִּשְׁכָּלָת בְּמֶרֶם שְׁלִמְד וְיִדַּע וְאַחֵר שְׁלִמְד וְיִדַּע נִיתוּסְפָה יִדְעָה זֹו בְּנַפְשׁוֹ וּכֵן מִיָּדִי יוֹם בְּיוֹם יָמִים יִדְבְּרוּ וְרֹוב שְׁנִים יוֹדִיעוּ חֻכְמָה וְאֵין זֹו אֲחֻדּוֹת פְּשׁוּטָה אֵלֹא מוֹרַכְבָּת אֲבָל הַקַּב"ה הוּא אֲחֻדּוֹת פְּשׁוּטָה בְּלִי שׁוּם הִרְכָּבָה וְצַד רִיבּוֹ כֵּלָל וְאִם כֵּן ע"כ מְהוּתוֹ וְעִצְמוֹתוֹ וְדַעְתּוֹ הַכֵּל דְּבַר אֶחָד מִמֶּשׁ בְּלִי שׁוּם הִרְכָּבָה וְלִפְיָכָה כֵּשֶׁם שְׂאִי אִפְשָׁר לְשׁוּם נִבְרָא בְּעוֹלָם לְהַשִּׁיג מְהוּת הַבּוֹרָא וְעִצְמוֹתוֹ כִּךְ אִי אִפְשָׁר לְהַשִּׁיג מְהוּת דַּעְתּוֹ רַק לְהֻאֲמִין בְּאִמּוֹנָה שְׁהִיא לְמַעַלָּה מִהַשְׁכָּל וּמִהַשְׁגָּה שְׁהַקַּב"ה יָחִיד וּמִיּוֹחָד הוּא וְדַעְתּוֹ הַכֵּל אֶחָד מִמֶּשׁ וּבִידְעִית עִצְמוֹ מְכִיר וְיוֹדַע כֵּל הַנִּמְצָאִים עֲלִיּוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים עַד שְׁלִשׁוֹל קָמֵן שְׁבִים וְעַד יְתוּשׁ קָמֵן שְׁיִהִיָּה בְּמִבּוֹר הָאָרֶץ אֵין דְּבַר נִעְלָם מִמֶּנּוּ וְאֵין יִדְעָה זֹו מוֹסִיפָה בּוֹ רִיבּוֹ וְהִרְכָּבָה כֵּלָל מֵאַחֵר שְׁאִינָה רַק יִדְעִית עִצְמוֹ וְעִצְמוֹתוֹ וְדַעְתּוֹ הַכֵּל אֶחָד וּלְפִי שְׁזֶה קֶשֶׁה מְאֹד לְצִייר בְּשִׁכְלָנוּ ע"כ אִמְרוֹ הַנִּבְיָא כִּי גִבְהוֹ שְׁמַיִם מֵאַרְצָה כֵּן גִּבְהוֹ דְּרַכִּי

הַקְדוּשׁ-כְּדוּדָה-הוּא, מְהוּתוֹ וְעִצְמוֹתוֹ וְדַעְתּוֹ – הַכֵּל אֶחָד מִמֶּשׁ מְכַל צַד וּפִינָה, בְּכָל דֶּרֶךְ – שֶׁל, יְחֻד, וְאֵין דַּעְתּוֹ דְּבַר נּוֹסֵף עַל מְהוּתוֹ וְעִצְמוֹתוֹ, כִּמּוֹ שְׁהוּא בְּנַפְשׁ הָאֵדָם, שְׁדַעְתָּהּ דְּבַר נּוֹסֵף עַל מְהוּתָהּ וּמוֹרַכְבָּהּ, – אֲצֵל הָאֵדָם מְהוּתָהּ הַדַּעַת עֲנִין נּוֹסֵף עַל הַנַּפְשׁ הַמּוֹרַכְבָּה בַּה, שְׁהָרִי בְּשְׁהָאֵדָם לּוֹמַד וְיִדַּע אִיזָה דְּבַר – כִּךְ הִיָּתָה בּוֹ נַפְשׁוֹ הַמִּשְׁכָּלָת בְּמֶרֶם שְׁלִמְד וְיִדַּע, וְאַחֵר שְׁלִמְד וְיִדַּע נִיתוּסְפָה יִדְעָה זֹו בְּנַפְשׁוֹ, – הִרִי שְׁבָאֵדָם הִידְעָה הִיָּה דְּבַר נּוֹסֵף לְנַפְשׁ – נּוֹסֵף בַּה הָעֲנִין שְׁנִלְמֹד. וְכֵן מִיָּדִי יוֹם בְּיוֹם "יָמִים יִדְבְּרוּ, וְרַב שְׁנִים יִדְעוּ הַקַּב"ה", – ה"יָמִים" מִלְמַדִּים אֶת הָאֵדָם, וְהִרְכָּבָה שְׁנִים מוֹסִיפִים חֻכְמָה לָאֵדָם, וְאֵין זֹו אֲחֻדּוֹת פְּשׁוּטָה אֵלֹא מְרַבָּכָה, – כְּלוּמָר, לְמִרוֹת שְׁהִידְעָה בָאֵדָם הִיָּה

גַּם כֵּן מִיּוֹחָדָת עִם הַנַּפְשׁ – הִרִי אֲנוֹ אֹמְרִים שְׁהַנַּפְשׁ יוֹדַעַת – אִךְ יְחֻד זֶה שֶׁל הִידְעָה עִם הַנַּפְשׁ אֵינוֹ "אֲחֻדּוֹת פְּשׁוּטָה" ("אֲחֻדּוֹת פְּשׁוּטָה" הֵינּוּ שְׁלֹא שִׁיךְ שְׁתִּיהִיָּה לֹא מֵאֲחֻדּוֹת). אֵלֹא זֶהוּ אֲחֻדּוֹת מוֹרַכְבָּת, הִרִי הֵם שְׁנֵי דְבָרִים הַמֵּתְאֲחָדִים. אֲבָל הַקְדוּשׁ-כְּדוּדָה-הוּא הוּא אֲחֻדּוֹת פְּשׁוּטָה בְּלִי שׁוּם חִרְבָּכָה וְצַד רִיבּוֹ כֵּלָל. – שְׁנֵאֲמַר שְׁקוֹרֵם

9. איוב לב, ז. 10. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "[קטן שבכל הבריות – רש"י חולין (מ, א)] שבים [כן גירסת הטושו"ע יו"ד ס"ד]". 11. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "הפחות בצורה – חשיבות – שבכל הברואים – ראה רמב"ם יסוה"ת ב, ט – וראה ב"ר רפ"ח". 12. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה כאן נסתים כל הענין. והרי אין ענינו לפרש כתבי התנ"ך: ע"כ אמר הנביא וכו' [נמשא"כ בפ"ב, דמוסיף ביאור בענין: ודבר זה כו', ורק מסתייע מהכתובים]. אלא שבא לתרץ קושיא שלכאורה סותרת כל הכתוב לעיל. הנקודתו – דהוא היודע כו' ובידיעת עצמו וכו' שכתב הרמב"ם – כ"ז הוא יחוד, עבודת כאו"א [ולא יחוד – דשייך לאנשי מעלה וכו']. דלכאורה סיוס הענין ברמב"ם על אתר: ודבר זה אין בלב האדם (איזה שיהי) להכירו על בוריו – משמע דאפילו אנשי מעלה אין מכירים וכו'! ובפרט עפמ"ש"כ בהל' תשובה ספ"ה "הוא שהנביא אמר כי לא מח' כו'". – וע"כ מבאר דע"כ אמר הנביא, מפני שקשה לצייר בשכל – אבל העבודה שייכת לכאו"א. וק"ל". 13. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: (1) ודייק בלשונו "לצייר" שאינו רגיל כלל. ובפרט בנוגע לשכל ("להבין", "להשיג" וכו'ב). (2) סתירה מיני' ובי', לכאורה: "קשה מאד" – מוכח דסו"ס אפשרי לצייר (לאחרי הקושי מאד) ותומ"י ממשיך – החקך גו' העיני גו' – משמע דא"א. וכן לעיל: ודבר זה אין כח כו' להכירו כו'. וי"ל: ציור בשכל – צ"ל בדוגמת ציור כפשוטו: (1) התאמתות ללא ספק (שהרי רואה הציור) – "אפליגי" בשכל בהחלט. (2) אף שאינו מבין כלל איך ציירו הציור ופרטיו – אין זה נוגע כלל בהתאמתות אצלו – שהרי למרות אי ההבנה – בשעת מעשה רואה הציור לכל פרטיו. ובנדו"ד יש: (1) להבין בשכל שאין מקום להקשות בחקך אלקה – שהרי הק' גם לפי הבנת השכל – ראה לקמן פ"ט – בל"ג והגבלות (2) א"א להבין בשכל (בידיעת החיוב) איך זה המציאות דאח"פ ובה יש "עצמות" ו"דעת" וידיעת המון נבראים שכאו"א

הקב"ה גדר של דעת, גם לא בידיעה כזו שהיא מופשטת לגמרי מגדרי הידיעה שלנו – וכיוון שאומרים, שהוא יתברך עצמו הוא ה"מדע" והוא ה"יודע" וכו', יש בכך חס ושלום משום הגדרה מסויימת לגבי הקב"ה, שהוא אין סוף. ברם, על פי קבלה, צודק הרמב"ם: אלא (כפי שכתוב בהגהה בפרק שני שבחלק הראשון, וכפי שכתוב להלן בהגהה בפרק ט') דבר זה הוא אחרי הרבה צמצומים שאור אין סוף ברוך הוא מצמצם עצמו, עד שהוא מתלבש בכלים של ספירות חכמה, בינה, דעת של עולם האצילות – שם "הוא המדע

הוא היודע כו'", שכן הספירות מיוחדות בתכלית היחוד עם אור אין סוף, עד ליחוד של "הוא היודע" וכו'¹⁷.

– בן נבחרו דרכי – אומר הקב"ה, מדרכיהם ומחשבתיהם ממחשבתיהם, וכתוב¹⁵: "החקר אלוה תמצא וגו'", וכתוב¹⁶: "העיני בשר לך, אם בראות אנוש תראה", שהאדם רואה ויודע כל הדברים – שהוא יודע, בידיעה שחיון ממנו, – וידיעה

זו, כיוון שהיא חוץ ממנו ולפני כן לא ידע אותה, הרי כשהוא יודע את הידיעה, מתווסף בו דבר זה, וחקרדש-פרוד-הוא – יודע הכל, בידיעת עצמו, עד כאן לשונו – של הרמב"ם. [עין שם בחלקות יסודי התורה. והסכימו עמו חכמי הקבלה, במכתב

בפרדס מהרמ"ק ופרונו לפרקה]: – שכן, ישנם גדולי ישראל החולקים על הרמב"ם בענין זה, בטענם שאי אפשר לומר על

שער היחוד והאמונה

מדרכיהם ומחשבותיהם ממחשבותיהם וכתוב החקר אלוה תמצא וגו' וכתוב העיני בשר לך אם בראות אנוש תראה שהאדם רואה ויודע כל הדברים בידיעה שחיון ממנו והקב"ה בידיעת עצמו עכ"ל [ע"ש בה' יסודי התורה והסכימו עמו חכמי הקבלה כמבואר בפרדס מהרמ"ק ז"ל]:

יום שישי כ"ד סיון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' פג, והנה מכאן... עד עמ' 166, ודעתו הכל א'.

עולמות הם בבחינת גבול – ואור אין סוף ברוך הוא, הוא הרי אין סוף, בלי גבול. לכן, נאמר שם, היה ענין הצמצום, שאור אין סוף "נסתלק", כדי שיהיה מקום למציאות העולמות. לאמיתו של דבר הכוונה במה שאור אין סוף "נסתלק" היא, שאור אין סוף אינו מאיר בגילוי – "אין סוף" ו"בלי גבול" אינם בהתגלות – רק מתגלה כוח הגבול, הנותן מקום למציאות עולמות בעלי גבול. – ואילו

ה"חכמים בעיניהם" טעו, בסברם שענין הצמצום וההסתלקות הוא שם במובנם הפשוט – שהקדוש-ברוך-הוא סלק עצמו ומהותו הם ושלום מעולם הזה¹⁸, – שלא כפי האמת, שמשמעות "סילק"

והנה, מכאן¹⁸ – ממה שהוסבר, שידיעתו של הקב"ה היא דבר אחד עם הקב"ה עצמו, שהרי אם לא כך, היתה הידיעה חס ושלום ענין של ריבוי והרכבה – ודבר זה לא שייך בהקב"ה, כי הוא יתברך הוא

אחד הפשוט – הנה מענין זה, יש להבין שגגת מקצת חכמים בעיניהם, – וכיוון שגם שוגג זקק לכפרה, לכן ה' יכפר בעדם, – על טעותם, שישנו וטעו בעיניהם בכתבי האריז"ל, והבינו ענין הצמצום המוזכר שם כפשוטו שהקב"ה סילק עצמו ומהותו ח"ו מעוה"ז רק שמשגיח ענין הצמצום המוזכר שם כפשוטו, – בכתבי האריז"ל מוזכר, שבתחילת בריאת העולמות, היה אור אין סוף ממלא "מקום" העולמות, ולא היה שום נתינת מקום למציאות העולמות, שכן

שער היחוד והאמונה

והנה מכאן יש להבין שגגת מקצת חכמים בעיניהם ה' יכפר בעדם שישנו וטעו בעיונם בכתבי האריז"ל והבינו ענין הצמצום המוזכר שם כפשוטו שהקב"ה סילק עצמו ומהותו ח"ו מעוה"ז רק שמשגיח

ה"חכמים בעיניהם" טעו, בסברם שענין הצמצום וההסתלקות הוא שם במובנם הפשוט – שהקדוש-ברוך-הוא סלק עצמו ומהותו הם ושלום מעולם הזה¹⁸, – שלא כפי האמת, שמשמעות "סילק"

פרט בפ"ע. (3) ע"י ההתעמקות שבה שאין מקום להקשות וכו' סו"ס נתאמת בשכלו (לאחרי קשה מאד עכ"פ) שכן הוא אף שאינו מכין (בידיעת החיוב) וכו"ל בעיני הציור. ובזה מתורצת ג"כ הסתירה: דחקר אלקה וכן להכירו בלב – א"א (היינו בידיעת החיוב) [אבל אפשר בידיעת השלילה (ולכן מדייק דהא דא"א – דוקא תמצא, על בוריו, וכן בפ"ב להבינו על בוריו – דוקא]. ועפ"ז מתורצת ג"כ קושיית הראב"ד בהשגותיו (הל' תשובה ספ"ה) על הרמב"ם "דמתחיל בקושיא ע"פ שכל (בנוגע לידיעת ה') ולא השלימה ע"פ שכל" כ"א "החזירו לאמונה" – וע"פ הנ"ל מתורץ – כי גם ברמב"ם שם מדייק "להשיג דבר זה על בוריו" (ידיעת החיוב והמהות דוקא – משא"כ בידיעת השלילה שאפשר – והי"ז הסברה וידיעה בשכל ולא באמונה) [ומתאים לשיטת הרמב"ם (מו"נ ח"א פנ"ח) בנוגע לתוארי ה' בכלל – שבזה רק ענין השלילה. עיין לקו"ת פקודי ו.ב]. ובפרט ע"פ אדה"ז כאן ש"קשה מאד" אפשר גם "לצייר בשכל". – וראה שם בלקו"ת איך שעי' ריבוי בידיעות השלילה (בעינים הגשמיים) [קשה מאד] יוכל להגיע כמעט "לציור" הדבר – אפילו להרמב"ם. ועיין בהנסמן בע' השגת החיוב השלילה במפתחות מאמרי אדנ"ע". 14. ישע"י נה, ט. 15. איוב יא, ז. 16. שם, י, ד. 17. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וכמשנ"ת כ"ז בארוכה (דעת הרמב"ם), החולקים עליו וביאור אדה"ז בזה) בסהמ"צ להצ"צ במצ' האמנת אלקות". 18. על השאלה: אם "מכאן" הכוונה למה שרבונו הזקן מביא בשם הרמב"ם ש"הוא ודעתו אחד", או שהכוונה היא על ביאורו הכללי של רבונו הזקן ב"שער היחוד והאמונה", שהנבראים בטלים במציאות לו יתברך, ענה כ"ק אדמו"ר שליט"א: "הרי מפורש מכאן (ולא – מכללות כו') – דכיון שמאמינים שיודע כו' וע"כ אין כו' בידיעת עצמו כו' (שביאר כאן)". 19. בתשובה על השאלה, מדוע מביא כאן דוקא רבונו הזקן עולם הזה, אף שלכאורה הדיעה של הטועים בענין ה"צמצום" תופסת גם בשייכות לכל העולמות (כלומר, הסילוק הוא מכל העולמות) – כתב כ"ק אדמו"ר שליט"א: "הרי אח"כ חזר והאיר (אלא שבאופן דק קצר), ולכל הידיעות בג"ע וביהמ"ק וכו' נאמר ושכנתי בתוכם, אף שבשעת הצמצום – ה' רק חלל". במקום אחר (לקו"ש חט"ו ע' 472) כותב כ"ק אדמו"ר שליט"א ביתר פירוט: "י"ל שני טעמים בדבר (א) מה שהכריח הנ"ל לפרש הצמצום כפשוטו, הוא זה דא"א לומר דלא סילק עצמו"ה מעוה"ז

כאן בעולם הזה השפל, ועל כן רחוק – מן ההכרח לומר שאין ידיעתו אותם – את כל הנבראים, מוסיפה בו רבוי וחדוש, – וכל זה מדוע? – מפני שיוצא הכל בידיעת עצמו – אילו ידיעתו את הנבראים לא היתה "בידיעת עצמו", היתה אז בידיעה זו משום ריבוי

וחידוש: נוספה ידיעה זו, והיא ענין של חידוש, שהרי לפני כן לא היתה ידיעה זו ועתה היא כן ישנה; אך כיוון שמושלל למעלה לגמרי ענין של ריבוי וחידוש, מן ההכרח שידיעת הקב"ה את הנבראים היא באופן שהוא יודע אותם בידיעת עצמו – וממילא, הרי כפיכחול מחותו ועצמותו – הוא עצמו, ודעתו – שיוצא את הנבראים שבעולם הזה,

הכל אחר. – כיוון שידיעתו והשגחתו ישנן בעולם הזה, וידיעתו היא דבר אחד אתו, הרי שהוא עצמו יתברך ישנו בעולם הזה. אין זה, כמו שהם מדמים, כמלך היושב בהיכלו ורק השגחתו היא מחוץ להיכל, אלא המלך עצמו נמצא במקום שהשגחתו נמצאת. כך, שגם בעולם הזה השפל, שמצד עצמו הוא נראה ומורגש כ"יש" ו"מצאות", ורק על ידי עבודה צריכים לעשות את העולם דירה לו יתברך, מקום של התגלות לו יתברך, הרי הוא עצמו ברוך הוא נמצא כאן בעולם הזה באותה מדה שהוא נמצא בעולמות העליונים.

היא, כאמור, שהעלים את האור ואת ההתגלות, שענין אור אין סוף לא יהיה בגילוי, אלא הם הבינו כפשוטו, שהוא סילק חס ושלום את עצמו מעולם הזה, רק שמשגיח מלמעלה בהשגחה פרטית על כל היצורים בלם, אשר בשמים ממעל ועל הארץ מתחת. –

על כל אלה משגיח הקב"ה מלמעלה בהשגחה פרטית,

אך כיצד מתבטא הדבר? – לפי סגנונם הוא למשל כמלך היושב בהיכלו ומסתכל משם על הדברים שמחוץ להיכל. כלומר, המלך עצמו אינו נמצא מחוץ להיכל, למרות שהשגחתו היא גם מחוץ להיכל. כך, הם אומרים, משגיח הקב"ה על כל הנבראים שהם חס ושלום מחוץ להיכל" שלו. וזהו, מלכד שאי אפשר כלל לומר ענין הצמצום בפשוטו שהוא ממקרי הגוף – מי שנתן תחת מקרי הגוף יכול להיות בו ענין הצמצום וההסתלקות כפשוטו: בתחילה הוא היה כאן, ולאחר מכן הסתלק משם ואינו נמצא שם יותר – דבר זה אי אפשר, אבל, לומר כלל על הקדוש ברוך הוא, הנבדל מהם – ממקרי הגוף, רבוא רבבות הבדלות עד אין קץ; נוסף על כך, אף גם זאת, לא בדעת ידברו, מאחר שהם מאמינים בני מאמינים שהקדוש ברוך הוא יודע על כל היצורים שבעולם הזה השפל ומשגיח עליהם, – הרי שהם מודים שידיעתו והשגחתו ישנן

שער היחוד והאמונה

מלמעלה בהשגחה פרטית על כל היצורים כולם אשר בשמים ממעל ועל הארץ מתחת והנה מלכד שא"א כלל לומר ענין הצמצום כפשוטו שהוא ממקרי הגוף על הקב"ה הנבדל מהם ריבוא רבבות הבדלות עד אין קץ אף גם זאת לא בדעת ידברו מאחר שהם מאמינים בני מאמינים שהקב"ה יודע כל היצורים שבעולם השפל ומשגיח עליהם וע"כ אין ידיעתו אותם מוסיפה בו ריבוי וחידוש מפני שיוצא הכל בידיעת עצמו הרי כפיכחול מהותו ועצמותו ודעתו הכל א'

יום שבת קודש כ"ה סיון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 166, וז"ש בתקונים... עד עמ' 166, דממלא לו.

ומחיה אותם בחיות פנימית מותאמת לכל נברא, איהו מקשר ומיחד זינא לזיניה עלא ותתא, – הוא (הקב"ה) מקשר ומיחד מין אחד במין שני, את העליון עם התחתון, ולית קורבא בך יסודין, אלא בקדשא ברוך הוא

בר איהו ביניהו, – ואין שום קירבה ואיחוד בארבעה היסודות (מהם מורכב כל נברא) אלא על ידי הקב"ה כשהוא נמצא ביניהם, על ידי כוח האין-סוף בארבעה היסודות – מתהווה התחברות ביניהם, למרות שמצד עצמם הם הפכים

אחד לשני, כמו אש ומים, עד כאן לשונו – של הזהר שם. ורצוה לומר: – במה שהוא אומר, "לית מאן דתפס ביה" – הכוונה היא,

וזהו שכתוב בתקונים תקון נו: "דלית אתר פנוי מיניה, לא בעללאין ולא בתתאין"; – אין מקום פנוי ממנו יתברך לא בעליונים ולא בתחתונים. הרי נאמר בתיקוני זהר, שהוא עצמו נמצא

בעולמות התחתונים; וברצא מהימנא פרשת פינחס: – כתוב: "איהו תפס ככלא ולית מאן דתפס ביה בו", – הוא (הקב"ה) תופס בכל דבר ואין מי שיתפוס בו, איהו סובב כל עלמין בו, – הוא (הקב"ה) "סובב" ומקיף את כל העולמות בו, ולית מאן

דנפיק מרשותיה לבר, – ואין מי שיוצא מחוץ לרשותו, איהו ממלא כל עלמין בו, – הוא (הקב"ה) ממלא את כל העולמות,

שער היחוד והאמונה

וז"ש בתקונים תיקון נ"ז דלית אתר פנוי מיניה לא בעללאין ולא בתתאין ובר"מ פ' פנחס איהו תפס ככולא ולית מאן דתפס ביה בו' איהו סוב"ע בו' ולית מאן דנפיק מרשותי' לבר איהו ממכ"ע בו' איהו מקשר ומיחד זינא לזיניה עילא ותתא ולית קורבא בך יסודין אלא בקב"ה כד איהו ביניהו עכ"ל. ור"ל לית מאן דתפס ב' שאין מי

דא"כ נמצא הוא "גם בגשמיים השפלים הכלתי נכבדים ואף הנבזים" – ותפס אדה"ז התחלת ויסוד שיטתם. (ב) בשאר העולמות י"ל דלאחר הצמצום חזר והמשיך עצמו, וא"כ אין להקשות מת"ז ומר"מ שמקשה לקמן, משא"כ בעוה"ז דא"א לומר דחזר והמשיך עצמו, כי א"א, לשיטתם, שימצא בגשמיים בו' כנ"ל. ולא מבעי דבעולם האצ"י יוכלו לתרץ דחזר והמשיך, אלא אפילו בהעולמות שבהם אין איהו וחיה וגרמוהי חד י"ל כך, וע"ד שאנו אומרים כך בנוגע להארת הקו בעולמות ביי"ע.

תפיסה ושינוי. וכדלהלן: וְגַם בְּתַחֲתוֹנִים, – אין אף אחד שיתפוס בו, אֶף-עַל-גַּב דְּאִיהוּ מְמַלֵּא כָּל עֲלָמִין – למרות שהוא יתברך "ממלא" את כל העולמות והנבראים, ומחיה אותם בחיות מותאמת לכל נברא, והחיות מתלבשת בפנימיות בנברא – הרי לכאורה יכול

הדבר לפעול תפיסה ושינוי בו יתברך מצד העולמות התחתונים יותר מאשר מצד העולמות העליונים, אין הדבר כך, שכן, האופן איך שהוא ממלא כל עלמין – אינו כְּנִשְׁמַת הָאָדָם – המתלבשת תוך גופו, שְׁהִיא – הנשמה, נִתְפָּסֶת תוך הגוף עד שמתפעלת ומקבלת שנינויים משנויי הגוף ויצערו, מְהֻבָּאוֹת – שהגוף מקבל, או קְרִירוֹת – שהגוף סובל, או חֲמִימוֹת

הָאֵשׁ וְכִיּוּצָא, – שסבל הגוף משפיע גם על הנפש. מֶה שְּׂאִין בֵּן בְּהִקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא, – שלמרות שהוא ממלא כל העולמות ומתלבש בהם, כפעולת הנשמה בגוף, אף על פי כן שונה הדבר בהקב"ה, שְׂאִינוּ מְקַבֵּל שׁוּם שְׁנוֹי – ואינו מושפע משנויי עולם הָזֶה, מן השינויים המתהווים מְקִיץ לְחֶרֶף וּמִיּוֹם לְלֵילָה, בְּדַכְתִּיב: – כמו שכתוב²⁰: "גַּם חֲשֹׁךְ לֹא יַחְשִׁיד מִמֶּךָ, וְלֵילָה כִּיּוֹם יֵאִיר", לְפִי שְׂאִינוּ נִתְפָּס כָּלֵל תוֹךְ הָעוֹלָמוֹת אֶף-עַל-גַּב דְּמְמַלֵּא לֵוֶן. – למרות שהוא "ממלא" אותם.

שְׂאִין מִי שִׁיתְפֹּס בְּהִשְׁגַּת שְׂכָלוֹ מִכָּל שְׂכָלִים הָעֲלִיּוֹנִים, – גם בין ה"שכליים העליונים", של הנבראים מהעולמות העליונים (שהם בעלי שכל והשגה גדולים) אין מי שיתפוס בשכלו בְּמַהוּתוֹ וְעֲצָמוֹתוֹ שֶׁל הַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא, כְּמוֹ שְׂכָתוֹב בְּתַקְוָנִים: –

ב"תיקוני זוהר": "בְּתִימָא דְכָל בְּתִימִין, – שגם העולמות הסתומים לגבנו, אין השגתם יכולה "לתפוס" את הקב"ה והוא "סתום" מהם, וְלִית מְחֻשְׁבָּה תְּפִיכָא בְּךָ כָּלֵל". – אין שום מחשבה (גם לא של "עלמין סתימין") יכולה "לתפוס" בהקב"ה עצמו. בענין של "תפיסא", לתפוס בשכל והשגה, הרבנות היא שגם העליונים בשכלם והשגתם הגדולים, אינם

יכולים לתפוס ולהבין את הקב"ה. ברם, פירוש נוסף ב"תפיסא", כשאומרים שאין דבר תופס בו, הכוונה היא גם, ששום דבר אינו מחזיק בו ואינו פועל בו שום תפיסה ושינוי. שהרי כשהאדם יוצר ועושה דבר הרי הוא נתפס ביצירתו, הוא משתנה לפי מה שיצירת הדבר דורשת. ואילו פעולתו של הקב"ה בהתהוות והחייאת כל הנבראים, אינה פועלת בו שום תפיסה ושינוי – בכך מתבטאת הרבנות של העולמות התחתונים, שגם הם, שליצירתם נדרש יותר צמצום והתלבשות, ובכל זאת גם הם אינם פועלים בו יתברך שום

20. תהלים קלט, יב.

אגרות קודש

ב"ה, כ' סיון, תשי"ח

ברוקלין.

הנהלת ישיבת תומכי תמימים אשר בלוד

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

ובשאלתם אודות תכנית הבנינים בקשר עם הנחת אבן הפנה, שיש סברא לשתף עוד בנין, ואחרים אינם גורסים זה מצד ההוצאה היתירה.

אינו מובן כלל נוסח זה, שהרי עומדים בהתחלת אסיפת הכספים ושאלת ההוצאה הנ"ל תעמוד על הפרק - לאחר שיתאסף סכום נכון ביותר ויתחילו ויגמרו חלק מהבנינים, ואז עליהם להחליט אם לשתף ג"כ אולם וכו'! ומזה מובן שאם ע"י השתוף בתכנית של אולם - נוחה יותר תהי' אסיפת הכסף וכו' - יש לעשות זה ...

בברכה לבשו"ט בכהנ"ל,

מ. שניאורסאהן

יום ראשון

תהלים:
מפרק צ
עד פרק צו

יום שלישי

יט סיון

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: שלח, שלישי עם פירש"י.
תהלים: צ"צו.
תניא: ולכן הוצרך . . . האלקים.

בחדש מרחשון תרי"ג קבע הצ"צ, מלבד השיעורים האחרים, שיעור למוד עם אאזמו"ר בכל יום שתי שעות ומחצה – בחורף מתחיל משעה העשירית לילה ובקיץ משעה הרביעית לפנות בוקר. – שתי שנים הי' הלמוד: קבלה עם ביאורי חסידות. אחר זמן זה – עד אלול תרט"ז, שאז נפסק השיעור, למדו ספרי מחקר: הרס"ג מורה נבוכים עיקרים כוזרי ועוד ע"פ תורת החסידות.

יום שני

תהלים:
מפרק צו
עד פרק קג

יום רביעי

כ סיון

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: שלח, רביעי עם פירש"י.
תהלים: צד"קג.
תניא: פרק ז. ובוה . . . "פב" עליו כלל.

מפתגמי אאזמו"ר: דער שכל און מדות געבוי פון א חסיד, איז לפי ערך זיין ערשטע יחידות בא זיין רבי'ן. די ערשטע יחידות איז לפי ערך מהות עצמו פון א חסיד, לפי אופן מהות עצמו אזא סדר עבודה גיט איהם דער רבי.

תרגום חפשי

מבנה השכל והמדות של חסיד הוא לפי ערך ה'יחידות' הראשונה שלו אצל הרבי שלו. היחידות הראשונה היא לפי ערך מהות עצמו, של החסיד. לפי אופן מהות עצמו כזה סדר עבודה נותן לו הרבי.

יום שלישי

תהלים:
מפרק קד
עד פרק קה

יום חמישי

כא סיון

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: שלח, חמישי עם פירש"י.
תהלים: קד"קה.
תניא: והנה גדר . . . "פב" סטריין

רבינו בספר של בינונים פ"ג אומר, כי ג' מוחין חב"ד וז' מדות הם השתלשלות מעשר ספירות העליונות, דכל זה הוא בנפש רוח ונשמה שהם המתלבשים בגוף האדם, אמנם ענין המסירת נפש על אלקות, וואס א איד ניט ער וויל און ניט ער קאן זיין ח"ו א נפרד [שיהודי אינו רוצה ואינו יכול להפרד ח"ו] מאלקות, זהו מעצמות א"ס ב"ה, שלמעלה מענין הספירות דראשיתם היא ספירת החכמה.

יום רביעי

תהלים:
מפרק קו
עד פרק קז

יום ששי

כב סיון

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: שלח, ששי עם פירש"י.
תהלים: קו"קז.
תניא: והנה אעפ"י . . . "164" לתחתונים.

לאמירת והביאנו לשלום כו' מחברים תחלה ב' הציציות דלפניו, אח"כ מצרפים ציצית כנף השמאלי דלאחוריו, אח"ז ציצית דכנף הימין ואוחזים אותם בין קמיצה לזרת דיד שמאל. נושקים הציציות שש פעמים, היינו באמירת תיבות: ציצית, ציצית, לציצית, אמת, קימת, לעד.

יום חמישי	שבת	כג סיון	ה'תש"ג
תהלים: מפרק קח עד פרק קיב	מברכים ר"ח תמוז. אמירת כל התהלים בהשכמה. יום התוועדות.	שיעורים. חומש: שלח, שביעי עם פירש"י. תהלים: קח-קייב. תניא: והנה כמ"ש . . . פג" מהרמ"ק ז"ל.	מענה אאמו"ר לאאמו"ר ביחידות חורף תרל"ה: היצה"ר נקרא נה"ב לא מפני שהוא בהמה דוקא, כי לפעמים הוא שועל פקח שבחיות, וצריכים לחכמה מרובה להבין תחבולותיו. ולפעמים הוא מתלבש בלבוש צדיק תמים ענו ובעל מדות טובות. בכל אחד ואחד הנה"ב שלו היא לפי מהותו הפרטי. ויש אשר מתעורר חשק גדול ללמוד חסידות או להתבונן היטב באיזה השכלה, ובאמת הנה זהו רק עצת היצר ומתחבולות נה"ב למנוע מעבודת התפלה וכדומה. ונקוט האי כללא בידך וזכור אותו תמיד, כי כל דבר המועיל או מביא לעבודה בפועל, הנה כל מניעה שתהי' לדבר זה – אפילו אם המניעה היא מדבר היותר נעלה – הוא רק מתחבולות' של נה"ב. וסיים אאמו"ר נ"ע: עד אז לא ידעתי אז עס קען זיין א פרומער נה"ב, ווער רעדט נאך א חסידישער נה"ב [שתתכן נפש-בהמית [בלבוש] ירא-שמים, שלא לדבר על נפש בהמית [בלבוש] "חסידי"].

יום שישי	יום ראשון	כד סיון	ה'תש"ג
תהלים: מפרק קיג עד פרק קיח	שיעורים. חומש: קרח, פרשה ראשונה עם פירש"י. תהלים: קיג-קייח. תניא: והנה מכאן . . . 166" הכל א'.	השואל במה היא ההתקשרות שלו אלי מאחר שאין אני מכירו פנים ההתקשרות האמיתית היא ע"י לימוד התורה, כשהוא לומד המאמרי חסידות שלי, קורא את השיחות ומתחבר עם ידידי אנ"ש ותלמידי התמימים יחיו בלימודם ובהתוועדותם, ומקיים בקשתי באמירת תהילים ובשמירת זמני הלימודים, הנה בזה היא ההתקשרות.	

שבת קודש	יום שני	כה סיון	ה'תש"ג
תהלים: מפרק קיט עד פסוק צו מצותך מאד	שיעורים. חומש: קרח, שני עם פירש"י. תהלים: קיט, אשרי . . . מצותך מאד. תניא: וז"ש בתקונים . . . 166" דמלא לון.	דאגה בלב איש ישחנה וארז"ל שני פירושם: יסיחנה מדעתו, ישיחנה לאחרים. ופירש הצ"צ: לאחרים רק בגוף, אבל מאוחדים אתו עמו, שמרגישים את ענינו.	

נבואה בזמן הזה

יום ראשון

לפיכך יש לפרש, כי בלשון "נסתלקה הנבואה מישראל" אין הכוונה שהתבטלה לגמרי, אלא ששוב לא היתה מצויה כמקודם. ואמנם, לגבי ענינים אחרים נאמר שם בגמרא כי הם "בטלו" או "פסקו", ומכך שבנוגע לנבואה לא נקטו בלשון זו ורק "נסתלקה", מוכח כי הכוונה היא שמאז לא היתה מצויה. בכך תבאר אף אריכות דברי הרמב"ם בנוגע לאופן נבואת משה, למרות שלכאורה אין לכך משמעות הלכתית לגבינו כלל! אך לפי האמור נראה, כי הענין הוא בהחלט בעל משמעות הלכתית, כי באופן עקרוני תיתכן גם היום נבואה בדרגתו של משה, כמאמר הכתוב: "נביא אקים להם . . כמון"!

[לקריאה יד, 72. סה"ס תנש"א פ' שופטים]

פרק ז מהלכות יסודי התורה עוסק בענין הנבואה, תוך פירוט כל הקשור בנושא. לאור זאת מתעוררת תמיהה על העובדה שהרמב"ם משמיט פרט עיקרי בנושא – העדר ענין הנבואה בזמנינו. שהרי כך נאמר בגמרא (יזמא ט, ב): "משמתו נביאים האחרונים . . נסתלקה רוח הקודש מישראל". ברם, לאמיתו של דבר נראה לפרש, כי אין כוונת הדברים שמאז לא תיתכן נבואה כלל. שהרי מצאנו בגמרא אודות תנאים (שחיו לאחר הנביאים האחרונים) שהתנבאו. יתרה מזו: הרמב"ם, ב'אגרת תימן' המפורסמת שלו, נקב בשנה מדויקת (ד'תתקצ"ו) שבה על פי הקבלה תחזור הנבואה לישראל, והוא אף מספר שם אודות נביא שחי בסמוך לזמנו. כמו כן מצאנו מבעלי התוספות את "רבי עזרא הנביא" (גיטין פח), ועוד.

עיקרי הנבואה

יום שני

דברים העתידים להיות. אם נבחן פעמים רבות והתברר שדייק בכל דבריו – מקבלים אותו לנביא וחייבים לשמוע לו (פ"ה ה"א). (ה) כשבוחנים אותו בהגדת עתידות, לא בוחנים אותו על דברים רעים העתידים לבוא, כי בהם יתכן שה' יחזור בו, מפני שהוא ארך אפים וניחם על הרעה. אלא מבקשים ממנו שיאמר דברים טובים העתידים להיות, כי בכך אין ה' חוזר בו לעולם (פ"ה ה"ג). ולא חוששים שמא יגרום החטא כשם שחשש יעקב אבינו, כי זהו דוקא כשהנבואה וההבטחה היא בינו לבין ה', משא"כ כשהנבואה היא עבור כלל העם (פיה"מ בהקדמה). (ו) לאחר שנתאמת שהוא נביא – אסור לנסותו יותר (פ"ה ה"ה). (ז) משה רבנו לא האמינו בו בגלל האותות בלבד, אלא בגלל מעמד הר סיני שכולם ראו במו עיניהם איך שה' מדבר עמו (פ"ה ה"א). (ח) יהושע האמינו בו ישראל בגלל שמשו רבנו העיד עליו. וכן כל נביא שיעיד על נביא אחר שהוא נביא אמת – הרי זה נאמן, ואינו צריך לעשות שום מופת או לגלות עתידות (פ"ה ה"ה).

הלכות יסודי התורה פרק י, הלכה א: **כָּל נָבִיא שֶׁיַּעֲמִיד לָנוּ וְיֹאמַר שֶׁה' שָׁלַח, אֵינוֹ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת אוֹת . . אֲלָא הָאוֹת שֶׁלּוֹ, שִׂיאִמַּר דְּבָרִים תְּעִידִין לְהִיּוֹת בְּעוֹלָם, וְיִאֱמָנוּ דְּבָרָיו.** דיני הנבואה מפורטים בהלכות יסודי התורה בהרחבה גדולה (בנוסף לאריכות דבריו בנושא בהקדמה לפירוש המשנה, באגרת תימן ובמורה נבוכים). זאת, בגלל היותה מעיקרי האמונה והתורה. וזה סיכום עיקרי הדברים: (א) מיסודי הדת שה' מנבא את בני האדם הראויים לכך (והתנאים לכך מנויים בפ"ז ה"א). (ב) לפעמים הנבואה היא לנביא עצמו "להרחיב לבו ולהוסיף דעתו", ולפעמים ישולח לעם להודיע להם מה יעשו, או למנוע אותם ממעשים הרעים שבידיהם (פ"ה ה"ז). (ג) אין הנביא נשלח לשנות דבר מדברי תורה, אלא רק לפי שעה, ואינו רשאי להורות לעבוד עבודה זרה אפילו לפי שעה (פ"ט). (ד) הראוי לנבואה ובא לעם ואומר שה' שלחו, בוחנים אותו ע"י אות ומופת. והמופת אינו חייב להיות דבר על-טבעי, אלא שיאמר

לדעת לישון ולדעת לקום

יום שלישי

יש לבאר: הקב"ה טבע בבני אדם את השינה ואת הצורך בהפסקה מעבודת ה' פעילה, כיון שעלה ברצונו שתהיה בעולם התחדשות. כלומר, שעבודת האדם תהיה תמיד עם חידוש והוספה. לו היה בורא את האדם באופן שאינו זקוק לשינה, והאדם היה עוסק בעבודת ה' ברצף בלתי פוסק, היה הדבר נעדר חידוש ורענונות. לכן טבע הקב"ה בבני האדם את העייפות ואת הצורך בשינה, כך שבקומו מהשינה נעשה האדם "בריה חדשה", ולימוד התורה וקיום המצוות שלו נעשים באופן חדש לגמרי.

[ע"פ שיחת שבת חזון תש"ס]

הלכות דעות פרק ג, הלכה ג: **וְאִפְּלוּ בְּשַׁעֲהָ שֶׁהוּא יָשָׁן, אִם יָשָׁן לְדַעַת כִּדִּי שֶׁתִּגְנוֹחַ דַּעְתּוֹ עָלָיו, וְיִגְנוֹחַ נוֹפוֹ כִּדִּי שֶׁלֹא יִחַלֵּל, וְלֹא יוֹכֵל לַעֲבֹד אֶת ה' וְהוּא חוֹלָה - נִמְצְאוּ שְׁנֵה שְׁלֹשׁ עֲבוּדֹת לְמָקוֹם כְּרוּךְ הוּא.** דברי הרמב"ם שגם השינה היא עבודת ה', באים בהמשך לדבריו בהלכות הקודמות שכל מעשי האדם צריכים להיות מכוונים לעבודת ה', ו"המהלך בדרך זו כל ימיו כולן עובד את ה' תמיד". מוסיף כאן הרמב"ם שגם השעות בהן האדם ישן, הן חלק מעבודת ה', ובלבד שיעשה זאת בכוונה נכונה. אלא שעצם הדבר דורש ביאור: הרי הקב"ה יכל לברוא את האדם באופן שלא יזדקק לשינה, וכל חייו יעבוד את ה' בלימוד תורה וקיום מצוות באופן פעיל!

יום רביעי

חובת התוכחה

מהכרעה זו נובעת המסקנה הבאה (הג"מ שם): אם למוכח ברור מעל לכל ספק שהחוטא לא ישמע לתוכחתו, הוא אינו מחויב להוכיחו. כי מטרת התוכחה היא להחזיר את החוטא למוטב, ואם ברור שהתוכחה לא תשיג את מטרתה, אין בה טעם. לעומת זאת, לדעת הרמ"א (או"ח תרח, ב) הרואה את חברו שעבר על אחת ממצוות התורה – חייב להוכיחו אפילו אם ברור לו שהלה לא ישמע. ואדמו"ר הזקן (שם, ס"ד-ה) מנמק: למרות שידוע לנו שהחוטא לא יקבל את התוכחה, בכל זאת יש למחות בידו, כי 'כל ישראל ערבים זה בזה', 'ועל ידי שמוחה בידו הוא מוציא את עצמו מהערבות'.

הלכות דעות פרק ו, הלכה ז: הַרְוֵאָה אֶת חֲבֵרוֹ שֶׁחָטָא, אוֹ שֶׁהוּא הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ לֹא טוֹבָה - מִצְוָה לְהַחֲזִירוֹ לְמוֹטֵב . . לְהוֹכִיחוֹ, עַד שֶׁיִּבְחֶהוּ הַחוּטָא וַיֹּאמֶר לוֹ: 'אֲנִי שׂוֹמֵעַ'.

את תכליתה ויעודה של מצוה ההוכחה ניתן להגדיר בשני אופנים שונים:

(א) תכלית המצוה בעצם מעשה ההוכחה. יהודי שרואה את רעהו חוטא, צריך להוכיחו על כך, והתוכחה הנדרשת – היא היא המטרה הסופית של המצוה.

(ב) אין שום עניין בתוכחה כשלעצמה, והתכלית היא, שבסופו של דבר החוטא יחזור בתשובה, אלא שהדרך להחזירו למוטב היא באמצעות תוכחה. וכך הכריע בעל הגהות מיימוניות (דעות ו, א).

יום חמישי

שכר לימוד במוסדות תורניים

מגבית בין כלל הציבור. למעשה, אף פוסקי דורנו נחלקו בשאלה זו: ב'אגרות משה' (יו"ד, ד טז) הכריע כמו ההסבר השני, שהחובה מוטלת על קופת הציבור. ויש לציין, שכך מפורש גם בהלכות ת"ת לרבינו הזקן (א, א); אך ב'שבט הלוי' (ו, קמז) הביא את הדעות לכאן ולכאן, ופסק שבזמנינו לכל הדעות אין החובה מוטלת על כלל הציבור. זאת, משום שכיום שכר הלימוד בנוי ממרכיבים נוספים על שכר המלמד, כגון הקמת ואחזקת בנין התלמוד תורה, שירותי הסעות וארוחות, ועוד. ואין לומר שמאחר ובימינו זהו הנוהג המקובל הרי זה נכנס בכלל התקנה, שכן מדברי אדמו"ר הזקן (שם) מוכח שהחיוב נותר לעולם כפי שנקבע בזמנו על ידי ר' יהושע בן גמלא, וכל חריגה מהתנאים ההם איננה בכלל החיוב.

הלכות תלמוד תורה פרק ב, הלכה א: מוֹשִׁיבִין מְלַמְּדֵי תִינוּקוֹת בְּכָל מְדִינָה וּמְדִינָה . . וּבְכָל פֶּלֶא וְפֶלֶא.

האם מוסד תורני רשאי לדרוש שכר לימוד מהורי התלמידים? שאלה זו תלויה בביאור ההלכה שלפנינו: מעיקר הדין, חובת התשלום על לימוד הבן מוטלת על האב. אך מבואר בגמרא, כי רבי יהושע בן גמלא תיקן שיושיבו מלמדי תינוקות בכל עיר ועיר. ומדברי הראשונים נראה, כי נחלקו בהבנת מהות התקנה: יש הסוברים, כי התקנה אינה נוגעת למימון שכר המלמד, אשר נשאר מוטל על הורי התלמידים כמקודם, אלא שעל פרנסי העיר לדאוג לכך שבכל עיר יהא מלמד קבוע, וההורים לא יצטרכו לשלוח את בנם לעיר אחרת;

מאידך יש שכתבו, כי עיקר התקנה היא שמימון שכר המלמדים יבוא מקופת הציבור. לפי זה, אין זכות ביד הנהלת המוסד לדרוש שכר לימוד מהורי התלמידים, ועליה לערוך

יום שישי

כבוד הרב וכבוד האב

מורא יותר ממורא הרב". ובספר המצות (מ"ע רט) מוסיף הרמב"ם כי מלבד המצוה לכבוד תלמידי חכמים בכלל, שנאמר "והדרת פני זקן" (ויקרא יט, לב), יש בחיוב כבוד התלמיד לרבו גם מורא רבו, וכמו שאמרו חכמים (אבות פ"ד מ"ז) "מורא רבך כמורא שמים". ולענין חובת התלמיד בכבוד רבו כתב הרמב"ם (בפירוש המשניות, ב"מ סוף"ב) שהיא אפילו כשלא למד ממנו אלא משנה אחת. ומה שאמרו שכבוד רבו גדול מכבוד אביו, היינו רק ברבו המובהק, שלמד ממנו רוב חכמתו.

הלכות תלמוד תורה פרק ה, הלכה א: בְּשֵׁם שְׂאֵרֶם מִצְוָה בְּכָבוֹד אָבִיו וְיִירָאָתוֹ - כִּי הוּא חַיִּב בְּכָבוֹד רֵבּוֹ וַיִּירָאָתוֹ. וְרַבּוֹ, יִתְרֵי מֵאֲבִיו; שְׂאֵבִיו הֵבִיאוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה, וְרַבּוֹ שֶׁלֹּמְדוֹ חֲכָמָה, הֵבִיאוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

בהלכה זו כותב הרמב"ם שני דברים: (א) חיוב כבוד רבו ויראתו לא מפורש בתורה, והוא נלמד מכבוד אביו ויראתו. (ב) חיוב כבוד רבו ויראתו גדול יותר מכבוד ויראת אביו, כי אביו הביאו לעולם הזה ואילו רבו הביאו לעולם הבא. ולכן קבע הרמב"ם בהמשך ההלכה: "אין לך כבוד גדול מכבוד הרב, ולא

שבת-קודש

מהו "השם המפורש"?

הגמרא שואלת: "פשיטא!". ומשיבה: היה מקום לטעות שרק המגדף "שם רבה" (=השם המפורש) חייב, ובאים להשמיענו שגם המגדף שם בן ארבע אותיות חייב. אם כן, השם המפורש אינו שם בן ארבע אותיות, ומה פשר דברי הרמב"ם ששם בן ארבע אותיות הוא "השם המיוחד"?

הלכות עבודה זרה פרק ב, הלכה ז: וְאֵלֹהֵי הַנִּינִי הַמְּגִדֶּה: אֵין הַמְּגִדֶּה חַיִּב סְקִילָה, עַד שֶׁיִּפְרֹשׂ אֶת הַשֵּׁם הַמְּיֻחָד שֶׁל אֱרֵבֶּעַ אוֹתִיּוֹת שֶׁהוּא אֵלֶּף דָּלֶת נוּן יוֹד.

לכאורה, דברי הרמב"ם מנוגדים למפורש בגמרא (סנהדרין ס, א): המגדף אינו חייב "עד ש'יברך' שם בן ארבע אותיות".

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום - י"ט-כ"ה סיון ה'תשס"ח

יום ראשון

הלכות יסודי התורה פרק ז

א. מיסודי הדת, לידע שהאל מנבא את בני האדם; ואין הנבואה חלה אלא על חכם גדול בחכמה, גבור במדותיו, ולא יהיה יצרו מתגבר עליו בדבר בעולם, אלא הוא מתגבר בדעתו על יצרו תמיד, בעל דעה רחבה נכונה [ישרה] עד מאד. אדם שהוא ממלא בכל המדות האלו, שלם בגופו, כשיכנס לפרדס [מעשה מרכבה ומעשה בראשית] וימשך באותן הענינות הגדולים הרחוקים, ותהיה לו דעת נכונה להבין ולהשיג, והוא מתקדש והולך, פורש מדרכי כלל העם ההולכים במחשבי הזמן, והולך ומזרז [מסורר] עצמו ומלמד נפשו שלא תהיה לו מחשבה כלל באחד מדברים בטלים, ולא מהבלי הזמן ותחבולותיו, אלא דעתו תמיד פנויה למעלה, קשורה תחת הפסא, להבין באותן הצורות הקדושות הטהורות, ומסתכל בחקמתו של הקדוש ברוך הוא בלה מצורה ראשונה [מלאכים הנקראים חיות הקודש] עד טבור הארץ, ויודע מהן גדלו - מיד רוח הקדש שורה עליו. ובעת שתנוח עליו הרוח - תתערב נפשו במעלת המלאכים הנקראים 'אישים', ויהפך לאיש אחר, ויבין בדעתו שאינו כמות שהיה [עד ששרתה עליו רוח הקודש], אלא שנתעלה על מעלת שאר בני אדם החכמים, כמו שנאמר בשאול: "והתנבית עמם, ונהפכת לאיש אחר".

ב. הנביאים, מעלות מעלות [בדרגות שונות] הן: כמו שיש בחכמה חכם גדול מחברו, כך הנבואה נביא גדול מנביא. וכלן אין רואין מראה הנבואה אלא בחלום בחזיון הלילה, או ביום אחר שתפל עליהן תרדמה, כמו שנאמר: "במראה אליו אתודע, בחלום אדבר בו". וכלן, כשמתנבאין, אברייהן מזדעזעין, וכח הגוף כושל, ועשתונותיהם מטרפות, ותשאר הדעת פנויה להבין מה שתראה, כמו שנאמר באברהם: "והנה אימה חשכה גדלה נפלת עליו"; וכמו שנאמר בדניאל: "והודי נהפך עלי למשחית, ולא עצרתי כח".

ג. הדברים שמודיעים לנביא במראה הנבואה - דרך משל מודיעין לו, ומיד יחקק בלבו פתרון המשל במראה הנבואה, וידע מה הוא; כמו הסלם שראה יעקב אבינו, ומלאכים עולים ויורדים בו, והוא היה משל למלכיות ושיעבודן; וכמו החיות שראה יחזקאל, והסיר הנפוח [ווחח] ומקל שקד שראה ירמיה, והמגלה שראה יחזקאל, והאיפה שראה זכריה. וכן שאר הנביאים, יש מהן אומרים המשל ופתרונו כמו אלו, ויש מהן אומרים הפתרון בלבד. ופעמים אומרים המשל בלבד בלא פתרון, כמקצת דברי יחזקאל וזכריה. וכלן, במשל ודרך חידה הם מתנבאין. ד. כל הנביאים - אין מתנבאין בכל עת שירצו, אלא

מכונני דעתן ויושבין שמחים וטובי לב ומתבודדין; שאין הנבואה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות, אלא מתוך שמחה. לפיכך, בני הנביאים, לפנייהם נבל ותף וחליל וכנור, והן מבקשין הנבואה; וזה הוא שנאמר: "והמה מתנבאים" - כלומר, מהלכין בדרך הנבואה עד שינבאו, כמו שאתה אומר: 'פלוני מתגדל'.

ה. אלו שהן מבקשין להתנבא, הם הנקראין 'בני הנביאים'. ואף על פי שמכונני דעתן, אפשר שתשרה שכינה עליהן, ואפשר שלא תשרה.

ו. כל הדברים שאמרנו, הן דרך הנבואה לכל הנביאים הראשונים והאחרונים - חוץ ממשה רבנו, ורובן של כל הנביאים. ומה הפרש יש בין נבואת משה לשאר כל הנביאים? שכל הנביאים, בחלום או במראה; ומשה רבנו - הוא ער ועומד, שנאמר: "ויבא משה אל אהל מועד לדבר אתו, וישמע את הקול מדבר אליו". כל הנביאים, על ידי מלאך; לפיכך רואין מה שהן רואין במשל וחידה. ומשה רבנו, לא על ידי מלאך, שנאמר: "פה אל פה אדבר בו", ונאמר: "ודבר ה' אל משה פנים אל פנים", ונאמר: "ותמנת ה' יביט"; כלומר, שאין שם משל, אלא רואה הדבר על בריו בלא חידה ובלא משל; הוא שהתורה מעידה עליו: "ומראה, ולא בחידה", שאינו מתנבא בחידה אלא במראה, שרואה הדבר על בריו. כל הנביאים, יראין ונבקהלין ומתמוגגין. ומשה רבנו, אינו כן; הוא שהכתוב אומר: "באשר ידבר איש אל רעהו"; כמו שאין אדם נבקהל לשמע דברי חברו, כך היה כח בדעתו של משה רבנו להבין דברי הנבואה, והוא עומד על עצמו שלם. כל הנביאים, אין מתנבאין בכל עת שירצו. משה רבנו, אינו כן; אלא כל זמן שיחפץ, רוח הקדש לובשתו ונבואה שורה עליו; ואינו צריך לכוין דעתו ולהזדמן לה [לחכות שתשרה עליו], שהרי הוא מכון ומזמן ועומד במלאכי השרת. לפיכך מתנבא בכל עת שירצה, שנאמר: "עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם". וכוהן הכטיחו האל, שנאמר: "לך אמר להם: שובו לכם לאהליכם. ואתה, פה עמד עמדי". הא למדת, שכל הנביאים, כשהנבואה מסתלקת, חוזרין לאהלים, שהוא צרכי הגוף בלן כשאור העם; לפיכך אינן פורשין מנשיותיהן. ומשה רבנו, לא חזר לאהליו הראשון; לפיכך פרש מן האשה לעולם ומן הדומה לה, ונקשרה דעתו בצור העולמים, ולא נסתלק ההוד מעליו לעולם, וקרן עור פניו, ונתקדש במלאכים. ז. הנביא, אפשר שתהיה נבואתו לעצמו בלבד, להרחיב לבו ולהוסיף דעתו, עד שיידע מה שלא היה יודע מאותן הדברים הגדולים, ואפשר שישלח לעם מעמי הארץ, או לאנשי עיר או ממלכה, לבונן אותם [להכילם בינה] ולהודיעם מה יעשו, או למנע אותן ממעשים הרעים שבידיהן; וכשמשלחין אותו, נותנין לו אות ומופת, כדי

ברוך הוא, שאלו האותות אינן אלא עד שיצאו ממצרים, ואחר שיצאו ויעמדו על ההר הזה, יסתלק ההרהור שממך הריני אחריך, שאני נותן לך כאן אות שידעו שאני שלחתיך באמת מביתך, ולא ישאר בלבם הרהור. והוא שהכתוב אומר: "וזה לך האות כי אנכי שלחתיך - בהוציאתי את העם ממצרים, תעבדון את האלהים על ההר הזה". נמצאת אומר, שכל נביא שיעמד אחר משה רבנו, אין אנו מאמינים בו מפני האות לבדו, כדי שנאמר: 'אם יעשה אות, נשמע לו לכל מה שיאמר'; אלא מפני המצוה שצונו משה בתורה, ואמר: אם נתן אות - 'אליו תשמעו'; כמו שצונו לחתך הדבר על פי שני עדים, ואף על פי שאין אנו יודעים אם אמת העידו אם שקר - כך מצוה לשמע מזה הנביא, ואף אל פי שאין אנו יודעים אם האות אמת או בכשוף ולאט.

ג. לפיכך, אם עמד נביא ועשה אותות ומופתים גדולים, ובקש להכחיש נבואתו של משה רבנו - אין שומעין לו; ואנו יודעים ביהודי (בבירור), שאותן האותות בלאט [בלחש] וכשוף הן, לפי שנבואת משה רבנו אינה על פי האותות כדי שנעריך אותות זה לאותות זה, אלא בעינינו ראיונה ובאזנינו שמעונה, כמו ששמע הוא [משה רבנו]. הא למה הדבר דומה? לעדים שהעידו לאדם על דבר שראה בעיניו, שאינו כמו שראה - שאינו שומע להן, אלא יודע בודאי שהן עדי שקר. לפיכך אמרה תורה, שאם בא האות והמופת, 'לא תשמע אל דברי הנביא ההוא'; שהרי זה בא אליך באות ומופת, להכחיש מה שראית בעיניך; והואיל ואין אנו מאמינים במופת, אלא מפני המצוה שצונו משה, היאך נקבל מאות זה שכא להכחיש נבואתו של משה, שראינו וששמענו.

הלכות יסודי התורה פרק ט

א. דבר ברור ומפורש בתורה, שהיא מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים, אין לה לא שנוי, ולא גרעון ולא תוספת, שנאמר: "את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם - אתו תשמרו לעשות; לא תסף עליו, ולא תגרע ממנו"; ונאמר: "והנגלת לנו ולבנינו עד עולם, לעשות את כל דברי התורה הזאת". הא למדת, שכל דברי תורה, מצוין אנו לעשותן עד עולם; וכך הוא אומר: "חזקת עולם לדתתיכם", ונאמר: "לא בשמים (היא) [הוא]". הא למדת, שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה. לפיכך, אם יעמד איש, בין מישראל בין מן האמות, ויעשה אות ומופת, ויאמר שה' שלחו להוסיף מצוה, או לגרע מצוה, או לפרש במצוה מן המצוות פרוש שלא שמענו ממשה, או שאמר שאותן המצוות שנצטוו בהן ישראל אינן לעולם ולדורי דורות אלא מצוות לפי זמן היו - הרי זה נביא שקר, שהרי בא להכחיש נבואתו של משה; ומיתתו בחנק, על שהויד לדבר בשם ה' אשר לא צוהו, שהוא ברוך שמו צוה למשה שהמצוה הזאת "לנו ולבנינו עד עולם", ו"לא איש, אל, וכזב".

שידעו העם שהאל שלחו באמת. ולא כל העושה אות ומופת, מאמינים אותו שהוא נביא; אלא אדם שהיינו יודעים בו מתחלתו שהוא ראוי לנבואה בחכמתו ובמעשיו, שנתעלה בהן על כל בני גילו, והיה מהלך בדרך הנבואה ובקדושתה ופרישותה, ואחר כך בא ועשה אות ומופת ואמר שהאל שלחו - מצוה לשמע ממנו, שנאמר: "אליו תשמעו". ואפשר שיעשה אות ומופת ואינו נביא, וזה האות יש לו דברים בגו [ניתן שנעשה באחיות עיניים]; ואף על פי כן, מצוה לשמע לו, הואיל ואדם גדול הוא וחסד וראוי לנבואה, מעמידין אותו על חזקתו - שבכך נצטוונו, כמו שנצטוונו לחתך הדין על פי שנים עדים בשרים, ואף על פי שאפשר שהעידו בשקר, הואיל ובשרין הן אצלנו, מעמידין אותן על בשרותן. ובדברים האלו וכיוצא בהן נאמר: "הנסתרת - לה' אלהינו; והנגלת - לנו ולבנינו", ונאמר: "כי האדם יראה לעינים, וה' יראה ללבב".

הלכות יסודי התורה פרק ח

א. משה רבנו - לא האמינו בו ישראל מפני האותות שעשה; שהמאמין על פי האותות - יש בלבבו דפי [פפוק], שאפשר שיעשה האות בלט [מלשון בלהטיהם] וכשוף. אלא כל האותות שעשה במדבר, לפי הצורך עשאו - לא להביא ראיה על הנבואה: צריך להשקיע את המצרים - קרע את הים והצילן בו. צרכנו למזון - הוריד לנו את המן. צמאו - בקע להן את האבן. כפרו בו עדת קרח - בלעה אותן הארץ. וכן שאר כל האותות. ובמה האמינו בו? במעמד הר סיני: שעינינו ראו, ולא זר, ואזנינו שמעו, ולא אחר - האש והקולות והלפידים. והוא נגש אל הערפל, והקול מדבר אליו, ואנו שומעים: 'משה, משה! לך אמר להם כך וכך'. וכן הוא אומר: "פנים בפנים דבר ה' עמכם", ונאמר: "לא את אבותינו ברת ה' את הברית הזאת". וממין שבמעמד הר סיני לבדו, היא הראיה לנבואתו שהיא אמת שאין בו דפי? שנאמר: "הנה אנכי בא אליך בעב הענן, בעבור ישמע העם בדברי עמך, וגם כך יאמינו לעולם" - מכלל, שקדם דבר זה לא האמינו בו נאמנות שהיא עומדת לעולם, אלא נאמנות שיש אחריה הרהור ומחשבה.

ב. נמצאו אלו ששלח להם, הם העדים על נבואתו שהיא אמת, ואינו צריך לעשות להן אות; שהן והוא אחד [שווים] בדבר, בשני עדים שראו דבר אחד ביחד - שכל אחד מהן עד לחברו שהוא אומר אמת, ואין אחד מהן צריך להביא ראיה לחברו. כך משה רבנו - כל ישראל עדים לו אחר מעמד הר סיני, ואינו צריך לעשות להם אות. וזה הוא שאמר לו הקדוש ברוך הוא בתחלת נבואתו, בעת שנתן לו האותות לעשותן במצרים, ואמר לו: "ושמעו לקלך"; ידע משה רבנו, שהמאמין על פי האותות, יש בלבבו דפי, ומהרהר ומחשב, והיה נשטט מלילך, ואמר: "והן לא יאמינו לי" - עד שהודיעו הקדוש

לעשות אות כִּאֲחֵד מֵאוֹתוֹת מִשֶּׁה רַבֵּנוֹ אוֹ מֵאוֹתוֹת אֱלֹהֵי
וְאֵלִישֶׁע, שֵׁשׁ בָּהֶם שְׁנֵי מִנְהֵגוֹ שֶׁל עוֹלָם; אֲלָא הָאֵת
שְׁלוֹ, שִׁיאֵמַר דְּבָרִים הֶעֱתִידִין לְהִיּוֹת בְּעוֹלָם, וְיֵאֻמְנוּ
דְּבָרָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכִי תֹאמַר בְּלִבְכֶּךָ: אֵיכָה נִדַּע אֵת הַדָּבָר
וְגו'". לְפִיכָךְ, כְּשִׁיבֹא אָדָם הָרָאִי לִנְבוּאָה בְּמִלְאָכּוֹת
[בשליחות] ה', וְלֹא יָבֹא לְהוֹסִיף וְלֹא לְגַרֵעַ, אֲלָא לַעֲבֹד
אֵת ה' בְּמִצְוֹת הַתּוֹרָה - אֵין אוֹמְרִין לוֹ: 'קִרַּע לָנוּ אֵת
הַיָּם, אוֹ הַחַיָּה מֵת וְכִיּוֹצֵא בָאֵלוֹ, וְאַחֲרֵי כֵךְ נֵאֻמְרִין בְּךָ,
אֲלָא אוֹמְרִין לוֹ: 'אִם נִבְיָא אִתָּהּ, אֵמַר לָנוּ דְּבָרִים הֶעֱתִידִין
לְהִיּוֹת'; וְהוּא אוֹמֵר, וְאֵנִי מְחַפֵּים לְרֹאוֹת הַיָּבֹאֵו דְּבָרָיו:
אִם לֹא יָבֹאוּ, וְאִפְלוּ נָפֶל דְּבָר אֶחָד קִטְן - בְּיָדוֹעַ שֶׁהוּא
נִבְיָא שְׁקֵר. וְאִם בָּאוּ דְּבָרָיו כֻּלָּן - יִהְיֶה בְּעֵינֵינוּ נֶאֱמָן.

ב. וּבִדְקִין אוֹתוֹ פְּעָמִים הֶרְבֵּה. אִם נִמְצְאוּ דְּבָרָיו כֻּלָּן
נֶאֱמָר, הִרִיזָה נִבְיָא אֲמַתָּה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּשִׁמּוֹעַ: "וַיִּדַּע כָּל
יִשְׂרָאֵל מִדֵּן וְעַד כָּאֵר שָׁבַע, כִּי נֶאֱמָן שִׁמּוֹעַ לְנִבְיָא לֵה"ל."
ג. וְהֵלֵא הַמַּעֲוֹנִינִין וְהַקּוֹסְמִין אוֹמְרִין מַה עֲתִיד לְהִיּוֹת,
וּמַה יִּפְרֹשׁ בֵּין הַנִּבְיָא וּבֵינֵם? אֲלָא שֶׁהַמַּעֲוֹנִינִין וְהַקּוֹסְמִין
וְכִיּוֹצֵא בָהֶן, מְקַצֵּת דְּבָרֵיהֶם מִתְקַזְמִין וּמְקַצֵּת אֵין
מִתְקַזְמִין, כְּעֵנֶן שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּעֲמֵד נֹא וַיִּוְשִׁיעַ הַכְּרִי שְׁמַיִם,
הַחַיִּים בְּכּוֹכְבִּים, מוֹדִיעִים לְחַדְשִׁים, מֵאֲשֶׁר יָבֹאוּ עָלֶיךָ" -
"מֵאֲשֶׁר", וְלֹא כָּל אֲשֶׁר. וְאִפְשָׁר שֶׁלֹּא יִתְקַים מִדְּבָרֵיהֶם
כֻּלּוֹם, אֲלָא יִטְעוּ בְּכָל, כְּעֵנֶן שֶׁנֶּאֱמַר: "מִפֶּר אוֹתוֹת בַּדִּים,
וְקִסְמִים יְהוֹלִל". אֲבָל הַנִּבְיָא - כָּל דְּבָרָיו קִיֵּמִין, שֶׁנֶּאֱמַר:
"כִּי לֹא יִפֹּל מִדְּבַר ה' אֲרָצָה". וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "הַנִּבְיָא
אֲשֶׁר אִתּוֹ חֵלּוֹם, יִסְפֹּר חֵלּוֹם, וְאֲשֶׁר דְּבָרֵי אֱתוֹ, יִדְבֹּר דְּבָרֵי
אֲמַתָּה; מַה לְתַכֵּן אֵת הַדָּבָר, נֶאֱמַר ה'" - כְּלוֹמַר, שֶׁדְּבָרֵי
הַקּוֹסְמִים וְהַחֲלוֹמוֹת כְּתִיב [קטן] שֶׁנֶּחָרַב בּוֹ מַעַט פֶּר
[תבואה נקיה], וְדָבָר ה' כְּפֹר שְׂאִין בּוֹ תִּכֵּן כֻּלָּל. וּבְדָבָר
הַזֶּה הִתְכַּוֵּן הַבְּטִיחַ וְאֵמַר, שְׂאִינֵן הַדְּבָרִים שֶׁמוֹדִיעִין
הַמַּעֲוֹנִינִים וְהַקּוֹסְמִים לְאֵמוֹת וּמְכַזְבִּין - הַנִּבְיָא יוֹדִיעַ לָכֶם
דְּבָרֵי הָאֲמַתָּה, וְאֵין אֲתֵם צָרִיכִין לְמַעֲוֹן וְקוֹסִס וְכִיּוֹצֵא בּוֹ,
שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִמְצָא כָךְ מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ כְּאֵשׁ, קוֹסִס
קִסְמִים... וְגו' כִּי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה... וְגו' נִבְיָא מְקַרְבֵּךְ מֵאַחֲרֶיךָ
וְגו'". הֵא לְמַדְתָּ, שְׂאִין הַנִּבְיָא עוֹמֵד לָנוּ, אֲלָא לְהוֹדִיעֵנוּ
דְּבָרִים הֶעֱתִידִים לְהִיּוֹת בְּעוֹלָם, מִשְׁבַּע וְרָעַב מִלְחָמָה
וְשִׁלּוֹם וְכִיּוֹצֵא בָהֶן; וְאִפְלוּ צָרָכִי יַחֲדִי מוֹדִיעַ לוֹ, כְּשִׁאוֹל
שְׂאֵבְדָה לוֹ אֲבָדָה וְהִלֵּךְ לְנִבְיָא לְהוֹדִיעֵנוּ מְקוֹמָה. וְכִיּוֹצֵא
בָאֵלוֹ הַדְּבָרִים, הוּא שִׁיאֵמַר הַנִּבְיָא - לֹא שִׁיעֲשֶׂה דָת
אֲחֶרֶת, אוֹ יוֹסִיף מִצְוָה אוֹ יִגְרַע.

ד. דְּבָרֵי הַפְּרָעָנוּת שֶׁהַנִּבְיָא אוֹמֵר, כְּגוֹן שִׁיאֵמַר: 'פְּלוֹנִי
יָמוּת', אוֹ 'שְׁנֵה פְּלוֹנִית שְׁנַת רַעֲב' אוֹ 'מִלְחָמָה' וְכִיּוֹצֵא
בְּדְבָרִים אֵלֶּה - אִם לֹא עָמְדוּ דְּבָרָיו, אֵין בְּנֵה הַכִּתְשָׁה
לְנִבְוֵאָתוֹ, וְאֵין אוֹמְרִים: 'הִנֵּה דָבָר וְלֹא בָּא'; שֶׁהַקְדוֹשׁ
בְּרוּךְ הוּא "אֲרָךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד, וְנָתַם עַל הָרָעָה", וְאִפְשָׁר
שֶׁעָשׂוּ תְשׁוּבָה וְנִסְלַח לָהֶם כְּאִנְשֵׁי נִיגוּה, אוֹ שֶׁתִּלָּה לָהֶם
[נתן להם ארכה] כְּחֻזְקָיָה. אֲבָל אִם הַבְּטִיחַ עַל טוֹבָה וְאֵמַר
שִׁיעֲשֶׂה כָךְ וְכָךְ, וְלֹא בָּאָה הַטוֹבָה שֶׁאֵמַר - בְּיָדוֹעַ שֶׁהוּא
נִבְיָא שְׁקֵר; שֶׁכָּל דְּבָר טוֹבָה שִׁיגְדוֹר הָאֵל, אִפְלוּ עַל תְּנָאִי

ב. אִם כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה: "נִבְיָא אָקִים לָהֶם מְקַרֵּב
אֲחִיהֶם"? לֹא לַעֲשׂוֹת דָּת הוּא בָּא, אֲלָא לַעֲשׂוֹת עַל דְּבָרֵי
הַתּוֹרָה, וְלִתְהַדְּרֵי הָעַם שֶׁלֹּא יַעֲבִרוּ עָלֶיהָ, כְּמוֹ שֶׁאֵמַר
הָאֲחֵרוֹן שִׁבְעָה: "זָכְרוּ תּוֹרַת מִשֶּׁה עַבְדִּי". וְכֵן אִם צִוּנוּ
בְּדְבָרֵי הַרְשׁוּת, כְּגוֹן: 'לָכוּ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי', אוֹ 'אֵל תִּלְכוּ',
'עָשׂוּ מִלְחָמָה הַיּוֹם', אוֹ 'אֵל תַּעֲשׂוּ', 'בְּנוֹ חוֹמָה זוֹ', אוֹ
'אֵל תִּבְנוּהָ' - מִצְוָה לְשִׁמֵּעַ לוֹ; וְהַעֲבֹר עַל דְּבָרָיו - חֵיב
מִיתָה בְּיַד שְׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִיָּה, הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע
אֶל דְּבָרֵי אֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשִׁמִּי - אֲנִכִּי אֲדַרְשׁ מֵעַמּוֹ".

ג. וְכֵן נִבְיָא שֶׁעָבַר עַל דְּבָרֵי עֲצֻמוֹ [דברי נבואתו],
וְהַכּוֹכָשׁ [מעלים] נְבוּאָתוֹ - חֵיב מִיתָה בְּיַד שְׁמַיִם;
וּבְשִׁלְשֶׁתָּן נֶאֱמַר: "אֲנִכִּי אֲדַרְשׁ מֵעַמּוֹ". וְכֵן אִם יֹאמַר לָנוּ
הַנִּבְיָא שֶׁנּוֹדַע לָנוּ שֶׁהוּא נִבְיָא, לַעֲבֹר עַל אֶחָת מִכָּל מִצְוֹת
הָאֲמּוּרוֹת בַּתּוֹרָה אוֹ עַל מִצְוֹת הַרְבֵּה, בֵּין קְלוֹת בֵּין
חֲמוּרוֹת, לְפִי שְׂעָה - מִצְוָה לְשִׁמֵּעַ לוֹ. וְכֵן לְמַדְנוּ מִחֻמְשֵׁים
הָרִאשׁוֹנִים, מִפִּי הַשְּׁמוּעָה [איש מפי איש]: כֻּלָּל, אִם יֹאמַר
לָךְ נִבְיָא: 'עָבַר עַל דְּבָרֵי תּוֹרָה', כְּאֵלֶּיָּהוּ בְּהַר הַפְּרָמֶל -
שִׁמֵּעַ לוֹ; חוּץ מִעֲבֹדָה זָרָה. וְהוּא, שִׁיעֲשֶׂה הַדָּבָר לְפִי שְׂעָה
- כְּגוֹן אֱלֹהֵי בְּהַר הַפְּרָמֶל, שֶׁהַקְרִיב עוֹלָה בַּחוּץ,
וִירוֹשָׁלַיִם בְּנִחְרָה [להקריב רק בה], וְהַמְקַרֵּב בַּחוּץ חֵיב
כֶּרֶת. וּמִפְּנֵי שֶׁהוּא נִבְיָא, מִצְוָה לְשִׁמֵּעַ לוֹ; וְגַם בְּנֵה נֶאֱמַר:
"אֱלֹהֵי תִשְׁמְעוּ". וְאֵלֹהֵי שְׂאֵלוֹ אֵת אֱלֹהֵי וְאֵמַר לוֹ: 'הִיאֵךְ
נִעֲקֹר מַה שֶׁכְּתוּב בַּתּוֹרָה, "פֶּן תַּעֲלֶה עֲלֶיךָ בְּכָל מָקוֹם"?'
- הִנֵּה אוֹמֵר: 'לֹא נֶאֱמַר אֲלָא הַמְקַרֵּב בַּחוּץ לְעוֹלָם חֵיב
כֶּרֶת, כְּמוֹ שֶׁצִּוְּהָ מִשֶּׁה; אֲבָל אֵנִי אֲקַרֵּב הַיּוֹם בַּחוּץ בְּדָבָר
ה', כְּדִי לְהַכְחִישׁ נִבְיָא הַבַּעַל. וְעַל הַדָּרֵךְ הַזֶּה, אִם צִוּוּ
כָּל הַנִּבְיָאִים לַעֲבֹר לְפִי שְׂעָה, מִצְוָה לְשִׁמֵּעַ לָהֶן; וְאִם
אֵמַרוּ שֶׁהַדָּבָר נִעֲקֹר לְעוֹלָם - מִיתָתָן בְּחֻזְקָה, שֶׁהַתּוֹרָה
אֵמְרָה: "לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם".

ד. וְכֵן אִם עָקַר דְּבָר מִדְּבָרִים שֶׁלְמַדְנוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה
[מסורת ממשרע"ה], אוֹ שֶׁאֵמַר בְּדִין מִדִּינֵי תּוֹרָה שֶׁה' צִוָּה
לוֹ שֶׁהִדִּין כָּךְ הוּא וְהִלָּכָה בְּדְבָרֵי פְּלוֹנִי - הִרִיזָה נִבְיָא
שְׁקֵר, וְיִחַנֵּק אֶף עַל פִּי שְׂעָשֶׂה אוֹת; שֶׁהִרִי בָּא לְהַכְחִישׁ
תּוֹרָה שֶׁאֵמְרָה: "לֹא בְּשִׁמַּיִם הִיא [הוא]". אֲבָל לְפִי שְׂעָה,
שׁוֹמְעִין לוֹ כֻּלָּל.

ה. בְּמַה דְּבָרִים אֲמּוּרִים? בְּשִׁאֵר מִצְוֹת; אֲבָל בְּעֲבֹדָה
זָרָה - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, וְאִפְלוּ לְפִי שְׂעָה. וְאִפְלוּ עָשֶׂה
אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים גְּדוֹלִים, וְאֵמַר שֶׁה' צִוָּהוּ שֶׁתַּעֲבֹד עֲבֹדָה
זָרָה הַיּוֹם בְּלִבְד, אוֹ בְּשְׂעָה זוֹ בְּלִבְד - הִרִיזָה דָבָר סָרָה
עַל ה'; וְעַל זֶה צִוָּה הַפְּתוּב וְאֵמַר: "וְכָא הָאֵת וְהַמּוֹפְתִים...
לֹא תִשְׁמַע אֶל דְּבָרֵי הַנִּבְיָא הַהוּא... כִּי דָבָר סָרָה עַל ה'
אֱלֹהֵיכֶם", שֶׁהִרִי בָּא לְהַכְחִישׁ נְבוּאָתוֹ שֶׁל מִשֶּׁה. וְלְפִיכָךְ
נִדַּע בְּדָאִי שֶׁהוּא נִבְיָא שְׁקֵר, וְכָל שְׂעָשֶׂה - כִּלְאִט וְכִשְׁוֹף
עָשֶׂה; וְיִחַנֵּק.

יום שני

הלכות יסודי התורה פק י

א. כָּל נִבְיָא שֶׁיַּעֲמֵד לָנוּ וְיֹאמַר שֶׁה' שְׁלַחוֹ, אֵינּוּ צָרִיךְ

וכילי [קמצון] ושוע [פזרון], ואקזרי ורחמן, ולב אמיץ רף לכב [פחון] וכל פיוצא בהן.

ב. ויש בין כל דעה ודעה הרחוקה ממנה בקצה האחר, דעות בינוניות - זו רחוקה מזו. וכל הדעות - יש מהן דעות שהן לאדם מתחלת ברייתו, לפי טבע גופו; ויש מהן דעות שטבעו של אדם זה מכון [מותאם אליהם] ועתיד לקבל אותן במהרה יתר משאר הדעות; ויש מהן שאינן לאדם מתחלת ברייתו, אלא למד אותן מאחרים או שנפנה להן מעצמו, לפי מחשבה שעלתה בלבו או ששמע שזו הדעה טובה לו ובה ראוי לילך, והנהיג עצמו בה עד שנקבעה.

ג. שני קצוות הרחוקות זו מזו שכל דעה ודעה, אינן דרך טובה; ואין ראוי לו לאדם ללכת בהן, ולא ללמדן לעצמו. ואם מצא טבעו נוטה לאחת מהן, או מוכן [מותאם] לאחת מהן, או שפכר למד אחת מהן ונהג בה - יחזיר עצמו למוטב וילך בדרך הטובים, והיא דרך הישרה.

ד. הדרך הישרה - היא מדה בינונית שכל דעה ודעה, מכל הדעות שיש לו לאדם; והיא הדעה שהיא רחוקה משני הקצוות רחוק שונה, ואינה קרובה לא לזו ולא לזו. ולפיכך צו חכמים הראשונים, שיהא אדם שם [מערך] ושוקל דעותיו תמיד, ומשער אותם ומכון אותם בדרך האמצעית, כדי שיהא שלם. כיצד? לא יהא בעל חמה נוח לבעס, ולא כמת שאינו מרגיש, אלא בינוני: לא יכעס אלא על דבר גדול שראוי לבעס עליו, כדי שלא יעשה פיוצא בו פעם אחרת. וכן לא יתאנה אלא לדברים שהגוף צריך להן ואי אפשר לחיות בזולתן, כענין שנאמר: "צדיק אכל לשבע נפשו". וכן לא יהיה עמל בעסקו אלא להשיג דבר שצריך לו לחיי שעה, כענין שנאמר: "טוב מעט לצדיק". ולא יקבץ ידו ביותר, ולא יפזר כל ממונו, אלא נותן צדקה כפי מסת ידו [- יכולתו], ומלנה בראוי למי שצריך. ולא יהיה מהולל ושוחק, ולא עצב ואונן, אלא שמח כל ימיו בנחת, בסבר פנים יפות. וכן שאר דעותיו. ודרך זו, היא דרך החכמים. כל אדם שדעותיו כלן דעות בינוניות ממצעות, נקרא חכם;

ה. ומי שהוא מדקדק על עצמו ביותר, ויתרחק מדעה בינונית מעט לצד זה או לצד זה, נקרא חסיד. כיצד? מי שיתרחק מגבה הלב עד הקצה האחרון, ויהיה שפל רוח ביותר - נקרא חסיד; וזו היא מדת חסידות. ואם יתרחק עד האמצע בלבד, ויהיה ענו - נקרא חכם; וזו היא מדת חכמה. ועל דרך זו, שאר כל הדעות. וחסידים הראשונים היו משין דעות שלהן מדרך האמצעית כנגד שתי הקצוות: יש דעה שמטין אותה כנגד הקצה האחרון, ויש דעה שמטין אותה כנגד הקצה הראשון; וזה הוא לפני משורת הדין. ומצוין אנו ללכת בדרך אלו הבינוניים, והם הדרך הטובים והישרים, שנאמר: "והלכת בדרךיו".

ו. כך למדו בפרוש מצוה זו: מה הוא נקרא חנון, אף אתה הנה חנון; מה הוא נקרא רחום, אף אתה הנה רחום; מה הוא נקרא קדוש, אף אתה הנה קדוש. ועל דרך זו קראו הנביאים לאל בבל אותן הפנויים, 'ארץ אפים ורב

- אינו חונן. הא למדת, שפדברי הטובה בלבד יפחן הנביא. הוא שירמיהו אומר בתשובתו לחנניה בן עזריה, פשהיה ירמיה מתנבא לרעה וחנניה לטובה. אמר לו ירמיה: 'חנניה, אם לא יעמדו דברי, אין בזה ראיה שאני נביא שקר; אבל אם לא יעמדו דבריי, יודע שאתה נביא שקר, שנאמר: "אף שמע נא את הדבר הזה... וגו' הנביא אשר ינבא לשלח, בבא דבר הנביא יודע הנביא אשר שלחו ה' באמת".

ה. נביא שהעיד לו נביא אחר שהוא נביא - הרי זה בחזקת נביא, ואין זה השני צריך חקירה; שהרי משה רבנו העיד ליהושע, והאמינו בו כל ישראל קדם שיעשה אותו. וכן לדורות. נביא שנודעה נבואתו והאמינו דבריו פעם אחר פעם, או שהעיד לו נביא, והיה הולך בדרכי הנבואה - אסור לחשב אחריו ולהרהר בנבואתו, שמה אינה אמת. ואסור לנסותו יותר מדי, ולא נהיה הולכים ומנסים לעולם, שנאמר: "לא תנסו את ה' אלהיכם, כאשר נסיתם במסה", שאמרו: "הי' ה' בקרבנו, אם אין". אלא מאחר שנודע שזה נביא - האמינו וידעו כי ה' בקרבם, ולא יתרחקו ולא יחשבו אחריו, כענין שנאמר: "וידעו, כי נביא היה בתוכם".

ברוך רחמנא דסיען

הלכות דעות

יש בכללן אחת עשרה מצוות - חמש מצוות עשה, ושש מצוות לא תעשה; וזה הוא פסוק: (א) להדמות בדרךיו; (ב) להדבק ביוצאיו; (ג) לאהב את רעים; (ד) לאהב את הגרים; (ה) שלא לשנא אחים; (ו) להוכיח; (ז) שלא להלבין פנים; (ח) שלא לענות אמללים; (ט) שלא להלך רכיל; (י) שלא לנקם; (יא) שלא לנטר. ובאור מצוות אלו - בפרקים אלו.

הלכות דעות פרק א

א. דעות [מידות ותכונות נפש] הרבה יש לכל אחד ואחד מבני אדם, וזו משנה מזו ורחוקה ממנה ביותר: יש אדם שהוא בעל חמה, כועס תמיד; ויש אדם שדעתו מישכת עליו, ואינו כועס כלל - ואם כעס, יכעס פעם מעט בכמה שנים. ויש אדם שהוא גבה לב ביותר, ויש שהוא שפל רוח עד מאד. ויש שהוא בעל תאנה, לא תאנה אפלו לדברים מעוטים שהגוף צריך להן. ויש בעל נפש רחבה, שלא תשבע נפשו מכל ממון העולם, כענין שנאמר: "אהב כסף לא ישבע כסף"; ויש מקצר, שדין אפלו דבר מועט שלא יספיק לו, ולא ירדף להשיג כל צרכו. ויש שהוא מסגף עצמו ברעב וקובץ על ידו [מקמץ לעצמו], ואינו אוכל פרוטה משלו אלא בצער גדול; ויש שהוא מאבד כל ממונו בידו, לדעתו. ועל דרכים אלו - שאר כל הדעות, כגון מהולל [מתהולל] ואונן [עצוב],

אמרו: בשמעתא דאית ביה [יהא בחרם מי שיש בו -] גסות הרוח, ואפלו מקצתה. וכן הפעם, דעה רעה היא עד למאד; וראוי לאדם שיתרחק ממנה עד הקצה האחר, וילמד עצמו שלא יכעס, ואפלו על דבר שראוי לכעס עליו. ואם רצה להטיל אימה על בניו ובני ביתו, או על הצבור אם היה פרנס, ורצה לכעס עליהם כדי שיתחזרו למוטב - יראה עצמו בפניהם שהוא כועס כדי ליסרם, ותהיה דעתו מושכת בינו לבין עצמו, כאדם שהוא מדמה איש בשעת כעסו, והוא אינו כועס. אמרו חכמים הראשונים: 'כל הכועס, כאלו עובד עבודה זרה'. ואמרו, שכל הכועס - אם חכם הוא, חכמתו מסתלקת ממנו, ואם נביא הוא, נבואתו מסתלקת ממנו. בעלי כעס, אין חזיהם חיים; לפיכך צוה להתרחק מן הכעס, עד שינהיג עצמו שלא ירגיש אפלו לדברים המכעיסין. וזו היא הדרך הטובה, ודרך הצדיקים: הן נעלכין, ואינן עולכין; שומעין חרפתן, ואינן משיבין; עושים מאהבה, ושומחים ביסורין. עליהם הכתוב אומר: "ואהביו, כצאת השמש בגברתו".

ד. לעולם ירבה אדם בשתיקה, ולא ידבר אלא בדבר חכמה או בדברים שהוא צריך להן לחיי גופו. אמרו על רב, תלמיד רבנו הקדוש, שלא שח שיחה בטלה כל ימיו - וזו היא שיחת רב כל אדם. ואפלו בצרכי הגוף, לא ירבה אדם דברים. ועל זה צוה חכמים ואמרו: 'כל המרבה דברים, מביא חטא'; ואמרו: 'לא מצאתי לגוף טוב, אלא שתיקה'. וכן בדברי תורה ובדברי חכמה - יהיו דברי החכם מעטים, ועניניהם [תוכן שלהם] מרבים. והוא שצוה חכמים ואמרו: 'לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה'. אבל אם היו הדברים מרבים והענין מועט, הרי זו סכלות; ועל זה נאמר: "כי בא החלוס רב ענין, וקול כסיל רב דברים".

ה. סיג לחכמה, שתיקה. לפיכך, לא ימהר להשיב, ולא ירבה לדבר; וילמד לתלמידים בשוה ונחת, בלא צעקה, בלא אריכות לשון. הוא ששלמה אומר: "דברי חכמים, בנחת נשמעים".

ו. אסור לאדם להנהיג עצמו בדברי חלקות ופתוי. ולא תהיה אחת בפה ואחת בלב, אלא תוכו כבדו [פנימיותו] כחיצוניותו; והענין שבלב, הוא הדבר שפפה. ואסור לגב דעת הבדלות, ואפלו דעת הגוי. כיצד? לא ימכר לגוי בשר גבלה בכלל שחוטא, ולא מנעל של [עור בהמה] מתה במקום מנעל של שחוטא. ולא יסריח [יפציר] בחברו שיאכל אצלו, והוא יודע שאינו אוכל, וירבה לו בתקרבות [דברי מאכל], והוא יודע שאינו מקבל; ולא יפתח לו חביות שהוא צריך לפתח אותן למכרן, כדי לפתותו [לשקר] שבשביל כבודו פתח. וכן כל פיצא כזה. אפלו מלה אחת של פתוי ושל גנבת הדעת, אסורה; אלא שפת אמת ורוח נכון, ולב טהור מפל עמל והיות [שקרים].

ז. לא יהיה אדם בעל שחוק והתל [ליצנות], ולא עצב ואונן - אלא שמת. כך אמרו חכמים: 'שחוק וקלות ראש - מרגילין לערונה'. וצוה, שלא יהא אדם פרוץ בשחוק, ולא עצב ומתאבל; אלא מקביל את כל האדם בסבר פנים

חסד, 'צדיק וישר', 'תמים', 'גבור', 'חזק' וכיוצא בהן - להודיע שאלו דרכים טובים וישרים הן, ותיב אדם להנהיג עצמו בהן ולהדמות כפי כחו.

ז. וכיצד ירגיל אדם עצמו בדעות אלו עד שיקבעו בו? יעשה וישנה וישלש במעשים שעושה על פי הדעות האמצעיות, ויחזר בהן תמיד, עד שיהיו מעשיהן קלים עליו ולא יהיה בהם טרח, ויקבעו הדעות בנפשו. ולפי שהשמות האלו שנקרא בהן היוצר, הן הדרך הבינונית שאנו חייבין ללכת בה - נקראת דרך זו 'דרך ה'; והיא שלמדה אברהם אבינו לבניו, שנאמר: "כי ידעתי, למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו, ושמרו דרך ה'". וההולך בדרך זו, מביא טובה וברכה לעצמו, שנאמר: "למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עלי".

הלכות דעות פרק ב

א. חולי הגוף, טועמן המר מתוק והמתוק מר. ויש מן החולים מי שמתאנה ותאב למאכלות שאינן ראויין לאכילה, כגון העפר והפחם, ושונא המאכלות הטובים, כגון הפת והבשר - הכל לפי רב החלי. כך בני אדם שנפשותיהם חולות - מתאווין ואוהבין הדעות הרעות, ושונאין הדרך הטובה, ומתעצלין ללכת בה, והיא כבדה עליהם למאד, לפי חלים. וכן ישעיהו אומר באנשים הללו: "הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע, שמים חשף לאור ואור לחשף, שמים מר למתוק ומתוק למר". ועליהם נאמר: "העזבים ארחות ישר - ללכת בדרכי חשף". ומה היא תפגת חולי הנפשות? ללכת אצל החכמים, שהן רופאי הנפשות, וירפאו חלים בדעות שמלמדים אותם, עד שיחזירו לדרך הטובה. והמכירים בדעות הרעות שלהם, ואינם הולכים אצל החכמים לרפא אותם - עליהם אמר שלמה: "ומוסר, אוילים בזו".

ב. וכיצד היא רפואתם? מי שהוא בעל חמה - אומרים לו להנהיג עצמו, שאם הבה וקלל, לא ירגיש כלל; וילך בדרך זו זמן מרבה, עד שתעקר החמה מלבו. ואם היה גבה לב - ינהיג עצמו בבזיון הרבה, וישב למטה מן הכל, וילבש בלויי סחכות המבזים את לובשיהם, וכיוצא בדברים אלו, עד שיעקר גבה הלב ממנו, ויחזר לדרך האמצעית, שהיא דרך הטובה; ולכשיחזר לדרך האמצעית, וילך בה כל ימיו. ועל קו זה יעשה בשאר כל הדעות: אם היה רחוק לקצה האחר, ירחיק עצמו לקצה השני, וינהג בו זמן מרבה עד שיחזר לדרך הטובה, והיא מדה בינונית שפכל דעה ודעה.

ג. ויש דעות שאסור לו לאדם לנהג בהן בביוניות, אלא יתרחק עד הקצה האחר - והוא גבה הלב; שאין דרך הטובה שיהיה האדם ענו בלבד, אלא שיהיה שפל רוח, ותהיה רוחו נמוכה למאד. ולפיכך נאמר במשה רבנו "ענו מאד", ולא נאמר "ענו" בלבד. ולפיכך צוה חכמים, 'מאד מאד הוי שפל רוח'. ועוד אמרו, שכל המגביה לבו - פגר בעקר, שנאמר: "ורם לכתף, ושכחת את ה' אלהיך". ועוד

גופו ויכדי לקיים את הוצרע [ההמשכיות]; לפיכך, אינו בועל כל זמן שיתאנה, אלא בכל עת שיידע שהוא צריך להוציא שכבת זרע כמו דרך הרפאות, או לקיים את הוצרע. ג. המנהיג עצמו על פי הרפואה - אם שם על לבו שיהיה כל גופו ואבריו שלמים חזקים בלבד, ושיהיו לו בנים עושין מלאכתו ועמלין לצרכו - אין זו דרך טובה; אלא ישים על לבו שיהא גופו שלם וחזק, כדי שתהיה נפשו ישרה לדעת את ה', שאי אפשר שיבין וישתפל [ישיכיל] בחכמות, והוא חולה או אחד מאבריו כואב; וישים על לבו שיהיה לו בן, אולי יהיה חכם וגדול בישראל. נמצא המהלך בדרך זו כל ימיו בלבן, עובד את ה' תמיד, אפלו בשעה שנושא ונותן, ואפלו בשעה שבוכל - מפני שמחשבתו בכל, כדי שימצא צרכיו עד שיהיה גופו שלם לעבד את ה'. ואפלו בשעה שהוא יושן, אם ישן לדעת כדי שתנחת דעתו עליו, וינחת גופו כדי שלא יחלה, ולא יוכל לעבד את ה' והוא חולה - נמצאת שנה שלו עבודה למקום ברוך הוא. ועל ענין זה צווי חכמים ואמרו: 'וכל מעשיך יהיו לשם שמים'; והוא שאמר שלמה בחכמתו: "בכל דרכיך דעהו".

הלכות דעות פרק ד

א. הואיל והנחת הגוף בריא ושלם, מדרכי עבודת ה' הוא, שהרי אי אפשר שיבין או ידע, והוא חולה - צריך להרחיק אדם עצמו מדברים המאבדין את הגוף, ולהנהיג עצמו בדברים המכריזים המחלימים; ואלו הן: לעולם לא יאכל אדם, אלא כשהוא רעב; ולא ישתה, אלא כשהוא צמא. ואל ישתה נקביו, ואפלו רגע אחד, אלא כל זמן שצריך להשתין או להספך את רגליו [נקבים גדולים], יעמד מיד. ב. לא יאכל אדם עד שתתמלא ברוסו, אלא יפחות כמו רביע משכבתו. ולא ישתה מים בתוך המזון, אלא מעט ומזוג ביין; וכשיתחיל המזון להתאכל במעייו, שותה מה שהוא צריך לשתות. ולא ירבה לשתות מים, ואפלו כשיתאכל המזון. ולא יאכל עד שיבדק עצמו פה פה, שמה יהיה צריך לנקביו. לא יאכל אדם, עד שיהלך קדם אכילה עד שיתחיל גופו לחם, או יעשה מלאכה, או יתנגע ואוכל. ואם רחץ בחמין אחר שינגע, הרי זה טוב; ואחר כך שותה מעט, ואוכל.

ג. לעולם כשיאכל אדם, ישב במקומו או יטה על שמאל. ולא יהלך ולא ירפב ולא ייגע ולא יזעזע גופו ולא יטיל, עד שיתאכל המזון שבמעייו; וכל המטיל אחר אכילתו או שינגע, הרי זה מביא על עצמו חלאים רעים וקשים. ד. היום והלילה, ארבע ועשרים שעות. די לו לאדם לישן שלישן, שהוא שמונה שעות; ויהיו בסוף הלילה, כדי שיהא מתחילת שנתו עד שתעלה השמש שמונה שעות, ונמצא עומד ממטות קדם שתעלה השמש. ה. לא יישן אדם לא על פניו, ולא על ערפו, אלא על

יפות. וכן לא יהיה בעל נפש רחבה, נבהל להון, ולא עצל וכטל ממלאכה, אלא בעל עין טובה: מעט עסק, ועוסק בתורה; ואותו המעט שהוא חלקו, ישמח בו. ולא יהיה לא בעל קטטה ולא בעל קנאה, ולא בעל תאנה ולא רודף אחר הכבוד. כך אמרו חכמים: 'הקנאה והתאנה והפכוד, מוציאים את האדם מן העולם'. כללו של דבר - ילך במדה הבינונית שבכל דעה ודעה, עד שיהיו כל דעותיו מכוננות באמצעות; והוא ששלמה אמר: "וכל דרכיך יכנו".

יום שלישי

הלכות דעות פרק ג

א. שמא יאמר אדם: 'הואיל והתאנה והפכוד וכיוצא בהן דרך רעה הן ומוציאים את האדם מן העולם, אפשר מהן ביותר ואתרחק לצד האחרון', עד שלא יאכל בשר ולא ישתה יין ולא ישא אשה ולא ישב בדירה נאה ולא ילבש מלבוש נאה אלא השק והצמר הקשה וכיוצא בהן, כגון כמרי אדם - גם זו דרך רעה היא, ואסור לילך בה. המהלך בדרך זו, נקרא 'חוטא'. הרי הוא אומר בגזיר: "וכפר עליו מאשר חטא על הנפש"; אמרו חכמים: 'ומה אם גזיר שלא פוש אלא מן היין, צריך בפרה - המונע עצמו מכל דבר, על אחת כמה וכמה'. לפיכך צווי חכמים, שלא ימנע אדם עצמו אלא מדברים שמנעה התורה בלבד, ולא יהיה אוסר עצמו בנדרים ובשבועות על דברים המותרין. כך אמרו חכמים: 'לא ידך מה שאסרה תורה, אלא שאמה אוסר עליך דברים אחרים'! ובכלל הזה, אלו שמתעניין תמיד - אינן בדרך טובה, ואסרו חכמים שיהא אדם מסוגף עצמו בתענית. ועל כל הדברים האלו וכיוצא בהן, צוה שלמה ואמר: "אל תהי צדיק הרבה, ואל תתחכם יותר - למה תשומם".

ב. צריך אדם שיכונן כל מעשיו בלם, לידע את השם ברוך הוא, בלבד; ויהיה שבתו וקומו ודבורו, הכל לעמדת [למסורת] זה הדבר. כיצד? כשישא ויתן או יעשה מלאכה לטל שחר, לא יהיה בלבו קבוצ ממן בלבד, אלא יעשה דברים הללו כדי שימצא דברים שהגוף צריך להן, מאכילה ושתיה ושיבת בית ונשיאת אשה. וכן כשיאכל וישתה ויבעל, לא ישים על לבו לעשות דברים הללו כדי להנות בלבד, עד שנמצא שאינו אוכל ושותה אלא המתוך לחץ ויבעל כדי להנות; אלא ישים על לבו כשיאכל וישתה, כדי להברות גופו ואבריו בלבד. לפיכך, לא יאכל כל שהחף מתאנה, כמו הכלב והחמור, אלא יאכל דברים המועילים לו, אם מרים אם מתוקים. ולא יאכל דברים הרעים לגוף, אף על פי שהן מתוקין לחץ. כיצד? מי שהיה בשרו חם - לא יאכל בשר ולא דבש ולא ישתה יין, כענין שאמר שלמה דרך משל: "אכל דבש הרבות לא טוב", ושותה מי העלשין [מיו צמח], אף על פי שהוא מר; שנמצא שהוא אוכל ושותה דרך רפואה בלבד כדי שיבריא ויעמד שלם, הואיל ואי אפשר לאדם לחיות אלא באכילה ושתיה. וכן כשיבעל, לא יבעל אלא כדי להברות

יא. לעולם ימנע אדם עצמו מפרות האילנות, ולא ירבה מהן אפילו יבשין, ואין צריך לומר רטבים; אבל קדם שיכתבשלו כל צרכן, הרי הן לגוף פתירות. וכן התרובים, רעים לעולם. וכל הפרות החמוצין רעים, ואין אוכלין מהן אלא מעט בימות החמה ובמקומות החמין. והתאנים והענבים והשקדים טובים לעולם, בין רטבים בין יבשין, ואוכל אדם מהן כל צרכו; אבל לא יתמיד אכילתן, אף על פי שהן טובים מכל פרי האילנות.

יב. הדבש והזין, רע לקטנים ויפה לזקנים, וכל שכן בימות הגשמים. וצריך אדם לאכל בימות החמה, שגיי שלישי מה שהוא אוכל בימות הגשמים.

יג. לעולם לשתתל אדם שיהיו מעיו רפין כל ימיו, ויהיה קרוב לשלשול מעט. וזה כלל גדול ברפואה - שכל זמן שהראי נמנע או יצא בקשי, חללים רעים באים. ובמה ירפה אדם מעיו, אם נתאמצו [נתקשו] מעט? אם היה בחור - יאכל בבקר ובקר [צמחים] מלוחין שלוקין, מתבלין בשמן ובמורקס [שומן דגים] ובמלח, בלא פת; או ישתה מי שלק של תרדין או פרום, בשמן ומלח ומורקס. ואם היה זקן - ישתה דבש מזוג במים חמין בבקר, וישתה כמו ארבע שעות, ואחר כך יאכל סעודתו. יעשה בן יום אחר יום, שלשה או ארבעה ימים אם צריך לקח, עד שיירפא מעיו. **יד.** ועוד כלל אחר אמרו בכריאות הגוף: כל זמן שאדם מתעמל ויגע הרבה ואינו שבע [אינו ממלא כריסו], ומעיו רפין - אין חלי בא עליו וכחו מתחזק, ואפילו אוכל מאכלות הרעים;

טו. וכל מי שהוא יושב לבטח ואינו מתעמל, או מי שמשקה נקביו [מתאפק בצרכיו] או מי שמעיו קשין - אפילו אכל מאכלות טובים ושמר עצמו על פי הרפואה, כל ימיו יהיו מכאובים וכחו תשש. ואכילה גסה [רבה] לגוף כל אדם כמו סם המות, והיא עקר לכל חללים. רב החללים הפאים על האדם, אינן אלא מפני מאכלים רעים, או מפני שהוא ממלא בטנו ואוכל אכילה גסה, אפילו ממאכלים טובים. הוא ששלמה אומר בתקמתו: "שמר פיו ולשונו - שמר מצרות נפשו"; כלומר, שומר פיו מלאכל מאכל רע או מלשבע, ולשונו מלדבר אלא בצרכיו.

טז. דרך הרחיצה - שיכנס אדם למרחץ משובעה ימים לשבועה ימים; ולא יכנס סמוך לאכילה, ולא כשהוא רעב, אלא כשישתחיל המזון להתעכל במעיו. ורוחץ כל גופו בחמין שאין הגוף נכונה בהן, וראשו בלבד בחמין שהגוף נכונה בהן. ואחר כך ירחץ גופו בפושרין, ואחר כך בפושרין מן הפושרין, עד שירחץ בצונן; ולא יעביר על ראשו כלל, לא פושרין ולא צונן. ולא ירחץ בצונן בימות הגשמים. ולא ירחץ עד שיוציא ויפרך כל גופו, ולא יאריך במרחץ; אלא כשיצוה ויפרך גופו, ישתטף ויצא. ובזדק עצמו קדם שיכנס למרחץ, ואחר שיצא, שמה יהא צריך לנקביו. וכן בזדק אדם עצמו תמיד קדם אכילה ואחר אכילה, וקדם בעילה ואחר בעילה, וקדם שיגיע ויתעמל ואחר שיגיע ויתעמל, וקדם שישיש, וקשיעור [- סך] הכל עשרה.

צדו - בתחלת הלילה על צד שמאל, ובסוף הלילה על צד ימין. ולא יישן סמוך לאכילה, אלא ימתין אחר אכילה כמו שלש או ארבע שעות. ולא יישן ביום.

ו. דברים המושלשלין את בני מעים, כגון ענבים ותאנים ותותים ואגסים ואבטיחים ומעי [פנים] הקשואים ומעי [פנים] מלפפונות - אוכל אדם אותן בתחלה, קדם אכילה. ולא יערבם עם המזון, אלא שוהה מעט עד שיצאו מבטן העליון, ואוכל מזונו. ודברים שהן מאמצין [מקשים] את בני מעים, כגון רמונים ופרשין [חבושים] ותפוחים וקרטמילין - [מיו אגסים] אוכל אותן תכף [סמוך] למזונו, ולא ירבה מהן.

ז. כשירצה אדם לאכל בשר עוף ובשר בהמה באחד, אוכל בתחלה בשר העוף; וכן ביצים ובשר עוף, אוכל בתחלה ביצים; בשר בהמה דקה ובשר בהמה גסה, אוכל בתחלה בשר הדקה - לעולם יקדים אדם דבר הקל, ומאחר הכבד.

ח. בימות החמה - אוכל מאכלים הקרים, ולא ירבה בתבלין [תבלינים], ואוכל את החמץ; ובימות הגשמים - אוכל אכלין החמין, ומרבה בתבלין, ואוכל מעט מן הסרדל ומן החלתית [מיני תבלינים]. ועל דרך זו, הולך ועושה במקומות הקרים ובמקומות החמים - בכל מקום ומקום כראוי לו.

ט. יש מאכלות שהם רעים ביותר עד מאד, וראוי לאדם שלא לאכלן לעולם - כגון הדגים הגדולים המלוחים הלשנים, והגבינה המלוחה הישנה, והכמהין והפטירות, והבשר המליח הישן, וזין מגתו, ותבשיל ששהה עד שגדף ריחו, וכל מאכל שריחו רע או מר ביותר; הרי אלו לגוף, כמו סם המות. ויש מאכלות שהן רעים, אבל אינם כמו הראשונות לרע; לפיכך ראוי לאדם שלא לאכל מהן אלא מעט ואחר ימים הרבה, ולא ירגיל עצמו להיות מזונו מהן או לאכלן עם מזונו תמיד - כגון דגים גדולים, וגבינה, וחלב ששהה אחר שנתחלב ארבע ועשרים שעות, ובשר שוורים גדולים ותישים גדולים, והפול, והעגשים, והספיר [מין קטנית], ולחם שעורים, ולחם מצות, והכרוב, והחציר, והבצלים, והשומים, והחרדל, והצנון; כל אלו מאכלים רעים הם. אין ראוי לאדם לאכל מאלו אלא מעט עד מאד, ובימות הגשמים; אבל שלא בימות הגשמים, לא יאכל מהם כלל. והפול והעגשים בלבד - אין ראוי לאכלן, לא בימות החמה ולא בימות הגשמים. והדלועין, אוכלים מהן מעט בימות החמה.

י. ויש מאכלות שהן רעים, ואינן כמו אלו; והן: עוף המים [כגון ברווז], ובני יונה הקטנים, והתמרים, ולחם קלוי בשמן או לחם שגלוש בשמן, והסלת שגופו אותה כל צרכה עד שלא נשאר בה ריח מרסן [סובין], והציר [מין דגים] והמורקס [שומן דגים]. אין ראוי להרבות מאכילת אלו; ואדם שהוא חכם וכובש את יצרו, ולא ימשך אחר תאוותיו ולא יאכל מכל הנזכרים כלום, אלא אם נצרך להם לרפואה - הרי זה גבור.

כב. כל מקום שאין בו רופא - אחד הפריא ואחד החולה, אין ראוי לו לזוז מכל הדברים שאמרנו בפרק זה; שכל אחד מהם, לאחרית טובה הוא מביא.

כג. כל עיר שאין בה עשרה דברים האלו, אין תלמיד חכמים וראשי לדור בתוכה; ואלו הן: רופא, ואמן [מקוידס], ובית המרחץ, ובית הכסא, ומים מצויין כמו נהר או מעין, ובית הכנסת, ומלמד תינוקות, ולבקר [סופר], וגבאי צדקה, ובית דין מפין וחוכשין [האוסרים הפושעים לבית הסוהר].

הלכות דעות פרק ה

א. כשם שהחכם נפר בחכמתו ובדעותיו, והוא מבדל בהן משאר העם - כך צריך שיהיה נפר במעשיו, במאכלו ובמשקו ובכעילותו ובכעשיות צרכיו ובדבורו ובחלוקו ובמלבושו ובכלפול דבריו [הנהלת ענייניו] ובמשאו ובמלתו; ויהיו כל המעשים האלו, נאים ומתקנים ביותר. כיצד? תלמיד חכמים לא יהיה גרגרן [זולל וסובא], אלא אוכל מאכל הראוי להברות גופו, ולא יאכל ממנו אכילה גסה. ולא יהא רודף למלאת בטנו, כאלו שמתמלאין ממאכל ומשקה עד שתפוח כרסו; ועליהם מפרש בבבלי: "ווריתי פרש על פניכם, פרש חגיכם" - אמרו חכמים: 'אלו בני אדם שאוכלין ושותין, ועושין כל מיהם כחגים'. והן האומרים: "אכול ושתה, פי מחר נמות". וזה הוא מאכל הרשעים; ושלחנות אלו, הם שגגה הפתוב ואמר: "פי כל שלחנות מלאו קיא צואה, בלי מקום". אבל החכם אינו אוכל אלא תבשיל אחד או שנים, ואוכל ממנו כדי חייו ודיו; הוא שאמר שלמה: "צדיק - אכל לשבע נפשו".

ב. כשהחכם אוכל מעט זה הראוי לו, לא יאכלנו אלא בביתו על שלחנו. ולא יאכל בחנות ולא בשוק אלא לפי צרך גדול, כדי שלא יתגנה בפני הבריות; ולא יאכל אצל עמי הארץ, ולא על אותן השלחנות המלאים קיא צואה. ולא ירבה סעודותיו בכל מקום, ואפלו עם החכמים. ולא יאכל בסעודות שיש בהן קבוצ הרבה. ואין ראוי לו לאכל אלא בסעודה של מצוה בלבד, כגון סעודת ארוסין ונשואין - והוא שיהיה תלמיד חכמים שגשא בת תלמיד חכמים. והצדיקים והחסידים הראשונים לא אכלו מעולם מסעודה שאינה שלמה.

ג. כשהחכם שותה יין, אינו שותה אלא כדי לשרות [לרכו] אכילה שבמצוה וניתעכל היטב. וכל המשתפר, הרי זה חוטא ומגנה ומפסיד חכמתו; ואם משתפר בפני עמי הארץ, הרי זה חלל את השם. ואסור לשתות בצורהים ואפלו מעט, אלא אם היה בכלל האכילה, שהשתיה שבכלל האכילה אינה משפלת, ואין נזהרין אלא מין שלאחר המזון.

ד. אף על פי שאשתו של אדם מתת לו תמיד, ראוי לו לתלמיד חכמים שינהיג עצמו בקדשה; ולא יהא מצוי אצל אשתו פתנגול, אלא מלילי שבת לילי שבת, אם יש בו כח. וכשהוא מספר עמה [משוחח], לא יספר לא בתחלת הלילה כשהוא שבע ובטנו מלא, ולא בסוף

יז. כשיצא אדם מן המרחץ, ילבש בגדיו ויכסה ראשו בבית [בחדר] החיצון, כדי שלא תשלט בו רוח קרה; ואפלו בימות החמה צריך להזהר. וישתה אחר שניצא עד שתתישב נפשו וינחת גופו ותסור התמימות, ואחר כך יאכל. ואם ישן מעט כשיצא מן המרחץ קדם אכילה - הרי זה יפה עד מאד. לא ישתה אדם מים קרים כשיצא מן המרחץ, ואין צריך לומר שלא ישתה במרחץ. ואם אינו יכול למנוע עצמו, יערב המים ביין או בדבש וישתה. ואם סף בשמן במרחץ בימות הגשמים אחר שישתשו, הרי זה טוב.

יח. לא ירגיל אדם עצמו להקזי דם תמיד, ולא יקזי דם אלא אם היה צריך לו ביותר; ולא יקזי לא בימות החמה ולא בימות הגשמים, אלא בימי ניסן ומעט בימי תשרי. ומאחר חמשים שנה, לא יקזי כלל. ולא יקזי אדם דם ויכנס למרחץ, ביום אחד; ולא יקזי ויצא לדרך, ולא ביום שיכבא מן הדרך. ויאכל וישתה ביום ההקזה, פחות ממה שהוא רגיל; וינחת ביום ההקזה, ולא יתעמל ולא יטיל. יט. שכבת זרע, היא כח הגוף וחיייו ומאור העינים; וכך זמן שתצא ביותר, הגוף בלה וכחו פלה וחיייו אובדים. הוא שאמר שלמה בחכמתו: "אל תתן לנשים חילך, ודרךך למחות מלכין". כל השטוף בכעילה - זקנה קופצת עליו, וכחו תשש, ועיניו כהות, וריח רע נודף מפיו ומשחיו, ושער ראשו וגבות עיניו וריסי עיניו נושר, ושער זקנו ושחיו ושער רגליו רובה, ושניו נופלות, והרבה כאבים חוצ מאלו באין עליו. אמרו חכמי הרופאים: 'אחד מאלף מת בשאר חלאים, והאלף - מרב התשמיש'. לפיכך, צריך האדם להזהר בדבר זה, אם רצה להיות בטובה; ולא יבעל אלא כשימצא גופו פריא וחסך ביותר, והוא מתקשה הרבה שלא לדעתו, ומסיח עצמו לדבר אחר, והקשוי כשהיה; וימצא כבד ממתינו ולמטה, וכאלו חוטי הביצים נמשכים, ובשרו חם - זה צריך לבעל, ורפואה לו שיעל. לא יבעל אדם והוא שבע, ולא רעב - אלא אחר שיתאפל המזון במעי. ויבדק נקביו קדם בעילה, ואחר בעילה. ולא יבעל מעמד ולא מישב, ולא בבית המרחץ, ולא ביום שיכנס למרחץ, ולא ביום הקזה, ולא ביום יציאה לדרך או ביאה מן הדרך, לא לפניהן ולא לאחריהן.

כ. כל המנהיג עצמו בדרכים אלו שהורינו - אני ערב לו שאינו בא לידי חלי כל ימיו עד שיוקין הרבה וימות, ואינו צריך לרופא, ושיהיה גופו שלם ועומד על בריו כל ימיו - אלא אם פן היה גופו רע מתחלת ברייתו, או אם היה רגיל במנהג מן המנהגות הרעים מתחלת מולדתו, או אם תבוא מכת דבר או מכת בצרת לעולם.

כא. וכל המנהיג הטובים האלו שאמרנו, אין ראוי לנהג בהם אלא הפריא. אבל החולה, או מי שאחד מאבריו חולה, או מי שנהג מנהג רע שנים רבות - יש לכל אחד ואחד מהם דרכים אחרים ומנהגות כפי חליו, כמו שיתבאר בספרי הרפואות; ושנוי וסת [הרגל קבוע], תחלת חלי.

כבעלי חטורת [גבנות]; אלא מסתכל למטה כמו שהוא עומד בתפלה, ומהלך בשוה כאדם שהוא טרוד בעסקיו. גם במהלכו של אדם נפר, אם חכם בעל דעה הוא, או שוטה וסכל; וכן אמר שלמה בְּחִכְמָתוֹ: "וְגַם בְּדַרְךָ כְּשֶׁהִסְכֵּל הִלֵּךְ, לְבוֹ חָסֵר; וְאָמַר לֵכָל, סָכָל הוּא" - מודיע ללל על עצמו שהוא סכל.

ט. מלבוש תלמיד חכמים, מלבוש נאה נקי; ואסור לו שימצא בבגדו כתם או שמנונית וכיוצא בה. ולא ילבש לא מלבוש מלכים, כגון בגדי זהב וארגמן שהכל מסתכלין בהן, ולא מלבוש עניים, שהוא מבזה את לובשיו - אלא בגדים בינוניים נאים. ולא יהא בשרו נראה מתחת מדיו [בגדיו], כמו בגדי הפשתן הקלים [דקים שקופים] ביותר שעושים במצרים. ולא יהיו בגדיו סחובין על הארץ, כמו בגדי גסי הרוח, אלא עד עקבו; ובית יד שלו [השרוול], עד ראשי אצבעותיו. ולא ישלשל טליתו, מפני שנואה בגסי הרוח, אלא בשבת בלבד, אם אין לו להחליף. ולא ינעל מנעלים מטלאים כבגד טלאי על גבי טלאי, בימות החמה; אכל בימות הגשמים, מתר אם היה עני. לא יצא תלמיד חכמים מבשם לשוק, ולא בבגדים מבשמים; ולא ישים בשם בשער. אכל אם משח בשרו בבשם כדי להעביר את הזחמה, מתר. וכן לא יצא יחידי בלילה, אלא אם היה לו זמן קבוע לצאת בו לתלמודו. כל אלו, מפני החשד.

י. תלמיד חכמים, מכלל דבריו במשפט, אוכל ושותה וזן את אנשי ביתו כפי ממונו והצלחתו, ולא יטריח על עצמו יותר מדי [בהוצאות מרובות]. צוו חכמים בדרכי ארץ, שלא יאכל אדם בשר אלא לתאבון [- לפעמים], שנאמר: "כִּי תֵאָדָה נֶפֶשְׁךָ לֶאֱכֹל בָּשָׂר". די לו לבריא לאכלו מערב שבת לערב שבת; ואם היה עשיר כדי לאכל בשר בכל יום, אוכל. צוו חכמים ואמרו: 'לעולם יאכל אדם פחות מן הראוי לו לפי ממונו, וילבש כראוי לו, ויכבד אשתו וקניי יתר מן הראוי לו'.

יא. דרך בעלי דעה [- שכל], שיקבע לו אדם מלאכה המפרנסת אותו תחלה, ואחר כך יקנה בית דינה, ואחר כך ישא אשה - שנאמר: "מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בֵּית... אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם, וְלֹא חָלְלוּ... אֲשֶׁר אָרַשׁ אִשָּׁה". אכל הספשיין, מתחילין לשא אשה, ואחר כך אם תמצא ידו יקנה בית, ואחר כך בסוף ימיו יחזר לבקש אמונות או תפרנס מן הצדקה; וכן הוא אומר בקללות: "אִשָּׁה תֹאֲרָשׁ... בֵּית תִּבְנֶה... כֶּרֶם תִּטְעַע" - כלומר: יהיו מעשיך הפוכין, כדי שלא תצליח דרכיך. ובברכה מה הוא אומר? - "וַיְהִי דוֹד לְכָל דְּרָכָיו מִשְׁפִּיל, וְהָ עָמוּ".

יב. ואסור לאדם להפקיר או להקדיש כל נכסיו, ונטריח על הבריות. ולא ימכר שדה, ויקנה בית; ולא ימכר בית, ויקנה מטלטלין או יעשה סחורה בדמי ביתו; אכל מוכר הוא מטלטלין, וקונה שדה. כללו של דבר: ישים מגמתו להצליח נכסיו - לא להתנאות מעט לפי שעה או להנות מעט, ויפסיד הרבה.

הלילה כשהוא רעב - אלא באמצע הלילה, כשיתאצל המזון שבמעיו. ולא יקל ראשו ביותר, ולא יגבל את פיו בדברי הבאי, ואפלו בינו לבניה; הרי הוא אומר בקבלה: "מגיד לאדם מה שח" - אמרו חכמים: 'אפלו שיחה קלה שבין איש לאשתו, עתיד לתן עליה את הדין'. ולא יהיו שניהם לא שפורים, ולא עצלנים, ולא עצבנים; ולא אחד מהן. ולא תהיה ישנה; ולא יאנס אותה, והיא אינה רוצה - אלא בראון שניהם, ובשמחתם. בספר מעט וישחק עמה מעט, כדי שתתישב נפשו; ויבעל בבושה ולא בעזות, ויפרש מיד.

ה. כל הנוהג מנהג זה - לא די שקדש נפשו, וטהר עצמו, ותקן דעותיו; אלא שאם היו לו בנים - הוין בנים נאים ובכישנים, ראויין לחכמה ולחסידות. וכל הנוהג במנהגות שאר העם ההולכים בחשך - הוין לו בנים כמו אותם העם.

ו. צניעות גדולה נוהגים תלמידי חכמים בעצמן: לא יתבוז, ולא יגלו ראשן ולא גופן. ואפלו בשעה שיכנס לבית הפסא, יהא צנוע, ולא יגלה בגדיו עד שישב, ולא יקנח בזמין. ויתרחק מכל אדם, ויפנס חדר בחדר לפניו מן המערה, ונפנה שם. ואם נפנה אחורי גדר, ירחיק כדי שלא ישמע חבירו קולו אם נתעטש. ואם נפנה בבקעה, ירחיק כדי שלא יראה חבירו פרוצו. ולא ידבר כשהוא נפנה, אפלו לצורך גדול. וכדרך שנוהג צניעות בבית הפסא ביום, כך נוהג בלילה. ולעולם ילמד אדם עצמו להפנות שחרית וערבית בלבד, כדי שלא יתרחק [ידחק להרחיק ממקום אנשים].

ז. תלמיד חכמים - לא יהא צועק וצונח בשעת דבורו בבהמות ובחיות; ולא יגביה קולו ביותר, אלא דבורו בנחת עם כל הבריות. וכשידבר בנחת, יזהר שלא יתרחק [לקיצוניות השניה] עד שיראה בדברי גסי הרוח. ומקדים לשלום כל אדם, כדי שתהא רוחו נוחה הימנו. וזן את כל האדם לכף זכות - מספר בשבח חבירו, ואינו מספר בגנותו כלל. אוהב שלום, ורודף שלום. אם רואה מקום שדבריו מועילים ונשמעים, אומר; ואם לאו, שותק. כיצד? לא ירצה את חבירו בשעת פסו, ולא ישאל לו על נדו [אל יחפש פתח להתירו] בשעה שגור עד שתתקרה דעתו וזנוח; ולא ינחמנו בשעה שמתו מטל לפניו, מפני שהוא בהול עד שיקבר. וכן כל כיוצא באלו. ולא יראה לחברו בשעת קלקלתו [כשלונו], אלא יעלים עיניו ממנו. ולא ישנה בדבורו, ולא יוסיף ולא יגרע אלא בדברי שלום וכיוצא בהן. כללו של דבר - אינו מדבר אלא באמת או בגמילות חסדים, או בדברי חכמה, וכיוצא בהן. ולא יספר עם אשה בשוק, אפלו היא אשתו או אחותו או בתו.

ח. לא יהלך תלמיד חכמים בקומה זקופה וגרון נטוי, כענין שנאמר: "וּתְלַכְנָה נְטוּיֹת גֵּרוֹן, וּמִשְׁקֵרוֹת עֵינַיִם"; ולא יהלך עקב בצד גודל בנחת כמו הנשים וגסי הרוח, כענין שנאמר: "הֲלוֹךְ וְטָפוֹף תִּלְכְּנָה, וּבִרְגִלֵיהֶם תַּפְסִנָּה". ולא ירוץ ברשות הרבים, וינהג בשנעון. ולא יכפף קומתו

ד. אהבת הגר שפא ונכנס תחת כנפי השכינה, שתי מצוות עשה: אחת מפני שהוא בכלל רעים, ואחת מפני שהוא גר, והתורה אמרה: "ואהבתם את הגר". צוה על אהבת הגר כמו שצוה על אהבת שמו, שנאמר: "ואהבת את ה' אלהיך"; הקדוש ברוך הוא אוהב גרים, שנאמר: "ואהב גר".

ה. כל השונא אחד מישראל בלבד - עובר בלא תעשה, שנאמר: "לא תשנא את אחיך בלבדך"; ואין לזקין על לאו זה, לפי שאין בו מעשה. ולא הזהירה תורה, אלא על שנאה שבלב; אבל המפכה את חברו, והמתרף את חברו - אף על פי שאינו רשאי, אינו עובר משום "לא תשנא".

ו. כשיחטא איש לאיש - לא ישטמנו וישתק, כמו שנאמר בפרשעים: "ולא דבר אבשלום את אמנון למרע ועד טוב, כי שנה אבשלום את אמנון"; אלא מצוה עליו להודיעו ולומר לו: 'למה עשית לי כן וכן, ולמה חטאת לי בדבר פלוני? שנאמר: "הוכח תוכיח את עמיתך, ולא תשא עליו חטא". ואם חזר ובקש ממנו למחל לו - צריך שימחל, ולא יהיה המוחל אכזרי, שנאמר: "ויתפלל אברהם אל האלהים" [על אבימלך].

ז. הרואה את חברו שחטא, או שהוא הולך בדרך לא טובה - מצוה להחזירו למוטב, ולהודיעו שהוא חוטא על עצמו במעשיו הרעים, שנאמר: "הוכח תוכיח את עמיתך". המוכיח את חברו - בין בדברים שבינו לבין, בין בדברים שבינו לבין המקום - צריך להוכיחו בינו לבין עצמו, וידבר לו בנחת וקלשון רכה, ויודיעו שאינו אומר לו אלא לטובתו, ולהביאו לחיי העולם הבא. אם קבל ממנו, מוטב; ואם לאו, יוכיח אותו פעם שניה ושלישית. וכן תמיד חייב להוכיח, עד שיפנה החוטא ויאמר לו: 'איני שומע! וכל שאפשר בידו למחות ואינו ממחה, הוא נתפש [נענש] בצון אלו כלם שאפשר לו למחות בהם.

ח. המוכיח את חברו תחלה [פעם ראשונה] - לא ידבר לו קשות עד שיכלימו, שנאמר: "ולא תשא עליו חטא". כן אמרו חכמים: יכול את מוכיחו, ופניו משתנות? תלמוד לומר: "ולא תשא עליו חטא"; מכאן שאסור לאדם להכלים את ישראל, וכל שכן ברבים. אף על פי שהמכלים את חברו אינו לוקה, עון גדול הוא. כן אמרו חכמים: 'המלכין פני חברו ברבים, אין לו חלק לעולם הבא'. לפיכך, צריך אדם להזהר בדרך זה, שלא יכיש חברו ברבים, בין קטן בין גדול; ולא יקרא לו בשם שהוא בש ממנו, ולא יספר לפניו דבר שהוא בש ממנו. במה דברים אמורים? בדברים שבינו אדם לחברו; אבל בדברי שמים - אם לא חזר בו בפסטר - מכלימין אותו ברבים, ומפרסמין חטאו ומתריפין אותו בפניו ומבזין ומקללין אותו, עד שיסתור למוטב; כמו שעשו כל הנביאים לישראל.

ט. מי שחטא עליו חברו ולא רצה להוכיחו ולא לדבר לו כלום, מפני שהיה החוטא הדיוט ביותר או שהיתה דעתו משבשת, ומחל לו בלבד, ולא שטמו ולא הוכיחו - הרי זו מדת חסידות; לא הקפידה תורה, אלא על המשטמה [שנאה כבושה בלב].

יג. משאן ומתנן של תלמידי חכמים, באמת ובאמונה: אומר על לאו 'לאו' ועל הן 'הן', מדקדק על עצמו בקשבון, ונותן ומותר לאחרים כשיקח מהן, ולא ידקדק עליהן; ונותן דמי המקח לאלתר, ואינו נעשה לא ערב [על הלוואה] ולא קבלן [פקדונות], ולא יבא בהרשאה [ישמש מורשה ממלוה לגבות חובו]. מתיב עצמו בדברי מקח וממכר במקום שלא חובה אותו תורה, כדי שיעמד בדבורו ולא ישנהו. ואם נתחייבו לו אחרים בדין, מאריך להן ומוחל להן; ומלנה, וחונן. ולא ירד לתוף אמונות חברו, ולא יצר לאדם לעולם בחייו. כללו של דבר - יהיה מן הנרדפין, ולא מן הרודפין; מן הנעלכין, ולא מן העולכין. ואדם שהוא עושה כל המעשים האלו וכיוצא בהן, עליו הכתוב אומר: "ויאמר לי: עבדי אתה; ישראל, אשר בך אתפאר".

יום רביעי

הלכות דעות פרק ו

א. דרך ברייתו של אדם - להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר רעיו וחבריו, ונוהג במנהג אנשי מדינתו. לפיכך, צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד, כדי שילמד ממעשיהם; ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחושך, כדי שלא ילמד ממעשיהם. הוא ששלמה אומר: "הולך את חכמים, יחכם; ורעה כסילים, ירוע". ואומר: "אשרי האיש וגו'". וכן אם היה במדינה שמנהגותיה רעים, ואין אנשיה הולכים בדרך ישרה - ילך למקום שאנשי צדיקים, ונוהגים בדרך טובים. ואם היה כל המדינות שהוא יודעם ושומע שמועתן נוהגים בדרך לא טובה, כמו זמננו זה, או שאינו יכול לילך למדינה שמנהגותיה טובים, מפני הגזירות או מפני החלי - ישב לבדו יחידי, כענין שנאמר: "ושב בדרך ידים". ואם היה רעים ותשאים, שאין מניחים אותו לישב במדינה אלא אם כן נתערב עמם ונוהג במנהגם הרע - יצא למערות ולחורושים [חורושים, קוצים] ולמדברות, ואל ינהיג עצמו בדרך חטאים, כענין שנאמר: "מי יתנני במדבר מלון ארחים".

ב. מצות עשה להדבק בחכמים, כדי ללמד ממעשיהם, שנאמר: "ובו תדבק"; וכי אפשר לאדם להדבק בשכינה? אלא כן אמרו חכמים בפרוש מצוה זו: 'הדבק בחכמים ותלמידיהם'. לפיכך, צריך אדם להשתדל שישא פת תלמיד חכמים, וישיא בתו לתלמיד חכמים, ולאכל ולשתות עם תלמידי חכמים, ולעשות פרקמטיא [עסקים] לתלמידי חכמים, [בממונם] ולהתחבר להן בכל מיני חבור - שנאמר: "ולדבקה בו". וכן צונו חכמים ואמרו: 'והי מתאבק בעפר רגליהם, ושותה בצמא את דבריהם'.

ג. מצוה על כל אדם לאהב את כל אחד ואחד מישראל כגופו, שנאמר: "ואהבת לרעך כמוך". לפיכך, צריך שישפר בשבחו ולחוס על ממונו, כמו שהוא חס על ממון עצמו ורוצה בכבוד עצמו; והמתפבד בקלון חברו, אין לו חלק לעולם הבא.

ד. ויש שם דברים שהן אבק [י מעין] לשון הרע. ביצד?
- 'מי יאמר [מי פילל] לפלוני, שיהיה כמות שהוא עתה;
או שיאמר: 'שתקו מפלוני, איני רוצה להודיע מה ארע
ומה היה'; וכיוצא בדברים האלו. וכן המספר בטובת
חברו בפני שוואיו - הרי זה אבק לשון הרע, שזה גורם
להן שישפרו בגנותו; ועל ענין זה אמר שלמה: "מכרף
רעהו בקול גדול בפקר השפם - קללה תחשב לו" -
שמתוך טובתו, בא לידי רעתו. וכן המספר בלשון הרע
דרך שחוק ודרך קלות ראש, כלומר שאינו מדבר בשנאה;
הוא ששלמה אומר: "כמתלהלה [משתטה] הירה זיקים -
חצים ומנות... ואמר: הלא משחק אני". וכן המספר בלשון
הרע דרך רמיות, והוא שישפר לתמו כאלו אינו יודע
שדבר זה לשון הרע הוא, אלא פשעמחין בו, אומר: 'איני
יודע שאלו מעשיו של פלוני' או 'שזה לשון הרע'.

ה. אחד המספר בלשון הרע בפני חברו, או שלא בפניו;
והמספר דברים שגורמין [יכולים להזיק] אם נשמעו איש
מפי איש, להזיק חברו בגופו או בממונו, אפילו להצר לו
או להפחידו - הרי זה לשון הרע. ואם נאמרו דברים אלו
בפני שלשה, כבר נשמע הדבר וגודע, ואם ספר הדבר
אחד מן השלשה פעם אחת, אין בו משום לשון הרע;
והוא, שלא יתבונן להעביר הקול ולגלותו יותר.

ו. כל אלו - הם בעלי לשון הרע, שאסור לדור בשכונתם,
וכל שכן לישב עמם ולשמע דבריהם. ולא נחתם גזר דין
על אבותינו במדבר, אלא על לשון הרע בלבד.

ז. הנזקם את חברו - עובר בלא תעשה, שנאמר: "לא
תקם". ואף על פי שאינו לוקה, דעה [מידה] רעה היא עד
מאד; אלא ראוי לאדם להיות מעביר על כל דברי העולם
- שהכל אצל המבינים דברי הכל והבאי, ואינן פדאי
לנקם עליהם. ביצד היא הנקימה? אמר לו חברו:
'השאלני קרדמך' [גרזן], אמר לו: 'איני משאילך'; למחר
צריך לשאל ממנו, אמר לו: 'השאלני קרדמך', אמר לו:
'איני משאילך, בדרך שלא השאלתני בששאלתי ממך' -
הרי זה נזקם. אלא כשיבוא לשאל, יתן בלב שלם, ולא
יגמל באשר גמל לו; וכן כל כיוצא באלו. וכן אמר דוד
בדעותיו הטובות: "אם גמלתי שולמי רע".

ח. וכן כל הנזק לאחד מישראל - עובר בלא תעשה,
שנאמר: "ולא תטר את בני עמך". ביצד? ראובן שאמר
לשמעון: 'שכר לי בית זה', או 'השאלני שור זה', ולא
רצה שמעון; לימים צריך שמעון לראובן לשאל ממנו או
לשכר, ואמר לו ראובן: 'הא לך, הרני משאילך, ואיני
כמותך, ולא אשלים לך כמעשיך' - העושה כזה, עובר
ב"לא תטר". אלא ימחה הדבר מלבו ולא יטרנו; שכל זמן
שהוא נוטר את הדבר וזוכרו, שמא יבוא לנקם - לפיכך
הקפידה תורה על הנטירה, עד שימחה העין מלבו ולא
יזכרנו; וזו היא הדעה [המידה] הנכונה שאפשר שיתקיים
בה ישוב הארץ, ומשאן ומתנן של בני אדם זה עם זה.

ברוך רחמנא דסיעין

י. חייב אדם להזהר ביותמים ואלמנות - מפני שנפשו
שפלה למאד ורוחן נמוכה, אף על פי שהן בעלי ממון.
אפילו אלמנות של מלך ויתומיו של מלך - מזהרים אנו
עליהן, שנאמר: "כל אלמנה ויתום לא תענון". והיא
נוהגין עמהן? לא ידבר אליהן אלא רכות, ולא ינהג בהן
אלא מנהג כבוד; ולא יכאיב גופם בעבודה ולא לבם
בדברים, ויחוס על ממונם יותר מממון עצמו. כל
המקניטן, או המכעיסן, או הכאיב לכן, או רדה בהן
[שיעבד], או אבד ממנו - הרי זה עובר בלא תעשה; וכל
שכן המכה אותם, או המקללן. ולא זה, אף על פי שאין
לוקין עליו, הרי ענשו מפרש בתורה: "ותרה אפי, והרגתי
אתכם בחרב". ברית ברת להן מי שאמר והיה העולם,
שכל זמן שהם צועקים מתחם - הן נענין, שנאמר: "כי
אם צעק יצעק אלי, שמע אשמע צעקתו". במה דברים
אמורים? בזמן שענה אותן לצרכי עצמו; אבל ענה אותן
הרב כדי ללמדן תורה או אמונה, או להוליכן בדרך ישרה
- הרי זה מותר. ואף על פי כן, לא ינהג בהן מנהג כל
אדם; אלא יעשה להן הפרש, וינהלם בנחת וברחמים
גדולים וכבוד, "כי ה' יריב ריבם"; אחד יתום מאב, ואחד
יתום מאם. ועד אימתי נקראים יתומים לענין זה? עד
שלא יהיו צריכין לאדם גדול להסמך לו [- לגדלם] לאמנן
ולהטפל בהן, אלא יהיה עושה כל צרכי עצמו לעצמו
כשאר כל הגדולים.

הלכות דעות פרק ז

א. המרגל [מרכל] בחברו - עובר בלא תעשה, שנאמר:
"לא תלך רכיל בעמך". ואף על פי שאין לוקין על לאו
זה, עון גדול הוא, וגורם להרג נפשות רבות מישראל;
לכך נסמך לו: "לא תעמד על דם רעך". צא ולמד, מה
ארע לדואג האדומי [שבגללו חרבה נוב].

ב. איזה הוא רכיל? זה שהוא טוען דברים, והולך מזה
לזה ואומר: 'כך וכך אמר פלוני', 'כך וכך שמעתי על
פלוני'; אף על פי שהוא אומר אמת, הרי זה מחריב את
העולם. יש עון גדול מזה עד מאד והוא בכלל לאו זה,
והוא לשון הרע; והוא המספר בגנות חברו, אף על פי
שאמר אמת. אבל האומר שקר, מוציא שם רע על חברו
נקרא. אבל בעל לשון הרע - זה שיושב ואומר: 'כך וכך
עשה פלוני, וכך וכך היו אבותיו, וכך וכך שמעתי עליו',
ואמר דברים של גנאי - על זה הכתוב אומר: "יכרת ה'
כל שפתי חלקות, לשון מדברת גדולות".

ג. אמרו חכמים: 'על שלש עברות נפרעין מן האדם
בעולם הזה, ואין לו חלק לעולם הבא - עבודה זרה, וגלוי
ערויות, ושפיכות דמים; ולשון הרע, כנגד כלם'. ועוד
אמרו חכמים: 'כל המספר בלשון הרע - כאלו כופר
בעקר, שנאמר: "אשר אמרו: ללשוננו נגביר, שפתינו
אתנו, מי אדון לנו". ועוד אמרו חכמים: 'שלשה לשון
הרע הורגת - האומר, והמקבלו, וזה שאומרים עליו;
והמקבלו, יותר מן האומר'.

ח. כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה, בין עני בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורין, בין בחור בין שהיה זקן גדול שתשש כחו, אפלו עני המתחזר על הפתחים, ואפלו בעל אשה ובנים - חייב לקבץ לו זמן ללמוד תורה ביום ובלילה, שנאמר: "והגית בו יומם ולילה".

ט. גדולי חכמי ישראל - היו מהן חוטבי עצים, ומהן שואבי מים, ומהן סומין, ואף על פי כן היו עוסקים בתורה ביום ובלילה; והן מקלל מעתיקי השמועה [מעבירי תושבע"פ מדור לדור], איש מפי איש מפי משה רבנו.

י. עד אימתי חייב אדם ללמוד תורה? עד יום מותו, שנאמר: "ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך"; וכל זמן שלא יעסק בתלמוד, הוא שוכח.

יא. וחיוב לשלש [לחלק לשלוש] את זמן למידתו: שליש בתורה שבכתב; ושליש בתורה שבעל פה; ושליש יבין וישפיל אחרית דבר מראשיתו, ויוציא דבר מדבר, וידמה דבר לדבר, וידין במדות שהתורה נדרשת בהן, עד שיגיע היאך הוא עקר המדות והיאך יוציא האסור והמתיר וכיוצא בהן מדברים שלמד מפי השמועה - וענין זה, הוא הנקרא 'תלמוד'.

יב. כיצד? היה בעל אמונות - יהיה עוסק במלאכה שלש שעות ביום, ובתורה תשע. אותן התשע - קורא בשלש מהן בתורה שבכתב; ובשלש שעות בתורה שבעל פה, ובשלש - מתבונן בדעתו להבין דבר מדבר. ודברי קבלה [ג'] ככלל תורה שבכתב הן; ופרושן, ככלל תורה שבעל פה; והענינות הנקראין 'פרדס' [מעשה בראשית ומרכבה], ככלל התלמוד. במה דברים אמורים? בתחלת תלמודו של אדם; אבל כשיגדיל בחכמה ולא יהא צריך ללמוד תורה שבכתב, ולא לעסוק תמיד בתורה שבעל פה - יקרא בעתים מזמנים תורה שבכתב ודברי השמועה [משניות וכיו"ב], כדי שלא ישכח דבר מדברי תורה, ויפנה כל ימיו לתלמוד בכלד, לפי רחב לבו וישוב דעתו.

יג. אשה שלמדה תורה, יש לה שחר; אבל אינו פשכר האיש, מפני שלא נצטווה, וכל העושה דבר שאינו מצוה עליו, אין שחרו פשכר המצוה שעשה אלא פחות ממנו. אף על פי שיש לה שחר, צוה חכמים שלא ילמד אדם את בתו תורה; מפני שרוב הנשים אין דעתן מכוונת להתלמד, והן מוציאות דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתן. אמרו חכמים: 'כל המלמד את בתו תורה, כאלו למדה תפלות'. במה דברים אמורים? בתורה שבעל פה. אבל תורה שבכתב, לא ילמד אותה לכתחלה; ואם למדה, אינו כמלמדה תפלות.

יום חמישי

הלכות תלמוד תורה פרק ב

א. מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה, ובכל פלך ופלך [מחוץ ומחוץ]. וכל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן - מחרימין את אנשי העיר, עד שמושיבין מלמדי

הלכות תלמוד תורה

יש בכללן שתי מצוות עשה - (א) ראשונה, ללמוד תורה; (ב) שנייה, לכבד מלמדיה ויודעייה. ובאור שתי מצוות אלו - בפרקים אלו.

הלכות תלמוד תורה פרק א

א. נשים ועבדים - פטורים מתלמוד תורה; אבל קטן - אביו חייב ללמדו תורה, שנאמר: "ולמדתם אתם את בניכם, לדבר בם". ואין האשה חייבת ללמד את בנה, שכל החיוב ללמד חייב ללמד.

ב. כשם שאדם חייב ללמד את בנו - כך הוא חייב ללמד את בן בנו, שנאמר: "והודעתם לבניך, ולבני בניך". ולא בנו וכן בנו בלבד, אלא מצוה על כל חכם וחכם מישראל ללמד את כל התלמידים, אף על פי שאינן בניו, שנאמר: "ושננתם לבניך" - מפי השמועה [ממדרגה] למדו, 'בניך' - אלו תלמידיו, שהתלמידים קרויין בנים, שנאמר: "ויצאו בני הנביאים". אם כן, למה נצטוו על בנו, ועל בן בנו? להקדים בנו לבן בנו, וכן בנו לבן חברו.

ג. וחיוב לשכר מלמד לבנו ללמוד, ואינו חייב ללמד בן חברו אלא בחנם. מי שלא למדו אביו - חייב ללמד את עצמו כשפייר [כשיבוא לידי הכרה], שנאמר: "ולמדתם אתם, ושמרתם לעשותם". וכן אתה מוצא בכל מקום, שהתלמוד קודם למעשה, מפני שהתלמוד מביא לידי מעשה, ואין המעשה מביא לידי תלמוד.

ד. היה הוא ללמוד תורה ויש לו בן ללמוד תורה, הוא קודם לבנו. ואם היה בנו נבון ומשפיל מה שילמד יותר ממנו, בנו קודם; ואף על פי שבנו קודם, לא יבטל הוא - ששם שמצוה עליו ללמוד את בנו, כך הוא מצוה ללמד את עצמו. ה. לעולם ילמד אדם תורה, ואחר כך ישא אשה - שאם נשא אשה תחלה, אין דעתו פנויה ללמוד. ואם היה יצור מתגבר עליו, עד שנמצא שאין לבו פנוי - ישא אשה, ואחר כך ילמד תורה.

ו. מאימתי מתחיל אביו ללמדו תורה? משיתחיל לדבר, מלמדו: "תורה צוה לנו משה", ופסוק ראשון מפרשת "שמע"; ואחר כך מלמדו מעט מעט פסוקים פסוקים, עד שיהיה בן שש או בן שבע לפי בריו [בריאיתו וכוחו], מוליכו אצל מלמד התינוקות.

ז. היה מנהג המדינה לקח מלמד התינוקות שחר, נותן לו שחר; וחיוב ללמדו בשחר, עד שיקרא תורה שבכתב בלילה. מקום שנהגו ללמד תורה שבכתב בשחר, מתיר ללמד בשחר. אבל תורה שבעל פה, אסור ללמדה בשחר, שנאמר: "ראה למדתי אתכם" - מה אני בחנם למדתי, אף אתם בחנם למדתם ממני; וכן כשתלמדו לדורות - בחנם, כמו שלמדתם ממני. לא מצא מי שילמדו בחנם - ילמד בשחר, שנאמר: "אמת קנה". יכול ללמד לאחרים בשחר? תלמוד לומר: "ואל תמכר" - הא למדת, שאסור לו ללמד בשחר, אף על פי שלמדו רבו בשחר.

ב. אמרו חכמים: 'ממזר תלמיד חכמים, קודם לכהן גדול עם הארץ, שנאמר: "יָקָרָה הָיָא מְפִינִים" - יָקָרָה הָיָא מִכֵּהֵן גְּדוֹל הַנִּכְנָס לְפָנָיו לְפָנִים'.

ג. אין לך מצוה בכל המצוות בלן, שהיא שקולה כנגד תלמוד תורה, אלא תלמוד תורה כנגד כל המצוות בלן - שהתלמוד מביא לידי מעשה. לפיכך, התלמוד קודם למעשה בכל מקום.

ד. היה לפנינו עשיית מצוה ותלמוד תורה - אם אפשר למצוה להעשות על ידי אחרים, לא נפסיק תלמודו; ואם לאו, נעשה המצוה ונחזור לתורתו.

ה. תחלת דינו של אדם, אינו נדון אלא על התלמוד, ואחר כך על שאר מעשיו; לפיכך אמרו חכמים: 'לעולם יעסק אדם בתורה, אפילו שלא לשמה - שמתוך שלא לשמה, בא לשמה'.

ו. מי שנשארו לבו לקיים מצוה זו כראוי לה, ולהיות מכתיר בכתרה של תורה - לא יסית דעתו לדברים אחרים, ולא ישים על לבו שיקנה תורה עם העשר והכבוד באחד. כך הוא דרכה של תורה: פת במלח תאכל, ועל הארץ תישן, וחי צער תחיה, ובתורה אתה עמל. ולא עליך כל המלאכה לגמור, ולא אתה בן חורין לבטל; אבל אם הרבית תורה, הרבית שכר, והשכר - לפי הצער.

ז. שמה תאמר: 'עד שאקבץ ממון, ואחזר ואקרא', 'עד שאקנה מה שאני צריך ואפנה מעסקי, ואחזר ואקרא' - אם תעלה מחשבה זו על לבך, אין אתה זוכה לכתרה של תורה לעולם; אלא עשה תורתך קבע, ומלאכתך עראי, ואל תאמר: 'לכשאפנה אשנה', שמה לא תפנה.

ח. כתוב בתורה: "לא בשמים (היא) [הוא]... ולא מעבר לים (היא) [הוא]": "לא בשמים היא", לא בגסי הרוח היא מצויה; "ולא מעבר לים היא", לא במהלכי מעבר לים היא. לפיכך אמרו חכמים: 'לא כל המרבה סחורה מחכים'; וצויו ואמרו: 'הוי מעט עסק, ועסק בתורה'.

ט. דברי תורה נמשלו במים, שנאמר: "הוי כל צמא לכו למים" - לומר לך: מה המים אין מתפנסין במקום מדרון [שיפוע], אלא נזחלין מעליה ומתקבצין במקום אשפון [שקע] - כך דברי תורה, אינן נמצאין בגסי הרוח ולא בלב כל גבה לב; אלא בדכא וישפל רוח שמתאבק בעפר רגלי החכמים, ומסיר התאוות ותענוגי הזמן מלבו, ועושה מלאכה בכל יום מעט כדי חייו, אם לא היה לו מה יאכל, ושאר יומו ולילו, עוסק בתורה.

י. כל המשלים על לבו שיעסק בתורה ולא יעשה מלאכה, ויתפרנס מן העדקה - הרי זה חלל את השם, ויבנה את התורה, וכבה מאור הדת, וגרם רעה לעצמו, ונטל חייו מן העולם הבא; לפי שאסור להנות בדברי תורה בעולם הזה. אמרו חכמים: 'כל הנהנה מדברי תורה, נטל חייו מן העולם'. ועוד צויו ואמרו: 'לא תעשם עטרה להתגדל בהן, ולא קרדם לחפר בהן'. ועוד צויו ואמרו: 'אֵהָב אֶת הַמְּלָאכָה, וישנא אֶת הַרְבֵּנוּת. וכל תורה שאין עמה מלאכה, סופה בטלה; וסוף אדם זה, שיהא מלסטם את הבריות'.

תינוקות; ואם לא הושיבו - מחריבין את העיר; שאין העולם מתקיים, אלא בהכל פיהם של תינוקות של בית רבן. ב. מכניסין את התינוקות להתלמד כבן שש כבן שבע, לפי פת הבן ובנין גופו; ופחות מכן שש, אין מכניסין אותו. ומכה אותן המלמד, להטיל עליהן אימה. ואינו מכה אותן מפת אויב, מוסר אכזרי; לפיכך, לא יפה אותן בשוטים ולא במקלות, אלא ברצועה קטנה. ויושב ומלמדן כל היום בלוי, ומקצת מן הלילה - כדי לחנכן ללמד ביום ובלילה. ולא יבטלו התינוקות כלל, חוץ מערבי שבתות וערבי ימים טובים בסוף היום, ובגמים טובים; אבל בשבת, אין קורין לכתחלה [לימוד ראשוני], אבל שונין לראשון [חזרה ראשונית]. ואין מבטלין התינוקות, ואפילו לבנין בית המקדש.

ג. מלמד תינוקות שהוא מניח את התינוקות ויוצא, או שהוא עושה מלאכה אחרת עמהן, או שהוא מתרשל בתלמודן - הרי הוא בכלל "אורו עשה מלאכה ה' רמיה". לפיכך, אין ראוי להושיב מלמד, אלא בעל יראה, מהיר לקרות ולדקדק.

ד. ומי שאין לו אשה - לא ילמד תינוקות, מפני אמותיהן שהן באין אצל בגיהן; וכן אשה - לא תלמד תינוקות, מפני אבותיהן שהן באין אצל הבנים.

ה. עושים וחמשה תינוקות, למדים אצל מלמד אחד. היו יתר על חמשה ועשרים - עד ארבעים, מושיבין עמו אחר כדי לסיעו בלמודן; היו יתר על ארבעים, מעמידין להם שני מלמדי תינוקות.

ו. מוליכין את הקטן ממלמד למלמד אחר שהוא מהיר ממנו [חכם ממנו ברזי ההוראה], בין במקרא בין בדיקדוק. במה דברים אמורים? בששהיו שניהן בעיר אחת, ולא היה הנזהר מפסיק ביניהן; אבל מעיר לעיר, או מצד נהר לצדו אפילו באותה העיר - אין מוליכין את הקטן, אלא אם בן היה בגן בריא על גבי הנהר, בגן שאינו ראוי לפל במהרה. ז. אחד מבני מבוי [דיירי הרחוב] שבקש להעשות מלמד, אפילו אחד מבני החצר - אין יכולין שכניו למחות בידו. וכן מלמד תינוקות שפא חבירו ופתח בית ללמד תינוקות בצדו כדי שיבואו תינוקות אחרים לו, או כדי שיבואו מתינוקות של זה אצל זה - אינו יכול למחות בידו, שנאמר: "ה' חפץ למען צדקו, יגדיל תורה ויאדיר".

הלכות תלמוד תורה פרק ג

א. בשלשה פתרים נכתרו ישראל - פתור תורה, וכתור פהנה, וכתור מלכות. פתור פהנה - זכה בו אהרן, שנאמר: "והיתה לו ולזרעו אחריו, ברית כהנת עולם". פתור מלכות - זכה בו דוד, שנאמר: "וזרעו לעולם יהיה, ויבסאו בשמש נגדי". פתור תורה - הרי הוא מנח ועומד ומוכן לכל, שנאמר: "מורשה קהלת יעקב" - כל מי שירצה, יבוא ויטל. שמה תאמר, שאותן הכתרים גדולים מפתור תורה? הרי הוא אומר: "בי מלכים ימלכו... בי שרים ישרו". הא למדת, שפתור התורה גדול מפתור פהנה וכתור מלכות.

מפניו, עד שיחזור למוטב, שנאמר: "כי שפתי כהן ישמרו דעת, ותורה יבקשו מפיהו, כי מלאך ה' צבאות הוא". אמרו חכמים: 'אם דומה הרב למלאך ה' צבאות, תורה יבקשו מפיהו; אם לאו, אל יבקשו תורה מפיהו'.

ב. כיצד מלמדין? הרב יושב בראש, והתלמידים לפניו מקפין עטרה, כדי שיהיו כלן רואין את הרב ושומעין דבריו. ולא יושב הרב על הכסא והתלמידים על הקרקע, אלא או הכל על הארץ, או הכל על הכסאות. ובראשונה, היה הרב יושב והתלמידים עומדין; ומקדם חרפן בית שני, נהגו הכל ללמד לתלמידים, והן יושבין.

ג. אם היה הרב מלמד מפיו לתלמידים, מלמד. ואם היה מלמד על ידי מתרגם [מתורגמן לשפת המקום] - המתרגם עומד בינו ובין התלמידים, והרב אומר למתרגם, והמתרגם משמיע לכל התלמידים; וכשהן שואלין למתרגם, הוא שואל לרב, והרב משיב למתרגם, והמתרגם משיב לשואל. ולא יגביה הרב קולו יותר מקול המתרגם; ולא יגביה המתרגם קולו בעת ששואל את הרב, יותר מקול הרב. אין המתרגם רשאי לא לפתח ולא להוסיף ולא לשנות, אלא אם כן היה המתרגם אביו של חכם, או רבו. אמר הרב לתרגמן: 'כף אמר לי רבי', או 'כף אמר לי אבא מרי' - כשאומר המתרגם הדברים לעם, אומרן בשם החכם, ומזכיר שמו של אבי הרב או של רבו, ואומר: 'כף אמר רבאנא פלוני', אף על פי שלא הזכיר החכם שמו; שסבור לו לקרות לרבו או לאביו בשמו.

ד. הרב שלמד ולא הבינו התלמידים, לא יקעס עליהן וירגז, אלא חוזר ושונה הדבר אפילו כמה פעמים, עד שיבינו עמק ההלכה. וכן לא יאמר התלמיד 'הבינתי', והוא לא הבינו; אלא חוזר ושואל, אפילו כמה פעמים. ואם כעס עליו רבו, ורגז - יאמר לו: 'רבי, תורה היא, וללמד אני צריך, ודעתי קצרה'.

ה. לא יהיה התלמיד בוש מחברו שלמד מפעם ראשונה או שניה, והוא לא למד אלא אחר כמה פעמים; שאם נתבשל מדבר זה - נמצא נכנס ויוצא לבית המדרש, והוא אינו למד כלום. לפיכך אמרו חכמים הראשונים: 'אין הבישן למד, ולא הקפדן מלמד'. כמה דברים אמורים? בזמן שלא הבינו התלמידים את הדבר מפני עמקו, או מפני דעתן שהיא קצרה; אבל אם נפר לרב שהם מתרשלין בדברי תורה ומתרפין עליהן, ולפיכך לא הבינו - חייב לרגז עליהן ולהכלימן בדברים, כדי לחידן [לעוררם]; ובענין זה אמרו חכמים: 'ורק מרה [הטל אימה] בתלמידים'. לפיכך, אין ראוי לרב לנהוג קלות ראש בפני התלמידים, ולא לשחק בפניהן, ולא לאכל ולשתות עממן - כדי שתהא אימתו עליהן, וילמדו ממנו במהרה.

ו. אין שואלין את הרב כשיפנס לבית המדרש, עד שתתישב דעתו עליו; ואין התלמיד שואל כשיפנס, עד שישב וינחם. ואין שואלין שנים פאחד. ואין שואלין את הרב מענין אחר, אלא מאותו הענין שהן עוסקין בו, כדי שלא יתבזש. ויש לרב להטעות התלמידים בשאלותיו,

יא. מעלה גדולה היא למי שהוא מתפרנס ממעשה ידיו, ומדת חסידים הראשונים היא; ובה זוכה לכל כבוד וטובה שבעולם הזה, ולעולם הבא, שנאמר: "יגיע כפיו כי תאכל, אשר ידו טוב לך" - "אשר ידו" בעולם הזה, "וטוב לך" לעולם הבא שפלו טוב.

יב. אין דברי תורה מתקנין במי שמרפה עצמו עליהן [מתעצל], ולא באלו שלומדין מתוך עדין ומתוך אכילה ושתיה - אלא במי שממית עצמו עליהן, ומצער גופו תמיד, ולא יתן שנת לעיניו, לעפעפיו תנומה. אמרו חכמים דרך רמז: "זאת התורה, אדם כי ימות באהל" - אין התורה מתקנת, אלא במי שממית עצמו באהלי התורה. וכן אמר שלמה בחכמתו: "התרפית ביום צרה - צר כחכה"; ועוד אמר: "אף חכמתי עמדה לי" - חכמה שלמדתי באף, עמדה לי. אמרו חכמים: 'ברית כרותה, שכל היגע בתלמודו בבית הפנסת, לא במהרה הוא משפס; וכל היגע בתלמודו בצנעה מקפיד, שנאמר: "ואת צנועים חכמה"'. וכל המשמיע קולו בשעת תלמודו, תלמודו מתקים בידו; אבל הקורא בלחש, במהרה הוא שוכח'.

יג. אף על פי שמצוה ללמד ביום ובלילה, אין אדם למד רב חכמתו אלא בלילה; לפיכך, מי שרצה לזכות בכתר התורה, יזהר בכל לילותיו, ולא יאבד אפילו אחד מהן בשנה ואכילה ושתיה ושיחה וכיוצא בהן, אלא בתלמוד תורה ודברי חכמה. אמרו חכמים, אין גרנה [רינה] של תורה אלא בלילה, שנאמר: "קומי רני בלילה". וכל העוסק בתורה בלילה, חוט של חסד נמשך עליו ביום, שנאמר: "יומם יצוה ה' חסדו, ובלילה שירה עמי". וכל בית שאין דברי תורה נשמעין בו בלילה, אש אוכלתו. "כי דבר ה' בזה" - זה שלא השגית על דברי תורה כל עקר. וכן כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק, או שקרא ופנה ופרש להכלי עולם והניח תלמודו וזנחו - הרי זה בכלל בוזה דבר ה'. אמרו חכמים: 'כל המבטל את התורה מעשר, סופו לבטלה מעני; וכל המקים את התורה מעני, סופו לקיימה מעשר'. וענין זה מפרש הוא בתורה; הרי הוא אומר: "תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב - מרב כל, ועבדת את איכך"; ואומר: "למען ענתך, ולמען נסתך - להיטבך באחריתך".

הלכות תלמוד תורה פרק ד

א. אין מלמדין תורה אלא לתלמיד הגון נאה במעשיו, או לתם [שאינו ידוע מהותו]. אבל אם היה הולך בדרך לא טובה, מחזירין אותו למוטב, ומנהיגין אותו בדרך ישרה, ובדקין אותו; ואחר כך מכניסין אותו לבית המדרש, ומלמדין אותו. אמרו חכמים: 'כל השונה לתלמיד שאינו הגון, כאלו זרק אבן למרקוליס [עבודה זרה שזו צורת עבודתה], שנאמר: "כצור אבן במרגמה, כן נותן לכסיל כבוד", ואין "כבוד" אלא תורה, שנאמר: "כבוד, חכמים ינחלו"'. וכן הרב שאינו הולך בדרך טובה - אף על פי שחכם גדול הוא, וכל העם צריכין לו - אין מתלמדין

על פי שרבו במדינה אחרת. ואסור לאדם להורות בפני רבו לעולם; וכל המורה הלכה בפני רבו, חייב מיתה.

ג. היה בינו ובין רבו שנים עשר מיל, ושאל לו אדם דבר הלכה - מתר להשיב. ולהפריש מן האסור - אפלו בפני רבו, מתר להורות. כיצד? כגון שראה אדם עושה דבר האסור מפני שלא ידע באסורו, או מפני רשעו - יש לו להפרישו, ולומר לו: 'דבר זה אסור', ואפלו בפני רבו, ואף על פי שלא נתן לו רבו רשות; שכל מקום שיש חלול השם, אין חולקין בבוד לרב. במה דברים אמורים? בדבר שנקרה נקרה; אבל לקבץ עצמו להוראה, ולישב ולהורות לכל שואל - אפלו הוא בסוף העולם, ורבו בסוף העולם - אסור לו להורות עד שימות רבו, אלא אם כן נטל רשות מרבו. ולא כל מי שמת רבו, מתר לו לישב ולהורות בתורה, אלא אם כן היה תלמיד שהגיע להוראה.

ד. וכל תלמיד שלא הגיע (לא קיבל היתר -] להוראה, ומורה - הרי זה שוטה, רשע וגס רוח; ועליו נאמר: "כי רבים תללים הפילה". וכן חכם שהגיע להוראה, ואינו מורה - הרי זה מונע תורה, ונותן מכשולות לפני העוברים; ועליו נאמר: "ועצמים כל הרגיה". אלו התלמידים הקטנים שלא הרבו תורה כראוי, והם מבקשין להתגדל בפני עמי הארץ ובין אנשי עירם, וקופצין ויושבין בראש לדון ולהורות בשרא - הן המרביין את המחלוקת, והם המחריבין את העולם, והמכביין נרה של תורה, והמחבילים פנים ה' צבאות. ועליהן אמר שלמה ברחמי: "אחוזו לנו שועלים - שועלים קטנים, מחבילים פרמים".

ה. ואסור לו לתלמיד לקרות לרבו בשמו, ואפלו שלא בפניו. ולא יזכיר שמו בפניו, ואפלו לקרות לאחרים ששם בשם רבו, כדרך שעושה בשם אביו; אלא ישנה שמן, אפלו לאחר מותם - והוא שיהיה השם פלאי [נדיר], שכל השומע ידע שהוא פלוני. ולא יתן שלום לרבו או יחזיר לו שלום, כדרך שנותנין הרעים ומחזירין זה לזה; אלא שוחה [מתכוון] לפניו, ואומר לו בראה וכבוד: 'שלום עליך, רבי'. אם נתן לו רבו שלום, יחזיר לו: 'שלום עליך, רבי ומרי'.

ו. וכן לא יחלץ תפלו בפני רבו, ולא יסב, אלא יושב כיושב לפני המלך. ולא יתפלל לפני רבו, ולא לאחר רבו, ולא בצד רבו; ואין צריך לומר, שאסור לו להלך בצדו, אלא יתרחק לאחר רבו, ולא יהיה מכון פגגד אחוריו; ואחר כך יתפלל. ולא יגס עם רבו למרחץ. לא ישב במקום רבו. ולא יכריע דבריו בפניו [כדעת החולק עליו], ולא יסתור את דבריו. ולא ישב לפניו, עד שיאמר לו: 'שב'; ולא יעמד מלפניו, עד שיאמר לו: 'עמד', או עד שיטל רשות לעמד. וכשיפטר מרבו, לא יחזיר לו אחוריו, אלא ירתע לאחוריו, ופניו פגגד פניו.

ז. וחיב לעמד מפני רבו, משיראנו מרחוק מלא עיניו, עד שיחפסה מפניו ולא יראה קומתו; ואחר כך ישב. וחיב אדם להקביל את פני רבו כרגל.

ובמעשים שעושה בפניהן, כדי לחדדן, וכדי שידע אם זוכרין הן מה שלמדן או אינן זוכרין. ואין צריך לומר, שיש לו רשות לשאל אותן בענין אחר שאינן עוסקין בו, כדי לזרזן.

ז. אין שואלין מעמד, ואין משיבין מעמד; ולא מגובה ולא מרחוק, ולא מאחורי הזקנים [היושבים בסמוך לרב, כדי שיראוהו]. ואין שואלין את הרב אלא בענין, ואין שואלין אלא מראה; ולא ישאל בענין יותר משלש הלכות.

ח. שנים ששאלו - שאל אחד בענין ושאל אחד שלא בענין. נזקקין לענין [מטפלים בשאלה שבענין]; מעשה [הלכה למעשה] ושאינו מעשה, נזקקין למעשה; הלכה ומדרש, נזקקין להלכה; מדרש והגדה, נזקקין למדרש; הגדה וקל וחמר, נזקקין לקל וחמר; קל וחמר וגזירה שוה, נזקקין לקל וחמר. היו השואלין אחד חכם ואחד תלמיד, נזקקין לחכם; תלמיד ועם הארץ, נזקקין לתלמיד. שניהן חכמים, שניהן תלמידים, שניהן עמי הארץ, שאלו שניהן בשתי הלכות, או בשתי שאלות, שתי תשובות, שני מעשים - הרשות ביד המתרגם מעתה.

ט. אין יושבים בבית המדרש. וכל המתנגם בבית המדרש, חכמתו נעשית קרעים קרעים; וכן אמר שלמה בחכמתו: "וקרעים, תלביש נומה". ואין משיחין בבית המדרש, אלא בדברי תורה בלבד. אפלו מי שנתעטש, אין אומרים לו 'רפואה' בבית המדרש; ואין צריך לומר, שאר הדברים. וקדשת בית המדרש, חמורה מקדשת בתי כנסיות.

יום שישי

הלכות תלמוד תורה פירק ה

א. כשם שאדם מצוה בכבוד אביו וביראתו - כך הוא חייב בכבוד רבו ויראתו. ורבו, יתר מאביו; שאביו הביאו לחיי העולם הזה, ורבו שלמדו חכמה, הביאו לחיי העולם הבא. ראה אבדת אביו ואבדת רבו, של רבו קודמת לשל אביו. אביו ורבו נשואים במשא, מניח את של רבו ואחר כך את של אביו. אביו ורבו שבוים בשביה, פודה את רבו ואחר כך פודה את אביו; אם היה אביו תלמיד חכם, פודה את אביו תחלה. וכן אם היה אביו חכם, אף על פי שאינו שקול כנגד רבו - משיב אבדתו, ואחר כך משיב אבדת רבו. ואין לה כבוד גדול מכבוד הרב, ולא מורה יתר ממורה הרב. אמרו חכמים: 'מורה רבך כמורה שמים'. לפיכך אמרו חכמים: 'כל החולק על רבו - כחולק על השכינה, שנאמר: "בהצתם על ה'". וכל העושה מריבה עם רבו - כעושה עם השכינה, שנאמר: "אשר רבו בני ישראל את ה'". וכל המתרעם על רבו - כמתרעם על השכינה, שנאמר: "לא עלינו תלנתיכם, כי על ה'". וכל המהרהר אחר רבו - כמהרהר אחר השכינה, שנאמר: "וידבר העם באלהים ובמשה".

ב. אי זה הוא חולק על רבו? זה שקובע לו מדרש, ויושב ודורש ומלמד שלא ברשות רבו, ורבו קים; ואף

עד שלא יעמד מפניו? תלמוד לומר: "ויראת מאליהך" - הא כל דבר שהוא מסור ללב [רק האדם יודע האמת], נאמר בו: "ויראת מאליהך".

ג. אין ראוי לחכם שיתרחק על העם, ויבונן עצמו להן [לעבור לפניו דווקא] כדי שיעמדו מפניו; אלא ילך בדרך קצרה, ומתפונן שלא יראה אותו אחד, כדי שלא יטריחו לעמד. והחכמים היו מקיפין והולכין בדרך החיצונה שאין מפריהן מצויין שם, כדי שלא יטריחו.

ד. רוכב, הרי הוא כמהלך, וכשם שעומדין מפני המהלך, כך עומדין מפני הרוכב.

ה. שלשה שהיו מהלכין בדרך - הרב באמצע, גדול מימנו, וקטן משמאלו.

ו. הרוצה חכם - אינו עומד מלפניו, עד שגיע לו לארבע אמות; וכיון שעבר, יושב. ראה אב בית דין - עומד מלפניו משניצאנו מרחוק מלא עיניו, ואינו יושב עד שעבר מאחרי ארבע אמות. ראה את הנשיא - עומד מלפניו משניצאנו מרחוק מלא עיניו, ואינו יושב עד שישב במקומו, או עד שיתפסה מעיניו. והנשיא שמחל על כבודו, כבודו מחול. כשהנשיא נכנס, כל העם עומדין; ואין יושבין, עד שיאמר להן: 'שבו'. כשאב בית דין נכנס, עושין לו שתי שורות עומדין מכאן ומכאן, עד שונכנס ויושב במקומו, ושאר העם יושבין במקומן.

ז. חכם שונכנס, כל שגיע לו [מי שנמצא] בארבע אמות עומד מלפניו, [ונוצר מצב ש] אחד עומד ואחד יושב [ואין חובה לעמוד בשורה], עד שונכנס וישב במקומו. בני חכמים ותלמידי חכמים - בזמן שהרבים צריכין להן, מקפצין על ראשי העם ונכנסין למקומן. ואין שבת לתלמיד חכמים שיכנס באחרונה; יצא לצד, חזר למקומו. בני חכמים - בזמן שיש בהן דעת לשמע, הופכין פניהן כלפי אביהן; אין בהן דעת לשמע, הופכין פניהן כלפי העם.

ח. תלמיד שהוא יושב לפני רבו תמיד, אינו רשאי לעמד מפניו אלא שחרית וערבית בלבד, שלא יהא כבודו מרבה מכבוד שמים.

ט. מי שהוא זקן מפלג בזקנה - אף על פי שאינו חכם, עומדין לפניו. ואפלו החכם שהוא ילד, עומד בפני הזקן המפלג בזקנה; ואינו חייב לעמד מלא קומתו, אלא כדי להדרו. ואפלו זקן גוי, מהדרין אותו בדרך ונותנין לו יד לסמכו - שנאמר: "מפני שיבה תקום", כל שיבה במשמע.

י. תלמידי חכמים - אינן יוצאין לעשות בעצמן עם כל הקהל בבנין וחפירה של מדינה וכיוצא בהן, כדי שלא יתבזו בפני עמי הארץ. ואין גובין מהן לבנין החומות ותקון השערים ושכר השומרין וכיוצא בהן, ולא לתשורת [מתנת] המלך. ואין מחזיקין אותן לתן המס, בין מס שהוא קצוב על בני העיר [מס ציבורי] בין מס שהוא קצוב על כל איש ואיש [מס גולגולת], שנאמר: "גם כי יתנו בגוים, עתה אקבצם; ויחלו מעט, ממשא מלך (ו) שרים". וכן אם היתה סחורה לתלמיד חכמים, מניחין אותו למכור תחלה; ואין מניחין אחד מבני השוק למכור, עד שימכר הוא. וכן

ח. אין חולקין כבוד לתלמיד בפני הרב, אלא אם כן היה דרך רבו לחלק לו כבוד. וכל מלאכות שהעבד עושה לרבו, תלמיד עושה לרבו; ואם היה במקום שאין מפריין אותו, ולא היה לו תפילין, וחס שמא יאמרו: 'עבד הוא' - אינו נועל לו מנעלו, ואינו חולצו. וכל המונע תלמידו מלשמשו - מונע ממנו חסד, ופורק ממנו יראת שמים; וכל תלמיד שמוזל בדרך מכל כבוד רבו, גורם לשכינה שתסתלק מישראל.

ט. ראה את רבו עובר על דברי תורה, אומר לו: 'למדתנו רבנו כך וכך'. וכל זמן שמזכיר שמועה בפניו, אומר לו: 'כך למדתנו רבנו'. ואל יאמר דבר שלא שמע מרבו, עד שיזכיר שם אומרו. וכשימות רבו - קורע כל בגדיו, עד שהוא מגלה את לבו; ואינו מאחה [תופר תפירה חזקה] לעולם. במה דברים אמורים? ברבו מבהק שלמד ממנו רב חכמתו. אבל אם לא למד ממנו רב חכמתו - הרי זה תלמיד חסר [כמותו], ואינו חייב בכבודו בכל הדברים האלו; אבל עומד מלפניו, וקורע עליו כשם שהוא קורע על כל המתים שהוא מתאבל עליהם. אפלו לא למד ממנו אלא דבר אחד, בין קטן בין גדול - עומד מלפניו, וקורע עליו.

י. וכל תלמיד חכמים שדעותיו מכוננות [ישרות] - אינו מדבר בפני מי שהוא גדול ממנו בחכמה, אף על פי שלא למד ממנו כלום.

יא. הרב המבהק שרצה למחל על כבודו בכל הדברים האלו, או באחד מהן, לכל תלמידיו, או לאחד מהן - הרשות בידו. ואף על פי שמחל, חייב התלמיד להדרו, ואפלו בשעה שמחל.

יב. כשם שהתלמידים חייבין בכבוד הרב, כך הרב צריך לכבד את תלמידיו ולקרבן; כך אמרו חכמים: 'יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשל חברך'. וצריך אדם להזהר בתלמידיו, ולא להבז, שהן הבנים המהינים [גורמים הנאה] בעולם הזה ולעולם הבא.

יג. התלמידים מוסיפין חכמת הרב, ומרחיבין לבו. אמרו חכמים: 'הרבה חכמה למדתי מחברי יתר מרבותי, ומתלמידי יתר מכלם'; וכשם שצדק קטן מדליק את עין גדול, כך תלמיד קטן מחדד את הרב, עד שיוציא ממנו בשאלותיו חכמה מפארה.

הלכות תלמוד תורה פרק ו

א. כל תלמיד חכמים - מצוה להדרו [לכבדו], ואף על פי שאינו רבו, שנאמר: "מפני שיבה תקום, והדרת פני זקן", זה שקנה חכמה. ומאימתי חייבין לעמד מפני החכם? משקרב ממנו בארבע אמות, עד שיעבר מכנגד פניו.

ב. אין עומדין מפניו לא בבית המרחץ ולא בבית הכסא - שנאמר: "תקום, והדרת", קימה שיש בה הדור [כבוד]. ואין בעלי אמניות חייבין לעמד מפני תלמידי חכמים בשעה שעוסקין במלאכתן, שנאמר: "תקום, והדרת" - מה הדור שאין בו חסרון כפי, אף קימה שאין בה חסרון כפי. ומניין שלא יעלים עיניו מן החכם, כדי שלא יראהו

השם; (טו) המביא את הרבים לידי אכילת קדשים בחוץ; (טז) המחשב שנים [לעברם] וקובע חדשים [אם החודש מלא או חסר] בחוצה לארץ; (יז) המכשיל את העור; (יח) המעבב הרבים מלעשות מצוה; (יט) טבח שיצאת טרפה מתחת ידו; (כ) טבח שלא בדרך ספינו לפני חכם; (כא) המקשה עצמו לדעת; (כב) מי שגרש את אשתו, ועושה בינו ובינה שתפות או משא ומתן, המביאין להן להזדקק זה לזה, כשיבואו שניהן לבית דין מנדין אותן; (כג) חכם ששמועתו רעה; (כד) המנדה מי שאינו חזב נדוי.

הלכות תלמוד תורה פרק ז

א. חכם וכן בחכמה, וכן נשיא או אב בית דין, שפטר - אין מנדין אותו בפרהסיא לעולם, אלא אם כן עשה פירכעם בן נכט וחבריו [שחטאו והחטיאו את הרבים]. אכל כשחטא שאר חטאות, מלקין אותו בצנועה, שנאמר: "וכשלת היום, וכשל גם נביא עמך לילה" - אף על פי ששכח, פסחו בלילה. ואומרים לו [כשמנדין אותו]: 'הפכד ושב בביתך'. וכן כל תלמיד חכמים שנתחייב נדוי - אסור לבית דין לקפץ ולנדותו במהרה, אלא בורחין מדבר זה ונשקטין ממנו. וחסידי החכמים היו משתפחין, שלא נמנו מעולם לנדות תלמיד חכמים, אף על פי שנמנין להלקותו אם נתחייב מלקות; ואפילו מפת מרדות [מלקות מדרבנן], נמנין עליו להכותו.

ב. וכיצד הוא הנדוי? אומרים: 'פלוני בשמטא'; ואם נדוהו בפניו, אומרים: 'פלוני זה'. והחרם, אומרים: 'פלוני מחרם'. וארור, בו אלה, בו שבועה, בו נדוי.

ג. כיצד מתירין הנדוי או החרם? אומרים לו: 'שרוי לך ומחול לך'; ואם התירוהו שלא בפניו, אומרים: 'פלוני, שרוי לו ומחול לו'.

ד. מה הוא המנהג שינהג המנדה בעצמו, ושנוהגין עמו? מנדה אסור לספר ולכבס כאכל כל מי נדוי, ואין מזמנין עליו [מצדפין לברכת המזון בשלושה], ולא כוללין אותו בעשרה לכל דבר שצריך עשרה, ולא יושבין עמו בארבע אמות. אכל שונה הוא לאחרים [מלמד תורה], ושוני לו; ונשכר [לעשות מלאכה לאחרים], ושוכר [אחרים]. ואם מת בנדוי - בית דין שולחין ומניחין אָכָן על אָרוֹנוֹ, כלומר שהן רוגמין אותו, לפי שהוא מבדל מן הצבור; ואין צריך לומר, שאין מספדין אותו, ואין מלוין את משתו.

ה. יתר עליו המחיר - שאינו שונה לאחרים, ואין שוני לו; ואכל שונה הוא לעצמו, כדי שלא ישפח תלמודו. ואינו נשכר, ואין נשפדין לו; ואין נושאין ונותנין עמו, ואין מתעסקין עמו, אלא מעט עסק, כדי פרנסתו.

ו. מי שישב בנדוי שלשים יום, ולא בקש להתירו - מנדין אותו שנה; ישב שלשים יום אחרים, ולא בקש להתירו - מתירין אותו.

ז. בכמה מתירין הנדוי או החרם? בשלשה, אפילו הדיטות [שאינם ת"ח]; ויחיד ממחה, מתיר הנדוי לבדו. ויש לתלמיד להתיר הנדוי או החרם, ואפילו במקום הרב.

אם היה לו דין, והוא עומד בכלל בעלי דינין הרבה - מקדימין אותו, ומושיבין אותו.

יא. עון גדול הוא לבזות את החכמים או לשנא אותן; לא חרבה ירושלים, עד שבוזו בה תלמידי חכמים - שנאמר: "וייהיו מלעבים במלאכי האלהים, ובוזים דבריו, ומתעמתים בנבאיו"; כלומר, מבזין מלמדי דבריו. וכן זה שאמרה תורה: "ואם בחקתי תמאסו" - ואם במלמדי חקתי תמאסו. וכל המבזה את החכמים - אין לו חלק לעולם הבא, והרי הוא בכלל: "כי דבר ה' בזה".

יב. אף על פי שהמבזה את החכמים אין לו חלק לעולם הבא - אם באו עדים שבוזוהו, אפילו בדברים - חזב נדוי, ומנדין אותו בית דין ברבים, וקונסין אותו ליטרא וזה בכל מקום, ונותנין אותה לחכם. והמבזה את החכם בדברים, אפילו לאחר מותו - מנדין אותו בית דין, והן מתירין אותו פשיחור בתשובה; אבל אם היה החכם חי - אין מתירין לו אותו, עד שיצוהו זה שנוהו בשבילו. וכן החכם עצמו, מנדה לכבודו לעם הארץ שהפקיר בו, ואין צריך לא עדים ולא התרה; ואין מתירין לו, עד שיצוהו את החכם. ואם מת החכם, באין שלשה ומתירין לו. ואם רצה החכם למחול לו ולא נדהו, הרשות בידו.

יג. הרב שנהג לכבודו, חייבין כל תלמידיו לנהג נדוי במנדה; אבל תלמיד שנהג לכבוד עצמו, אין הרב חזב לנהג בו נדוי, אבל כל העם חייבין לנהג בו נדוי. וכן מנדה לנשיא, מנדה לכל ישראל; מנדה לכל ישראל, אינו מנדה לנשיא. מנדה לעירו, מנדה לעיר אחרת; מנדה לעיר אחרת, אינו מנדה לעירו.

יד. במה דברים אמורים? במי שנוהו מפני שבוזה תלמידי חכמים. אבל מי שנוהו על שאר דברים שחייבין עליו נדוי - אפילו נדהו קטן שבישראל, חזב הנשיא וכל ישראל לנהג בו נדוי, עד שיחזרו בתשובה מדבר שנוהו בשבילו, ויתירו לו. על ארבעה ועשרים דברים מנדין את האדם, בין איש בין אשה; ואלו הן: (א) המבזה את החכם, ואפילו לאחר מותו; (ב) המבזה שלוח בית דין; (ג) הקורא לחברו 'עבד'; (ד) המזלזל בדבר אחד מדברי סופרים, ואין צריך לומר בדברי תורה; (ה) מי ששאלוהו לו בית דין וקבעו לו זמן, ולא בא; (ו) מי שלא קבל עליו את הדין, מנדין אותו עד שיתן; (ז) מי שיש ברשותו דבר המזיק, כגון פלג רע או סלם רעוע, מנדין אותו עד שיקסיר הנוק; (ח) המוכר קרקע שלו לגוי, מנדין אותו עד שיקבל עליו כל אנס [נזק] שיבוא מן הגוי לישראל חברו בעל המצר; (ט) המעיד על ישראל בערפאות של גוים והוציא ממנו בעדותו מומן שלא בדין ישראל, מנדין אותו עד שישלם; (י) טבח [בעל איסור] כהן שאינו מפרש המתנות ונותנן לכהן אחר, מנדין אותו עד שיתן; (יא) המחלל יום טוב שני של גזילות, אף על פי שהוא מנהג; (יב) העושה מלאכה בערב הפסח אחר חצות; (יג) המזכיר שם שמם לבטלה, או לשבועה בדברי הבאי [דברים של מה-בבך]; (יד) המביא את הרבים לידי חלול

פסל לעצמו; (ז) שלא לעשות פסל אפלו לאחרים; (ח) שלא לעשות צורות אפלו לנואי; (ט) שלא להדיח אחרים אחריה; (י) לשרף עיר הנדחת; (יא) שלא לבנותה; (יב) שלא להנות מכל ממונה; (יג) שלא להסית יחיד לעבדה; (יד) שלא לאהב המסית; (טו) שלא לעזב שנתו; (טז) שלא להצילו; (יז) שלא ללמד עליו זכות; (יח) שלא למנוע מללמד עליו חובה; (יט) שלא להתנבא בשמה; (כ) שלא לשמע מן המתנבא בשמה; (כא) שלא להתנבא בשקר, ואפלו בשם ה'; (כב) שלא לגור מהריגת נביא שקר; (כג) שלא לשבע בשם עבודה זרה; (כד) שלא לעשות אוב; (כה) שלא לעשות ידעוני; (כו) שלא להעביר למלך; (כז) שלא להקים מצבה; (כח) שלא להשתחוות על אבן משפית; (כט) שלא לטע אשרה; (ל) לאבד עבודה זרה וכל הנעשה בשבילה; (לא) שלא להנות בעבודה זרה ובכל משמשיה; (לב) שלא להנות בצפוי נעבד; (לג) שלא לכתוב ברית לעובדי עבודה זרה; (לד) שלא לחן עליהן; (לה) שלא ישבו בארצנו; (לו) שלא להדמות במנהגותן ובמלבושן; (לז) שלא לנחש; (לח) שלא לקסם; (לט) שלא לעונן; (מ) שלא לחבר חבר; (מא) שלא לדרש אל המתים; (מב) שלא לשאל באוב; (מג) שלא לשאל בידעוני; (מד) שלא לכשף; (מה) שלא להקיף פאת ראש; (מו) שלא להשחית פאת זקן; (מז) שלא יעדה איש עדי אשה; (מח) שלא תעדה אשה עדי איש; (מט) שלא לכתב קעקע; (נ) שלא להתגודד; (נא) שלא לעשות קרחה על מת. ובאור כל המצוות האלו - בפרקים אלו.

הלכות עבודה זרה פרק א

א. בימי אנוש [בן שת בן אדם הראשון] טעו בני האדם טעות גדולה, ונבערה [נכסלה] עצת חכמי אותו הדור; ואנוש עצמו, מן הטועים. וזו היתה טעותם: אמרו, הואיל והאל ברא כוכבים אלו וגלגלים אלו להנהיג את העולם, ונתנם בפרוס, חלק להם כבוד, והן שמשין המשמשין לפניו - ראויין הם לשבחם ולפאָרם, ולחלק להם כבוד. וזהו רצון האל ברוך הוא, לגדל ולכבד [את] מי שגדלו וכבודו, כמו שהמלך רוצה לכבד עבדיו והעומדים לפניו, וזה הוא כבודו של מלך. כיון שעלה דבר זה על לבם, התחילו לבנות לפוכבים היכלות, ולהקריב להן קרבנות, ולשבחם ולפאָרם בדברים, ולהשתחוות למוֹלם - כדי להשיג רצון הבורא, בדעתם הרעה. וזה היה עקר עבודה זרה, וכך היו אומרים עובדיה היוֹדעים עקרה, לא שהן אומרים שאין שם אלוה אלא כוכב זה. הוא שירמיה אומר: "מי לא יראך מלך הגוים, כי לך יאִתה, כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאין כמוך, ובאחת יבִערו ויִכְסְלוּ, מוסר הַבָּלִים עִץ הוּא" - כלומר, הפל יודעים שאִתָּה הוא האל לבדך; אבל טעותם וכסילותם, שַׁמְדִּים שָׁזוּ הַהֵבֶל רְצוֹנָךְ הוּא.

ב. ואחר שארכו הימים, עמדו בכני אדם נביאי שקר, ואמרו שהאל צוה להם ואמר להם: 'עבדו כוכב פלוני',

ט. שלשה שגדו והלכו להן, וחזר זה מדבר שגדוהו בגללו - באין שלשה אחרים, ומתירין לו.

י. מי שלא ידע מי נדוהו, ילך אצל הנשיא ויתיר לו נדויו. יא. נדוי על תנאי, אפלו מפי עצמו - צריך הפרה ואף אם לא נתקיים התנאי. תלמיד חכמים שגדה עצמו, ואפלו נדה עצמו על דעת פלוני, ואפלו על דבר שחייב עליו נדוי - הרי זה מפר לעצמו.

יב. מי שגדוהו בחלום [חלם שמישהו מנדה אותו], אפלו ידע מי נדוהו - צריך עשרה בני אדם ששונים הלכות, להתירו מנדויו; ואם לא מצא, טורח אחריהן עד פרסה. לא מצא, מתירין לו עשרה ששונים משנה; לא מצא, מתירין לו מי שיוֹדְעִין לקרות בתורה; לא מצא, מתירין לו אפלו עשרה שאינן יודעין לקרות. לא מצא במקומו עשרה, מתירין לו אפלו שלשה.

יג. מי שגדוהו בפניו, אין מתירין לו אלא בפניו; נדוהו שלא בפניו, מתירין לו בין בפניו בין שלא בפניו. ואין בין נדוי להפרה כלום, אלא מנדין ומתירין ברגע אחד, כשיחזר המנדה למוטב. ואם ראו בית דין להניח זה בנדויו כמה שנים, מניחין כפי רשעו. וכן אם ראו בית דין להחרים לזה לכתחלה [ללא נידוי], ולהחרים מי שאוכל עמו ושותה עמו או מי שיעמד עמו בארבע אמות - מחרימין כדי ליסרו, וכדי לעשות סג לתורה, עד שלא יפרצה החטאים. אף על פי שיש רשות לחכם לנדות לכבודו, אינו שובח לתלמיד חכמים להנהיג עצמו בדבר זה, אלא מעלים אָזְנוֹ מַדְבְּרֵי עַמִּי הָאֶרֶץ, ולא ישית לבו להן - כענין שאמר שלמה בחרמתו: "גם לכל הדברים אשר ידברו, אל תתן לִפֶּךָ". וכן היה דרך חסידים הראשונים - שומעין חרפתן, ואינן משיבין; ולא עוד, אלא שמוחלין למחרת וסולחין לו. וחכמים גדולים היו משתבחים במעשיהן הנאין, ואומרים שמעולם לא נדו אדם ולא החרמוהו לכבודן. וזו היא דרךן של תלמידי חכמים, שראוי לילך בה. כמה דברים אמורים? בשבועה או חרפוהו בסתר. אבל תלמיד חכמים שבועה או חרפו אדם בפרהסיא, אסור לו למחל על כבודו. ואם מחל - נענש, שזה בזיון תורה; אלא נוקם ונוטר הרבה כנחש, עד שיבקש ממנו מחילה, ויסלח לו.

ברוך רחמנא דסייען

שבת קודש

הלכות עבודה זרה וחקות הגוים

יש בכללן אחת וחמש מצוות - שתי מצוות עשה, ותשע וארבעים מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטן: (א) שלא לפנות אחר עבודה זרה; (ב) שלא לתור אחר הרהור הלב וראיית העינים; (ג) שלא לגדף; (ד) שלא יעבד אותה בדרך עבודתה; (ה) שלא ישתחוה לה; (ו) שלא לעשות

בראיותיו, בקש המלך להרגו; נעשה לו נס, ויצא לחרן. והתחיל לעמד ולקרות בקול גדול לכל העם, ולהודיעם שיש אלוה אחד לכל העולם, ולו ראוי לעבד. והיה מהלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר ומממלכה לממלכה, עד שהגיע לארץ כנען, והוא קורא, שנאמר: "ויקרא שם בשם ה' אל עולם". וכיון שהיו העם מתקבצין אליו ושואלין לו על דבריו, היה מודיע לכל אחד ואחד כפי דעתו עד שיחזירוהו לדרך האמת, עד שנתקבצו אליו אלפים וירכבות, והם אנשי בית אברהם. ושתל בלכס העקר הגדול הזה, וחבר בו ספרים. והודיעו ליצחק בנו, וישב יצחק מלמד ומחזיר [לדרך האמת]; ויצחק הודיעו ליצחק ומנחם למלד, וישב מלמד ומחזיר כל הנלוים אליו. ויצחק אבינו למד בנו כלם, והבדיל לוי ומנחם ראש, והושיבו בישיבה ללמד דרך ה', ולשמר מצות אברהם; וצוה את בניו שלא יפסיקו מבני לוי ממנה, כדי שלא ישתכח הלאמה. והיה הדבר הולך ומתגבר בבני יצחק ובנלוים עליהם, ונעשת בעולם אמה שהיא יודעת את ה', עד שארכו הימים לישראל במצרים, וחזרו ללמד מעשיהן ולעבד עבודה זרה כמותן - חוץ משבט לוי, שעמד במצות אבות; ומעולם לא עבד שבט לוי עבודה זרה. וכמעט קט היה, והעקר ששתל אברהם נעקר, וחזרין בני יצחק לטעות העמים ותעיותן. ומאהבת ה' אותנו, ומשמרו את השבועה לאברהם אבינו, עשה משה רבנו ורבן של כל הנביאים, ושלחו. כיון שנתגבא משה רבנו, ובחר ה' בישראל לנחלה, הכתירן במצוות והודיען דרך עבודתו, ומה יהיה משפט עבודה זרה וכל הטועין אחריה.

הלכות עבודה זרה פרק ב

א. עקר הצווי בעבודה זרה, שלא לעבד אחד מכל הכרואים - לא מלאך, ולא גלגל, ולא כוכב, ולא אחד מארבע היסודות, ולא אחד מכל הנכראים מהם. ואף על פי שהעובד יודע שה' הוא האלהים, והוא עובד הנכרא הזה על דרך שעבד אנוש ואנשי דורו תחלה - הרי זה עובד עבודה זרה. וענין זה, הוא שההזירה תורה עליו ואמרה: "יפן תשא עיניך השמימה, וראית את השמש וגו'" אשר חלק ה' אליהם אתם לכל העמים; כלומר, שמא תשוט בעין לבך [תחשוב בליבך], ותראה שאלו הן המנהיגים את העולם, והם שחלק ה' אותם לכל העולם להיתן חיים והיום ונפסדים כמנהגו של עולם, ותאמר שראוי להשתחוות להן ולעבדן. ובענין זה צוה ואמר: "השמרו לכם פן יפתה לבבכם" - כלומר, שלא תטעו בהרהור הלב לעבד אלו, להיתן סרסור [מתווך] ביניכם ובין הבורא.

ב. ספרים רבים חברו עובדי עבודה זרה בעבודתה, היאך עקר עבודתה ומה משפטיה ומעשיה. צונו הקדוש ברוך הוא, שלא לקרות באותן הספרים כלל, ולא נהרהר בה, ולא בדבר מדבריה. ואפילו להסתפל בדמות הצורה - אסור, שנאמר: "אל תפנו אל האילים". ובענין זה נאמר:

או 'כל הפוככים, והקריבו לו ונסכו לו כף וקף, ובנו לו היכל, וישו צורתו כדי להשתחוות לו כל העם, הנשים והקטנים ושאר עם הארץ'. ומודיע להם צורה שפדה מלבו, ואומר: 'זו היא צורת הפוכב הפלוגי שהודיעוהו בנבואתו'. והתחילו על דרך זו לעשות צורות בהיכלות ותחת האילנות ובראשי ההרים ועל הגבעות, ומתקבצים ומשתחוים להם; ואומרים לכל העם, שזו הצורה מטיבה ומרעה, וראוי לעבדה וליראה ממנה. והפומרין אומרים להם: 'שבעבודה זו תרבו ותצליחו', וישו כף וקף, ואל תעשו כף וקף. והתחילו כוזבים אחרים לעמד ולומר שהכוכב עצמו או הגלגל עצמו או המלאך דבר עמהם ואמר להם: 'עבדוני ככף וקף', והודיע להם דרך עבודתו, וישו כף, ואל תעשו כף. ופשוט דבר זה בכל העולם, לעבד את הצורות בעבודות משנות זו מזו, ולהקריב להן, ולהשתחוות להן. וכיון שארכו הימים, נשתכח השם הנכבד והנורא מפי כל היקום ומדעתם, ולא הפירוהו; ונמצאו כל עם הארץ והנשים והקטנים, אינם יודעים אלא הצורה של עץ ואבן וההיכל של בנן, שנתחנכו מקטנותן להשתחוות להן ולעבדן, ולהשבע בשמן. והתקמים שהיו בהם, כגון הכוכבים וכיוצא בהן, מדמין שאין שם אלוה אלא הפוככים והגלגלים שנעשו הצורות האלו בגלגלם ולדמותן [לפי דמותן]. אכל צור העולמים, לא היה שם מפירו ולא יודעו, אלא יחידים בעולם, כגון חנוף ומתושלח ונח ושם ועבר. ועל דרך זו, היה העולם מתגלגל [נמשך] והולך, עד שנוולד עמודו של עולם, שהוא אברהם אבינו עליו השלום.

ג. כיון שנגמל [מחלב אימו, בן ג' שנים] איתן זה [כינוי לאבות], התחיל לשוטט [לחפש] בדעתו והוא קטן, ולחשב ביום ובלילה; והיה תמה: 'היאך אפשר, שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד, ולא יהיה לו מנהיג? ומי יסבב אותו? לפי שאי אפשר שיסבב את עצמו! ולא היה לו מלמד ולא מודיע דבר, אלא משקע באור כשדים בין עובדי עבודה זרה הטפשים. ואביו ואמו וכל העם עובדים עבודה זרה, והוא היה עובד עמהם. ולבו משוטט ומבין עד שהשיג דרך האמת, והבין קו הצדק מדעתו הנכונה; וידע שיש שם [- שינון] אלוה אחד, והוא מנהיג הגלגל, והוא ברא הכל, ואין בכל הנמצא אלוה חוץ ממנו. וידע שכל העם טועים, ודבר שגרים להם לטעות ידע שורש טעותם, זה שעובדים את הפוככים ואת הצורות, עד שאבד האמת מדעתם; וכן ארבעים שנה הפיר אברהם את בוראו. כיון שהפיר וידע, התחיל להשיב תשובות [להקשות קושיות] על בני אור כשדים, ולערך דין עמהם, ולומר שאין זו דרך האמת, שאתם הולכים בה'. וישבר את העלמים, והתחיל להודיע לעם, שאין ראוי לעבד אלא לאלוה העולם, ולו ראוי להשתחוות ולהקריב ולנסך - כדי שיפירוהו כל הכרואים הבאים; וראוי לאבד ולשבר כל הצורות, כדי שלא יטעו בהן כל העם, כמו אלו שהם מדמים שאין שם אלוה אלא אלו. כיון שגבר עליהם

ו. כל המודה בעבודה זרה שהיא אמת - אף על פי שלא עבדה, הרי זה מחרף ומגדף את השם הנכבד והנורא; ואחד העובד עבודה זרה, ואחד המגדף את השם - שווים שניהם בחומרתם] - שְׁנָאֹמֶר: "והנפֿש אשר תעֿשה ביד רמה, מן האֶזְרָח וּמִן הַגֵּר - את ה' הוא מִגְדֵּף". לפיכֿף תולין עובד עבודה זרה, כִּמוֹ שְׁתוּלִין את המִגְדֵּף, וּשְׁנֵיהֶם נִסְקָלִין. ומִפְּנֵי זֶה כָּל־לִיתִי דִין הַמִּגְדֵּף בְּהִלְכוֹת עֲבוֹדָה זָרָה, שְׁשֵׁנִיהֶן כּוֹפְרִין בַּעֲקָר הֵן.

ז. ואלו הן דיני המגדף: אין המגדף חֵיב סְקִילָה, עַד שִׁיִּפְרֹשׁ אֶת הַשֵּׁם הַמְיֻחָד שֶׁל אֲרַבַּע אוֹתִיּוֹת שֶׁהוּא אֵלֶּךָ דֶּלֶת נוֹן יוֹד, וַיִּכְרֹף [יְקַלֵּל] אוֹתוֹ בְּשֵׁם מִן הַשְּׁמוֹת שְׁאִינֶם נִמְחָקִין [ד' שמוֹת הֵם] - שְׁנָאֹמֶר: "וְנִקְבַּשְׁם ה' - מוֹת יוֹמָת", עַל הַשֵּׁם הַמְיֻחָד חֵיב סְקִילָה; וְעַל שָׂאֵר הַכְּנוּיִים [כגון חֲנוּן רַחוּם וְכוּ'], בְּאַזְהָרָה [לאו]. וְיֵשׁ מִי שֶׁמִּפְרֹשׁ, שְׁאִינוֹ חֵיב אֵלָּא עַל שֵׁם יוֹד הִי וְאוֹ הִי; וְאִנִּי אוֹמֵר, שְׁעַל שְׁנֵיהֶם הוּא נִסְקָל.

ח. אֲזַהֲרָה שֶׁל מִגְדֵּף מִנִּין? שְׁנָאֹמֶר: "אֱלֹהִים לֹא תִקְלַל". בְּכָל יוֹם וַיּוֹם דְּנִין אֶת הָעֲדִים בִּכְנוּי 'יִכָּה יוֹסִי אֶת יוֹסִי' [מִשְׁתַּמְשִׁים בְּשֵׁם 'יוֹסִי' כְּתַחֲלִיף לַשֵּׁם ה' - בַּגִּלּוֹל הַקּוֹשִׁי בַּהֲתַבְטָאוֹת נוֹרָאָה שֶׁכֵּזוֹ]. נִגְמַר הַדִּין - מוֹצִיאִין אֶת כָּל הָאָדָם לַחוּץ, וְשׁוֹאֲלִים אֶת הַגְּדוֹל שֶׁבַּעֲדִים וְאוֹמְרִים לוֹ: 'אֹמֵר מַה שֶׁשִּׁמְעָתָ בִּפְרוּשׁ! וְהוּא אוֹמֵר, וְהַדְּיָנִים עוֹמְדִים עַל רִגְלֵיהֶם, וְקוֹרְעִין [בַּגְּדֵיהֶם] וְלֹא מֵאֲחִין [לא תופרים מקום הקריעה לעולם]. וְהַעֲד הַשְּׁנֵי אוֹמְרִים: 'אֵף אֲנִי כְּמוֹתוֹ שִׁמְעָתִי'. וְאִם הָיוּ עֲדִים רַבִּים, צְרִיף כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן לומר: 'כִּזְהָ שִׁמְעָתִי'.

ט. מִגְדֵּף שְׁחָזַר בּוֹ בַּתּוֹף כְּדִי דְּבוּר [כדי אמירת "שלום עליך רבי"], אִינוֹ כָּלוּם, אֵלָּא בִּינִין שֶׁגִּדֵּף בַּעֲדִים, נִסְקָל. מִי שֶׁגִּדֵּף אֶת הַשֵּׁם בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, קָנְאִין פּוֹגְעִין בּוֹ וְהוֹרְגִין אוֹתוֹ. וְאִם לֹא הִרְגוּהוּ קָנְאִים, וְכֹא לְבֵית דִּין - אִינוֹ נִסְקָל; עַד שִׁיִּכְרֹף בְּשֵׁם מִן הַשְּׁמוֹת הַמְיֻחָדִים.

י. כָּל הַשּׁוֹמֵעַ בִּרְכַּת הַשֵּׁם, חֵיב לְקָרֵעַ; וְאִפְלוּ עַל בִּרְכַּת הַכְּנוּי חֵיב לְקָרֵעַ; וְהוּא, שִׁישְׁמַעְנָה מִיִּשְׂרָאֵל. וְאֶחָד הַשּׁוֹמֵעַ, אוֹ הַשּׁוֹמֵעַ מִן הַשּׁוֹמֵעַ. אֲכַל הַשּׁוֹמֵעַ מִן הַגּוֹי, אִינוֹ חֵיב לְקָרֵעַ; וְלֹא קָרַע אֲלֵיָּקִים וְשִׁכְנָא, אֵלָּא מִפְּנֵי שֶׁרִבְשָׁקָה מִשְׁמַד הָיָה. כָּל הָעֲדִים וְהַדְּיָנִים סוֹמְכִים אֶת יְדֵיהֶם אֶחָד אֶחָד עַל רֹאשׁ הַמִּגְדֵּף, וְאוֹמֵר לוֹ: 'דְּמָךְ בְּרֹאשְׁךָ, שְׂאֵתָה גִרְמַת לְךָ'. וְאִין כָּל הַרּוּגֵי בֵּית דִּין, מִי שְׁסוֹמְכִים עָלָיו, אֵלָּא מִגְדֵּף בַּלְבָּד, שְׁנָאֹמֶר: "וְסִמְכוּ כָּל הַשְּׁמַעִים אֶת יְדֵיהֶם".

הִלְכוֹת עֲבוֹדָה זָרָה פָּרָק ג

א. כָּל הָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה בְּרִצּוֹנוֹ בְּדוֹן, חֵיב כְּרַת; וְאִם הָיוּ שָׁם עֲדִים וְהִתְרָאָה, נִסְקָל. וְאִם עֹבֵד בְּשִׁנְגָּה, מְכִיא חֲטָאת קְבוּצָה [בין עני בין עשיר מביא בהמה לקרבן].

ב. עֲבוֹדוֹת הַרְבֵּה קָבְעוּ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, לְכָל צֻלָּם וְצֻלָּם וּלְכָל צוּרָה וְצוּרָה, וְעֲבוֹדַת זֶה אִינָה בְּעֲבוֹדַת זֶה - כְּגוֹן פְּעוֹר, שֶׁעֲבוֹדָתוֹ שִׁפְעָר אָדָם עֲצָמוֹ לוֹ [ויעשה צרכיו

"וּפֶן תִּדְרֹשׁ לְאַלְהֵיהֶם לֵאמֹר, אֵיכָּה יַעֲבֹדוּ" - שְׁלֹא תִשְׁאַל עַל דְּרָךְ עֲבוֹדָתָהּ הַיָּאֵף הַיָּא, וְאֵף עַל פִּי שְׁאִין אֶתָּה עוֹבֵד; שְׁדָּכָר זֶה גוֹרֵם לָךְ לְהַפְנוֹת אַחֲרֶיךָ וְלַעֲשׂוֹת כְּמוֹ שֶׁהֵן עוֹשִׂין, שְׁנָאֹמֶר: "וְאָעֲשֶׂה כֵן גַּם אֲנִי".

ג. וְכָל הַלְאִין הָאֵלוּ בַּעֲנֵן אֶחָד הֵן, וְהוּא שְׁלֹא יִפְנָה [יתענין ויחקור] אַחֵר עֲבוֹדָה זָרָה; וְכָל הַנִּפְנָה אַחֲרֶיךָ בְּדִרְךָ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בּוֹ מַעֲשֶׂה [כגון גִּילָה פֶסֶל מְכוּסָה עַל מִנֵּת לְרֹאוֹתוֹ], הִרִי זֶה לֹקָה. וְלֹא עֲבוֹדָה זָרָה בַּלְבָּד הוּא שְׁאִסוּר לְהַפְנוֹת אַחֲרֶיךָ בְּמַחֲשָׁבָה, אֵלָּא כָּל מַחֲשָׁבָה שֶׁגִּוְרָמָת לוֹ לְאָדָם לַעֲקֹר עֶקֶר מַעֲקָרֵי הַתּוֹרָה - מְזַהְרִים אֲנִי שְׁלֹא לְהַעֲלוֹתָהּ עַל לִבִּנוּ, וְלֹא נִסִּים דַּעֲתָנוּ לְכֹף וְנַחֲשָׁב וְנִמְשָׁף אַחֵר הַהוֹרֵי הַלֵּב; מִפְּנֵי שֶׁדַּעֲתוֹ שֶׁל אָדָם קִצְרָה, וְלֹא כָּל הַדַּעוֹת יְכוּלוֹת לְהַשִּׁיג הָאֵמֶת עַל בְּרִיּוֹ; וְאִם יִמְשָׁף כָּל אָדָם אַחֵר מַחֲשָׁבוֹת לְבָבוֹ, נִמְצָא מַחְרִיב אֶת הָעוֹלָם לְפִי קִצְרֵי דַּעֲתוֹ. בִּיצֵד? פְּעָמִים יְתוּר אַחֵר עֲבוֹדָה זָרָה; וּפְעָמִים יִחֲשָׁב בִּיחּוּד הַבּוֹרָא, שְׁמָא [אחך] הוּא שְׁמָא אִינוֹ [אחך], מַה לְמַעֲלָה מַה לְמַטָּה, מַה לְפָנִים [קודם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם] מַה לְאַחֲרוֹ [אַחֲרֵית הַיָּמִים]; וּפְעָמִים בְּנִבְיָאָה, שְׁמָא הִיא אֵמֶת שְׁמָא אִינָה; וּפְעָמִים בַּתּוֹרָה, שְׁמָא הִיא מִן הַשְּׁמִים שְׁמָא אִינָה. וְאִינוֹ יוֹדֵעַ הַמְדוּת שִׁדּוֹן בְּהֵן עַד שִׁדַּע הָאֵמֶת עַל בְּרִיּוֹ, וְנִמְצָא יוֹצֵא לִידֵי מִינּוּת. עַל עֲנָן זֶה הִזְהִירָה תּוֹרָה, וְנִאֲמַר בָּהּ: "וְלֹא תִתּוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶּם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם, אֲשֶׁר אֲתֶם זֹנִים" - כְּלוֹמֵר, לֹא יִמְשָׁף כָּל אֶחָד מִכֶּם אַחֵר דַּעֲתוֹ הַקִּצְרָה, וְיִדְמָה שֶׁמַּחֲשָׁבָתוֹ מַשְׁגֵּת הָאֵמֶת. כֵּן אָמְרוּ חֲכָמִים: "אַחֲרֵי לְבַבְכֶּם", זֶה מִינּוּת; "וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם", זֶה זִנּוּת. וְלֹאֵז זֶה, אֵף עַל פִּי שֶׁהוּא גוֹרֵם לְאָדָם לְטָרְדוֹ מִן הָעוֹלָם הַבָּא, אִין בּוֹ מַלְקוּת.

ד. מִצְוֹת עֲבוֹדָה זָרָה, [שְׁקוּלָה] כְּגִיד כָּל הַמִּצְוֹת בְּלֵן הִיא, שְׁנָאֹמֶר: "וְכִי תִשְׁגוּ, וְלֹא תַעֲשׂוּ אֶת כָּל הַמִּצְוֹת וְגו'" - וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לְמָדוֹ [מִמִּדַּע"ה], שֶׁבְּעֲבוֹדָה זָרָה הַכְּתוּב מְדַבֵּר. הָא לְמַדָּת, שֶׁכָּל הַמּוֹדָה בְּעֲבוֹדָה זָרָה - כּוֹפֵר בְּכָל הַתּוֹרָה כְּלָה, וּבְכָל הַנְּבִיאִים, וּבְכָל מַה שֶׁנִּצְטוּ הַנְּבִיאִים, מֵאָדָם [וְהַרְאוּ] וְעַד סוֹף הָעוֹלָם, שְׁנָאֹמֶר: "מִן הַיּוֹם אֲשֶׁר צִוָּה ה' וְהִלָּאָה לְדֹרֹתֵיכֶם". וְכָל הַכּוֹפֵר בְּעֲבוֹדָה זָרָה, מוֹדָה בְּכָל הַתּוֹרָה כְּלָה; וְהִיא עֶקֶר כָּל הַמִּצְוֹת, בְּלֵן.

ה. יִשְׂרָאֵל שֶׁעֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה - הִרִי הוּא כְּגוֹי לְכָל דְּבָר, וְאִינוֹ כִּיִּשְׂרָאֵל שֶׁעוֹבֵר עֲבָרָה שִׁישׁ בָּהּ סְקִילָה; וּמִשְׁמַד לְעֲבוֹדָה זָרָה, הִרִי הוּא מִשְׁמַד לְכָל הַתּוֹרָה כְּלָה. וְכֵן הַמִּינִים מִיִּשְׂרָאֵל, אִינֵן כִּיִּשְׂרָאֵל לְדָבָר מִן הַדְּבָרִים. וְאִין מִקְבָּלִים אוֹתָם בְּתִשְׁבּוּבָה לְעוֹלָם - שְׁנָאֹמֶר: "כָּל בָּאִיָּה לֹא יִשׁוּבוּן, וְלֹא יִשְׁיִגוּ אַרְחוֹת חַיִּים". וְהַמִּינִים, הֵם הַתָּרִים אַחֵר מַחֲשָׁבוֹת לְבָם בְּסִכְלוֹת, בְּדְבָרִים שְׁאִמְרָנוּ, עַד שֶׁנִּמְצָאוּ עוֹבְרִים עַל גּוֹפֵי תּוֹרָה לְהַכְעִים, בְּשָׂאֵט בְּנָפֶשׁ [בְּזוֹלוּל] בִּיד רָמָה, וְאוֹמְרִים שְׁאִין בְּזָה עוֹן. וְאִסוּר לְסַפֵּר עֲמָהֶן וּלְהַשִּׁיב עֲלֵיהֶן תִּשְׁבּוּבָה כְּלָל, שְׁנָאֹמֶר: "וְאֵל תִּקְרַב אֶל פֶּתַח בֵּיתָה". וּמַחֲשָׁבַת מִין, לְעֲבוֹדָה זָרָה [ואם שוחט בהמה - דינה כְּתוּרֹבַת ע"ז].

אם קבלה עליו באלוה, חזב סקילה; ואם עבדה בדרך עבודתה או באחת מארבע עבודות מאהבה או מיראה, פטור. המגפף [מחבק] עבודה זרה, והמנשק לה, והמכבד [במטאטא] והמרבץ [מזלף מים] לפניה, והמרחיץ לה, והסוף [שמן ובשמים] והמלביש והמנעיל, וכל פיוצא בדרך כבוד האלו - עובר בלא תעשה, שנאמר: "ולא תעבדם"; ודברים אלו, בכלל עבודה זרה. ואף על פי כן אינו לוקה על אחת מהן, לפי שאין פירושו; ואם היתה דרך עבודתה באחד מכל הדברים האלו, ועשהו לעבדה - חזב.

ז. ישוב לו קוץ ברגלו בפני עבודה זרה - לא ישוח ויטלנו, מפני שגראה כמשתחוה לה; נתפזרו לו מעות בפניה - לא ישוח ויטלם, מפני שגראה כמשתחוה לה; אלא ישוב, ואחר כך יטל.

ח. פרצופות [פרצופי פנים] המקלחות מים [מפיהם] בפני עבודה זרה - לא יניח פיו על פיהן וישתה, מפני שגראה כמנשק לעבדה זרה.

ט. העושה עבודה זרה לעצמו - אף על פי שלא עשהו בידו [אלא אומן עשאה לבקשתו], ואף על פי שלא עבדה - לוקה, שנאמר: "לא תעשה לך פסל וכל תמונה". וכן העושה עבודה זרה בידו לאחרים - אפלו עשה אותה לגוי - לוקה, שנאמר: "ואלהי מסכה לא תעשו לכם". לפיכך, העושה עבודה זרה בידו לעצמו, לוקה שתיים.

י. אסור לעשות צורות [אדם] לנואי, ואף על פי שאינה עבודה זרה, שנאמר: "לא תעשון אתי, אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם" - כלומר, צורות של כסף ושל זהב שהן לנואי, כדי שלא יטעו בהן הטועים וידמו שהם לעבודה [זרה]. ואין אסור לצור לנואי, אלא צורת האדם בלבד. לפיכך אין צרין, לא בעץ ולא בסיד ולא באבן, צורת האדם; והוא שתהיה הצורה בולטת, כגון הציור והכניר [קישוטים] שבטרקלין וכיוצא בהן; ואם צר, לוקה. אבל אם היתה הצורה משקעת, או צורה של סמנין [עצם], כגון הצורות שעל גבי הלוחות והטבליות, או צורות שרוקמין באריג - הרי אלו מתרות.

יא. טבעת שיש עליה חותם שהוא צורת אדם - אם היתה הצורה בולטת - אסור להניחה [בביתו], ומתיר לחתם בה [כי יוצרת חקיקה]; ואם היתה הצורה שוקעת - מתיר להניחה, ואסור לחתם בה, מפני שהנחתה תעשה בו הצורה בולטת. וכן אסור לצור דמות חמה ולכנה בוכבים ומזלות ומלאכים, שנאמר: "לא תעשון אתי" - לא תעשון כדמות שמשין המשמשים לפני בפרום, ואפלו על הלוח [שאין בולטות]. צורות בהמות ושאר נפש חיה חוץ מן האדם, וצורות אילנות ודשאים וכיוצא בהן - מתיר לצור אותם, ואפלו היתה הצורה בולטת.

מלפניו; ומרקוליס, שעבודתו שיוזק לו אכנים, או יסקל [יפנה] מלפניו אכנים. והרבה עבודות כגון אלו תקנו לשאר צלמים. לפיכך, הפוער עצמו למרקוליס, או שזרק אבן לפעור - פטור; עד שייעבד אותו דרך עבודתו, שנאמר: "איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם, ואעשה כן גם אני". ומפני זה הענין, צריכין בית דין לידע דרכי העבודות; שאין סוקלין עובד עבודה זרה, עד שידעו שזו היא דרך עבודתה.

ג. ואזהרה של עבודות אלו וכיוצא בהן, הוא שכתוב: "ולא תעבדם". במה דברים אמורים? בשאר עבודות, חוץ ממשתחוה וזובח ומקטר ומנסף; אבל העובד באחת מארבע עבודות אלו לאחד מכל מיני עבודה זרה - חזב, ואף על פי שאין דרך עבודתו בכך. כיצד? הרי שננסף לפעור או שזבח למרקוליס - חזב, שנאמר: "זבח לאלהים יתירם" [- יומת]. וזביחה בכלל עבודות היתה [ויעבוד אלוקים אחרים], ולמה יצאת? [פורטה במיוחד] לומר לה: מה זביחה מיוחדת שעובדין בה לשם [בבית המקדש], וחזב הזובח לאל אחר סקילה עליה, בין היתה דרך עבודתה בזביחה, או אינה בזביחה; אף כל עבודה שהיא מיוחדת לשם - אם עבד בה לאל אחר, בין שהיתה דרך עבודתה בכך בין שאינה בכך - חזב עליה. לכך נאמר: "לא תשתחוה לאל אחר", לחזב על ההשתחויה, אפלו אין דרך עבודתו בכך. והוא הדין למקטר, ומנסף; וזורק ומנסף - אחד הוא.

ד. ספת לה צואה [הניח לה בפיה], או שננסף לה עביט [כלי] של מימי רגלים - חזב. שחט לה חזב - פטור, אלא אם כן היתה עבודתה בכך; וכן אם שחט לה בהמה מחסרת אבר - פטור, אלא אם כן היתה דרך עבודתה בכך. עבודה זרה שעובדין אותה במקל - שבר מקל בפניה - חזב, ונאסרת. זרק מקל לפניה - חזב, ואינה נאסרת; שאין זריקת המקל כעין זריקת הדם, שהרי המקל [נשאר] פמות שהוא, והדם מתפזר. המקבל עליו אחד מכל מיני עבודה זרה באלוה, חזב סקילה; ואפלו הגביה לכנה ואמר לה: 'אלי את', וכל פיוצא בדבור זה - חזב; ואפלו חזר בו בתוך כדי דבור, ואמר: 'אין זה אלי' - אין חזרתו פלום, אלא נסקל.

ה. העובד עבודה זרה בדרך, ואפלו עשה דרך בזיון - חזב. כיצד? הפוער עצמו לפעור כדי לבזותו, או זרק אבן למרקוליס כדי לבזותו - הואיל ועבודתו בכך - חזב, ומביא קרבן על שגגתו.

ו. העובד עבודה זרה מאהבה, כגון שחשק בצורה זו מפני מלאכתה שהיתה נאה ביותר, או שעבדה מיראתו לה, שמה תרע לו כמו שהן מדמים עובדיה שהיא מטיבה ומרעה -

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום — י"ט-כ"ה סיון ה'תשס"ח

יום ראשון

הלכות טמאת אכלין פרק טז

א. כל האגדות [של ירוקות] שבשוקים, וכל הקמחים וכל הסלתות שבשוקים - בחזקת מכשירין [לקבל טמאה בו] משקין; האגדות, מפני שדרךן [של מוכרים] לזלף המים עליהן תמיד; והקמח והסלת, לותתין [רוחצין במים] אותו ואחר כך טוחנין אותו. וכן חטים שחולקין אותו ברחים אחת לשתיים ושלש [- גרעין א' שוברים לב' או ג' חתיכות] כדי לעשות מהן מעשה קדרה [תבשיל], כגון הריפות [- גריסים] וכיוצא בהן - הרי הן בחזקת מכשירין בכל מקום, בין של שוקים בין של בתים; מפני שלותתין אותן כדי להסיר קלתן.

ב. כל אלו שהן בחזקת מכשירין - הרי הן בחזקת טמאה, מפני שהכל ממשמשין בהן והן מכשירין. ועל כלן נאמן עם הארץ לומר: 'לא הכשרו'; ואין צריך לומר שאר אכלין שאין להן חזקה, שעם הארץ נאמן עליהן לומר 'לא הכשרו'. כל הדגים בחזקת מכשירין, ואין עם הארץ נאמן עליהן לומר 'לא הכשרו'; לפיכך, הדגים לעולם בחזקת טמאה. הדגים - בין שצדן בחרם, בין שצדן בכפיף, בין שצדן במצודה [- מיני רשתות] - אם לא נער את המצודה עליהם, לא הכשרו; ואם נער, הכשרו. ואין עם הארץ נאמן לומר 'לא נערתי את המצודה עליהן', והרי הם בחזקת טמאה עד שיתפנו לצודן בטירה.

ד. כל הצייר [של דגים] בחזקת מכשיר. ציר טהור שנפל לתוכו מים כל שהן - הרי הפל משקה, ומכשיר ומטמא טמאת משקין; לפיכך חזקתו טמא. נפל לתוכו זין ודבש וחלב, הולכין אחר הרב. וכן מי פרות שנתערבו בשאר המשקין, הולכין אחר הרב; נתערבו במים כל שהן - הרי הפל משקה, ומטמא טמאת משקין ומכשיר. וציר חגבים טמאים - אינו מכשיר, אבל מטמא טמאת משקין.

ה. הלוקח ציר מעם הארץ - משיקו במים, וטהור; שאם היה רב הצייר מים, הרי המים מטהרין במקנה; ואם היה רבו מליחה של דגים, אינה מקבלת טמאה, והמים שבה בטלו במעוטר. במה דברים אמורים? לטבל בהם פת; אבל לקדרה [- תבשיל], מצא מין את מינו [- מים את המים] ונער [- נתערר], ונמצאו רב המים טמאים, שהמעוט שהיה בציר לא טהר במקנה.

ו. הפרות בכל מקום בחזקת טהרה, אפלו היה המוכר גוי, עד שינעו שהכשרו, או שהיו מדברים שחזקתן מכשירין.

ז. האוג [מין צמח], בכל מקום בחזקת טמאה. וכן כל הקשואין והדלועין התלויות בגמי על פתחי חניות [כדוגמאות], בחזקת מכשירין וטמאין.

ח. כל הפתוב בפוריה ובדברי קבלה מהלכות הטמאות והטהרות - אינו אלא לענין מקדש וקדשיו ותרומות

ומעשר שני בלבד, שהרי הזהיר את הטמאין מלהכנס למקדש או לאכל קדש או תרומה ומעשר בטמאה. אבל החלין - אין בהן אסור כלל, אלא מתר לאכל חלין טמאין ולשתות משקין טמאין. הרי נאמר: "והבשר אשר יגע בכל טמא, לא יאכל" - מכלל שהחלין מתרין, שאינו מדבר אלא בבשר קדשים. אם כן, מפני מה הראשון שבחלין טמא והשני פסול? לא שיהיה אסור באכילה, אלא למנות ממנו לתרומה ולקדש, שאם נגע שני של חלין בתרומה פסלה ועשה אותה שלישי. וכן אם נגע באכלין של קדש - טמאן, ועשה אותן שלישי כמו שבארנו. וכן האוכל אכל שני של חלין - אם נגע בתרומה, פסלה.

ט. כשם שמתר לאכל חלין טמאין ולשתותן, כך מתר לגרם טמאה לחלין שבארץ ישראל; ויש לו [- מותר] לטמא את החלין המתקנין [- שהופרשו], לכתחלה. וכן מתר לאדם לגע בכל הטמאות ולהטמא בהן. הרי הזהיר הפתוב את בני אהרן ואת הנזיר מלהטמא במת; מכלל - שכל העם מתרין, ושאר פהנים ונזירים מתרין להטמא בשאר טמאות, חוץ מטמאת מת.

י. כל ישראל מזהרין להיות טהורים בכל רגל, מפני שהם נכונים להכנס למקדש ולאכל קדשים. וזה שנאמר בתורה: "ובגבולתם לא תגעו", כרגל בלבד; ואם נטמא, אינו לוקה. אבל בשאר זמות השנה, אינו מזהר.

יא. "הטמא והטהור יחדו" - מפי השמועה למדו, שהטמא והטהור אוכלין בקערה אחת. אבל לא יאכל הפעל עם אשתו בקערה אחת כשהיא נדה, ולא ישתה עמה, ולא תמוג לו את הכוס, כמו שבארנו. ולא יאכל הנב עם הנדה, מפני הרגל עברה, שמה נבוא לבעל.

יב. אף על פי שמתר לאכל אכלין טמאין ולשתות משקין טמאין - חסידים הראשונים היו אוכלין חליהן בטירה, ונזהרים מן הטמאות כלן כל ימיהם; והם הנקראים 'פרושים'. ודבר זה קדשה יתרה היא, ודרך חסידות שיהיה אדם נבדל ופורש משאר העם, ולא יגע בהם ולא יאכל וישתה עמם; שהפרישה מביאה לידי טהרת הגוף ממעשים רעים, וטהרת הגוף מביאה לידי קדשת הנפש מן הדעות הרעות, וקדשת הנפש גורמת להדמות בשכינה, שנאמר: "והתקדשתם והייתם קדשים, כי קדוש אני".

ברוך רחמנא דסייענא

יום שני

הלכות פלים

ענין אלו ההלכות - לידע פלים שמקבלין טמאה מפל אלו הטמאות, וכלים שאין מטמאין, וכיצד הפלים מטמאין ומטמאין. ובאור ענין זה - בפרקים אלו.

הלכות פלים פרק א

א. שבעה מיני פלים הן שמקבלין טמאה מן התורה, ואילו הן: הבגדים, והשקין, וכלי עור, וכלי עצם, וכלי מתכות, וכלי עץ, וכלי חרש. הרי הוא אומר: "מכל כלי עץ או בגד או עור או שק", ובכלי מתכות נאמר: "אף את הזהב ואת הכסף", ובכלי חרש נאמר: "וכל כלי חרש אשר יפל מהם אל תוכו".

ב. מפי השמועה [ממשה רבינו] למדו, שזה שנאמר בתורה: "וכל מעשה עזים", לרבות פלים העשויין מן הקרנים ומן הטלפים ומן העצמות של עזים; והוא הדין לשאר מיני בהמה וחייה. אבל פלים העשויין מעצמות העוף, אינן מקבלין טמאה; חוץ מפלים העשויין מכנף העזניה בלבד, וביצת הנעמית [בת יענה] המצפה - הואיל והן דומין לעצם, מקבלין טמאה ככלי עצם; וקרוב [נראה] פניני, שטמאתן מדברי סופרים.

ג. פלים העשויין מעצמות חיה שבים ומעורה, וכל שבים - טהור, ואין מקבל טמאה מן הטמאות, ולא טמאת מדרס [הזב]; אף האורג בגד מצמר הגדל בים, אינו מקבל טמאה, שנאמר: "או בגד או עור" - מפי השמועה למדו, מה בגד מן הגדל מן הארץ, אף עור מן הגדל בארץ. חפר מן הגדל בים עם הגדל בארץ, אפלו חוט או משיחה - אם חפרו חבור שמשים את שניהם כאלו הן אחד לטמאה, שאם נטמא זה יטמא זה - הרי הכל מקבל טמאה.

ד. יראה לי, שהפלים העשויין מעור העוף - אינן מקבלין טמאה כמו עצמותיו. ואם תאמר, הלא הוא כשר לכתב עליו תפלין, כעור בהמה וחייה - הנה עור הדג אינו מקבל טמאה, ולולי זה היתה פוסקת הנה כשר לתפלין. הנה למדת, שדבר שאינו מקבל טמאה כשר לתפלין אם אין לו זיהמה.

ה. פלי זכוכית אינן מקבלין טמאה מדברי תורה, וחקמים גזרו עליהן שיהיו מקבלין טמאה. הואיל ותחלת ברייתן מן החול ככלי חרש, הרי הן ככלי חרש; מפני שתוכן נראה כברז, לא גזרו עליהן שיטמאו מאורן, אלא עד שתגע הטמאה בהן בין מתוכן בין מגבן, ככלי מתכות. ולא גזרו טמאה על פשוטיהן [זכוכית ללא בית קיבול], אלא על מקבליהן. ואין להן טהרה במקוה. ואין שורפין עליהן תרומה וקדשים - שלא גזרו עליהן אלא לתלות [לא לאכול ולא לשרוף].

ו. פלי גללים וכלי אדמה וכלי אבנים - טהורין לעולם, ואין מקבלין טמאה מן הטמאות ולא טמאת מדרס [הזב], לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים, בין פשוטיהן בין מקבליהן.

ז. פיל שבלע הוצין [עצים דקים], והקיאן דרך בית הרעי - העושה מהן פלים, הרי הן ספק אם הן ככלי גללים או ככלי עץ כשהיו; אבל קפפה [סל עץ] שנטמאת, ובלע אותה פיל, והקיא דרך בית הרעי - הרי היא בטמאתה. ח. פשוטי כלי חרש, כגון מנורה וכסא ושלחן של חרש וכיוצא בהן - אין מקבלין טמאה מן הטמאות ולא טמאת

מדרס, לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים, שנאמר: "אשר יפל מהם אל תוכו" - כל שיש לו תוף בכלי חרש, מקבל טמאה; ושאין לו תוף, טהור.

ט. פלי מתכות - אחד פשוטיהן כגון הספינין והמספריים, או מקבליהן כגון היורות [סירים] והקומקומסין [קומקומים] - הכל מקבלין טמאה, שנאמר: "כל דבר אשר יבא באש", בין מקבל בין פשוט. אפלו תבה או מגדל [ארוך] וכיוצא בהן של מתכת שהן מקבלין ארבעים סאה בלח או יתר - מקבלין טמאה, שנאמר: "כל דבר".

י. פלי עור וכלי עץ וכלי עצם - מקבליהן כגון הערבה [קערה] והחמת [נוד] וכיוצא בהן, מקבלין טמאה מדברי תורה; אבל פשוטיהן כגון הלוחות והכפסא והעזר שאוכלין עליו וכיוצא בהן, אין מקבלין טמאה אלא מדברי סופרים, שנאמר: "מכל כלי עץ או בגד או עור או שק" - מפי השמועה למדו, מה שק שיש לו בית קבול, אף כל שיש לו בית קבול; וכלי עצם - ככלי עץ לכל דבר. במה דברים אמורים שטמאת פשוטיהן מדברי סופרים? בשאר טמאות, חוץ מטמאת מדרס; אבל במדרס הזב והבכרי, מטמאין מן התורה - שנאמר: "כל המשכב אשר ישכב עליו הזב יטמא", כל העשוי למשכב או למרפב, כמו שבארנו. וכל כלי זכוכית העשוי למשכב, מטמא מדרס מדבריהם.

יא. כל שהוא אריג - בין מצמר ופשתים, בין מן הקנפס [צמח דומה לפשתן] או המשי או משאר דברים הגדלים בביבשה - הוא הנקרא 'בגד' לענין טמאה. והלכדים [צמר שנכבש] כבגדים לכל דבר.

יב. השק - הוא חוטי שער הגדלין [שזורים] כשלשלת, או הארוגין [שתי וערב] כבגדים. אחד העשוי מן העזים, או מצמר גמלים, או מזב הסוס והפרה וכיוצא בהן, ואחד האריג מהן כמו הפרצופין [שקים גדולים], או הגדול כמו חבק [חגור] של חמור וכיוצא בו. אבל החבלים והמשיחות השזורים, בין מן השער בין מצמר ופשתים - אינן מקבלין טמאה בפני עצמן.

יג. כל הפלים העשויין מן הגמא ומן הערבה ומן הקנים ומן פפות תמרים ומן העלין והשריגין ומקלפי אילנות ומן החלף, כגון הקפיפות והטרסקלין והמחצלאות והמפצות - הכל בכלל כלי עץ, שהכל גדל מן הארץ דעץ. אחד כלי חרש, ואחד כלי יתר לכל דבר - כלי העשוי מעפר מן העפרים, ואחר כך שורפין אותו בפכשן - הרי זה כלי חרש. והתנור והפירים והכפסא וכיוצא בהן משאר הבגניות, שאופין בהן או שמבשלין עליהן - הכל מקבלין טמאה דין תורה, וטמאתן וטמאת כלי חרש שנה.

יום שלישי

הלכות פלים פרק ב

א. העושה כלי קבול מכל מקום - הרי זה מקבל טמאה בכל שהוא, מן התורה; ואין לכלי קבול שעור; והוא שיעשה דבר של קמה, שאפשר שיעמד [יחזיק מעמד].

ו. כלי שאורגין אותו מן הנסרים או מן השעם [גמ' חבל מקנה מיוחד], כדי שייניחו עליו את הבגדים ואת המגמר [- כלי הקטרת בשמים] מלמטה כדי שיתבסמו - אם היה עשוי ככורת שאין לו קרקע, טהור; ואם היה בו בית קבלת כסות [שמניחין בו כתחית], הרי זה מקבל טמאה. ז. סנדל של בהמה - של מתכת, טמא; ושל שעם, טהור; שאין זה חשוב מכלי הקבלה.

ח. הצורך [קושר] מרגלית בעור, והוציאה, ונשאר מקומה עמק - הרי זה מקבל טמאה עד שיפוט יתיישר [מקמט]; שכל כלי קבול מקבלין בכל שהוא, והרי מקומה כמו כסין. אבל צרור המעות אינו מקבל טמאה, שאין עליו צורת כלי.

יום רביעי

הלכות כלים פרק ג

א. כל כלי עץ העשוי לנחת [לעמוד במקומו] - אפלו אינו מקבל אלא דבר מצט - אינו מקבל טמאה, לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים. וכל כלי עץ שהוא עשוי להטלטל מלא וריקן כשק - אפלו היה מחזיק מאה סאה, ואף על פי שיש לו שוליים [תחתית] - הואיל ואינו עשוי לנחת, הרי זה מקבל טמאה דין תורה כשאר כלי קבול. וכל כלי עץ שהוא סתם [לא נקבע אם יעמוד או ינוד] - אם היה לו שוליים לישב בהן על הקרקע כדי שלא יהא נוח להתגלגל, והיה מחזיק ארבעים סאה בלח שהם כורים בכבש - אינו מקבל טמאה כלל, לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים; מפני שחזקתו שהוא עשוי לנחת. ודברים אלו, כלן דברי קבלה [ממשה רבינו] הן; ומפי השמועה למדו: מה שק שהוא מטלטל מלא וריקן, אף כלי עץ לא יטמא אלא אם היה מטלטל מלא וריקן - להוציא כלי עץ העשוי לנחת.

ב. הכלים שחזקתן שהן עשויין לנחת, כגון שדה וקרון להסעת נשים [תבה ומגדל] [ארו] וכורת הקש וכורת הקנים ובור [- מתקן שתייה ב-] ספינה גדולה וכיוצא באלו - אם היו מחזיקין ארבעים סאה, אין מקבלין טמאה. ואלו הן הכלים של עץ שהן עשויין להטלטל במלואן: דרדור [חבית גדולה] שמיניחין אותו על העגלה, וקסטות המלכים [ארוניי], וערכת העבדן [- מעבד עורות], ובור ספינה קטנה, והיא הספינה הקטנה שאינה יכולה להלך בקמצע הים הגדול, והארון. כל אחד מהמשת הכלים של עץ אלו, אף על פי שהן מקבלין יותר מארבעים סאה - הרי אלו מקבלין טמאה; שלא נעשו מתחלתן אלא להטלטל מלאין. ושאר כלי עץ - אם היו מקבלין ארבעים סאה, ויש להן שוליים - חזקתן שאינן עשויין להטלטל במלואן, ולפיכך אין מקבלין טמאה. וכל כלי עץ צעם וכלי העור המקבלין ארבעים סאה בלח - אין מקבלין טמאה, אלא אם נעשו מתחלתן להטלטל כשהן מלאין.

ג. השדה והתבה והמגדל של זכוכית הבאים במדה [- מכילים מ' טאה], טהורין. ושאר כלי זכוכית - אף על פי

ביצד? העושה כיס מן העור המצה [- היינו] - שלא נתעבד כלל, או מן הנר, אף על פי שהנר אינו מקבל טמאה, או מקלפת הרמון והאגוז והאלון, אפלו חקקום התינוקות למד בהן את העפר, או שהתקינום לכף מאזנים - הרי אלו מקבלין טמאה; שתינוק חרש שוטף וקטן - יש להן מעשה, אף על פי שאין להן מחשבה. אבל העושה כלים מן הלפת והאתרוג והדלעת היבשים שחקקום למד בהן, וכל פיוצא בהן - הרי הן טהורין, לפי שאי אפשר שיעמדו אלא זמן מועט.

ב. קנה מאזנים והמחך [- כלי שמוחקים בו המידות] שיש בהן בית קבול מתכת, והאסל [- מוט נשיאה] שיש בו בית קבול מעות, וקנה של עני שיש בו בית קבול מים, ומקל שיש בו בית קבול מזונה או מקום מרגלית, ומשחנות של עץ שיש בהן בית קבול שמן, ולוח פנקס [רשימות] שיש בו בית קבול שענה - כל אלו וכיוצא בהן, אף על פי שפשוטי כלי עץ הן - הואיל ויש בהן בית קבול כל שהוא, מקבלין טמאה דין תורה. ואין טמא מן התורה אלא בית הקבול לבדו שיש בהן, והמשמש את בית הקבול משאר הכלי שבית הקבול צריך לו. אבל היתר על הצורך משאר הכלי הפשוט, טהור מן התורה; וטמא מדבריהם [מדברבן], כמו שבארנו.

ג. בית קבול העשוי למלאו, אינו בית קבול. ביצד? בקעת של עץ שחוקקין בה בית קבול, ותוקעין בו הסדן של ברזל - אם של נפחים היא, אינה מקבלת טמאה; שאף על פי שיש בה בית קבול, לא נעשה אלא למלאו. וכן כל פיוצא כזה. ואם היתה של צורפין, הרי זו מקבלת טמאה; מפני שהן מגביהין [שולפים] את הברזל בכל עת, ומקבצין את שפית [שארית] הנהב והכסף המתקבצת שם תחת הסדן, והרי נעשה לקבלה. וכן כל פיוצא בו.

ד. הכף הקווק תחת רגלי המטות והמגדלות [ארונות] וכיוצא בהן - אף על פי שהוא מקבל - טהור ואין בו משום כלי קבול, לפי שאינו עשוי לקבלה אלא לסמוך בו בלבד. שפופרת הקש - מקבלת טמאה בכל כלי עץ שמקבלין טמאה, אפלו אינה יכולה לקבל אלא טפה אחת. ושפופרת הקנה שחתכה לקבלה, אינה מקבלת טמאה עד שיוציא את כל הלכך שבתוכה; ואם לא נחתכה לקבלה, הרי היא מפשוטי כלי עץ. אבל שפופרת של פקועות [מין צמח] וכיוצא בהן - אינם כלים, אלא כאכלין הן חשובין.

ה. שפופרת שחתכה, ונתן בה את המזונה, ואחר כך נתנה בכתל - אפלו נתנה שלא כדרך קבלתה [- בית הקיבול כלפי הקיר], מקבלת טמאה. קבעה בכתל [חיבור קבוע] - אם קבעה כדרך קבלתה, טמאה; שלא כדרך קבלתה, טהורה. נתן את השפופרת בכתל, ואחר כך נתן בה את המזונה - אם היתה כדרך קבלתה, הרי זו מקבלת טמאה; ושלא כדרך קבלתה, טהורה. קבעה בכתל - אפלו כדרך קבלתה, טהורה.

ובית הנגור [- יתד], ובית המנעול, ובית המזונה, ותיק נבלים, ותיק בנורות, והקלב של גודלי מצנפת, ודפוס [- צורה] של תפלין, וסוס של עץ של זמר שמשחקין בו, ורכייעית המקוננות [- כלי הקשה], וגננת [- סככה ניידת של [- העני, וסמוכות המטה [קורות קטנות הסומכות], ונקליטי המטה [מוטות לפריסת וילון], וחמור שתחת המטה [- עץ המחזיק את המיטה] - כל אלו וכיוצא בהן טהורין, מפני שהן משמשי הכלים בשעת מלאכה בלבד.

ב. מלבן [- קרש מרשי] המטה - אם היה מלבש בפקה [- טבעת], ויש לו רגלים שמתחבר בהן עם המטה - הרי זה מטמא עם המטה; שהרי נותנין אותו בפני המטה, והרי הוא באחד מאבריה. נתנו על שתי לשונות [- קרשים בהם תחובות דפנות המיטה], והרי הוא גבוה על המטה - אף על פי שהוא מסרג בחבליים - הואיל ואין לו רגלים, טהור; מפני שהוא משמשי הכלים בשעת מלאכה בלבד, כמלבני [קרשים של] - בני לוי שתולין בהן הכנורות שלהן וכלי השיר, שהן טהורין.

ג. מכבש של אשכף [-רצען, סנדלר] שהוא מותח עליו את העור - טהור, מפני שמניח עליו את האבן במקום החקוק שיש בו ומשמש עליו, ונמצא עשוי לשמש הכלים בשעת מלאכה; ואינו מטמא משום קבול, שהרי החקק שבו עשוי להתמלאת באבן.

ד. תפויי [- ציפורי] המטה טהורין. וכן כל התפויין - בין שהיו של עץ או של עצם או של עור או של מתכת, טהורין, שנאמר: "אשר יעשה מלאכה בהם", פרט לתפויי הכלים. וכן כלי עץ או עצם שיש בהם בית קבול שצפה אותו במתכת - טהורין, ואינן מקבלין טמאה; מאחר שצפה אותו, בטלן; והצפוי עצמו טהור, כמו שבארנו. **ה.** העושה כלי מקצתו מן העץ ומקצתו מן המתכת - אם היה העץ משמש המתכת, מקבל טמאה; ואם היתה המתכת משמשת את העץ, הכל טהור. כיצד? מפתח של עץ, והשנים שלו של מתכת, אפלו שן אחת - הרי זה מקבל טמאה; הנה המפתח של מתכת, והשנים של עץ - הכל טהור.

ו. טבעת של מתכת, וחותרמה של אלמג [צמח ים] - טמאה; היתה של אלמג, וחותרמה של מתכת - טהורה. **ז.** והשן [- מפתח] של מתכת, או החותם - מקבל טמאה בפני עצמו, אם לא היה מחבר לעץ. וכן המעבד והמורה והמגוב [- כלי ניקוי תבואה] והמסרק של ראש שנטלה אחת משניהם, ועשיה של מתכת - הרי אלו מקבלין טמאה. **ח.** מקל שעשה בראשו מסמר כמין רמון כדי שיהיה אומו בו, אינו מקבל טמאה; עשהו שלא תהיה הארץ אוכלת את העץ, מקבל טמאה.

ט. וכן מקל שטבע בו מסמרים כדי להכות בו - מקבל טמאה, שנמצא העץ משמש את המתכת. עשין לנואי - אינו מקבל טמאה, שהרי המתכת משמשת את העץ.

י. וכן מניקיות של מתכת שקבען במקל או בדלת לנואי, טהורות. וכן כל כיוצא בהן משאר הכלים.

שמקבלין ארבעים סאה, הרי הם מקבלין טמאה; וזה חמור בכלי זכוכית מבלי עץ.

ד. כל כלי שיש בשבורו ["תכולתו" הגיאומטרית] אמה על אמה ברום שלש, הרי הוא מחזיק ארבעים סאה בלח; וכשמודדין את הכלי, מודדין אותו מבחוץ. אם היה בו אמה על אמה ברום שלש - אף על פי שאין תוכו אלא פחות מזה - הרי הוא טהור, שאין עבי הדפנות ממעט. אבל עבי הרגלים, ועבי הזר אם היה לו זר - אין נמדדין עמו. **ה.** היה בתוך הכלי תבה קטנה, כגון מוכני שבתוף השדה - בזמן שהיא נשמטת - אינה נמדדת עמה, ואינה חבור לה, ואינה מצלת עמה באהל המת. ואם אינה נשמטת - נמדדת עמה, והרי הן בכלי אחד. (ו.) היה לכלי כסוי קמור [כעין כיפה] - בזמן שהוא קבוע, נמדד עמו; אינו קבוע, אינו נמדד עמו. היו בו מגורות מבפנים, נמדדות עמו; ואם היו בו המגורות מבחוץ, אינן נמדדות עמו.

ז. כלי עץ שאינו מקבל ארבעים סאה בדרכו, אלא אם כן הטהו על צדו, או אם סמכו בדבר אחר - הואיל ומקבל ארבעים סאה מכל מקום, טהור.

ח. השדה והתבה והמגדל שנטלה אחת מרגליהן - אף על פי שלא נקבו, אלא הרי הן מקבלין - הרי אלו טהורין, ועדין [- שעדיין] שולים יש להן, וזקקתן שהן לנחת כשהיו.

יום חמישי

הלכות כלים פרק ד

א. שלש מדות [- חלוקות] בכלי עץ שאינן עשוין לקבלה: כל כלי עץ שהוא עשוי לתשמיש אדם בלבד, כגון הסלם - טהור, ואינו מקבל טמאה כלל, ולא רבוהו חכמים לטמאה. וכל כלי עץ העשוי לתשמיש הכלים והאדם, כגון השלחן והטבלה [- שולחן קטן] והמטה וכיוצא בהן - מקבלין טמאה. ומנין שהן לתשמיש אדם ותשמיש משמשי? שהרי מניח הקערות על השלחן, והכוסות על הטבלה, והמצעות על המטה. וכל כלי עץ העשוי לתשמיש הכלים בלבד, שהרי הוא משמש משמשי אדם - אם לא היה משמש את הכלים אלא בשעת מלאכה בלבד - הרי זה טהור מכלום; כגון מנורה של עץ שהיא משמשת את הנר בשעת הדלקה, וכן שמניחין תחת הכלים בשעת מלאכה, והדפוסין [מסגרות] בלן. ואם היה משמש את הכלים בשעת מלאכה ושללא בשעת מלאכה - הרי זה מקבל טמאה; כגון כסוי הקפצה [קופסא] וכיוצא בו, וכגון תיק הסוף והספין והרמח והמספרים והתער, ותיק מכחול ובית הכחל, ותיק המכתב [חריטה], ותיק טבלה וסרקטיה [סוג שולחן אכילה] ובית החצים ובית הפגוזות [חיצים גדולים], ותיק חלילין. כל אלו וכיוצא בהן - אף על פי שאינן אלא משמשי כלים, מקבלין טמאה; שהרי הכלי צריך להן בשעת מלאכה ושללא בשעת מלאכה. אבל כסוי קמטרה [תיבה גדולה], וכסוי תבה, וכסוי טני [סל], והמכבש של חרש [- נגר], והכפס שתחת התבה, והקמרון [- כיסוי] שלה, והקלב [- דפוס] שבזנין עליו תיק הספר,

יום שישי

הלכות פלים פרק ה

א. כל הפלים - אין מקבלין טמאה, עד שתגמר מלאכתן. וכלי עץ, מאימתי הן מקבלין טמאה? המטה והעריסה, משוישופם בעור הדג [להחליקם]; גמר [בדעתו] שלא לשוּף, הרי אלו מקבלין טמאה. הסלים של עץ - משיחםם [יקשוּר] שפתותיהן, ויכרת עקצי השריגים והעצים הקטנים היוצאין על גב הסלים. היו הסלים של תמרה - אף על פי שלא פרת ההוציא מבפנים - מקבלין טמאה; שפך מקמין אותן. הכלכלה [סל עם ידיעות] - משיחםם פיה, ויכרת ההוציא, ויגמר התלויות [ידיעות]. בית הכסות ובית הלגיונות [קנקנים] - אף על פי שלא פרת מבפנים - מקבלין טמאה, שכן מקמין אותן. הקנונים הקטנים והקלתות [סוגים של סלים] - משיחםם שפתותיהן, ויכרת ההוציא היוצאין. הקנונים הגדולים והסוגים הגדולים [סוגי קופות], משיעשה שני דורים [היקפים] לרחב שלהן. גם נפה [נפת בד] וכברה, וכף של מאזנים - משיעשה דור אחד לרחב שלהן. הקפה, משיעשה שתי צפירות [עיגולים] לרחב שלה. והערק [קופה ארוכה], משיעשה בו צפירה אחת. אף על פי שלא גמר גביהן, מקבלין טמאה - שהרי נראו [ראויים] למה שנעשו, והרי צורת הכלי עליהן; למה זה דומה? לבגד שנארג מקצתו. המחצלת - משיכרת ההוציא, וזה הוא גמר מלאכתה. וכל כלי הנסרים - אינן מקבלין טמאה, עד שיתחסמו שפתותיהן. גלמי כלי עץ - מקבלין טמאה משנעשה הכלי עץ בצורתו; אף על פי שהוא עתיד לתארו בשדר [לשיפור] או להשוותו במחוגה או ליפותו במעצד וכיוצא במעשים אלו, וצדין הוא גלם, הואיל ואינו מחסר חקיקה והרי השלים חפירתו, הרי זה מקבל טמאה. וכל גלמי כלי עץ מקבלין טמאה, חוץ מאל אשכרוץ [חין ארז], שאין הכלי ממנו חשוב כלי, עד שיתפּה. וקרוב בעיני שפלי עצם ככלי אשכרוץ, ואין גלמיהן מקבלין טמאה. כל עץ שאין עליו צורת כלי - אף על פי שמשתמשין בו, אינו מקבל טמאה. ארובות [טבלאות] של נחתומין שסודרין עליהן החלות כשהן בצק - מטמאות, שהרי צורת הכלי עליהן. ושל בעלי בתים, אינן מקבלין טמאה; ואם צבע אותן בסקרא או בכרכום וכיוצא בהן - מטמאות, שהרי נעשית להן צורת כלי. סרוד של נחתומין [היינו הכלי - שנותנין בו המים שמקטפין מתיבין], טמא. ושל בעלי בתים, טהור. ואם גפפו [מסגר אותן] מארבע רוחותיו, מטמא. נפרץ מרות אחת, טהור. והלות שעורכין עליו, מטמא. כלי של עץ שהסלטים מרקדין עליו הסלת, מטמא; ושל בעלי בתים, טהור. רחת [כף גדולה] הגרוסת [גרעיני תבואה], מטמאה; של אוצרות, טהורה. של גתות, מטמאה; ושל גרנות, טהורה. זה הכלל: העשוי לקבלה, מקבל טמאה; והעשוי לכנס בו, טהור.

ב. כל התלוין [בתי יד] טהורין - חוץ מתלווי נפה של

סלתי, ותלוי כברה של גרנות, ותלוי מגל יד, ותלוי מקל בלשין; מפני שהן מסייעין בשעת מלאכה, מטמאין. והעשוי לתלות בו הכלי בלבד, טהור.

ג. נכלי המשוררים, מטמאין; ונכלי בני לוי שמזמרין בהן במקדש, טהורין. הפטנון והנקטמן והארוס [כלי נגינה שונים], מטמאין.

ד. מצודת החלדה, מטמאה; ושל עכברים - טהורה, לפי שאין לה בית קבול ואין עליה צורת כלי.

ה. הוציאן שאורגין מהן כמו קפיפה [קופה גדולה] שמניחין בה התאנים וכיוצא בהן, מטמאה; ושאורגין מהן כתבנית מגורה גדולה שאורגין בה החיטין - טהורה, שאין תורת כלי עליה.

ו. עלין שמסרגין [קולעים] אותן כמין סיג [גדר] סביב לפרות, טהור; ואם עשו סיג של נסרין [גזרים דקים], מטמא.

ז. חותל של הוציאן [כלי מסיבי דקל] שמניחין בו הרטב וכיוצא בו - אם הוא נותן לתוכו ונוטל מתוכו - מטמא; ואם אינו יכול לטל מה שבתוכו עד שיקרענו או עד שיתירנו, או שחשב לאכל מה שבתוכו ולזרקו - טהור. וכן הקרן שהוא משתמש בה ומשליכה, אינה מקבלת טמאה; ואם חשב עליה, מקבלת טמאה.

ח. השופר, אינו מקבל טמאה; חתכו להיות קרן תשמיש, מקבל טמאה.

ט. קערה שקבצה בשדה תבה ומגדל - אם היא כדרך קבלתה, הרי זו מקבלת טמאה; ואם קבצה בדפן, שהרי אינה מקבלת עד שמטין השדה על צדה - הרי זו מקבלת השדה, וטהורה.

י. האקון [מלכודת דגים] והרטב [מלכודת עופות] והפלוּב של עץ, טהורין.

יא. המדף והפלצור [מיני כלי ציד] ומצודת סכרין - מטמאין, שהרי צורת כלי עליהן.

יב. הספסלין שבפונדקיות, ושל מלמדי תינוקות - אף על פי שהם נקובין, ומכניסין בהם את הרגלים - הרי אלו טהורין; קבע בהם רגלים במסמר, מקבלין טמאה. זה הכלל: כל שנטל ואין רגליו נטלות עמו, טהור. וכל שנטל ורגליו נטלות עמו - אם היו בלן של עץ או עצם, מקבל טמאה; היתה אחת מרגליו של אבן, אינו מקבל טמאה.

שבת קודש

הלכות פלים פרק ו

א. כל כלי שננטמא, ונשבר אחר שננטמא, ונפסדה צורתו ותשמישו - טהור בשכירתו; וכן פלים שנשברו כשהם טהורין, שבריהן אינן מקבלין טמאה.

ב. כמה שעור השבר שישבר כלי עץ או כלי עצם, ויהיה טהור? כל כלי בעלי בתים, שעורם כרמונים. כיצד? משינאב הכלי במוציא רמון, טהור; והרמון שאמרו - בינוני, לא גדול ולא קטן - לפי דעתו של רואה. ויהיו בכלי שלשה רמונים אחוזים זה בזה. נאב הכלי במוציא זית וסתמו, וחזר ונאב במוציא זית וסתמו, עד שהשלימו

באלו. וכן בית הלגיון, ובית הכוסות של עץ, שנפחת [נחסר] אחד מהן - זה שנפחת טהור, ואינו חבור לשאר הבתים. נפחת השני - הרי זה טהור, ואינו חבור לו. נפחתו שלשתן, כלו טהור. בן כל פיוצא בכלים אלו.

י. משפלת [קופה גדולה] שאמצעיתה גבוהה וזויותיה יורדות, ונפחתה מצד אחד - טמאה, מפני שהיא מקבלת בצד השני; נפחתה מצד השני, טהורה. השלחן והדלפקי [- שולחן כוסות] שנפחתו - מקבלין טמאה, עד שיחלקו ויבדל כל חלק מהברו. נטלה אחת מרגליה, טהורין; וכן אם נטלה השניה. נטלה הרגל השלישית - אם חשב עליהן שיאכל על שלחן זה או על דלפקי זה כמו אוכל בטבלא, הרי אלו מקבלין טמאה; ואם לא חשב עליהן, טהורין.

יא. כלי נסרים שנשרו שפתותיהן, טהורין. ואם נשאר מחסום שפתותיהן כל שהוא, הרי אלו מקבלין טמאה.

יב. טבלה שמלאה עצים, ותקעה [- חיברה לעצים] - טהורה; חפה בנסרים, מקבלת טמאה.

יג. ספסל שנתפרק, טהור; סרגו [חיברו] במשיחות או בחרובים, מקבל טמאה.

יד. הסלים של גמלים שהתירן, טהורין; חזר וקשרן, מקבלין טמאה. נמצאו מתטמאין ומתטהרין אפלו עשרה פעמים ביום.

טו. השלחן או הדלפקי שחפן בשיש, ושיר בהן מקום הנחת הכוסות - מקבלין טמאה. ואם חפה הכל - טהורין, בין בצפוי עומד, בין בצפוי שאינו עומד, בין שחפה את לזביכיו [- מסגרתו], בין שלא חפה את לזביכיו, בין שהיו של עצים חשוכין, כגון אשכנז וכו' וכו', בין שהיו של שאר עצים - הואיל וחפן כלן, טהורין כמו שבארנו.

למוציא רמון - אף על פי שהוא סתום - טהור, שהרי נעשו לו פנים חדשים.

ג. כלים שעשעין מתחלה נקובין במוציא רמון, כגון הסל, והפחלץ [כמיו אוכף] של גמלים, ואפיפירות [מחצלת קנים] - הרי אלו מקבלין טמאה עד שיקרע רבן.

ד. אפיפירות שעשה להן קנים מלמעלן ומלמטן לחזק, טהורה. עשה לה גפים [מסגרת] כל שהן - אף על פי שהיא בלה נקובה במוציא רמון, הרי זו מקבלת טמאה.

ה. כל הכלים שאינן יכולין לקבל רמונים, כגון הרבע, וחצי הרבע, והקנונים [סלים] הקטנים - שעורן במוציא זית. נגממו [נקרעו] שפתותיהן - אם נשאר בהן כדי לקבל כל שהוא, טמאין.

ו. הסלין של פת, שעורן בכפרות של פת.

ז. קפת הגננים - משתוציא אגדות של ירק, טהורה. ושל פצלי בתים, במוציא תבן. ושל בלנין, בגבבא [מיו תבן] המשמש להסקה.

ח. בית קערות שאינו מקבל קערות - הואיל ומקבל התמחוין [קערות גדולות], הרי זה מקבל טמאה. וכן בית הראי [כלי לצואה] שאינו מקבל משקין - הואיל ומקבל את הראי, הרי זה מקבל טמאה.

ט. כל כלי עץ שנחלק לשנים - טהור, ואף על פי שהן מקבלין על דפנותיהן כאלפסין [כלי גדול שטוח]; חוץ מכלים של עץ שחצין או מקצתן כלי בפני עצמו מתחלת עשייתן - כגון השלחן הפפול שמתחלה הוא נעשה שני חלקים והרי הוא נכפל ונפשט, וכגון תמחוי המזנון [קערה עשויה תאים] שהוא כלו קערות קערות והרי בכל חלק מחלקיו קערות שלמות, וכגון הכסא הכפול, וכל פיוצא

שיעורי רמב"ם ספר המצוות - י"ט-כ"ה סיון ה'תשס"ח

דתם), אם האנס מתכוון להעביר (שיעבור על ציווי הקדוש ברוך הוא) בין במצות קלות בין במצות חמורות. או מי שדברשו ממנו לעבור על עבודה זרה או גלוי עריות או שפיכות דמים ואפלו שלא בשעת השמד — הרי זה חייב למסור נפשו ויהרג ואל יעבור, כמו שבארנו במצות עשה התשיעית. ואם עבר ולא נהרג — הרי זה חלל את-השם ועבר על לאו זה. ואם היה זה ברבים — כלומר: במעמד עשרה מישראל — הרי זה חלל את-השם ברבים ועבר על אמרו יתעלה: "ולא תחללו את-שם קדשי" וכו' ומור מאד; אבל אינו לוקה מפני שהוא אנוס, לפי שאין בית דין רשאי לקיים ענש מלקות או מיתה אלא על מזיד ברצון בעדים

יום ראשון

מצות לא תעשה סג. סה.

מצות עשה קעב.

המצוה הס"ג — האזהרה שהזהרנו על חלול השם, והוא הפך קדוש ה' שאנו מצוים בו, ושקדם באורו (שכבר נתבאר) במצות עשה התשיעית, והוא אמרו יתעלה: "ולא תחללו את-שם קדשי" (ויקרא כב, לב). ועון זה נחלק לשלשה חלקים: שנים על הכלל ואחד על היחידים (שבעם). החלק הכללי הראשון — הוא: שכל-מי שדברשו ממנו לעבור על אחת מן-המצוות בשעת השמד (— הגזרה צווי המלך על ישראל לבטל אחת מן המצוות — כדי להעבירם על (חלק)

— לוקה. אמרו: "ואזהרתיה מהכא (והאזהרה נלמדת מכאן): מן ואשריהם תשרפון באש, לא-תעשון בן לה' אלהיכם" (שם). וכן נתבאר שם שהמוחק את-השם — לוקה. אמרו: "ואזהרתיה מהכא: ואפדתם את-שם, לא-תעשון בן לה'". וכבר נתבארו דיני מצוה זו בפרק ד' משבועות.

המצוה הקע"ב — הצווי שנוצטוינו להשמע לכל-נביא מן-הנביאים עליהם השלום ולקיים כל מה-שיצוה, אפלו יצוה נגד מצוה, או כמה מצות מן המצוות האלו, ובכלבד שיהא זה לפי שעה; אבל לא שינציח תוספת או גרעון (שיצוה לגרוע או להוסיף על מצוות התורה לעולם), כמו שבארנו בהקדמת חבורנו בפרוש המשנה. והפתוב שבו נאמר צווי זה הוא אמרו יתעלה: "אליו תשמעון" (דברים יח, טו). ולשון ספרי (שם): "אליו תשמעון" — אפלו אמר לך לעבור על אחת מכל-מצוות האמורות בתורה לפי שעה, שמע לו". והעובר על מצוה זו חייב מיתה בידי שמים, וזהו אמרו יתעלה: "והיה האיש אשר לא-ישמע אל-דברי אשר ידבר (הנביא) בשמי אנכי אדרש מעמו" (שם, יט). וכבר נתבאר בסנהדרין (פט): "שלשה מיתתם בידי שמים: העובר על דברי הנביא, ונביא שעבר על דברי עצמו, והכובש נבואתו" (שנצטווה מהקדוש ברוך הוא להתנבאות ולא ניבא), וכלם (נלמדו —) ממה שנאמר: "אשר לא-ישמע אל-דברי [אנכי אדרש מעמו = מיתה בידי שמים]", אמרו: "קרי ביה: לא-ישמע (זה העובר על דברי הנביא), לא-ישמע (זה העובר על דברי עצמו), לא-ישמע (זה הכובש נבואתו)". וכבר נתבארו דיני מצוה זו בסוף סנהדרין (סוף פרק אלו הן הנחנקין).

יום שני

מצות לא תעשה סד.

מצות עשה ח. ו. רו.

המצוה הס"ד — האזהרה שהזהרנו שלא לנסות הבטחותיו ואיימיו יתעלה, שנביאיו מבטיחים לנו או מאימים בהם עלינו, על דרך שנטיל בהם ספק אחר שידענו אמתת נבואת המודיעם (כלומר אחרי שהוברר אצלנו שהוא נביא אמיתי). והוא אמרו: "לא תנסו את-ה' אלהיכם כאשר נסיתם במסה" (דברים ו, טז).

והתראה. ולשון ספרא (י, יג) בנותן מזרעו למלך: "ושמתי אני את-פני באיש ההוא" (שם כ, ה), אמרו: "ההוא (כלומר, לכן נאמר באיש "ההוא" לומר שרק לאיש ההוא שעליו מדבר הכתוב שהוא —) לא אנוס ולא שוגג ולא מטעה". הנה נתבאר לך שעובד עבודה זרה באנס אינו חייב כרת, כל-שכן מיתת בית דין, אבל עבר על חלול השם. והחלק השני הפללי — גם-כן שיעשה האדם עברה שאין בה תאוה ולא הנאה, אלא מראה במעשיו הזלזול וההפקרות (במצוות התורה) — הרי גם זה מחלל שם שמים ולוקה, ולפיכך אמר: "ולא-תשבעו בשמי לשקר וחללת את-שם אלהיך" (שם יט, יב), לפי שזה מראה על הזלזול בצווי ה', ואין הנאה גופנית בכך. והחלק שעל היחידים (שבעם) — הוא: שיעשה אדם ידוע בחסידות ובישר איזה מעשה הנראה להמון שהוא עברה ושפגון מעשה זה אין ראוי לאותו חסיד לעשותו, אף-על-פי שהוא מעשה מתר — הרי זה חלל את-השם, והוא אמרם (יומא פו:). "היכי דמי (כיצד יתואר) חלול השם: (אמר רב) כגון אנא דשקלא בשרא מבי טבחא ולא יהיבנא דמי לאתרי. (אם אקנה בשר ולא אשלם מיד, משום שכשאני מאחר לפרוע אומרים שאני גזלן ולומדים ממני לזלזל בגזל) רבי פלוני אמר: כגון אנא דמסגינא (אם אלך) ארבע אמות בלא תורה ובלא תפלין". וכבר נכפל לאו זה ואמר: "ולא תחלל את-שם אלהיך אני ה'" (שם יח, כא). וכבר נתבארו דיני מצוה זו בפסחים (כה:) ובסוף יומא (פו. פב.).

המצוה הס"ה — האזהרה שהזהרנו שלא לנתון את-בתי עבודת ה' יתעלה או להשחית את-ספרי הנבואה או למחוק את-השמות הקדושים וכיוצא בזה. ולשון הלאו שבא בענין זה הוא אמרו: "לא-תעשון בן לה' אלהיכם" (שם יב, ד), אחר שכבר הקדים את-הצווי לאבד עבודה זרה ולהשמיד שמה ולנתון את-מזבחותיה לגמרי, הזהיר ואמר: "לא-תעשון בן לה' אלהיכם". וכל-העובר על איזה דבר מזה, כגון שיגרס משהו מן-ההיכל והמזבח וכיוצא בהם, או שימחק שם משמות ה' — לוקה. ובסוף מכות (כב.) נתבאר בלשון הגמרא, שהשורף עצי הקדש

יום שלישי

מצות עשה רז. מצות לא תעשה שב.

מצות עשה רה. מצות לא תעשה שג.

המצוה הר"ז — הצווי שנוצטוינו לאהב את-הגרים, והוא אמרו: "וְאֶהְבֶּתֶם אֶת-הַגֵּר" (דברים י, יט). ואף-על-פי שהוא נכלל בענין זה במה שכולל כל-ישראל באמרו "וְאֶהְבֶּתֶם לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ", לפי שהגֵּר הזה הוא גֵּר צָדֵק (שהוא כישראל לכל דבר) — אָבֵל מִפְּנֵי שְׁנֵכֶנֶס לְדַת הוֹסִיף לוֹ ה' אֶהְבֶּה, וְיִחַד לוֹ מִצְוָה נוספת, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה בְּאַזְהָרָה עַל אוֹנָאָתוֹ (לצער), שְׁאָמַר: "וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת-עֲמִיתוֹ" (ויקרא כה, יז). ואמר אחר-כך: "וְגֵר לֹא-תוֹנֶה" (שמות כב, כ). ונתבאר בְּגִמְרָא (בבא מציעא נט:), שְׁחֵיבִים עַל אוֹנָאָת הַגֵּר מִשּׁוּם "וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת-עֲמִיתוֹ" ומשום "וְגֵר לֹא תוֹנֶה". כִּךְ גַּם-כֵּן נִתְחַיְבֵנוּ לְאַהֲבוֹ מִשּׁוּם "וְאֶהְבֶּתֶם לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ" ומשום "וְאֶהְבֶּתֶם אֶת-הַגֵּר". וְזֶה פָּשׁוּט וְאִין בּוֹ נִסְתָּר (דברים נסתר), וְאִינִי יוֹדֵעַ אֶחָד מִמֵּי שְׁמִנָּה אֶת-הַמִּצְוֹת שֶׁזֶה נֶעֱלַם מִמֶּנּוּ. וּבְרוּב הַמִּדְרָשׁוֹת בְּאֵרוֹ שֶׁה' צִוָּנוּ עַל הַגֵּר כְּמוֹ שֶׁצִּוָּנוּ עַל עֲצֻמוֹ יִתְעַלֶּה, וְהוּא אָמַר "וְאֶהְבֶּתֶם אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים ו, ה), ואמר "וְאֶהְבֶּתֶם אֶת-הַגֵּר".

המצוה הש"ב — האזהרה שהזהרנו מלשנוא זה-את-זה, והוא אמרו: "לֹא-תִשָּׂא אֶת-אָחִיךָ בְּלִבְכָּךְ" (ויקרא יט, יז). ולשון ספרא (ה, ח): "לֹא אֲמַרְתִּי אֵלָא שְׂנְאָה שֶׁהִיא בְּלֵב, אָבֵל אִם גִּלָּה לוֹ אֶת הַשְּׂנְאָה, וְיָדַע זֶה שֶׁהוּא שׂוֹנְאוֹ — אִינוֹ עוֹבֵר עַל לֹא זֶה; אָבֵל עוֹבֵר הוּא עַל 'לֹא-תִקֵּם וְלֹא-תִטֹּר'" (שם, יח). ועובר גַּם עַל עֲשֵׂה וְהוּא אָמַר: "וְאֶהְבֶּתֶם לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ" (שם). אָבֵל שְׂנְאָת הַלֵּב — עוֹן חֲמוּר מִן-הַכֹּל.

המצוה הר"ה — הצווי שנוצטוינו למחות בעושה עברה או במי שרוצה לעשותה, ולהזהירו על כך בדברים ולהוכיחו. ואל יאמר אדם: "אֲנִי לֹא אֶחָטָא: וְאִם יִחָטָא זֵילְתִּי — זֶה עֲנִינוּ עִם ה'", — זֶה נִגָּד הַתּוֹרָה, אֵלָא אֲנוּ מַצִּוִּים שְׁלֹא לַעֲבֹר וְלֹא נִנִּית לְזוּלָתָנוּ מֵאֲמַתָּנוּ לַעֲבֹר. וּמִי שֶׁרוֹצֶה לַעֲבֹר — חוֹבָה עַל כָּל-אָדָם לְהוֹכִיחוֹ וּלְמַנְעוֹ, וְאִם-עַל-פִּי שְׁלֹא נִתְקַיְמָה עָלָיו עֲדוּת הַמִּסְכֵּית

הַמִּצְוָה הַשְּׁמִינִית — הַצִּוִּי שְׁנוֹצְטוּיֵנוּ לְהַדְמוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ כְּפִי יִכְלָתָנוּ, וְהוּא אָמַר: "וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכָּיו" (דברים כח, ט), וְכִכֵּר כָּפֵל צוּי זֶה וְאָמַר: "לִלְכֹת בְּכָל-דַּרְכָּיו" (שם יא, כב) וְכֵן בְּפִירוּשׁ עֲנִין זֶה: "מִה הַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא נִקְרָא רַחוּם — אִף אִתָּה הֵיךְ רַחוּם; הַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא נִקְרָא חֲנוּן — אִף אִתָּה הֵיךְ חֲנוּן; הַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא נִקְרָא צָדִיק — אִף אִתָּה הֵיךְ צָדִיק; הַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא נִקְרָא חָסִיד — אִף אִתָּה הֵיךְ חָסִיד" — זֶהוּ לְשׁוֹן סִפְרֵי (שם). וְכִכֵּר כָּפֵל צוּי זֶה בְּלִשׁוֹן אַחֵר וְאָמַר: "אַחֲרֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם תִּלְכוּ" (שם יג, ה), וְגַם בְּפִירוּשׁוֹ בָּא (בסוטה יד, ד), שֶׁעֲנִינוּ לְהַתְדַמּוֹת לְמַעֲשִׂים הַטּוֹבִים וּלְמַדּוֹת הַנִּכְבְּדוֹת שֶׁבָּהֶם מִתְאַר יִתְעַלֶּה עַל דֶּרֶךְ הַמָּשָׁל — יִתְעַלֶּה עַל הַכֹּל עַלּוֹי רַב (שהקדוש ברוך הוא מרומם מכל התארים האמורים, ואִין מִשְׁתַּמְשִׁים בְּכָל הַתּוֹאֲרִים הָאֵלּוּ אִלָּא דֶּרֶךְ מִשָּׁל).

המצוה הששית — הצווי שנוצטוינו להתעורב בין חכמים ולהתחבר אתם ולהתמיד ולשבת עמָהם ולהשתתף עמָהם בְּכָל-דֶּרֶךְ מִדְּרָכֵי הַהִשְׁתַּפּוּת: כְּמֵאֵל וּמִשְׁתָּה וּמִקָּח וּמִמְכָּר, כְּדִי שְׁנִייעַ בְּכָךְ לְהַדְמּוֹת לְמַעֲשִׂיהֶם וּלְהֵאמִין בְּדַעוֹת הָאֱמִתִּיּוֹת מִדְּבָרֵיהֶם, וְהוּא אָמַר יִתְעַלֶּה: "וּלְדַבְּקָה-בּוֹ" (דברים יא, כב) וְכִכֵּר נִכְפֵּל גַּם הַצִּוִּי הַזֶּה, וְאָמַר: "וְבוֹ תִדְבֹּק" (שם י, כ). וְכֵן הַפִּירוּשׁ: "וּלְדַבְּקָה בּוֹ" — הַדְּבִק בְּחֻכְמִים וּתְלִמִּידֵיהֶם. זֶהוּ לְשׁוֹן הַסִּפְרֵי (שם). וְכֵן הֵבִיאוּ רֵאזִי עַל הַחוּבָה לִשְׂאֵת תְּלִמִּידֵי חֻכְמִים וּלְהִשְׂאֵת בְּתוֹת תְּלִמִּיד חֻכְם וּלְהִנּוֹת תְּלִמִּידֵי חֻכְמִים וּלְהַתְעַסֵּק עִמָּהֶם מִמֶּה-שְׁנֵאָמַר "וְבוֹ תִדְבֹּק". אָמַר (כתובות קיא:): "וְכִי אָפְשָׁר לוֹ לָאֲדָם לְהִדְבֹּק בְּשִׁכְיָנָה, וְהָאֵל אֵלָא כָּל-הַמִּשְׂאֵי בְּתוֹת תְּלִמִּיד חֻכְם" וְכו'.

המצוה הר"ו — הצווי שנוצטוינו לאהוב זה-את-זה כְּמוֹ שֶׁאֲנוּ אוֹהֲבִים אֶת-עַצְמָנוּ, שֶׁתְּהִיָּה חֻמְלָתִי וְאֶהְבֶּתִּי (לכל אחד ואחד מישראל) כְּאֶהְבֶּתִּי וְחֻמְלָתִי לְעַצְמִי בְּמִמוּנוֹ וּגּוּפוֹ וְכָל-מַה-שֶּׁיֵּשׁ לוֹ וּמַה-שֶּׁהוּא חֶפֶץ. וְכָל-מַה-שֶּׁאַרְצָה לְעַצְמִי, אֶרְצָה לוֹ כְּמוֹהוּ; וְכָל-מַה-שֶּׁלֹּא אֶרְצָה לְעַצְמִי אוֹ לִידִידִי, לֹא אֶרְצָה בְּשִׁבְלִי כְּמוֹהוּ. וְהוּא אָמַר יִתְעַלֶּה: "וְאֶהְבֶּתֶם לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ" (שם, יח).

יתעלה: "וְחָרָה אִפִּי וְהִרְגָתִי אֶתְכֶם וְגו'" (שם, כג).

המצוה הש"א — האזהרה שהזהרנו על הרכילות, והוא אמרו יתעלה: "לֹא-תֵלֵךְ רְכִיל בְּעַמֶּיךָ" (ויקרא יט, טז). אמרו (ספרא קדושים ד, ה): לא תהא רך דברים לזה וקשה לזה. דבר אחר: לא תהא פרוכל מטעין דברים והולך. ובכלל לאו זה האזהרה על הוצאת שם רע (כתובות מו).

המצוה הד"ש — האזהרה שהזהרנו מלנקום זה מזה, והוא: כגון שעשה הוא מקדם איזה מעשה, ואז לא נחלל מלבקשו עד שנגמלהו בפעלו הרע, או נצערנו כמו שצער אותנו. הזהיר ה' מכף ואמר: "לֹא-תִקֵּם" (שם, יח). ולשון ספרא (שם, י): "עַד הֵיכֵן כָּחָה שֶׁל נִקְיָמָה? אָמַר לוֹ: הַשְׂאִילֵנִי מִגִּלְךָ, וְלֹא הַשְׂאִילוּ. לְמַחֵר אָמַר לוֹ: הַשְׂאִילֵנִי קִרְדָּמָךְ, אָמַר לוֹ: אֵינִי מִשְׂאִילְךָ בְּדֶרֶךְ שֶׁלֹּא הַשְׂאִילְתָּנִי מִגִּלְךָ — לָכֵךְ נֹאמַר: לֹא-תִקֵּם." ועל המשל הזה הקש בכל-הענינים.

המצוה הש"ה — האזהרה שהזהרנו מלנטור ואף על פי שלא ננקום, והוא: שנשמור את החטא שחטא לנו החוטא ונזכרנו לו, והוא אמרו יתעלה: "לֹא-תִקֵּם וְלֹא-תִטּוֹר." ולשון ספרא (שם, יא): "עַד הֵיכֵן כָּחָה שֶׁל נִטְיָרָה? אָמַר לוֹ הַשְׂאִילֵנִי מִגִּלְךָ, וְלֹא הַשְׂאִילוּ. לְמַחֵר אָמַר לוֹ: הַשְׂאִילֵנִי קִרְדָּמָךְ, אָמַר לוֹ: הִילָךְ (הנה לך), אֵינִי כְמוֹתְךָ שֶׁלֹּא הַשְׂאִילְתָּנִי מִגִּלְךָ — לָכֵךְ נֹאמַר: לֹא-תִטּוֹר."

יום חמישי

מצות עשה יא.

המצוה הי"א — היא הצווי שנצטוינו ללמד (לאחרים — לבניו (הקטנים)) חקמת התורה וללמדה (בעצמו) — וזהו הנקרא: תלמוד תורה, והוא אמרו "וְשִׁנַּנְתֶּם לְבָבְךָ" (דברים ו, ז). ולשון ספרי (על הפסוק שם): "וְשִׁנַּנְתֶּם לְבָבְךָ — אלו תלמידים. וכן אתה מוצא בכל-מקום שהתלמידים קרוים בנים, שנאמר: 'וַיֵּצְאוּ בְנֵי-הַנְּבִיאִים'" (מלכים ב, ג, א). ושם (בספרי) אמרו: "וְשִׁנַּנְתֶּם — שִׁיְהִיו מְחַדְּדִים (מסודרים) בְּתוֹךְ פִּיךָ, כְּשֶׁאַדָּם שׂוֹאֵלךָ דָּבָר, לֹא תִהְיֶה מְגַמְּגָם לוֹ, אֲלֵא תִהְיֶה אוֹמֵר

לְקִים עָנֹשׁ. וְהוּא אָמַר וְיִתְעַלֶּה: "הוֹכַח תּוֹכִיחַ אֶת-עַמִּיתְךָ" (ויקרא יט, יז). גם נכלל במצוה זו שנתרעם זה על זה, אם הרענו זה לזה, ואל נטור לו או נשמור לו חטא, אלא נצטוינו להתרעם עליו בדברים, כדי שלא ישאר בלב כלום, ולשון ספרא (שם): "מִנִּין אִם הוֹכַחְתּוּ אִפְלוּ אַרְבַּעַה וְחִמְשָׁה פְּעָמִים, חֲזוֹר וְהוֹכַח? תִּלְמוּד לומר: הוֹכַח תּוֹכִיחַ. יָכוֹל אֵף אֶתָּה מוֹכִיחַ וּפְנִיּוֹ מִשְׁתַּנּוֹת? (כלומר, שמותר לך להוכיח אותו אפילו באופן שהוא מתבייש, כגון בפני רבים וכדו') תִּלְמוּד לומר: וְלֹא-תִשָּׂא עָלֶיךָ חֲטָא." (שם תעשה כן תשא אתה חטא בסבתו). וכבר בארו חכמים, שמצוה זו חובה על כל-אדם אפלו מן-הקטן לגדול הרי הוא חייב להוכיח, ואפלו קלל וזלזל אל ירפו ידיו ואל יסתלק מלהוכיח עד אשר יבה, כמו שבארו מעתיקי השמועה (מוסרי התורה שבעל פה) ואמרו (ערכין טז): עַד הַכָּא. וַיֵּשׁ לְמִצְוָה זוּ תִּנָּאִים וְהִלְכוּת, וְנִתְבָּאֵר בְּמִקּוֹמוֹת מְפֻזָּרִים בְּתִלְמוּד.

המצוה הש"ג — האזהרה שהזהרנו שלא לביש זה-את-זה, ועון זה הוא שקוראים אותו: מלבין פני חברו ברבים, והאזהרה שבאה בזה הוא אמרו: "הוֹכַח תּוֹכִיחַ אֶת-עַמִּיתְךָ וְלֹא-תִשָּׂא עָלֶיךָ חֲטָא" (שם, יז). ובספרא (שם) אמרו: "מִנִּין אִם הוֹכַחְתּוּ אִפְלוּ אַרְבַּעַה וְחִמְשָׁה פְּעָמִים, חֲזוֹר וְהוֹכַח? תִּלְמוּד לומר: 'וְלֹא-תִשָּׂא עָלֶיךָ חֲטָא'." אבל פשוט הכתוב הרי הוא מזהיר, שלא תחשוב לו עון בלבך, ושלא תזכרהו.

יום רביעי

מצות לא תעשה רנו. שא. דש. שה.

המצוה הרנ"ו — האזהרה שהזהרנו מלהכביד (להתאכזר) על היתומים והאלמנות, והוא אמרו יתעלה: "כָּל-אֲלֻמָּנָה וְיָתוֹם לֹא תַעֲנוּן" (שמות כב, כא). לאו זה פולל שלא יכביד עליהם לא בדבור ולא במעשה, אלא ידבר עמהם דברים רבים ונוחים ביותר, ויתעסק עמהם בדרך הטובה ביותר, ויתיחס אליהם ביחס טוב ביותר ויתפונן להפליג (להרבות) בכל-זה. ומי שלא נזהר באחד מכל-אלו — הרי עבר על לאו זה. וכבר באר יתעלה ענש העובר על לאו זה והוא אמרו

לו מיד". וכבר נכפל צווי זה כמה פעמים: "ולמדתם ועשיתם (עפ"י לשון הפסוק בדברים ה, א) ולמען ילמדו" (שם לא, יב). וכבר הרבו להדגיש מצוה זו ולרזו עליה בהרבה מקומות בתלמוד. ואין הנשים חייבות בה, שהרי נאמר "ולמדתם אתם את בניכם", אמרו: "בניכם — ולא בנותיכם", כמו שנתבאר בגמרא קדושין (לו).

יום שישי

מצות עשה רט.

המצוה הר"ט — הצווי שנצטוינו לכבד את החכמים ולעמד מפניהם כדי להדרם, והוא אמרו יתעלה: "מפני שיבה תקום והדרת פני זקן" (ויקרא יט, לב — וזקן הוא זה שקנה הרבה חכמה). ולשון ספרא: "תקום והדרת — קימה שיש בה הדור" (אבל במקום שאין בו הידור כגון בבית המרחץ אין עומדין מפניו). וכבר נתבאר דני מצוה זו בפרק א' מקדושין (לב). ודע שאף-על-פי שמצוה זו חובה על כל-אדם באופן כללי — כלומר: לכבד את החכמים ואפלו לחכם השוה לו, כמו שבארו באמרו (בבא מציעא לג.): "תלמידי חכמים שבבבל עומדין זה מפני זה" — יש בה עוד יחוד ותוספת על התלמיד, והוא: שכבוד התלמיד לרבו יש בו תוספת גדולה על הכבוד שהוא חובה לכל-חכם, ועם הכבוד חייב במורא, לפי שכבר בארו שחובתו כלפי רבו גדולה מחובתו כלפי אביו, אשר חייבו הכתוב בכבודו ובמוראו. ובפרוש אמרו (בבבא מציעא שם): אביו ורבו — רבו קודם (כגון אביו ורבו שבוים בשביה פודה את רבו, ואחר כך פודה את אביו). וכבר בארו (סנהדרין ה): שאסור לתלמיד לחלוק על רבו — כונתי במחלקת: שיצא נגד פסק דינו ויפרד בסברתו וילמד או יורה בלי שירשהו. ואסור לו לריב עמו ולהתרעם עליו ולא לדון אותו לכף חובה, כלומר: שייסביר איזו פעלה מפעלותיו או איזה דבור בסוג מסוגי ההסברות (שמפרש דבריו שלא כפשוטם) — לפי שאפשר שלא נתבון לקף. ובפרק חלק (סנהדרין קי). אמרו: "כל-החולק על רבו כחולק על השכינה, שנאמר: 'בהצתם על-ה' (ראה בהמשך) (במדבר כו, ט), כל-העושה מריבה עם רבו פועשה עם השכינה, שנאמר: 'המה מי מריבה אשר-רבו בני-ישראל את-ה' וגו' (אף

על פי שרבו שם על משה ואהרן, נאמר "את ה'") (שם ב, יג), וכל-המתרעם על רבו כמתרעם על השכינה, שנאמר: 'לא-עלינו תלגתיכם (תלונות עם ישראל על משה ואהרן) — כי על-ה' (שמות טז, ח). וכל-המתהרהר אחר רבו כמהרהר אחר השכינה, שנאמר: 'וידבר העם באלהים ובמשה" (במדבר כא, ח). וכל-זה ברור, לפי שמחלקת קרח וריב ישראל ותרעמתם ומחשבתם הרעה לא היתה אלא עם משה ועליו שהיא רבן של כל-ישראל, ועשה הפתוב כל-דבר מהם כלפי ה'. ("בהצותם על ה'") ובפרוש אמרו (אבות פרק ד משנה יב): "מורא רבך כמורא שמים". וכל-זה (גם כבוד חכמים וגם מורא חכמים) נלמד ממה שמצאנו שהכתוב צוה לכבד את-החכמים וההורים, כמו שנתבאר בלשונות התלמוד, לא שהיא (מורא חכמים) מצוה בפני עצמה. והבן זאת.

שבת קודש

מצות לא תעשה י. מז. ס. ו. ה. ב. ג. ד. טו.

מצות עשה קפו. מצות לא תעשה כג. כד.

המצוה העשירית — האזהרה שהזהרנו מלפנות אל עבודה זרה ולהתעסק בענייניה, כלומר: לעין וללמוד אותן וההזיות וההבליים שאומרים מיסדיה, שרוחנית פלוגית (כוח עליון מסוים) מורידים אותה באופן כף וקף, והיא עושה כף וקף; והכוכב הפלוגי מקטרים לו ועומדים לפניו כף וקף, והוא עושה מעשה פלוגי, וכיוצא בדברים אלו. שהמחשבה בדברים אלו והעיון באותם הדמיונות הוא ממה שמעורר את-הפתי לדרש בהם ולעבדם. והפסוק שבו הזהרנו על ענין זה הוא אמרו: "אל-תפנו אל-האלילים" (ויקרא יט, ד). ולשון ספרא (תחילת קדושים, י): "אם פונה אתה אחריהן אתה עושה אותן אלהות". ושם אמרו: "רבי יהודה אומר: אל-תפנה לראותן", כלומר: אפלו להסתכל בצורת הפסל החיצונית ולהתבונן בעשיתו אסור, כדי שלא יעסיק חלק מן-הזמן במשהו מהם. ובפרק "שואל אדם מחברו" (שבת קמט.): "כתב המהלך (הכתוב) תחת הצורה (צורת אדם) ותחת הדיקנאות (של שאר עצמים) אסור לקרותו בשבת; ודיוקני (של עבודה זרה) עצמה אף בחל אסור להסתכל בה, משום

שְׁנָאֵמַר: 'אֶל־תִּפְנּוּ אֶל־הָאֱלִילִים'. מאי תלמודא? (איך נלמד פסוק זה) אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: 'אֶל־תִּפְנּוּ אֶל־ — מִדַּעְתְּכֶם" (הבליים אשר אתם בודים) וְכָבֵר נִכְפָּל הָלָא בְּעֵינֵי זֶה עֲצָמוֹ, כְּלוּמַר בְּאִסּוּר הַמַּחֲשָׁבָה עַל עֲבוּדָה זָרָה וְהוּא אָמְרוּ: "הִשְׁמָרוּ לָכֶם פֶּן־יִפְתָּה לְבַבְכֶם וְסִרְתֶּם וְעִבַּדְתֶּם" (דברים יא, טז), כְּלוּמַר: אִם תּוֹעָה לְבָבְךָ לַחֲשֹׁב בָּהּ, זֶה יִגְרַם לָךְ לְסוּר מִן הַדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה וְלִהְיוֹת עֹסֵק בַּעֲבוּדָתָהּ. וְאָמַר עוֹד בְּעֵינֵי זֶה עֲצָמוֹ: "וּפֶן־תִּשָּׂא עֵינֶיךָ הַשְּׂמִימָה וְרֵאִיתָ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הַיָּרֵחַ וְגו'" (שם ד, יט), כִּי לֹא הִזְהִיר לְבַל יָרִים אָדָם אֶת־רֹאשׁוֹ לְרֹאוֹתָם בְּעֵינָיו, אֲלֹא הִזְהִיר מִלְּהִסְתַּפֵּל בְּעֵין הַלֵּב בְּמַה־שְּׂמִיחָה לָהֶם עוֹבְדֵיהֶם. וְכֵן אָמְרוּ: "וּפֶן־תִּדְרֹשׁ לְאֱלֹהֵיהֶם לֵאמֹר אֵיכָה יַעֲבֹדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת אֱלֹהֵיהֶם וְאֶעֱשֶׂה־בֵּן גַּם־אֲנִי" (שם יב, ל) — שֶׁהִזְהִיר מִלְּשֹׂאֹל עַל אֵיכוֹת עֲבוּדָתָהּ אֶף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא יַעֲבֹדָנָהּ, לְפִי שְׂכַל־זֶה גוֹרֵם לְטִעוֹת אַחֲרֶיהָ. וְדַע שֶׁהַעוֹבֵר עַל עֵינֵי זֶה — חַיֵּב מִלְּקוּת. וְכָבֵר נִתְבָּאֵר זֶה בְּסוֹף פֶּרֶק א' מִצֻּרְבִּין (יז), כְּשֶׁאָמְרוּ: "לֹוֹקִין עַל יָרֻבִּי תַחֲוִימִין דְּבַר תוֹרָה" וְהִבִּיאוּ רֵאִיָּה מֵאָמְרוּ: "אֶל־יֵצֵא אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ" (שמות טז, כט); וְהִקְשׁוּ וְאָמְרוּ: הֵיאָךְ יִלְקָה עַל לֹא שָׂבָא בִלְשׁוֹן "אֵל" וְלֹא בָּא בִלְשׁוֹן לֹא? וְהִשְׁבִּיב בְּדֶרֶךְ קִשְׁיָא וְאָמְרוּ: אִם כָּל־מַה שְּׂבָא בִלְשׁוֹן 'אֵל' אֵין לֹוֹקִין עָלָיו, אֲלֹא מַעֲתָה "אֵל תִּפְנּוּ אֶל־הָאֱלִילִים" הֵכִי נִמִּי (האמנם כן) דְּלֹא לֹאקִי? !

הֲרִי מִשְׁמַע מִכָּאן שֶׁעֵינֵי זֶה לֹוֹקִין עָלָיו.

הַמִּצְוָה הַמִּצְוָה הַמִּצְוָה — הָאֲזִיזָה שֶׁהִזְהִירוּ מִלְּהִיּוֹת חֲפְשִׁיִּים בְּמַחֲשַׁבּוֹתֵינוּ, עַד שֶׁנֶּאֱמַרִּין דְּעוֹת הַמִּנְגְּדוֹת לְדַעוֹת שֶׁהִבִּיֵּא הַתּוֹרָה, אֲלֹא נִגְבִּיל אֶת־מַחֲשַׁבְתָּנוּ וְנַעֲשֶׂה לָהּ סִיג שֶׁתַּעֲמֹד אֲצֵלוֹ — וְהֵן מִצְוֹת הַתּוֹרָה וְאֲזִיזוּתִיהָ. וְהוּא אָמְרוּ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא־תִתּוּרוֹ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם" (במדבר טו, לט). וְלִשׁוֹן סִפְרִי: "וְלֹא תִתּוּרוֹ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם" — זֶה מִינּוּת בְּעֵינֵי שְׁנָאֵמַר: "וּמוֹצֵא אֲנִי מִרַמְּנוֹת" וְגו' (קהלת ז, כו); "וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם" — זֶה זְנוּת, שְׁנָאֵמַר: "וַיֹּאמֶר שְׂמִשׁוֹן אֶל־אֲבִיו" וְגו' (שופטים יד, ג). הַכּוֹנֵה בְּאִמְרָם זֶה זְנוּת — רִדִּיפַת הַתַּעֲנוּגוֹת וְהַתַּאֲוֹת הַגּוֹפְנִיּוֹת וְהַעֲסָקַת הַמַּחֲשָׁבָה בָּהֶן תָּמִיד.

הַמִּצְוָה הַמִּשְׁלִימָה שְׁשִׁים — הָאֲזִיזָה

שֶׁהִזְהִירוּ מִלְּקוּב (לְקַלֵּל) אֶת־הַשֵּׁם הַגָּדוֹל — יִתְעַלֶּה עַל מַה שְּׂאוֹמְרִים הַכּוֹפְרִים לְעִילָא לְעִילָא — וְזֶהוּ הַעֲנִין שְׂמִכְנִים אוֹתוֹ (בִּלְשׁוֹן סִגִּי־נִהוּר) "בִּרְכַּת הַשֵּׁם". וְעַנֵּשׁ הַעוֹבֵר עַל לֹא זֶה הוּא מִפְּרִשׁ בִּלְשׁוֹן הַתּוֹרָה שֶׁהוּא נִסְקָל, הוּא אָמְרוּ יִתְעַלֶּה: "וְנִקֵּב שֵׁם־ה' מוֹת יוֹמֶת רָגוּם יִרְגְּמוּ־בּוֹ כָּל־הָעֵדָה" (ויקרא כד, טז). אֲכַל הָאֲזִיזָה, לֹא בָּאָה בְּכַתוּב אֲזִיזָה מִיַּחֲדָת עַל חֲטָא זֶה לְבַדּוֹ, אֲלֹא בָּאָה אֲזִיזָה הַכּוֹלֶלֶת עֵינֵי זֶה וְזוּלָתוֹ, וְהוּא אָמְרוּ: "אֱלֹהִים לֹא תִקְלָל" (שמות כב, כז). וְלִשׁוֹן הַמִּכְלָתָא (פִּרְשַׁת מִשְׁפָּטִים שִׁם): "לְפִי שֶׁהוּא אוֹמֵר: 'וְנִקֵּב שֵׁם־ה' מוֹת יוֹמֶת' עַנֵּשׁ שְׂמִעָנוּ, אֲזִיזָה לֹא שְׂמִעָנוּ — תִּלְמוּד לֹוֹמֵר: 'אֱלֹהִים לֹא תִקְלָל'". וְכִסְפָּרָא (פִּרְשַׁת אִמּוֹר שִׁם): "עַל הַשֵּׁם הַמִּיָּחֵד (שִׁם הַמְּפֹרֶשׁ בֶּן ד' אוֹתִיּוֹת: אֶל־הַדֶּלֶת־נּוּן־יּוֹד, יוֹד־הָאֵל־וָאוֹהֵא (הַלְכוֹת עֲבוֹרָם פֶּרֶק ב הַלְכוֹת ז) — בְּמִיתָה; וְעַל שְׂאֵר הַכְּנוּיִין (שֶׁאֵר שְׁמוֹת שְׁאִינֵן נִמְחָקִים: אֵל, אֱלֹהִים, אֱלֹהִים, אֱלֹהִים, שְׂדִי, צַבָּאוֹת) — בְּאֲזִיזָה (לֹא בַלְבַד). וְעוֹד בְּמִכְלָתָא (דְּרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאִי): "אֱלֹהִים לֹא תִקְלָל" לִתֵּן לֹא־תַעֲשֶׂה עַל בִּרְכַּת הַשֵּׁם". וְכָבֵר נִתְבָּאֵרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִסְנֵה־דֶרֶין. וְדַע (שֶׁאֵף שֶׁהִזְהִירוּ "אֱלֹוִקִים לֹא תִקְלָל" הִיא אֲזִיזָה עַל כְּמַה אִסּוּרִים שׁוֹנִים, הֲרִי) שְׁסוּג זֶה מִן־הָאֲזִיזוֹת הַכּוֹלֶל שְׁנֵים שְׁלֹשָׁה עֵינֵינִים — אֵינוֹ מְסוּג לֹא שְׂבִכְלָלוֹת (לֹא אֶחָד הַכּוֹלֶל כְּמַה אִסּוּרִים — שְׁאִין לֹוֹקִין עָלָיו, וְרֵאָה לְעִיל הַכּלָל (הַשּׁוֹרֵשׁ) הַתִּשְׁעִי) — לְפִי שְׂבָאֵר הַכְּתוּב אֶת־הַעֲנֵשׁ בְּכָל־עֵינֵי וְעֵינֵי מִהֶם וְהוֹדִיעָנוּ בְּהִכְרַח, שְׂכַל־עֵינֵי וְעֵינֵי מִזְהָרִים עָלָיו וְשֶׁהוּא מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה, כְּמוֹ שְׂבָאֵרנוּ בְּהַקְדָּמוֹת שֶׁעֲשִׂינוּ לְמֵאֲמָר זֶה (בְּהַקְדָּמַת הַסֵּפֶר שֶׁאֲחֵר י"ד הַכּלָלִים (הַשּׁוֹרֵשִׁים)). וְכִינֵן שֶׁהַכָּלָל הוּא: לֹא עַנֵּשׁ אֲלֵא־אִם־כֵּן הִזְהִיר — חוֹקִים אֲנוּ עַל הָאֲזִיזָה בְּהִכְרַח. וְיֵשׁ שֶׁהִיא נִלְמָדַת בְּאַחַת הַמִּדּוֹת, וְיֵשׁ שֶׁהִיא בְּכָלֵל עֵינֵי אַחֵר, כְּמוֹ שְׂבָאֵרנוּ בְּהַקְדָּמוֹת. וְלֹא יֵהָא לֹא שְׂבִכְלָלוֹת אֲלֵא אִם לֹא קִדְמָה לָנוּ יְדִיעָה כָּלֵל, שֶׁעֵינֵי מֵאוֹתָם הַעֲנֵינִים מִזְהָרִים עָלָיו (רַק כֹּאשֶׁר אֵין מִקּוֹר נֹסֵף לֵאסוּר), אֲלֵא מִחֲמַת אוֹתוֹ הִלָּאוּ, כְּמוֹ שְׂבָאֵרנוּ בְּכָלֵל הַתִּשְׁעִי; אֲכַל אִם קִדְמָה יְדִיעָה שְׁאוֹתוֹ הַדְּכָר מִזְהָרִים עָלָיו — וְהוּא בְּאָמְרוֹ שֶׁהַעוֹשֶׂה כֶּךָ וְכֶךָ

יַעֲשֶׂה בּוֹ כֶּךָ — אין לחש (להבדיל) אם האזהרה היא בפרוש או מן הדין, בפרט או בכלל. ודע זאת, יבואו לך מענגן זה עוד מצות רבות.

המצוה הששית — האזהרה שהזהרנו מלעבוד עבודה זרה אפלו בזולת ארבע העבודות הנזכרות (במצות לא תעשה ה) — אף בתנאי שיהא זה בדרךפה, כלומר: שיעבדנה כמה שדרךך אותו הנעבד להעבד, כגון שיפער (יגלה) עצמו לפעור או יורק אכן למרקולים (שם אליל). והוא אמרו יתעלה באזהרה על כן: "ולא תעבדם" (שמות כ, ג). ולשון המקלף (שם): "לא תשתחוה להם ולא תעבדם" — לחיב על העבודה בפני עצמה ועל ההשתחויה בפני עצמה. לפיכך מי שזרק אכן לפעור או פוער עצמו למרקולים — אינו חיב לפי שאין זו עבודתו, שהרי אמר יתעלה: "איכה (באותו אופן ש)יעבדו הגוים האלה את־אלהיהם ואעשה־כן גם־אני" (דברים יב, ל). העובר על לאו זה במזיד — חיב סקילה וכתר, ובשוגג קרבן. וכבר נתבאר גם דיני מצוה זו בפרק ז' מסנהדרין. ושם (סד): אמרו: "שלוש כרתות בעבודה זרה למה? אחת לכדרכה, ואחת לשלא כדרכה, ואחת למלך". כלומר: שהעובד לאיזה דבר שהוא ממני עבודה זרה באיזה מין שיהיה ממני העבודה — הרי זה חיב כרת, בתנאי שיעבד כדרכה, כלומר: בדבר שדרךה להעבד בו, כגון פוער לפעור וזרק אכן למרקולים, ומעביר שערו לכמוש. וכן מי שעבד באחת מארבע עבודות לאיזה נעבד שיהיה — הרי זה חיב כרת, אף־על־פי שאין דרך עבודתו בכך, כגון אם הקריב לפעור או השתחוה למרקולים — וזהו 'שלא כדרכה'. והכרת השלישי הוא ב'מעביר באש למלך' כמו שאבאר (במצוות לא־תעשה ז — סוף שיעור יד).

המצוה התמישית — האזהרה שהזהרנו מלהשתחוה לעבודה זרה. וברור, שמה־שאנו אומרים, עבודה זרה, — הכוונה בו: כל־מה שנעבד זולת ה', והוא אמרו יתעלה: "לא־תשתחוה להם ולא תעבדם" (שם, ה). ואין הכוונה אסור ההשתחויה לכדה — להוציא (ולמעט) זולתה — אלא הזכיר (כדוגמה) דרך מדרגי העבודה, כלומר ההשתחויה, וכן מזכירים מלהקריב לה ומלקטר;

והעובר על אחת מאלו והשתחוה או הקריב או נסף או הקטיר — חיב סקילה. ולשון המקלף (שמות כב, יט): "זובח לאלהים יחרם (שם) — ענש שמענו, אזהרה לא שמענו, תלמוד לומר: "לא־תשתחוה להם ולא תעבדם". וזכיה בכלל היתה ויצאת ללמד: מה זכיה מיוחדת שפיוצא בה עובדין לשמים וחיבין עליה בין שהוא עובדו (בין שהיא דרך עבודתה) בין שאינו עובדו (בין שאינה דרך עבודתה), אף כל־שפיוצא בו עובדין לשם — חיב עליו, בין שהוא עובדו בין שאינו עובדו". וענגן הדברים האלה, שארבעת מיני עבודה אלו, והם: ההשתחויה, והזכיה, והקטור, והנסוף שבהם נתחייבו לעבוד את ה' יתעלה — כל־מי שיעבד עבודה זרה באחד מהם — חיב סקילה, אפלו אותו הנעבד אין דרכו לעבדו באחת מאלו. וזוהי שקוראים לה: "שלא כדרכה", כלומר: אף־על־פי שעבד אותה שלא כדרך עבודתה, כיון שעבד באחת מאלו חיב סקילה אם הוא מזיד, והוא בכרת אם לא נודע (לבית דין) עליו, או לא נענש (כשלא נתקיימו תנאי הענישה כהתראה וכדומה); אף אם הוא שוגג, יקריב קרבן חטאת קבועה. וכן אם קבל עליו באלוה (אמר לו "אלי אתה") איזה דבר שקבלו עליו — הרי זה חיב (סקילה). וכבר נכפל הלאו בענגן זה, כלומר: באסור עבודתה באחד מארבעת מינים אלו אפלו שלא כדרכה, והוא אמרו יתעלה: "ולא־יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים" (ויקרא יז, ז) ולשון ספרא (שם): "אין שעירים אלא שדים". ובגמרא זבחים (קו). נתבאר, שלא זוהי דוקא בשוחט לעבודה זרה, אפלו אם אין דרכה בשחיטה. אמרו: מנין לזובח בהמה למרקולים שהוא חיב? שנאמר: "ולא יזבחו עוד את־זבחייהם לשעירים". אם אינו ענגן (אין המקרא משמש) לכדרכה, דכתיב (כי כבר ישנו על־כך הפסוק) "איכה יעבדו הגוים האלה את־אלהיהם" (ראה מצות לא תעשה הבאה — דברים יב, ל) — תנהו ענגן (השתמש בו) לשלא כדרכה. אם כן, העובר על זה אם הוא מזיד — הריהו בכרת ובסקילה כמו שבארנו; ובשוגג — יקריב קרבן. ולשון הכתוב: "זובח לאלהים יחרם". וכבר נתבאר דיני מצוה זו בפרק ז' מסנהדרין (ס).

תעשון אתי אלהי כסף" כולל גם ענינים אחרים חוץ מענין מצות אלו; אבל פשיטה דקרא מדבר במה-שהזכרנו, כמו שנתבאר במכלתא.

המצוה ה"ט"ו — האזהרה שהזכרנו מלקרוא לעבודה זרה, כלומר: לקרוא בני אדם לעבודתה ולזרום לה, כלומר, אף-על-פי שהקורא הזה אינו עובד, ולא עשה שום מעשה מן-המעשים וזאת הקריאה אליה. וזה אם קרא רבים (רוב העיר), נקרא: מדיח, והוא אמרו יתעלה: "צאו אנשים בני-בליעל מקרבך וידיחו את-ישבי עירם לאמר" (דברים יג, יד); ואם קרא לאחד (ליחידים) מבני אדם — הרי זה נקרא: מסית, והוא אמרו יתעלה: "כי יסיתך אחיך בן-אמך וגו'" (שם, ז), וזכרנו במצוה זו הוא במדיח בלבד, והאזהרה שבאה על זה היא אמרו יתעלה: "לא ישמע על-פיך" (שמות כג, יג). ובגמרא סנהדרין (סג): אמרו: "ולא ישמע על-פיך" — אזהרה למסית, מסית בהדיא כתיב בה (כתוב בו, במסית, במפורש): "וכל-ישראל ישמעו ויראון ולא-יוספו לעשות" (דברים יג, יב)?! אלא אזהרה למדיח". וכן אמרו במכלתא דרבי ישמעאל: "לא ישמע על-פיך" — אזהרה למדיח". העובר על לאו זה — חייב סקילה. ולשון סנהדרין (סז): מדיחי עיר הנדחת — בסקילה. וכבר נתבארו דיני מצוה זו בפירק י' מסנהדרין (קיא).

המצוה הקפ"ו — הצווי ששצטוינו להרג אנשי עיר הנדחת כלם ולשרוף את-העיר על כל-מה-שבתוכה, וזהו דין עיר הנדחת. והוא אמרו יתעלה: "ושרפת באש את-העיר ואת-כל-שלה" (שם יז). וכבר נתבארו דיני מצוה זו במסכת סנהדרין (קיא).

המצוה הכ"ג — האזהרה שהזכרנו מלבנות עיר הנדחת, והוא אמרו יתעלה: "והיתה תל עולם לא תבנה עוד" (שם) וכל-הבונה ממנה איזה דבר חייב מלקות, כלומר: שיישב אותה עיר כמו שהיתה. וכבר נתבארו דיני מצוה זו בפירק י' מסנהדרין.

המצוה הכ"ד — האזהרה שהזכרנו מלהשתמש ומלהנות באיזה דבר מנכסי עיר הנדחת, והוא אמרו יתעלה: "ולא-ידבק בקדך מאומה מן-החרם" (שם, יח), והלוקח ממנה כל-שהוא — חייב מלקות. וכבר נתבארו דיני מצוה זו בפירק י' מסנהדרין (קיא).

המצוה השנ"ה — האזהרה שהזכרנו מלעשות פסילים אשר יעבדו. ואין הבדל בין שיעשם בידו או יבקש (לאחר) לעשותם לו, והוא אמרו יתעלה: "לא-תעשה לך פסל וכל-תמונה" (שמות כג, ד). והעובר על לאו זה — חייב מלקות, כלומר: על עשית עבודה זרה או בקשה (לאחר) לעשות לו (כדי לעבדה) אף-על-פי שלא עבדה.

המצוה השלשית — האזהרה שהזכרנו מלעשות עבודה זרה — אפלו לזולתנו — לעבדה, ואפלו היה זה המבקש אותנו לעשותה הוא גוי, והוא אמרו יתעלה: "ואלהי מסכה לא תעשו — לכם" (ויקרא יט, ד). ולשון ספרא (תחלת פרשת קדושים הלכה יב): ואלהי מסכה לא תעשו — אפלו לאחרים. ושם אמרו: העושה עבודה זרה לעצמו עובר משום שתי אזהרות, כלומר: שהוא עובר על עשייתה בידו — ואפלו היא לאחרים, כמו שנתבאר במצוה שלישית זו — וגם עובר על שרכש עבודה זרה והרי היא ברשותו, אף אם זה שעשאה לו הוא אחר, כמו שקדם במצוה ב — לפיכך לוקה שתי מלקיות. וכבר נתבאר דין המצוה הזאת עם מה-שלפניה במסכת עבודה זרה (מג).

המצוה הרביעית — האזהרה שהזכרנו מלעשות צורת האדם מן-המתכות, האבנים, העצים ודומיהם, אף-על-פי שלא נעשו כדי לעבדם, וזאת כדי להרחיק מלעשות הצורות בכלל, כדי שלא יחשבו עליהם מה-שחושבים הקמונים, כלומר עובדי עבודה זרה, שחושבים שיש לצורות השפעה. והוא אמרו יתעלה: "לא תעשון אתי (אותי, בדומה לי, צורת אדם עליו נאמר "בצלמנו כדמותנו") אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם" (שמות כ, כג). ולשון המכלתא (סוף פרשת יתרו) בענין לאו זה על דרך הפרוש: "אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם" — שלא תאמר: הריני עושה לנוי בדרך שאחרים עושים במדינות, תלמוד לומר: לא תעשו לכם; והעובר על לאו זה — חייב מלקות. וכבר נתבארו דיני מצוה זו ואיזו צורה מתר לפתח ואיזו אסור ואיך יהא אפן הפתוח, וזולת זה, בפירק ג' מעבודה זרה. ונתבאר בסנהדרין (ז): שלא זו, כלומר, זה שנאמר "לא

פרק ג משנה ג

רבי שמעון אומר: שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה, באלו אכלו מזבחי מתים, שנאמר: כי כל שלחנות מלאו קיא צאה בלי מקום. אכל שלשה שאכלו על שלחן אחד ואמרו עליו דברי תורה, באלו אכלו משלחנו של מקום, שנאמר: וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה'.

נקודות משיחות קודש

מסיחין בסעודה, ועם זאת כתב "כל שולחן שלא אמרו עליו דברי-תורה, כאילו אכלו מזבחי-מתים". וצריך לומר שכוונתו היא, קודם האכילה או לאחריה⁷ או כדברי האליהורבה שהביא המשנה-ברורה⁸ שבין תבשיל לתבשיל מותר לדבר.

(ליקוטי משיחות, כך לה, עמ' 225)

יש להבין את דברי התנא, ששלושה שאכלו יחדיו ולא אמרו דברי-תורה, כאילו אכלו מזבחי-מתים - הלא ביטול תורה הוא ענין חמור מאוד והעונש עליו חמור יותר (מ"כאילו אכלו מזבחי-מתים") וכפי שלמדנו⁹, "כל שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק" נאמר עליו¹⁰ "כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר - הכרת תכרת!"

ולאידך גיסא - המשנה ממשיכה ואומרת, "שלושה שאכלו... ואמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו משלחנו של מקום", וצריך להבין: האם זהו כל השכר בעבור אמירת דברי-תורה, והרי השכר על לימוד תורה רב ונעלה באין-ערוך¹¹!

כן יש להבין את הלשון "שלושה שאכלו", מדוע דוק "שלושה"?

ביאור הענין: משנתנו לא באה לתאר את השכר על לימוד תורה ואת העונש על ביטול תורה, אלא להשמיענו את גודל מעלת הלימוד והשפעתו על האכילה. אומרת לנו המשנה כי שולחן שנאמרו עליו דברי-תורה - המאכל עצמו נעשה חלק מ"שלחנו של מקום".

מעלה מיוחדת זו קיימת רק אם בסעודה השתתפו לפחות "שלושה", שכן אז יש קביעות; כמו לענין "זימון" ובדוגמת "בתלת זימני הווי חזקה" (בשלוש פעמים הרי זו "חזקה"). כל ענין רוחני שיש בו "קביעות" - פועל ומשפיע גם על הגשמיות. לכן, תורה שלומדים באופן של "קביעות", בזמן הסעודה, מעלה את האכילה ועושה אותה לחלק מ"שלחנו של מקום".

ולאידך גיסא - אם בעת קביעות האכילה לא נאמרו דברי-תורה, הרי זה "כאילו אכלו מזבחי-מתים". זאת מכיון שהתורה היא "תורת חיים"¹² ובלעדיה אין "חיות"; לכן מוגדרת אכילה שכזו כאכילה מ"זבחי מתים" (היפוכה של אכילה שנאמרו עמה דברי-תורה "תורת חיים").

(שיחות קודש תשכ"ח - פרשת שלח)

נשאלת השאלה: כיצד מותר לדבר (אפילו דברי-תורה) בעת הסעודה, הרי למדנו¹ "אין מסיחין בסעודה שמא יקדים קנה לוושט ויבוא לידי סכנה" ("כשיוצא הקול נפתח אותו כובע שעל פי הקנה ונכנס בו המאכל ומסתכן.. מאכל ומשתה הולך דרך הושט" - רש"י)?

ויש לומר כי אמנם נחלקו בכך אמוראים:

נאמר בגמרא²: "רב נחמן ורב יצחק הוי יתבי בסעודתא; אמר ליה רב נחמן לרב יצחק, 'לימא מר מילתא' (יאמר אדוני דברי-מה); אמר ליה, 'הכי אמר רבי יוחנן - אין מסיחין בסעודה שמא יקדים קנה לוושט ויבא לידי סכנה'".

ולכאורה יש לתמוה, וכי רב נחמן לא ידע ש"אין מסיחין בסעודה"?!

זאת ועוד: מכיון שרב יצחק סבר שאסור לדבר בשעת הסעודה, כיצד אמר מה שאמר? ואף אם נאמר כי מוכרח היה להשמיע לרב נחמן את הדין ש"אין מסיחין" - היה עליו לקצר בדבריו ולומר רק את עצם ההלכה ואילו את הטעם לכך ("שמא יקדים וכו'") יכול היה לדחות לאחר מכן!

ונראה לבאר, שבאמת גם רב נחמן ידע את ההלכה ש"אין מסיחין בסעודה". כוונתו באומרו "לימא מר מילתא" היתה לא לסתם דברים, אלא לדברי תורה. זאת משום שלדעת רב נחמן הדין ש"אין מסיחין בסעודה" מפני הסכנה חל אך ורק על שיחת חולין ולא על דברי-תורה. בדברי-תורה - סובר רב נחמן - אין לחוש לסכנה שכן "תורה מגנא ומצלא"³ מפני כל סכנה אפשרית.

על כך השיב לו רב יצחק - כי מכיון שטעם הדין ש"אין מסיחין בסעודה" הוא, "שמא יקדים קנה לוושט ויבא לידי סכנה" - הרי שהלכה זו חלה גם על דברי-תורה. כדוגמת דברי הגמרא⁴ לגבי עשיית מצוה - שאף כי "שומר מצוה לא ידע דבר רע"⁵ ו"שלוחי מצוה אינן נוזקין", בכל-זאת - "היכא דשכיח הויקא, שאני" (במקום שההיזק מצוי, שונה הדבר ואין להסתכן אף לא לצורך מצוה). לכן האריך רב נחמן והוסיף את הטעם לאיסור - "שמא יקדים קנה לוושט" - כדי להדגיש שבמקרה זה חל הגדר של "שכיח הויקא" (הנזק מצוי) ולכן אין מסיחין בשעת הסעודה, אפילו לא בדברי-תורה.

להלכה, כתב המגן-אברהם⁶ שאף בדברי-תורה אין

(1) תענית ה, ב. (2) שם. (3) סוטה כא, א. (4) פסחים ח, ב. (5) קהלת ח, ה. (6) אורח-חיים סימן קע ס"ק א. (7) כמו שכתב ה"ערוך השלחן" שם. (8) שם ס"ק א. (9) סנהדרין צט, א. (10) שלח טו, לא. (11) ראה לדוגמה להלן פ"ו משנה א. (12) ברכת "שים שלום" בתפילת שמונה-עשרה.

יהושע יג א-לג

יג א ויהושע זקן בא בימים ויאמר יהוה אליו אתה זקנתה באת בימים והארץ נשארה הרבה מאד לרשתה: ב זאת הארץ הנשארת כל-גלילות הפלשתים וכל-הגשוירי: ג מן-השיחור אשר ו על-פני מצרים ועד גבול עקרון צפונה לכנעני תחשב חמשת ו סרני פלשתים העזתי והאשדודי האשקלני הגתי והעקרוני והעונים: ד מתימן כל-ארץ הכנעני ומערה אשר לצידונים עד-אפקה עד גבול האמרי: ה והארץ הגבלי וכל-הלבנון מזרח השמש מבעל גד תחת הר-חרמון עד לבוא חמת: ו כל-ישבי ההר מן-הלבנון עד-משרפת מים כל-צידונים אנכי אורישם מפני בני ישראל רק הפלה לישראל בנחלה כאשר צויתיו: ז ועתה חלק את-הארץ הזאת

רש"י

החשובים חמשה היו, שהעונים אינו מונה מן הסרנים החשובים. ועוד יש לפרש, חמשת סרני פלשתים: העזתי, והאשדודי, האשקלוני, הגתי והעקרוני, הם חמשה, ועוד נשאר לכבוש ארץ העונים שאינם מן הפלשתים: (ד) מתימן כל ארץ הכנעני. פסוק ראשון מנה מצד הדרומי מן המזרח למערב, וזה מונה את רוחב אותו המקצוע הנותר לכבוש, כמה הוא מן הדרום לצפון: מתימן כל ארץ הכנעני. מתימן זו מערה לצידונים, עד אפקה עד האמורי: (ה) והארץ הגבלי וכל הלבנון מזרח השמש. ובמצר מזרחי נשאר לכבוש במקצוע הצפון כל הלבנון, מבעל גד עד סוף המצר, וברוחב מן המזרח למערב עד לבוא חמת, זהו כל מצר הצפוני שלבוא חמת במקצוע צפונית מערבית באלה מסעי (במדבר לד ח): (ו) אנכי אורישם. אחרי מותך: הפלה לישראל בנחלה. ויכבוש לאחר זמן כל שבט ושבט מה

(א) והארץ נשארה הרבה מאד. ממה שאמרתי לאברהם, נשארה לרשתה שלא נכבשה: (ב) גלילות. מרקא"ש בלע"ז: (ג) מן השיחור. הוא נילוס, הוא נחל מצרים, הוא סמוך לתחום מקצוע דרומית מערבית של ארץ ישראל, כמו שאמר באלה מסעי (במדבר לד ה), ולמדנו כאן שלא כבש יהושע בחייו כל מצר הדרומי אלא ממדבר צין, הוא ההר החלק העולה שעירה, עד הנילוס, הוא תחום עזה האמור למעלה מקדש ברנע עד עזה: ועד גבול עקרון צפונה. העקרוני יושב על הים, ומתפשט לצד הצפון יותר מן האחרים: לכנעני תחשב. מארץ הכנעני שנתתי לאברהם הוא: חמשת סרני פלשתים וגו'. היא סוף גמר המצר עד הים הגדול שבמערב: העזתי והאשדודי האשקלוני וגו'. ששה סרנים הוא מונה, ומתחלתן קראן חמשת, אמר ר' יונתן (חולין ס ב), אידונריקי שלהם חמשה,

מצודת דוד

(א) זקן בא בימים. זקן יאמר לשון בני אדם המוחש, הנראה באדם מלוכך השער והקמטת הפנים, ולפעמים מקדים לבוא בלא עת, ולזה פירש ואמר בא בימים, כאומר הנה בא בזמנו לפי הימים: הרבה מאד. ולא תוכל לכבוש הכל בחיך: (ג) לכנעני תחשב. והלא ארץ הכנעני נתתי לישראל: והעונים. המה לא מפלשתים: (ו) אנכי אורישם. אחרי מותך אני אגרשם לפניהם: הפילה. הטל הגורל ביניהם על מה שכבר כבשו ועל מה שלא כבשו עדיין, וכל שבט יכבוש את חלקו: כאשר צויתיו. כמו שכתוב (דברים ג כח) וצו את יהושע וכו' הוא ינחיל: (ז) ועתה חלק. רצה לומר, בתחלה חלק הארץ לתשעה חלקים ומחצה כמנין השבטים הנוחלים, ואחר זה הטל הגורל לדעת איזה חלק למי:

בְּנַחֲלָה לְתַשְׁעַת הַשָּׁבָטִים וְחֻצֵי הַמְּנַשֶּׁה: ח עֲמֹ הָרְאוּבֵנִי וְהַגָּדִי לִקְחוּ
נַחֲלָתָם אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם מֹשֶׁה בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה בְּאֲשֶׁר נָתַן לָהֶם מֹשֶׁה
עֶבֶד יְהוָה: ט מַעְרוֹעֵר אֲשֶׁר עַל־שְׁפַת־נַחַל אֲרָנוֹן וְהָעִיר אֲשֶׁר בְּתוֹךְ־הַנַּחֲלָה
וְכָל־הַמִּישֹׁר מִיַּדְבָּא עַד־דִּיבּוֹן: י וְכָל עָרֵי סִיחּוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר מֶלֶךְ
בְּחֻשָּׁבֹן עַד־גְּבוּל בְּנֵי־עַמּוֹן: יא וְהַגְּלָעַד וְגְבוּל הַגְּשׁוּרִי וְהַמַּעֲכָתִי וְכָל הַר
חֶרְמוֹן וְכָל־הַבָּשָׁן עַד־סֶלְכָה: יב כָּל־מַמְלָכוֹת עֹג' בַּבָּשָׁן אֲשֶׁר־מֶלֶךְ
בְּעִשְׁתָּרוֹת וּבְאֶדְרָעִי הוּא נִשְׂאָר מֵיְתֵר הָרִפְאִים וַיָּבֶם מֹשֶׁה וַיִּרְשָׁם: יג וְלֹא
הוֹרִישׁוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַגְּשׁוּרִי וְאֶת־הַמַּעֲכָתִי וַיֵּשֶׁב גְּשׁוּר וּמַעֲכָת בְּקֶרֶב
יִשְׂרָאֵל עַד הַיּוֹם הַזֶּה: יד רַק לְשֵׁבֶט הַלֵּוִי לֹא נָתַן נַחֲלָה אֲשֵׁי יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל הוּא נַחֲלָתוֹ בְּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לוֹ: טו וַיִּתֵּן מֹשֶׁה לְמַטֵּה בְנֵי־רְאוּבֵן
לְמִשְׁפַּחוֹתָם: טז וַיְהִי לָהֶם הַגְּבוּל מַעְרוֹעֵר אֲשֶׁר עַל־שְׁפַת־נַחַל אֲרָנוֹן וְהָעִיר
אֲשֶׁר בְּתוֹךְ־הַנַּחֲלָה וְכָל־הַמִּישֹׁר עַל־מִידְבָּא: יז חֻשָּׁבֹן וְכָל־עָרֶיהָ אֲשֶׁר בְּמִישֹׁר
דִּיבּוֹן וּבְמֹת פְּעֹל וּבֵית בָּעַל מְעֹן: יח וַיִּהְיֶה וּקְדָמָת וּמַפְעֵת: יט וְקִרְיָתִים
וְשִׁבְמָה וְצָרַת הַשָּׁחַר בְּהַר הָעֵמֶק: כ וּבֵית פֶּעֹר וְאֲשֵׁדוֹת הַפְּסִגָּה וּבֵית
הַיִּשְׁמֹת: כא וְכָל עָרֵי הַמִּישֹׁר וְכָל־מַמְלָכוֹת סִיחּוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר מֶלֶךְ
בְּחֻשָּׁבֹן אֲשֶׁר הִכָּה מֹשֶׁה אֹתוֹ: כב וְאֶת־נְשֵׁי־מֶלֶךְ אֶת־אֹנִי וְאֶת־לֶקֶם וְאֶת־צֹר
וְאֶת־חֹר וְאֶת־רִבְעָה נְסִיכֵי סִיחּוֹן יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ: כג וְאֶת־בָּלָעַם בֶּן־בְּעֹר הַקּוֹסֵם
הָרָגוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּחֶרֶב אֶל־חֲלָלֵיהֶם: כד וַיְהִי גְבוּל בְּנֵי רְאוּבֵן הַיַּרְדֵּן וְגְבוּל

רש"י

שנפל בגורלו: (ח) עמו הראובני והגדי. עם חצי הראשון של מנשה, הראובני והגדי לקחו נחלתם: (ט) מערוער אשר על שפת וגו'. מונה והולך כל ארץ עבר הירדן, ואחר כך מפרש גבול כל שבט ושבט ויתן משה למטה

מצודת דוד

(ח) עמו. רצה לומר לפי שעם חצי השני משבט מנשה לקחו הראובני והגדי חלק נחלתם (ועם שלא הוזכר למעלה החצי השני משבט מנשה, עם כל זה אמר 'עמו' הואיל והזכיר חצי האחד): כאשר נתן להם משה. מוסב על לקחו נחלתם, ורצה לומר, מאז, כאשר נתן להם משה. הנחלה. ההיא לקחו אותה ונתרצו בה, ואם כן, הדבר קיים ואין לתת להם עוד בהעבר הזה: (יד) אשי ה'. קדשי המזבח הניתן לאחר שקרבו מתיריו על האש: לו. למשה: (טו) למשפחותם. רצה לומר, לא נתן משה להם ביחד, לשהם עצמם יחלקו ביניהם, רק הוא בעצמו חלק לכל משפחה חלקה: (יט) בהר העמק. בההר שעמד בתוך העמק: (כא) יושבי הארץ. מתושבי ארץ סיחון: (כב) אל חלליהם. עם שאר החללים ודומה להם, ולא היה יכול להציל עצמו בקסמיו: (כג) וגבול. רצה לומר, גם גבול הירדן, והם הערים הסמוכים לירדן, גם המה לגבול ראובן יחשבו: למשפחותם. הנחלק לכל משפחה חלק לבד:

זאת נחלת בני־ראובן למשפחותם הערים וחצריהן: פ כד ויתן משה למשה־גֵּד לבני־גֵּד למשפחותם: כה ויהי להם הגבול יעזר וכל־ערי הגלעד וחצי ארץ בני עמון עד־ערוער אשר על־פני רבה: כו ומחשבון עד־רמת המצפה ובטנים וממחנים עד־גבול לדבר: כז ובעמק בית הרם ובית נמרה וספות וצפון יתר ממלכות סיחון מלך חשבון הירדן וגבל עד־קצה ים־כנרת עבר הירדן מזרח: כח זאת נחלת בני־גֵּד למשפחותם הערים וחצריהם: כט ויתן משה לחצי שבט מנשה ויהי לחצי מטה בני־מנשה למשפחותם: ל ויהי גבולם ממחנים כל־הבשן כל־ממלכות א עוג מלך־הבשן וכל־חות יאיר אשר בבשן ששים עיר: לא וחצי הגלעד ועשתרות ואדרעי ערי ממלכות עוג בבשן לבני מכיר בן־מנשה לחצי בני־מכיר למשפחותם: לב אלה אשר־נחל משה בערבות מואב מעבר לירדן יריחו מזרח: לג ולשבט הלוי לא־נתן משה נחלה יהוה אלהי ישראל הוא נחלתם כאשר דבר להם:

רש"י

(כה) וחצי ארץ בני עמון. חצי מה על שפתו: (כח) הערים וחצריהם. הערים שכבשו מארץ בני עמון ומסיחון: המוקפות חומה: וחצריהם. ערי הפרזי בלא (כז) הירדן וגבל. ירדנא ותחומיה, הערים

מצודת דוד

(לא) לבני מכיר. חצי הגלעד וכו' נתן לבני מכיר, לא לכולם, כי אם לחצי בני מכיר: (לב) אלה אשר נחל. אלה השבטים אשר הנחילם משה: (לג) ה' אלהי וכו'. רצה לומר מותר אשי ה' הוא נחלתם:

דברי הימים א יא יט־מז

יט ויאמר חלילה לי מאלהי מעשות זאת הדם האנשים האלה אשתה בנפשותם כי בנפשותם הביאום ולא אבא לשותתם אלה עשו שלשת הגבורים: כ ואבשי אחי־יואב הוא היה ראש השלשה והוא עורר

רש"י

(יט) כי בנפשותם הביאום. שמסרו עצמם להריגה על המים: (כ) ואבשי אחי יואב הוא היה ראש השלושה. לאותם שלשה שבקעו במחנה פלשתים ושאו המים ומה שאינו מזכיר את יואב עם הגבורים לפי שאין כבודו למנותו עם אלו כי הוא היה שר צבא ראש לכולם: ולו שם בשלשה. אותו השם היה לו שגבורתו היתה כנגד כל גבורות כולם וטעות

מצודת דוד

(יט) ויאמר. נתן טעם על שלא שתה מהם ואמר חלילה וכו' ר"ל חולין הוא לי לשתותם מחמת יראת ה': הדם וכו'. וכי אשתה דם האנשים אשר הלכו בסכנת נפשותם כי הלא בסכנת נפשותם הביאום א"כ המים לדם יחשב: (כ) ראש השלשה. הוא היה הראש מהשלשה שבקעו המחנה להביא המים: והוא עורר וכו'. על וכו'. ר"ל על ההריגה בסמוך לה הוא עורר את חניתו להלחם עמהם כאלו עתה התחיל להלחם: ולו שם בשלושה. ר"ל שהיה מפורסם לגבור בין

אֶת־חֲנִיתוֹ עַל־שֵׁלֶשׁ מֵאוֹת חֶלֶל וְלֹא (וְלוֹ קרי) שָׁם בְּשִׁלּוּשָׁה: כֹּא מִן־הַשְּׁלֹשָׁה בְּשָׁנִים נִכְבַּד וַיְהִי לָהֶם לְשָׁר וְעַד־הַשְּׁלֹשָׁה לֹא בָּא: כִּב בְּנִיָּה בֶן־יְהוֹיָדָע בֶּן־אִישׁ־חֵיל רַב־פְּעָלִים מִן־קִבְצָאֵל הוּא הִכָּה אֶת שָׁנִי אֲרִיאֵל מוֹאֵב וְהוּא יָרַד וְהִכָּה אֶת־הָאֲרִי בְּתוֹךְ הַבּוֹר בְּיוֹם הַשִּׁלְג: כג וְהוּא הִכָּה אֶת־הָאִישׁ הַמִּצְרִי אִישׁ מִדָּה | חֲמִשׁ בָּאֵמָה וּבִיד הַמִּצְרִי חֲנִית כַּמְנֹר אֲרָגִים וַיֵּרַד אֵלָיו בְּשֹׁבֵט וַיַּגֵּל אֶת־הַחֲנִית מִיַּד הַמִּצְרִי וַיַּהַרְגֵהוּ בַּחֲנִיתוֹ: כד אֵלָּה עָשָׂה בְּנֵיהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע וְלוֹ שָׁם בְּשִׁלּוּשָׁה הַגִּבּוֹרִים: כה מִן־הַשְּׁלֹשִׁים הָנוּ נִכְבַּד הוּא וְאֶל־הַשְּׁלֹשָׁה לֹא־בָּא וַיְשִׁימֵהוּ דָּוִד עַל־מִשְׁמַעְתּוֹ: כו וַגִּבּוֹרֵי הַחֵילִים עָשָׂהֶם אֶחָי יוֹאָב אֶלְחָנָן בֶּן־דָּוִד מִבֵּית לָחֶם: כז שְׁמוֹת הַהֲרֹרִי חֲלָץ הַפְּלוֹנִי: כח עִירָא בֶן־עֲקָשׁ הַתְּקוּעִי אֲבִיעֶזֶר הָעֲנָתוֹתִי: כט סִבְכִּי הַחֲשָׁתִי

רש"י

מסוכן יותר מיום השלג כשבא אדם נגדו זורק השלג ברגלו בין עיני האדם עד שלא יכול לראות והורגו ואני שמעתי כך על זאת: (כג) איש מדה. שאר בני אדם אין צריך למדוד כי אם מאומד יכול לידע ודוגמא אשר ראינו בתוכה אנשי מדות (במדבר יג): כמנור אורגים. עץ שכורכים עליו הבגד: (כה) מן השלושים הנו נכבד הוא ואל השלשה. לכלל גבורת השלשה לא בא לאותן ג' שמזכיר למעלה ולכן כתיב לא באלף: על משמעתו. ל' מנוי וכן ובני עמון משמעתם (ישעיה י"א): (כו) וגבורי החילים. אך לא כאותן של מעלה:

מצודת ציון

(כג) כמנור אורגים. הוא העץ העגול אשר האורג כורך עליו השתי ובמשנה נקרא כובד (שבת ק"א): בשבט. בשרביט:

שלשה שואבי המים בהשנים שהיו עמו היה הוא הנכבד מהם ולזה היה להם לשר: ועד השלשה. אבל לא בא למעלת השלשה הראשונים: (כב) רב פעלים. פעל הרבה גבורות: שני אריאל מואב. ת"י תריץ רברבי מואב וע"ש גבורתו קראם אריאל שהיא מלה מורכבת מן ארי ומן אל שהוא ענין חוזק כמו ביד אל גוים (יחזקאל ל"א): בתוך הבור. עם כי המקום דחוק להתחזק בו: ביום השלג. עם היות כי טבע הארי להתחזק בו ביותר בזמן הקור ומטבע האדם להמנע ממנו הפעולות החיוניות בתגבורת הקור ע"כ התגבר עליו והכהו נפש: (כג) איש מדה. רצה לומר בעל מדה גדולה וכן אנשי מדות (במדבר י"ג): כמנור אורגים. בית יד החנית היתה כמנור אורגים: (כד) אלה. הפועלים ההם: ולו שם. ר"ל שהיה מפורסם לגבור בין שלשה הגבורים שואבי המים שהיו ראשי השלשים ור"ל שעם כל גבורתם החשיבו גם אותו לגבור אבל שלשה הגבורים הראשונים לא החשיבו אותו למאומה לגודל הגבורה אשר היה בהם: (כה) מן השלשים. האמורים בש"ב ונזכרים הם למטה: הנו נכבד הוא. הנו הוא היה נכבד מהם ולזה לא חשבוהו עמם אבל לא בא למעלת שלשה שואבי המים ראשי השלשים ולזה לא חשבוהו גם עמם: על משמעתו. להיות עמו לשמוע ולעשות כל אשר יצוה: (כו) וגבורי החילים. ואלה הם שאר גבורי החילים עשהאל וכו' ובש"ב לא

הוא: (כא) מן השלושה בשנים. הוא נכבד ולא כאותן שלשה כנגד השנים היתה גבורתו ולכלל גבורת השלשה לא בא (וזהו) ועד השלשה לא בא: (כב) בן איש חיל. דוגמא בן בליעל ובשמואל (ב' כ"ג) כתיב בן איש חי כי כן מנהג בני האדם כשרואים אדם זריו אומרים זה כולו חי: אריאל. גבורים בעלי כח ארי גבור וגם אל לשון אילי הארץ (יחזקאל י"ז): רב פעלים. פעולות של גבורות הרבה עשה: והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור ביום השלג. ולא חשש מן הצינה והקור, ויש אומרים ביום השלג כל השנה כולה אין הארי

מצודת דוד

שלשת הגבורים הראשונים והם ישבעם ואלעזר ושמה הנזכר בש"ב ור"ל גם הם עם כל גבורתם החשיבו גם את אבשי לגבור: (כא) מן השלשה בשנים. ר"ל מבין

שלשה שואבי המים בהשנים שהיו עמו היה הוא הנכבד מהם ולזה היה להם לשר: ועד השלשה. אבל לא בא למעלת השלשה הראשונים: (כב) רב פעלים. פעל הרבה גבורות: שני אריאל מואב. ת"י תריץ רברבי מואב וע"ש גבורתו קראם אריאל שהיא מלה מורכבת מן ארי ומן אל שהוא ענין חוזק כמו ביד אל גוים (יחזקאל ל"א): בתוך הבור. עם כי המקום דחוק להתחזק בו: ביום השלג. עם היות כי טבע הארי להתחזק בו ביותר בזמן הקור ומטבע האדם להמנע ממנו הפעולות החיוניות בתגבורת הקור ע"כ התגבר עליו והכהו נפש: (כג) איש מדה. רצה לומר בעל מדה גדולה וכן אנשי מדות (במדבר י"ג): כמנור אורגים. בית יד החנית היתה כמנור אורגים: (כד) אלה. הפועלים ההם: ולו שם. ר"ל שהיה מפורסם לגבור בין שלשה הגבורים שואבי המים שהיו ראשי השלשים ור"ל שעם כל גבורתם החשיבו גם אותו לגבור אבל שלשה הגבורים הראשונים לא החשיבו אותו למאומה לגודל הגבורה אשר היה בהם: (כה) מן השלשים. האמורים בש"ב ונזכרים הם למטה: הנו נכבד הוא. הנו הוא היה נכבד מהם ולזה לא חשבוהו עמם אבל לא בא למעלת שלשה שואבי המים ראשי השלשים ולזה לא חשבוהו גם עמם: על משמעתו. להיות עמו לשמוע ולעשות כל אשר יצוה: (כו) וגבורי החילים. ואלה הם שאר גבורי החילים עשהאל וכו' ובש"ב לא

עִלְיָ הָאֲחוּחִי: ל מִהָרִי הַנִּטְפָּתִי חֵלֶד בֶּן־בְּעֵנָה הַנְּטוּפָתִי: לֹא אִתִּי בֶן־רִיבִי
 מִגִּבְעַת בְּנֵי בְנִימָן בְּנֵיהַּ הַפְּרָעֲתָנִי: לֹב חוּרִי מִנְּחָלִי גָּעַשׁ אֲבִיאל הָעֶרְבָתִי:
 לֹג עֲזֻמֹּת הַבַּחֲרוּמִי אֲלִיחָפָא הַשְּׁעֶלְכָנִי: לֹד בְּנֵי הָשֵׁם הַגְּזוּזִי וְיִנָּתָן בֶּן־שָׁגָה
 הַהֲרָרִי: לֹה אֲחִיאָם בֶּן־שָׁכָר הַהֲרָרִי אֲלִיפֶל בֶּן־אֹר: לו חֶפֶר הַמִּכְרָתִי אַחִיהַּ
 הַפְּלָגִי: לו חֶצְרוֹ הַכְּרָמִלִי נַעֲרִי בֶן־אֲזִבִּי: לֹח יואל אֲחִי נָתָן מִבְּחָר בֶּן־הַגָּרִי:
 לט צֶלֶק הָעֲמוֹנִי נַחֲרִי הַיְּרֵתִי נִשָּׂא כָּלִי יואב בֶּן־צְרוּיָה: מ עִירָא הִיתְרִי גָּרֵב
 הִיתְרִי: מא אֹרִיָה הַחֲתִי זָכָר בֶּן־אֲחִלִּי: מב עֲדִינָא בֶן־שִׁיזָא הָרְאוּבִנִי רֹאשׁ
 לָרְאוּבֵנִי וְעָלְיוֹ שְׁלֹשִׁים: מג חֲנָן בֶּן־מַעֲכָה וְיוֹשֶׁפֶט הַמִּתְנִי: מד עֲזִיָּא
 הָעֲשִׂתְרִתִי שָׁמַע וְיַעֲזָאֵל (וְיַעֲזָאֵל קרי) בְּנֵי חוּתָם הָעֶרְעָרִי: מה יִדְעָאֵל בֶּן־שִׁמְרִי
 וְיוֹחָא אֲחִיו הַתִּיצִי: מו אֲלִיאל הַמַּחֲוִים וְיִרְיָבִי וְיוֹשֻׁיָה בְּנֵי אֶלְנָעָם וְיִתְנָה
 הַמּוֹאָבִי: מז אֲלִיאל וְעוֹזָר וְיַעֲשִׂיאל הַמַּצְבִּיָּה:

מצודת דוד

חשב כ"א החשובים שבהם הנזכרים כאן ראשונים עד אוריה החתי אולם קצתם קראם בשם האחר שהיה להם:
 (לט) נושא כלי יואב. חוזר הוא על נכרי שהוא היה נושא כלי תשמישי יואב: (מב) ועליו. ר"ל הסמוכים עליו
 ונמשכים אחריו:

אגרת קודש

ב"ה, כ"א סיון, תשי"ח
 ברוקלין.

הרה"ח אי"א נוי"נ מלאכתו מלאכת שמים

מו"ה שמואל אלעזר שי

שלום וברכה!

במענה למכתבו מעש"ק ערב זמן מתן תורתנו, בו כותב ראשי פרקים ממלאכתו מלאכת שמים
 בתוככי תלמידי מכינת תורת אמת.

ויהי רצון אשר יוסיף אומץ וכח בזה, ולא רק כחות הגלויים ולא רק כחות הנעלמים אלא עד לכחות
 היוליים עצמיים, שהרי ענין ותכלית מתן התורה וקבלת התורה הוא באופן שהי' אורייתא וקוב"ה כולא
 חד וכמעלת התורה על המצות, שענינה (א) התגלות (ב) העצמות ומהות [שבזה הוא ג"כ מעלת החכמה
 דאורייתא מחכמה נפקת על הכתר ענין המצות, שאמרתי ונעשה רצוני], כמבואר באריכות במאמר דחה"ש
 שנה זו, ועד"ז ה"ה בכל יום וכלשון נותן התורה לשון הוה, ובפרט שזכות הרבים מסייעתו וכמאמר חז"ל
 ומתלמידי יותר מכולם.

ברכה לבשו"ט בכל האמור.

היחיד ובין ברשות הרבים ספיקו טמא, לכן איצטריך למיגמר מסומה שרק ברשות היחיד ספיקו טמא.

ואי הוה ילפינן רק מסומה בלבד, הוה אמינא עד דאיבא דעת נונע ומניע, שרק כאשר גם המטמא וגם הנטמא יש בהם דעת לישראל הוי ספיקו טמא, וכמו סוטה שגם לה וגם לבועל המטמא יש דעת לישראל.

לכן צריכא דרב גידל אמר רב ללמדנו, שדי אם הנטמא בלבד יש בו דעת לישראל ואין צורך שיהא גם במטמא דעת לישראל.

שנינו במשנה: בו כיום דרש רבי עקיבא "וכל בלי חרש", מי יגלה עפר מעיניך רבן יוחנן בן זכאי שהיית אומר עתיד דור אחר לטהר כבר שלישי שאין לו מקרא מן התורה שהוא טמא.

והיונן בה: ומאחר דאין לו מקרא מן התורה למה הוא טמא? כי משמע שהדור האחר עתיד לטהרו, אבל רבן יוחנן בן זכאי עצמו סבור שהשלישי טמא בתרומה.

ומשנינן: אמר רב יהודה אמר רב: אמנם מן התורה אין לו טומאה, אבל מדין קל וחומר יש לו טומאה.

ומה טבול יום, אדם או כלים טמאים שטבלו ועדיין לא שקעה החמה עליהם, שמותר בחולין, שאינו מטמא את החולין, ובכל זאת פוסל הוא בתרומה ע"י נגיעתו בה.

כבר שני, שפסול בחולין, אינו דין שיעשה את כל הנוגע בו לשלישי לטומאה בתרומה, ויפסלנו.

ומקשינן: איבא למיפרך על הקל וחומר: מה לטבול יום, דין הוא שיפסול את התרומה שכן בהיותו טמא הוא היה אב הטומאה, כגון שהיה טמא מת או זב או מצורע, מה שאין כן שני לטומאה, מעולם לא היה אב הטומאה?

ומשנינן: תיתי, נלמד הקל וחומר

הצורך לאסורה לכהן הוא רק אם תתאלמן מבעלה.

ומקשינן: ורבי עקיבא, למה לו מקרא רביעי לרבות כהונה? הרי אפשר ללמודו בקל וחומר מתרומה?

ומשנינן: "דומיא דבעל ובוועל" לית ליה. שכל מקרא נדרש בפני עצמו, ואינו צריך להיות דומה למקראות האחרים, ואילו היו רק שלשה מקראות, היה דורש מהשלישי את איסור הכהונה, שהוא יותר חמור, ולכן צריך מקרא רביעי לתרומה.

ואי נמי, אית ליה לרבי עקיבא "דומיא דבעל ובוועל", והמקרא השלישי אכן נדרש לענין תרומה. מכל מקום כתבה התורה וי"ו יתירה לכהונה, על אף שאפשר ללמודו מקל וחומר, היות ומילתא דאתיא בקל וחומר, טרח וכתב לה קרא!

אמר רב גידל אמר רב: דבר שיש בו דעת לישראל ואין בו דעת לישראל, כלומר הכלל הזה שאנו אומרים שרק דבר שיש בו דעת לישראל ספיקו טמא, לא מסומה הוא נלמד, אלא מהאי קרא נפקא: דכתיב "והבשר אשר יגע בכל טמא, לא יאכל".

ויש לנו לדייק כי רק בשר שהוא ודאי טמא הוא דלא יאכל, הא בשר שהוא ספק טמא וספק טהור, יאכל.

אימא סיפא דקרא "והבשר, כל טהור יאכל בשר". ומשמע שרק ודאי טהור הוא דיאכל בשר.

הא איש אשר הוא ספק טמא וספק טהור, לא יאכל!

אלא לאו, שמע מינה: כאן, שהספק הוא באדם שיש בו דעת לישראל אם הוא נטמא או לא, הדין הוא שספיקו טמא.

כאן, שהספק הוא בבשר שאין בו דעת לישראל, הדין הוא שספיקו טהור.

ואיצטריך דרב גידל אמר רב, ואיצטריך למיגמר מסומה את גדרי הספיקות בטומאה. דאי מדרב בלבד, הוה אמינא בין ברשות

שהרי הסוטה שנסתרה עשה בה הכתוב ספק זונה כוונה, שנאסרת על בעלה כאילו זינתה בודאי, וכיון שהיא בחזקת זונה, ממילא אסורה לכהן דכתיב "אשה זונה לא יקחו"?

אי הכי, תרומה נמי לא תיבעי קרא לאסורה באכילת תרומה, שהרי עשה בה ספק זונה כוונה וזונה אסורה בתרומה?

ומתרצינן: אלא, לרבי עקיבא, ארבעה קראי כתיבי. שני "נטמאה", ואחד "ונטמאה" עם וי"ו, ורבי עקיבא דורש וי"ו יתירה, וביחד הם ארבעה.

חד לבעל, וחד לבועל, וחד לכהונה, וחד לתרומה.

ורבי ישמעאל סבר תלתא קראי בלבד כתיבי, שהוא אינו דורש וי"ו יתירה:

חד לבעל, וחד לבועל, וחד לתרומה. ואילו לאיסורה לכהונה אתיא בקל וחומר מתרומה.

והיונן בה: ורבי ישמעאל, ממאי דאיצטריך קרא לתרומה? מנן לו שהפסוק השלישי בא לענין תרומה ואילו כהונה אתיא בקל וחומר ונמצא שכולם בכלל האיסור?

דלמא כי איצטריך קרא, לכהונה. שהרי בפסוק לא כתוב בפירוש תרומה, ומסתבר יותר שהפסוק השלישי בא לדרוש כהונה, שהוא יותר חמור מתרומה, ואילו תרומה שריא, מותרת היא באכילתה?

ומשנינן: אמר לך רבי ישמעאל: מסכתבא שהמקרא השלישי הוא דומיא כעין שני המקראות האחרים, שלמדנו מהם איסור דבעל ובוועל, מה בעל ובוועל נאסרים מחיים של הבעל, שהאיסור על הבעל יתכן גם בחיי הבעל כגון לאחר גירושין, אף איסור תרומה נמי שייך מחיים של הבעל.

לאפוקי איסורה לכהונה, דאינו אלא לאחר מיתה. כי בחיי הבעל אין צורך לאסורה לכהן שהרי אם יגרשנה בעלה, הרי היא אסורה ממילא לכהן מצד גרושה, וכל

שבן עשה בה ספק זונה כזונה. תימה אמאי לא אמר כיון דעמאה הכתוב מספק מהיכא תיתי דמותרת בתרומה ולכאורה ויש לומר לא לאו קראי איכא למימר דלא עמאה אלא לענין בעלה דאיכא ספק חייבי מיתות בית דין על ידו אבל לענין תרומה וכוונה הוא אמאי אוקי איתתא אחזקה אבל בירושלמי דפרק קמא דמנחות קושא

זו דריש חד מהני לתלחא קראי ליבס והכי איתא הסם חני ר' מאיר אומר שלש עומאות אמורות בפרישה אחד לבשל ואחד לבועל ואחד לתרומה מנינו אשה שהיא אסורה לביתה ומותרת לאכול בתרומה למה לא אילו בת כהן שנישאת לישראל ונאנסה שמה אינה מותרת לביתה ואסורה לאכול בתרומה לא מנינו אשה שהיא אסורה לביתה ומותרת לאכול בתרומה אמר ר' אבין הכין איתאמרת אחת לבשל ואחת לבועל ואחת ליבס אמר ר' יוסי מתינתא אמרה כן ואם מת חוללת ולא מתייבמת: **חד** לתרומה וחד לכהונה. אין להקשות וכי ספק חמור מן ודאי דאילו ודאי זינתה מותרת בתרומה ולכהונה דהא כפ' אלמנה ביבמות (דף סח.) מרבינן מובת כהן כי תהיה ואיש זר כיון שנבעלה לפסול לה שזר אגלה פסלה ומרבינן גר עמוני ומאזני וכו' וקא פריך הסם אימא חייבי כריתות נמי פירוש אינהו נמי הו ככלל נבעלה לפסול לה ומאי שנה דלא חני לכו לעיל ומשני כי תהיה כתיב דוקא בני הויה לאפוקי חייבי כריתות דלא בני הויה יננהו אלמא דחייבי כריתות לא מפסלי בדיאתן ואשת איש אידי נמי מחייבי כריתות ואם כן מספקא אמאי מופסלי ורש"י שישב שם אותה הגירסא וזה לשון אימר נבעלה לפסול לה חייבי כריתות אבל חייבי לאוין כיון דתפסי לכו בה קידושין לא פסלי לה וכתיב ונתין ומנזר דפסלי מנזן הכך דאית בכו הויה מהלפקה להך ביאה בלשון הויה שמת מניה בהך דתפסי בה קדושין משתעי קרא ואפ"ה פסלי ולאפוקי חייבי כריתות לא גרסינן אי הכי כתיב ועבד וכו' והוא הדין דהוה מני למימר חייבי כריתות לא מפסלי אלא משום דאיידי בכו לעיל דקתני כתיב ועבד כוכבים וכו' ומתניתין תנן העבד פוסל משום ביאה ומשני פסלי מדרבי יוחנן כו' ואית דמפרשי ואימא נבעלה לפסול לה חייבי כריתות נמי וכו' וקשיא לי בגוה

טובא דחא דתנן דפרק ארבעה אחין (שם דף לג:) אם היו כהנות נפסלו מן התרומה בבעילת אשת איש ועוד קל וחומר חייבי לאוין פסלי חייבי כריתות לא פסלי ועוד הא אמר בעשרה יוחסין (קדושין דף עז:) כהן הבא על אחותו זונה משוי לה וכיון דזונה משוי לה בעילתה פוסלתה דתניא לוי שנסבת או שנבעלה בעילת זנות נותנת לה מעשר ואוכלת לוייה אין אבל תרומה לכהנת לא:

אי הכי לתרומה נמי לא תיבעי קרא. ונילף מההוא טעמא גופיה שהרי עשה הכתוב בסוטה ספק זונה כזונה ובתרומה הא ידעינן דזונה אסורה דכתיב (ויקרא כג) כי תהיה לאיש זר כי תבעל לזר אצלה היא בתרומה הקדשים לא תאכל ואין לך פסול גדול מזה כשהיא אשת איש ונבעלה לאחר ולר'

עקיבא מהאי קרא נפקא לן ביבמות ו' (סח.) כל הפסולים דפסלי והנך נמי דלא תפסי בהו קידושין דכיון דלר' עקיבא אין קידושין תופסין בשום פסול לא משמע ליה כי תהיה לשון הויה אלא כי תבעל: **אלא לרבי עקיבא ארבעה קראי בתיבי.** יתירי ב' נטמאה חד ונטמאה ורבי עקיבא דריש ור' הרי ארבעה: ובהונה **אתיא מקל וחומר.** ולא דריש ור' ופרכינן לר' ישמעאל כיון דלא דריש ור' ממאי דקרא לתרומה מדריש ובהונה אתיא בקל וחומר ואתו כוליהו דילמא קרא לכהונה אתא דכיון דלא כתיב תרומה בהדיא אנא אמנא תרומה לא אתרביא לאיסורא אלא כהונה הוא דאתרביא דחמירא מניה ותרומה שריא: **אמר לך מסתברא.** דקרא תרומה רבי דומיא דתרין נטמאה דרבי בתן בעל ובעל דמחיים דבעל קמייתסרא להו כגון אם יגרשנה אסורה לבעול הילכך מקרא שלשי נמי למדי דמיתסר ביה מחיים ודולבעל אתי ודחינו תרומה ולמעוטי כהונה שאין פסוק זה בא לאסורה אלא לאחר מיתה דמחיים הא אסירא וקיימא דהא מגרש לה והוא לא גרשה ואסורה לכהונה: ורבי **עקיבא.** דמצריך קרא לכהונה דומיא דבעל ובעל לית ליה ואי לא כתיב קרא יתירא לא הוה מרבינן אלא כהונה דחמירא דכל חד וחד קרא באנפי נפשיה הוא ולא אמרינן הא לא מרבי אלא דומיא דהנך: **ואי נמי אית ליה.** ומיתוקם קרא לתרומה אפילו הכי אתא ור' יתירא לכהונה ואע"ג דאיכא למילפה בקל וחומר טרח וכתב לה קרא: **אלא לאו שמע מינה.** הבשר אשר יגע דדבר שאין בו דעת לישראל הוא דבשר הוה נוגע הילכך ספקו טהור וכל טהור

יאכל בשר דאיידי בטומאת הגוף דיש בו דעת לישראל בההוא קאמר לך ספיקו טמא: **דעת נוגע ומניע.** במטמא ונטמא כי סוטה דיש בה דעת ויש דעת בבעול המטמאה קמשמע לן דרב גידל דנפקא מכל טהור הא ספק לא יאכל כיון דיש בו דעת בזה שנטמא אבל במטמא לא בעינן דעת: **ומאחר דאין לו.** מקרא מן התורה למה הוא טמא בתרומה לרבי יוחנן ופריך דקאמר עתיד

דור אחר לטהרו אבל הוא היה מטמא: **ומה טבול יום.** שלא העריב שמשו: **שמונה בחולין.** כדאמרין ביבמות בהערל (דף עז:) תלחא קראי כתיבי טבל ועלה מותר לחולין ולמעשר העריב שמשו אוכל בתרומה הביא בפרתו בטומאה שהיא בת קרבן מותר בקדשים: **כבר שני שפסול בחולין.** דכתיב (ויקרא יא) כל אשר בתוכו יטמא חולין ותרומה וקדשים במשמע דין הוא שיעשה שליש בתרומה וידו ליבא למימר דאם כן בטל ליה קל וחומר דהא שני בתרומה מקרא משמע כי חולין וקיימא לן (בבב"ק דף קס.) דהיבא דמיפרך קל וחומר לא אמרינן דיו: **שבן אב הטומאה.** כגון טמא מת או זב או מצורע שדון בטומאתן אבות:

מטבול

הואיל ואין חומר שבשניהם שוה: מנין לרביעי בקודש שהוא פסול. ולא אמרינן שחור הוא כבתרומה: מחוסר כפורים. בטומאות הצריכות קרבן כגון זב וזבה ויולדת ומצורע: שמותר בתרומה פסול בקודש. ביבמות ילפינן לה בפרק הערל (דף ע"ג) שלישי שפסול בתרומה. כדילפינן לעיל מטבול יום. דין הוא שיעשה רביעי בקודש. ולא תימא

דיו לבא מן הדין להיות כדון ונימא הכי שלישי שפסול בתרומה דיו הוא שיהא פסול לקודש דאם כן בטיל ליה האי קל וחומר דשלישי בקודש לא איצטריך דלא מיבעיא דכי היכי דבתרומה אייתיניה בקל וחומר מטבול יום הכי נמי אתי קודש בההוא קל וחומר אלא אפילו מן התורה למדנהו והיינו דקאמר למדנו שלישי לקודש מן התורה הילכך אי אמרינן דיו איפוך ליה ק"ו ב' כו' מי לא עסקינן. מי לא מצוין למישמע מינה דאפי' נגע בשני נמי קאמר לא יאכל דהא בכל טמא כתיב ושני איקרי טמא דכתיב כל אשר בתוכו יטמא והאי בבשר שלמים כתיב דקדש יטמא: טעם בריבי. טעמו של ר' יוסי שהוא חכם וגדול הדור אינו יודע מהו שלמד רביעי בקודש שהרי מקל וחומר זה תשובתו בצד: אוכל הבא מחמת טבול יום. שנגע בטבול יום והוא של קדש או של תרומה יוכיח שפסול בתרומה מן התורה כדפרישית לעיל דבכלים נמי כתיב הערב שמש לגבי תרומה ואינו אלא לנגיעה ואינו עושה רביעי בקודש לרבנן דפליגי עליה דאבא שאול ואמרו טבול יום פוסל בקודש ואינו מטמא לפסול את מי שיחוויר ויגע בו וקא סלקא דעתא דר' יוסי כרבנן סבירא ליה הילכך תשובתו בצדו דא"כ הכי נמי נדרש להאי ק"ו שיפסול אוכל הבא מחמת טבול יום את הקודש ומה מחוסר כפורים שמותר בתרומה פסול בקודש אוכל הנוגע בטבול יום שפסול בתרומה [אינו] דין הוא שיעשה רביעי בקודש: טבול יום תחילה לקודש. מעלה עשו בקודש להיות טבול יום אצלו כראשון לטומאה ויטמא שני' בקדש זה מזה שאוכל שנוגע בטבול יום נעשה שני ועושה את חבירו שלישי ושניהם קרוין

טמאין שמקלקלין את אחרים והשלישי פוסל את הרביעי להיות הוא עצמו פסול אבל לא יפסול את אחרים במגעו: רבי מאיר אומר מטמא אחר ופוסל אחר. הרי הוא כשאר שני שפוסל את התרומה הנוגע בו פוסל את הקודש כך טבול יום הפוסל את התרומה הנוגע בו טמא לקודש ולפסול עוד אחר: כך פוסל כו'. ואין הנוגע בטבול יום פוסל את הקודש אלא הוא עצמו פסול: מטמא דרבי יוסי כרבנן סבירא ליה. דתהוי תשובה בצדו דילמא כאבא שאול סבירא ליה והוא הדין דהוה מצי רב פפא למימר דילמא כר' מאיר סבירא ליה ואין כאן עוד תשובה דהא עביד רביעי אלא רבותא נקט כלומר מאן לימא לן דלא מחמיר כאבא שאול דילמא כוותיה סבירא ליה דאובל הבא מחמת טבול יום אם של קודש הוא מטמא אחד ופוסל אחד דההוא דנגע ביה פסיל ליה דאורייתא ואפילו הוי קמא תרומה פסול לקודש מקל וחומר ממחוסר כפורים כדדרש רבי יוסי לעיל ודרש ליה נמי הבא ומה מחוסר כפורים שמותר בתרומה פסול לקודש אוכל תרומה הבא מחמת טבול יום שפסול בתרומה אינו דין הוא שיעשה רביעי בקדש דהיכא דהוה ליה קודש עבוד רבנן מעלה שטימא אחד ויפסול אחד: דאי סלקא דעתך כבאבא שאול סבירא ליה. ליה [ומקל וחומר דמחוסר כפורים פסיל לקמא וממעלה דרבנן מטמא ליה כיון דמדאורייתא פסיל ליה לההוא דנגע ביה ליתיה לרביעי בקודש מאוכל הבא מחמת טבול יום: ומה אוכל הבא מחמת טבול יום דמטבול יום. שבא מכחו שרי בחולין עושה רביעי בקודש כלומר פוסל את הקודש מקל וחומר ממחוסר כפורים: שלישי

מטבול יום דשרץ. אדם שנגע בשרץ ראשון לטומאה הוא ולא אב הטומאה וכי טבל הותר לחולין ואסור לתרומה ואפי' לנגיעה דכתיב נמי הערב שמש בכלים במים יובא וטמא עד הערב וטהר (ויקרא י"א) והא לנגיעה הוא להשתמש בו תרומה ואשמעינן דכלי טבול יום פסל ליה: שכן יש במינו אב הטומאה.

אם היה נוגע כלי זה או אדם זה במת נעשה אב הטומאה לטמא אדם וכלים תאמר באוכל שאינו נעשה אב הטומאה אפי' ע"י מת דכתיב (במדבר י"ט) וכל אשר יגע בו הטמא ויטמא ומהכא נפקא לן טמא מת דמטמא אדם וכלים ועל כרחיק בטמא מת שיש לו טהרה במקוה כתיב דהא כתיב לעיל מינה והוה הטהור על הטמא ורחיק במים דבר שיש לו טהרה (במקוה) נעשה אב הטומאה במגע טמא מת על ידי מגע המת יצאו אוכלים ומשקין וכלי חרש שאין לו טהרה (במקוה): כלי חרש יוכיח. שאין במינו אב הטומאה ומטמא את התרומה כשהוא ראשון וכ"ש שפוסלה אף אתה אל תתמה על כך שני שאע"פ שאין במינו אב הטומאה יפסול דטעמא לאו באב הטומאה תלי: מה לכלי חרש כו' טבול יום יוכיח. שאין כלי שטף הראוי לטבילה מטמא מאיריו ופסיל תרומה: לא ראי. טבול יום כראי כלי חרש לומר שטעם פסול התרומה תלוי משום שטמא מאיריו דהא טבול יום אינו מטמא מאיריו ופסיל ולא ראי כלי חרש להיות אב הטומאה במינו כראי טבול יום דליכא למימר טעמא דטבול יום דפסיל בתרומה משום דמין אב הטומאה הוא דהא ליתא להא חומרא בבלי חרש ופסיל: הצד השווה שבהן. צריך אתה למצוא חומר שוה בשניהם לתלות בו טעם פסול תרומה ומהו צד השווה שבהן שטמאין טבול יום איקרי טמא דכתיב (ויקרא כ"ג) ובא השמש וטהר מכלל דעד השתא טמא וכלי חרש כתיב (ס"א) תנור וכירים יותץ טמאים הם ופוסלין בתרומה וכ"ש כבר שני דפסיל טפי מטבול יום שהוא טמא ואסור בחולין שיפסול בתרומה: ובכל הספרים כתיב הצד השווה שבהן שמותר בחולין ופוסל בתרומה ולחך לישנא אין אדם יכול לפרש

איהו כלי חרש שמותר בחולין ופוסל בתרומה ובודוק גדול יש לפרש כלי חרש המוקף צמיד פתיל שמציל על חולין שבתוכו ואין מציל על התרומה שבתוכו. דהרבא נגמגמין ותשובות וביטול שיטת הגמרא יש בדבר דהא דלא אשכחן דאינו מציל בתרומה דבחגיגה (דף ק"ה) אמר אין טהא ניצלת בצמיד פתיל אבל תרומה לא תנן בה ועוד אין זה פוסל בתרומה דהא לא פסיל מידי אלא אינו מגין ומאיליה היא נטמאת מאהל המת ועוד כל הצד השווה שבגמרא שבא ללמוד חומר צריך שיהא חומר וזה קל דקאמר הצד השווה שבהן שמותרין בחולין ואין זו שיטה בכל הגמרא וללשון שפירשתי אל תשיבני מה שאומר כלי חרש יוכיח שהיה לו להביא הוכחה בדבר הדומה לטבול יום שאע"פ שטהור לחולין פסול לתרומה שאין זו תשובה דאין צריך הוכחה אלא לסתור תשובתו שתולה טעם החומרא דפסול תרומה מפני שהוא אב הטומאה וקא מהדר ליה כלי חרש יוכיח שאין בו חומר זה ופוסל וכן שיטת רוב הדיין כי ההוא דכל הבשר (חולין דף ק"ט) מנין לבשר בחלב שאסור בהנאה קל וחומר ומה ערלה שלא נעבדה בה עבירה אסורה בהנאה בשר בחלב שנעבדה בו עבירה בבישולו אינו דין שאסור בהנאה מה לערלה שכן לא היתה לה שעת הכושר חמץ בפסח יוכיח מין לחמץ (בפסח) שבו כרת כלאי הכרם יוכיח והא כלאי הכרם נעבדה בו עבירה בוריעת' חמץ בפסח נמי עבר בכל יראה ולא דמו לערלה בקולא דידה וקא היא הוכחה: צד חמור. טבול יום יש במינו אב הטומאה כלי חרש מטמא מאיריו: רבי יוחנן צד חמור לא פריך. לא חשיב ליה פירכא

דתינא, חכמים טובים סוברים באוכל הבא מחמת טבול יום, שאינו פוסל את הקודש:

אבא שאול אומר: טבול יום נחשב תחילה ראשון לגבי קודש, שרבן החמירו ועשו "מעלה" בקדשים שהטבול יום יהיה לגבי בדרגת ראשון לטומאה ולמרות שלגבי חולין ותרומה הוא רק בדרגת שני:

למטא שנים, שאם נגע בקודש, עושה אותו שני, ואותו קודש שנוגע בקודש אחר עושהו שלישי, ושני אלה הם בדרגת "טמאים", שבכוחם לטמא את האחרים.

ולפסול אחר, והשלישי שנוגע בקודש, עושהו רביעי, ורק הוא עצמו נפסל, אבל אין בכחו לפסול אחרים במגעו.

רבי מאיר אומר: טבול יום אינו אלא בדרגת שני, ואפילו לגבי קודש, **ומטמא אחר,** את הקודש שנגע בו, ונעשה שלישי. **ופוסל אחר,** אותו שלישי, אם יגע בקודש אחר יפסלנו ויעשהו רביעי.

וחכמים אומרים: טבול יום אינו בדרגת שני גמור, אלא יש לו רק כח לפסול בין תרומה ובין קודש, לפיכך:

כשם שהוא פוסל אוכלי תרומה ומשקי תרומה, שיאסרו הם עצמם באכילה ואין בכוחם לטמא אחרים.

כך הוא פוסל אוכלי קודש ומשקי קודש להיאסר באכילה בלבד, ולא לטמא אחרים. הרי שדעת חכמים שאוכל הבא מחמת טבול יום אינו פוסל קודש אחר.

מתקיף לה רב פפא: ממאי דרבי יוסי כרבנן סבירא ליה, ויקשה עליו קושית רבי יוחנן מאוכל הבא מחמת טבול יום? **דילמא, כאבא שאול סבירא ליה, דאמר למטא שנים ולפסול אחר!**

ואין שום פירכא על הקל וחומר שלו, כי גם אוכל הבא מחמת טבול יום אכן פוסל קודש במגעו מקל וחומר של רבי יוסי ממחוסר כפורים וזה מדין תורה, ולדעת אבא שאול הוסיפו חכמים מעלה בקודש, שהאוכל הבא מחמת טבול יום, אם הוא קודש, הרי הוא גם מטמא קודש אחר ולא רק פוסל. והוא הדין אם היה סבור רבי מאיר, גם לא היתה פירכא, שהרי על כל פנים עושה רביעי, אלא שרב פפא מקשה יותר, שאפילו כאבא שאול יכול לסבור. רש"י

ומתרגמין: **אי סלקא דעתך** שרבי יוסי **כאבא שאול סבירא ליה,** אם כן ליתיה, יביא וילמד לרביעי בקודש שהוא פסול בקל וחומר מאוכל שבא מחמת טבול יום.

ומה אוכל הבא מחמת טבול יום, דטבול יום גופיה מותר בחולין, שאינו פוסל את החולין, ובכל זאת אמרת שהאוכל הבא מכחו עושה רביעי בקודש, מקל וחומר ממחוסר כפורים. אוכל

העריב שמשו, אלא שעדיין לא הביא קרבנותיו, כגון זב חבה, יולדת ומצורע, שמותר בתרומה, ואף על פי כן הוא פסול בקודש, פוסל את הקדשים במגעו.

שלישי לטומאה, שהוא פסול בתרומה, כמו שאמרנו לעיל מקל וחומר, **אינו דין הוא שיעשה רביעי בקודש,** ויפסלנו.

אלא שהיה מקום לומר בזה "דיו לבא מן הדין להיות כנידון", וכיון שמשלישי בתרומה הוא למד, לא יהא הקודש חמור ממנה, ולא ינהוג בו אלא שלישי בלבד כמו בתרומה.

אך אין לומר כאן "דיו", משום שאם נאמר כן, יתבטל הקל וחומר לגמרי, שהרי לפסול את השלישי בקודש אין צריך ללמוד קל וחומר ממחוסר כפורים, שהרי מאותו קל וחומר שלמדנו שלישי בתרומה אפשר גם ללמוד לגבי קודש.

ולא זו בלבד, אלא ולמדנו שלישי לקודש מן התורה, שהדבר אפילו מפורש בתורה כדלקמן, וכל היכא דמיפריך קל וחומר לא אמרינן "דיו", ואנו למדין ממנו אפילו יותר מן הנידון.

אם כן, בהכרח שהרביעי בקודש פסול מקל וחומר.

והא דאמרן שלישי לקודש מן התורה, מנלן?

דבתיב בבשר שלמים "והבשר אשר יגע בכל טמא, לא יאכל". ומדכתיב "בכל טמא", **מי לא עסקינן נמי** בבשר קודש דנגע בשני לטומאה ונעשה שלישי?

והרי אף השני נקרא "טמא", שנאמר בכלי שנטמא בשרץ "כל אשר בתוכו יטמא", והכלי הוא ראשון ומה שבתוכו נעשה שני לטומאה, והוא נקרא "טמא".

ואמר רחמנא "לא יאכל" הרי להדיא שבשר קודש שהוא שלישי נפסל מאכילה.

ורביעי בקודש פסול מקל וחומר, כדאמרן לעיל.

אמר רבי יוחנן: מעם בריבי, טעמו של רבי יוסי, שהוא חכם וגדול הדור, **איני יודע מה הוא!**

שהרי קל וחומר זה שהוא לומד ממנו לפסול רביעי בקודש, תשובתו פרכתו בצדו! **כי אוכל הבא מחמת טבול יום,** שנגע בו טבול יום, **יוביה, שפסול בתרומה** אם האוכל הזה הוא תרומה הוא נפסל, ובכל זאת הוא **אינו עושה רביעי בקודש,** אינו פוסל את הקודש, כדלקמן.

ואילו לפי הקל וחומר של רבי יוסי, היינו צריכים לומר שיפסול את הקודש:

כי מה מחוסר כפורים, שמותר בתרומה, פוסל בקודש, אוכל הבא מחמת טבול יום, שפסול בתרומה, אינו דין שיפסול בקודש.

והרי זו הוכחה לפרוך הקל וחומר.

מטבול יום דשרין, אדם או כלי שנגעו בשרץ, וטבולו, שגם בטומאתם הם היו רק ראשון לטומאה.

ועדיין יש לפרוך הקל וחומר: **מה למטבול יום דשרין, שכן יש במינו אב הטומאה,** שהאדם והכלים יש באפשרותם להיעשות אב הטומאה, כגון אם היו נוגעים במת. מה שאין כן מאכל, שלעולם אינו נעשה אב הטומאה אף אם נגע במת?

ומשנינן: **כלי חרש יוביה,** שגם הוא אינו נעשה אב הטומאה לעולם, ובכל זאת הוא פוסל את התרומה כאשר הוא ראשון לטומאה וטבול יום לא שייך בכלי חרש שאין לו טהרה במקוה אלא שבירה, ומכאן שאין הדבר תלוי באפשרות היותו אב הטומאה, ואם כן דין הוא, שגם ככר שני יפסול את התרומה.

ופרכינן: **מה לכלי חרש, שכן מטמא מאוירו,** אפילו לא נגעה הטומאה בכלי עצמו אלא היתה תלויה באויר בתוך הכלי נטמא הכלי וכן טהרות שהיו תלוין באויר כלי חרש טמא נטמאים, מה שאין כן ככר שני, שאינו מטמא אלא בנגיעה?

ומשנינן: **טבול יום** בשאר כלים, שאינן מטמאים מאוירם, **יוביה** שפוסל את התרומה, והוא הדין לככר שני.

ותוור הדין. **לא ראי זה כראי זה,** ולא **ראי זה כראי זה.**

כלומר מאחר והחומרא הנוהגת בטבול יום אינה נוהגת בכלי חרש, והחומרא הנוהגת בכלי חרש אינה נוהגת בטבול יום, הרי שאין לתלות את סיבת פסול התרומה באחד משתי החומרות הללו.

הצד השווה שבהן, שמוותרין בחולין ורש"י גורס שמטמאין. טבול יום נקרא "טמא" שנאמר "ובא השמש וטהר", משמע שעד אז הוא טמא, ובכלי חרש כתיב "תנור וכירים יותץ טמאים הם לכם", **ופוסלין בתרומה.**

כל שכן ככר שני, שחמור מטבול יום, שפסול אף בחולין, **דפוסל בתרומה.**

ואילו דור אחר, שמתהר את השלישי בתרומה, פריך: **מה להצד השווה שבהן, שכן יש בהן צד חמור,** לכל אחד מהם יש חומרא מסיימת, טבול יום יש במינו אב הטומאה, ובכלי חרש מטמא מאוירו, מה שאין כן ככר שני, שאין בו שום צד חומרא.

ואילו רבן יוחנן בן זכאי: **צד חמור לא פריך!** הוא סובר שאין זו פירכא הואיל ואין ביניהם חומרא משותפת, ולכן הוא לומד מהצד השווה שככר שני פוסל בתרומה.

תניא: אמר רבי יוסי: מנין לרביעי בקודש שפסול? ודין קל וחומר הוא.

מה מחוסר כפורים, טמא שטבל וככר

שהוא שלישי לטומאה הבא מכח שני, דשני גופיה אסור בחולין, אינו דין שעושה רביעי בקודש.

והעדיפות של קל וחומר זה היא בכך שאז היה משמיענו רבי יוסי חידוש נוסף, שהוא סובר כאבא שאול, שאוכל הבא מחמת טבול יום עושה רביעי בקודש.

אלא ודאי, לא סבר רבי יוסי כאבא שאול, אלא כחכמים, שאוכל הבא מחמת טבול יום, הוא לבדו פסול, ואינו פוסל אחרים.

וכי תימא, שמא תאמר, שלכך לא למד רבי יוסי קל וחומר מאוכל הבא מחמת טבול יום, משום דאיכא למיפרך: מה למבול יום, שכן בהיותו טמא הוא היה אב הטומאה, ולכן יפה כוחו שגם האוכל הבא מחמתו פוסל רביעי בקודש.

מה שאין כן שני לטומאה, כיון שבהיותו טמא הוא אינו אב הטומאה, גם שלישי הבא מחמתו אינו עושה רביעי בקודש.

אבל לעולם הוא סובר כאבא שאול?

אי אפשר לומר כן.

דהא אייתנה ממחוסר כפורים! רבי יוסי עצמו לומד רביעי בקודש בקל וחומר ממחוסר כפורים, ולא פרכיה!

והרי גם כאן אפשר להקשות, מה למחוסר כפורים שכן היה אב הטומאה, ולכן הוא עושה רביעי בקודש, מה שאין כן שלישי, שמעולם לא היה אב הטומאה, ולפיכך לא יעשה רביעי.

ומוכח מזה שרבי יוסי אינו מחשיב זאת לפירכא, כיון שעתה, לאחר שטבל והעריב שמשו, כבר נסתלקה אותה טומאה חמורה, ונשארה בו רק טומאה קלושה של מחוסר כפורים, ואם כן, גם בטבול יום אין להקשות אותה פירכא, שהרי עתה כבר אינו אב הטומאה.

ולמסקנא נשארה קושיית רבי יוחנן על רבי יוסי, שאוכל הבא מחמת טבול יוכיח.

אמר רב אסי אמר רב, ואמרי לה, אמר רבה בן איסי אמר רב:

רבי מאיר, ורבי אלעזר, ורבי אליעזר, כולוה סבירא להו דאין שני עושה שלישי בחולין.

רבי מאיר מצינו שהוא סובר כן מהא דתנן במסכת פרה:

כל אדם שהוא טהור מן התורה, אלא שהוא אדם המעון ביאת מים [טבילה] מדברי סופרים, כגון מי שבא ראשו ורובו במים שאובין, הרי הוא מדרבנן שני לטומאה, ומטמא את הקודש, עושה אותו שלישי לטומאה, ואותו שלישי הוא טמא ועושה רביעי בקודש.

ופוסל את התרומה, אך אינו נעשה טמא

כדי שיעשה רביעי בתרומה או בקודש.

ומותר בחולין ובמעשר, שאינו מטמאם, דברי רבי מאיר.

וחכמים אוסרין אותו באכילת מעשר שני.

הרי שרבי מאיר סובר שהשני אינו עושה שלישי בחולין וגם חכמים סוברים כן לגבי חולין אלא שהגמרא לא מנתה אותם כיון שלא נתפרשו שמויתיהם, והכוונה היא לרבי מאיר ובני פלוגתתו.

רבי יוסי: הא דאמרן, מתוך דבריו בסוגיתנו יש ללמוד שהוא סובר כן. דאם איתיה, אילו היה סבור שיש שלישי בחולין, ליתיה, היה לו להביא וללמוד לרביעי בתרומה, שמאותו קל וחומר שהוא לומד לשלישי בתרומה, אפשר להוסיף דרגה נוספת בתרומה:

מה טבול יום, שמותר בחולין, פסול בתרומה.

שלישי, שפסול בחולין, אינו דין שיעשה רביעי בתרומה.

ובאותה מדה שהוא לומד לרביעי בקודש, היה יכול ללמוד לחמישי בקודש.

כי מאחר שהרביעי פסול בתרומה, ממילא אפשר לדרוש קל וחומר: מה מחוסר כפורים, שמותר בתרומה, פוסל בקודש. רביעי, שפסול בתרומה, אינו דין שיעשה חמישי בקודש.

אלא ודאי הוא סובר שאין שלישי בחולין. רבי יהושע, מצינו שהוא סובר אין שלישי בחולין, מהא דתנן במסכת טהרות:

רבי אליעזר אומר: אדם האוכל אוכל טמא שהוא בדרגת ראשון לטומאה – נעשה האדם האוכל אותו ראשון לטומאה, מדרבנן.

ואם אכל אדם מאכל שהוא שני לטומאה – נעשה האדם האוכלו שני לטומאה.

וכן אם אכל מאכל שלישי, הרי הוא נעשה שלישי. לפי שגזרו חכמים, שתהיה דרגת טומאתו של האוכל מאכלים טמאים, כדרגת הטומאה של המאכל עצמו.

רבי יהושע אומר: אדם טהור האוכל אוכל טמא, בין שהוא ראשון לטומאה, ובין אוכל שהוא שני לטומאה, נעשה האדם האוכל את המאכל הטמא, שני לטומאה.

ואם אכל מאכל שהוא שלישי, נעשה האדם האוכל שני – רק בקודש.

והיינו, שאם יגע בקודש, יעשהו שלישי, והשלישי יעשה רביעי.

ואולם, אין שני בתרומה. שלגבי תרומה אין לו דין של שני לטומאה, ואם יגע בתרומה הוא לא יפסלנה.

וטעמם של רבי אליעזר ורבי יהושע נתבארו במסכת חולין.

וממשיך רבי יהושע ואומר: היכן מצינו מאכל של חולין שיהא שלישי? והלא אין שלישי בחולין – בחולין שנעשו על טהרת תרומה שבעליהן של חולין אלו היה כהן, ורגיל באכילת תרומה, וקיבל על עצמו לאכול אף את מאכלי החולין שלו בטהרה, כאילו היו תרומה, כדי שלא יכשל באכילת תרומה טמאה.

ובחולין שכלו שייך שיהיה בהם "שלישי לטומאה".

ודייקנן: רק חולין שנעשו על טהרת תרומה, אין, רק בהם יתכן שלישי.

אבל חולין שנעשו על טהרת הקודש, שבעליהן שומרין עליהם מטומאה כאילו היו קודש, לא יתכן בהם שלישי, משום שבטלה דעתו של אדם זה, ואין בדבריו כלום, ולא נתפסת על חולין אלו שם טהרת הקודש, והרי הן בחולין רגילים ווכל שכן שבחולין ממש לא יתכן שלישי.

אלמא, מוכח שקסבר רבי יהושע, שאין שני עושה שלישי בחולין.

רבי אלעזר: דתניא: רבי אלעזר אומר: שלשתן, קודש ותרומה וחולין, שוין בדין זה שהראשון לטומאה שבקודש ושבחולין ושבתרומה, בין אם היה ראשון זה קודש או חולין או תרומה, הרי הוא –

מטמא שנים ופוסל אחד, עושה שני ושלישי ורביעי, בקודש.

מטמא אחד ופוסל אחד, עושה שני ושלישי, בתרומה.

ופוסל אחד בחולין, עושה אותו שני, ולא יותר. כי אין שני עושה שלישי בחולין.

והתנא שחולק על רבי אלעזר סובר, שאם הראשון היה חולין, אינו עושה עד רביעי בקודש אלא אם היה הראשון קודש.

רבי אליעזר: דתנן במסכת חלה: רבי אליעזר אומר: חלה ניפלת מן הטהורה על הטהמה.

מי שנטמא עיסתו במזיד, לפני שהופרש ממנה חלה, חייב ללוש עיסה אחרת בטהרה כדי שיפריש ממנה חלה על העיסה הטהמה. כיצד יעשה שלא יגעו העיסות זו בזו ותיטמא הטהורה? והרי צריך להפריש חלה מן "המוקף", שיהא סמוך ומחובר בשעת קריאת שם חלה?

אם היו שתי עיסות, אחת טהורה ואחת טמאה – נוטל כדי שיעור חלה שצריך ליטול מהעיסה הטהמה, מהעיסה הטהורה, עד שלא הורמה חלתה, והיא עדיין טבל, כדי שלא יהא מן הפטור על החיוב, ונותן פחות מכביצה מהעיסה הטהורה כאמצע, בין חתיכת העיסה האמורה להיות חלה ובין העיסה הטהמה, כדי ליטול חלה מן המוקף שעל ידי כן מחוברת החלה לעיסה.

שלישי הבא מחמת שני וכו'. פירש רש"י דשמעינן מיניה תרתי שמעינן מיניה אורכא הבא מחמת טבול ויז' דסבידא ליה כחבא שאול שמעינן מיניה דשלישי הבא מחמת שני וכו' ויז' תימא כיון דליף ק"ץ לשלישי ממחוסר כיפורים לאו ממזילא שמעינן מיניה דלית ליה כחבא שאול דכחאי קל וחומר גופיה דמחוסר כיפורים נפקא לן אורכא

הבא מחמת טבול ויז' דסבידא רביעי א"כ אמאי הוי ליה נמוקיה לרביעי בקורס מאורכא הבא מחמת טבול ויז' וכו' לא מיייתי ליה שפיר טפי ממחוסר כיפורים גופיה מדחיי מייתי ליה מאורכא הבא מחמת טבול ויז' דלכול הבא מחמת טבול ויז' גופיה לא שמעינן ליה אלא מק"ץ דמחוסר כיפורים ונראה דלפי' הכי הוי ניהא ליה טפי לעשות שלישי מק"ץ ראשון כגון שלישי הבא מחמת שני דלחל טפי למיעבד רביעי ממאי דמיייתי ליה ממחוסר כיפורים שגריד למיייתי שלישי גופיה (למיייתי) מק"ץ דטבול ויז' דפסול דתרומה אע"ג דבין קד ויז' קד הוי ק"ץ בן ק"ץ מיהו לא חלמי כח שלישי עדיק ליה טפי:

הא אייתינהו ממחוסר כיפורים ולא פריקין. רש"י פי' משום דכיון דטבול אורכא ליה הויא טומאה ולא ידענא אמאי פי' הכי הא ט"כ אית לן למומר דר' יוסי סבידא ליה כרבן ויחנן בן זכאי דמיייתי שלישי דתרומה במה הלך דלי לא תימא הכי שלישי מנא ליה ובאותו מה הלך גופיה מיייתי רבי יוסי רביעי ממחוסר כיפורים ומכלי חרס ומשום הכי לא פריק. ספר הישר. מסיק בפ"ק דשבת (דף יז.) זימנן דלכילי אורכין טמאין וכו' הקשה ריב"א הלוי ז"ל אלמא דלכילין טמאין פוסלין את הגויה בכביה דלפי' כביה מטמאין למשקין דתרומה דקדי וזכאן דפסק כילד משתתפי (עירובין דף פב:) חלוי דכית המנוגע וחלי חליה לפסול את הגויה דהיינו שני ביזים ותיזין מורי חזן דרך בני אדם לשתות אלא לאחר אכילה שני ביזים וקורס לכן מילתא דלא שכיחא היא ואין נראה לר"י תירוק זה חזא שחפילו בלשון לא דקדק שבכחן הוא אמר

לפסול את הגויה ולשם הוא אומר אלו פוסלין דתרומה משמע אפילו במגע ובכאן לא גזרו אלא עומת פנים אלו עומת חוץ ועוד הידך אתו אומרים ביומא פרק אחרון (דף פ:) אמר רב פפא הנח לעומת גויה דללו דלורייתא ומותבי מן אמר רב פפא הכי והכתיב לא טמאו בהם ואמר רב פפא מכלא לעומת גויה דלורייתא ומתיר דמרבנן וקרא סמכתא בעלמא ואם היה מגזיר י"ח דבר וכו' בזה היה עושה בעל המלאה שס' דלורייתא והלא פשט איסורם בכל העולם אלא ודאי נראה דתרי גזירות הוו חדא גזירת עומת פנים אלו עומת חוץ דהיינו פסול גויה דהרואה סבר דמותר להגע עומתא טמאה ואח"כ לא כשאל תרומה ואח"כ שותה משקין טמאין נגעין א"כ בזה בחוץ מעיו ולא חיישין להכי נמי לא נחש אפי' בחוץ להכי גזרו ודוקא בשני ביזים אכל בכביה לא שיהי האוכל כביה מתעכל בחוץ מעיו ונשאר בין שיניו ולכשיהיה בבני מעיו יפתח הרכה מכביה ואין אדם עושה שחפילו אורכא אורכין עומאין בכביה ושותה משקין דתרומה לא יאמר א"כ טורחין הן בכביה אפי' בחוץ דהא בפנים לא היה כביה שיהי מתעכל האוכל ולא היה כשיעור לעמא ודוקא באורכין מלכיד יוטר מכשיעור משום דמתעכל פסלי גויה בכי רביעית דלחן דין משקל להעכל בחוץ מעיו וא"ת היה לכן להסוץ יוטר מעט מ"מ כיון דנחית לגיעוריה טעמיד אותה על שני ביזים שאם שיעור ידוע וגזירה אחרת אותה של שבת שגזרו בכביה חף על מגע ואותה של שחיתת חולין (דף לד.) דלמר עולא האוכל אורכא שלישי של חולין שנגע על טהרה תרומה נפסל גופו מלאכול דתרומה איני יורד לפיכך אם היה מאותה גזירה ראשונה מ"מ למה גזרו חי משום עומתא חוץ הלא אפילו אם היה נוגע בשלישי שבתרומה לא היה נפסל שאין שלישי עושה רביעי דתרומה דמלכות הסם דתניא חולין שנגע על טהרה הקדש הכי הוא כחולין רבי אלעזר דברי לרזון אומר הכי הן כעומתא לתרומה לעמא שנים ולפסול אחד א"כ אינו רביעי וא"ת מגזרה שניה ומשום משקין דלכילי אורכין טמאין ושתה משקין דתרומה אם כן למה נפסל גופו יחי' עמא אפי' במגע וא"ת גזירה שלישיה היא מ"מ הטעם לא נרע אלא א"כ דלמר רבו בגזירות וגזרו גזירה לגזירה ולפי פירוש הקונטרס שפירש בשחיתת חולין אינו נראה ואינו מיושב יפה שמפרש האוכל

שלישי הבא מחמת שני כו'. דשמעינן מיניה תרתי ש"מ אורכא הבא מחמת טבול ויז' דסבידא ליה כחבא שאול וש"מ שלישי הבא מחמת שני נהי דחמישי בקדש לא אמר דנייתי מינה דקדעביד בטבול ויז' דהתם מעלה דרבנן היא ובקדוש מקדש מייירי ורבי יוסי מדאורייתא קאמר אבל רביעי מיהא אייתי מינה: וב"ת

כ"ו הא אייתינהו ר' יוסי מק"ץ ממחוסר כיפורים דאיכא למיעור נמי מה למחוסר כיפורים שכן אב הטומאה ולא פריך דלא חשיב ליה ר' יוסי פירכא דהשתא דטבול לה אולה לה הדיא טומאה: כל הטעון ביאת מים מדבריו סופרים. כל שהוא טהור מן התורה וחסמיה חזקיהו לבא במים וליתיה כגון הבא רב רובו במים שאובין והאוכל חצי פרס אוכל טמאין והידיים שהצריכו טבילה כולם בתורת שנים הטעונים: מטמאין את הקדש. להיות שלישי ועשה רביעי ופוסלין את התרומה: והכמים אוסרין במעשר. באכילה אבל נגיעה שרי וחולין אף לאכול דכ"ז אמר בחגיגה (דף י"ח) והוא הדין נמי דלרבנן אין שני עושה שלישי בחולין והאי דלא חשיב להו לפי שלא נתפרשו שמותן ור"מ ומחלוקתו קאמר: דאם איתא. דשלישי בחולין מן התורה ליתיה רביעי בתרומה מק"ץ מטבול ויז' כדאייתי לשלישי לעיל משני בחולין: וחמישי בקדש. מרביעי בתרומה מק"ץ ממחוסר כיפורים כדאייתי לרביעי לעיל משלישי בתרומה: האוכל אוכל ראשון. חצי פרס מאוכל ראשון נעשה גופו ראשון לטומאה מדרבנן והאוכל אוכל שני נעשה גופו שני ובשחיטת חולין מפרש טעמא שעושה את האוכל חמור במאכל בהשחט (חולין ד' לה:). רבי יהושע אומר האוכל אוכל ראשון או אוכל אוכל שני שני. מאכל ראשון לא עביד ליה ראשון אלא שני שאין האוכל חמור במאכל אבל מאכל שני עושה אותו שני והתם מפרש טעמא מצינו שהשני עושה שני על ידי משקין: שלישי שני לקדש. האוכל אוכל שלישי נעשה גופו שני לקדש שאם יגע קדש טמאנו לפסול עזר אחד והתם מפרש טעמא וכל הנך טומאות מדרבנן ניהו: בחולין שנגעו על טהרת תרומה. באיזו חולין אמרו שהאוכל שלישי שלחן נעשה שני לקדש בחולין שנגעו על טהרת תרומה שבעליהם כחן ורגיל בתרומה וקביל עליו לאכול חולין שלו בטהרת תרומה כדי שיהא רגיל לתרומותיו בטהרה חזקיהו לכן הילכך משכחת בהו שלישי דבחולין אחרים לא משכחת שלישי: ח"ג על טהרת תרומה אין חולין גרידי לא. ומאן דגריס על טהרת הקדש לא הכי מפרש לה על טהרת הקדש לא דהוה להו חולין גרידי שהמתפס חולין לטהרת הקדש בטלה דעתו ואין בדבריו כלום: שלשתן שוין. הנך דמפרש להו ראשון של חולין וראשון של תרומה וראשון של קדש: מטמא שנים ופוסל אחד בקדש. דהיינו רביעי: מטמא אחד ופוסל אחד בתרומה. דהוה ליה שלישי: ופוסל אחד בחולין. דהוה ליה שני ותנא דפליג עליה סבר ראשון של חולין לא אויל בקדש עד רביעי שאין קדש בא לידי רביעי אלא אם כן היה ראשון של קדש ומיהו שמעינן מיהו דאין שלישי בחולין: ור"א אומר חלה ניטלת מן הטהרה על הטמאה. רישא דמתני' במסכת חלה (פ"ב מ"י) הכי שיעור חלה אחד מכו"ד נטמאה עיסתה שוגגת או אנוסה אחד ממי"ח נטמאת במזיד אחד מכו"ד שלא יהא חוטא נשכר ר"א אומר הדיא דנטמאת מיהו תלוש אחרת בטהרה וטמול מן הטהרה על הטמאה משום דמצוה לתרום מן המוקף כיצד תעשה שיהא מן המוקף וטהרה נטלת כדי חלת הטמאה מעיסה הטהרה עד שלא הורמה חלתה דאי הורמה חלתה דטהרה לא חלה מצי לאפרושי מן הפטור על החיוב ולא חיל עליה חוץ שם חלה: וגו' ונתת פחות מכביצה באמצע כדי לתרום מן המוקף. מוקף לשון מחובר ומקורב כמו אין מקיפין שתי חביות במסכת ביצה (דף ק"ג) ומקרא נפקא לן

ורומתם

והרמותם ממנו מן המוקף לו בספרי הילכך צריכה להקפיד החלה אצל העיסה קודם שתקרא לה שם והכי מקיפה לה נותנת בעריבה לצד אחד ונותנת מן העיסה הטהורה פחות מכביצה בין החלה הטהורה ובין העיסה הטמאה והאמצעית נוגעת בשתייהן ומצרפתן וקורא שם על החלה ומסלקת עם קריאת השם ופחות מכביצה אינו מטמא את החלה ואע"פ

שהוא עצמו מקבל טומאה כדכתיב בברית כהנים מכל האוכל אשר יאכל מלמד שהוא מיטמא בכל שהוא יכול יטמא לאחרים בכל שהוא ת"ל אשר יאכל ודרשין ליה בפרק בתרא דיומא (ף פ.) אוכל הנאכל בבת אחת ושיערו חכמים אין בית הבליעה מחוץ יותר מבית התרגולות: והכמים אוסרין. כדבעין לפרושי טעמא: ותניא כביצה. ותניא בברייתא דאליבא דר' אליעזר ונותנת אף כביצה באמצע ואפ"ה לא מטמא לה לחלה עד שלא נקרא עליה שם: סבריה רבנן. הני דבי מדרשא דבעו למשמע מינה דר' אליעזר אין שני עושה שלישי בחולין ס"ל אידי ואידי הני ברייתא נמי אליבא דרבי אליעזר דשרי כביצה ומתני' דאמר פחות תרוייהו בעיסה ראשונה העיסה הטמאה ראשונה לטומאה היא ואפ"ה קאמר ר' אליעזר בברייתא כביצה ואע"ג דמיטמאה אמצעית מחמת ראשונה והוא לא שניה לא הדרא ועבדא לה לחלה עד שלא קרא עליה שם שלישי ואע"ג דמעיסת חולין הטבולין לחלה הוא דכ"ע בין לר' אליעזר בין לרבנן לאו כחלה דמיא למיהוי עלה תורת תרומה: מאי לאו בהא קמיפלגי. רבי אליעזר ורבנן דר' אליעזר דשרי סבר אין שני עושה שלישי בחולין ורבנן דאסרי סברי שני עושה שלישי בחולין ואיטמא לה חלה לפני קריאת השם ואע"ג דחולין הוא ואשתבח דספינן לכהן חלה טמאה בחזקת שהיא טהורה ותנא דמתני' דאמר לר' אליעזר פחות מכביצה לאו משום דאית ליה שני עושה שלישי בלא משום דכבוע דאסור למעוטי טומאה דאמצעית ממעטת דאסור לגרום טומאה לחולין אלא משום תקנת תרומה הוא דשרי והא אפשר בדכי אי נמי משום דילמא לא מייחדר בה שלא תגע חלה באמצעית זו אחר קריאת השם וחכמים אוסרין דילמא אתי למיעבד כביצה ומטמא אמצעית והדרא ומטמא לחלה: לא דכ"ע. ואפילו לרבנן אין שני עושה שלישי בחולין והאי דקאסרי רבנן משום

מר סבר תחומין לאורייתא ומר סבר תחומין לרבנן. תימה להכא משמע דאי הוה משתעי קרא לחלפים אמה כלו"ס דהוה סבר לתחומין לרבנן אלא טעמא משום דמשתעי בשבת והא יליף לתחומין בפרק מי שחלו"ס (עירובין דף נ"א.) מג"ש מקום ממקום ומקום מניסה וכו' א"כ אפי' הוה

משתעי בשדות וכרמים הוה מני למיקף כו' ג"ש למקום דכתיב גבי שבת היינו חלפים דהא פריך התם ויניף מקור העיר וחוליה אע"ג דההוא קרא משתעי לדברי הכל כלו"ס ובספיק' לעירובין (דף יז:) משמע מאן דסבר לתחומין לאורייתא נפקא לן מחל ילא חיס ממקומו: רבי נחמיה אומר כסופר הפורס על שם בבית הכנסת. בחוספתא (פ"ו ר') נחמיה אומר ככני אדם שקורין את שם שחומר ויחמור לחמור מלמד שהיה משה פותח תחילה וישראל ענין אחריו וגומרין משה חמור אז יסיר משה וישראל חומרים חסירה לה' משה חמור עזי וחמרת יה וישראל חומרים זה אלי ואנוהו משה חמור ה' חס משחמה וישראל חומרים ה' שמו:

רבי מאיר אומר מנין שאפי' עובדין שבעמי אמר. אין לומר דרבי יוסי הגלילי ורבי מאיר פליגי דרבי יוסי אית ליה דוקא שוללים ויונקים ולא עובדים אלא מקרא דמפי שוללים ויונקים נפקא ליה דחינוק שמו דר' מפיו דמשמע ויונקים בשעה שהוא יונק ולכן איננו קרא דמפי שוללים דאי לאו הכי כיון דנפקא לן מקרא ממקור ישראל במקלות ברכו חלקים אפילו עובדים לא הוה לריד למימר כו' שוללים ויונקים דכ"ע שלשה שאלו (בכרות דף מט:) תנינן בעשרה חומרים נכדך חליתו וכו' רבי יוסי הגלילי אומר לפי רוב הקהל מרבין שחמור במקלות ברכו חלקים א"ר עקיבא מה מנינו בבית הכנסת אחר מרבין ואחד מעטין אומר ברכו את ה' וקדיק עליה בגמ' (ס"ד דף כ.) ורבי עקיבא האי קרא דר"י הגלילי מאי עבדי ליה מעבי ליה לכד' מאיר וכו' ואיך

תנו רבנן, דר' ר' יוסי הגלילי: ב'שעה שעלו ישראל מן הים נתנו עיניהם לומר שירה. וכיצד אמרו שירה? עולל מוטל על ברכי אמו, ותינוק יונק מ'שיר' אמו, כיון שראו את השכינה, עולל הגביה צוארו, ותינוק ש'מט' דר' מפיו, ואמרו "זה אלי ואנוהו" ש'נאמר: "מפי עוללים ויונקים יפדת עז". ה"ה ר' מאיר אומר: מנין ש'אפילו עובדים ש'במע'י אמן אמרו שירה? ש'נאמר

"במקלות"

דקסברי חולין הטבולין לחלה כחלה דמו ומיפסלי משום שם שלישי: ואיבעית אימא דכ"ע לאו כחלה דמי ודכ"ע אין שני עושה שלישי בחולין והבא במותר לגרום טומאה לחולין כו'. טעמא דרבנן דאסרי משום אמצעית הוא דמיטמא מחמת העיסה שהיא ראשונה וקסברי אסור לגרום טומאה לחולין משום תקנת תרומה ור' אליעזר סבר מותר לגרום טומאה לאמצעית כדי לתקן חלה בטהרה ותנא דברייתא אליבא דר' אליעזר נמי בהא פליגי דתנא דמתניתין סבר אע"ג דמותר לגרום לה טומאה מיהו כל כמה דאפשר למעוטי לא מפשין להן טומאה בתנא דאפשר בהכי הלבך כביצה לא נחשבי דבריהן סבר כיון דמותר לגרום לא שנה שיעורא רבא ולא שנה שיעורא דאפילו בכדי ביצה נמי מותר לגרום אי נמי תנא דמתני' סבר דילמא נגע חלה באמצעית אחר קריאת השם ותנא ברא לא חייש: במאי קמיפלגי. ר"ע ור' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי: כגדול המקרא את החלה. מקדחו לציבור להוציאן ידי חובתן: והן עונין אחריו ראשי פריקים הללויה. שהוא ראש הפרשה על כל דבר שהוא אומר עונן אחריו הללויה דתנן במסכת סוכה (ף פ"ה.) מי שהיה עבד או אשה או קטן מקריין אותו הוא עונה אחריהן מה שהם אומרים ואם היה גדול מקרא אותו עונה אחריו הללויה: כסופר. מלמד תינוקות והוא תדיר בבית הכנסת ופורס על שמו לעשרה הנעודים. פורס לשון פורס החג לפני החג (קט"ז דף ט.) מתחיל בברכות שלפני קריאת שמע והן עונן אחריו וקורין כולן יחד וכן שרתה רוח הקודש על כולם וכוננו יחד את השירה בכתבה: לאמר אמילתא קמיייתא קאי. שעונן תמיד אשירה לה: ורבי נחמיה סבר ויאמרו. אמשה ובני ישראל קאי ומשמע דאמור כולוהו בחדי הדדי: לאמר דפתח משה ברישא. הכי קאמר ויאמרו כולם אחר שגרוש לאמר דהיינו אחר שפתח חכם: עולל. גדול מיונק ברכותיו (מנחות א' טז.) מעולל ועד יונק ודרך המקרא לומר

כן כלומר כלה הכל מן החשוב עד הגרוע כמו משור ועד שח (ס"א):

וכיצד אמרו שירה?

כגדול המקרא את ההלל ומוציא את הציבור ידי חובתו, שהוא קורא והן עונין אחריו על כל קטע ראשי פרקים, דהיינו "הללויה", שהוא ראש הפרשה.

כך בשירת הים: משה אמר "אשירה לה", והן אומרים "אשירה לה".

משה אמר "כי נאה נאה", והן אומרים "אשירה לה".

רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר: כקמן המקרא את ההלל שאינו יכול להוציאם ידי חובתו לפי שאינו מחוייב בדבר, ולכן הן עונין אחריו כל מה שהוא אומר.

כך בשירת הים, משה אמר "אשירה לה" והן אומרים "אשירה לה".

משה אמר "כי נאה נאה", והן אומרים "כי נאה נאה".

רבי נחמיה אומר: בסופר מלמד תינוקות שהוא תדיר בבית כנסת הפורס על שמע לעשרה הנועדים, שהוא פותח תחילה בברכות שלפני קריאת שמע ופורס מלשון פרוס החג דהיינו לפני החג, והן עונין אחריו וקורין כולן יחד. כך משה פתח ושרתה רוח הקודש על כולם וכוננו יחד את השירה ככתבה.

ומבארין: במאי קמיפלגי?

רבי עקיבא סבר: "לאמר" – אמילתא קמייתא שעונין תמיד אשירה לה' שהוא תחילת השירה.

ורבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי סבר: "לאמר" – אבל מילתא ומילתא, שעונין אחריו כל דבר ודבר.

ורבי נחמיה סבר: "ויאמרו", משמע דאמור כולו בהדי הדדי, משה ובני ישראל אמרו יחד "לאמר" – דפתח משה ברישא. וכך פירושו: ויאמרו כולם כאחד, לאחר שקיבלו רשות לאמר, דהיינו, לאחר שפתח משה.

תנו רבנן: דרש רבי יוסי הגלילי: בשעה שעלו ישראל מן הים, נתנו עיניהם לומר שירה. וכיצד אמרו שירה? עולל תינוק גדול מוטל על כרבי אמו, ותינוק קטן יונק משדי אמו, כיון שראו את השכינה, עולל הנביא צוארו, ותינוק שמט דד מפיו, כלומר, כולם, מן החשוב עד הגרוע, ואמרו "זה אלי ואנוהו". שנאמר "מפי עוללים ויונקים יסדת עוז".

היה רבי מאיר אומר: מנין שאפילו עוברים שבמעין אמן אמרו שירה על הים? שנאמר

קריאת השם, ותיטמא מהכביצה בהיותה כבר תרומה.

וחכמים אוסרין אפילו בפחות מכביצה, גזירה שמה יעשה כביצה, ואז תטמא האמצעית את הטהורה שהרי לדעתם שני עושה שלישי בחולין. רש"י.

אמר רב מרי בריה דרב כהנא: לא בכך נחלקו אלא דכולי עלמא אין שני עושה שלישי בחולין והכא בחולין הטבולין לחלה קמיפלגי.

מר רבנן סבר: כחלה דמו וגם קודם קריאת שם חלה יש כבר על העיסה הטהורה תורת תרומה שטמאה בשלישי הלכך אין לצרף עיסה טהורה לטמאה. ומר רבי אליעזר סבר: לא כחלה דמי ובחולין אין שלישי.

ואיבעית אימא: דכולי עלמא חולין הטבולין לחלה לא כחלה דמו, ואין שני עושה שלישי בחולין.

והכא, בשאלה אם מותר לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל קמיפלגי.

מר רבי אליעזר סבר: כדי לתקן את החלה שתופרש בטהרה מותר לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל, ואין לחשוש לכך שאנו מטמאין את העיסה האמצעית וולתנא דברייתא מותר אפילו בכביצה כי היות שמותר לגרום טומאה, אין הבדל בין רב למעט, ותנא דמתניתין סובר שבכל זאת יש למעט ככל האפשר בטומאה ולא לשים באמצע שיעור כביצה שהוא שיעור חשוב. ועוד יש לומר, שהתנא של הברייתא והמשנה חולקין אם יש לחשוש שמה לא יספיק להפריד החלה מהאמצעית מיד אחר קריאת השם. רש"י.

ומר רבנן סבר: אסור לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל ואפילו בשביל תקנת החלה. הלכך אסור לשים באמצע עיסה טהורה, שהרי היא תיטמא מהעיסה הטמאה שהיא ראשון לטומאה.

שנינו במשנה: בו כיום דרש רבי עקיבא וכו' הא כיצד? אלף אמה מגרש ואלפים אמה תחום השבת. רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר אלף אמה מגרש ואלפים אמה שדות וכו'. רש"י.

ומבארין: במאי קמיפלגי?

מר רבי עקיבא סבר: איסור תחומין דאורייתא שנרמז בכתוב דלעיל.

ומר רבי אליעזר סבר: איסור תחומין הוא רק דרבנן, ולא נרמז בכתוב כלל.

תנו רבנן: בו כיום דרש רבי עקיבא: בשעה שעלו ישראל מן הים נתנו עיניהם לומר שירה

והחלה לא נטמאת בכך, שהרי אוכל טמא פחות מכביצה אינו מטמא אחרים.

וחכמים אוסרין ליטול חלה מן הטהורה על הטמאה, אלא יפריש מהעיסה הטמאה עצמה, מן הטעם שיבואר להלן.

ותניא בברייתא, שלדעת רבי אליעזר אפשר לשים באמצע אפילו כביצה, ובכל זאת לא תיטמא החלה.

סברו רבנן, כי אידי ואידי, בין הברייתא שמתירה לרבי אליעזר אפילו כביצה, ובין המשנה שמתירה רק פחות מכביצה, מדברות בעיסה ראשונה, שהעיסה הטמאה היא ראשון לטמאה, ובכחה לטמאות את העיסה הנוגעת בה ולעשותה שני לטמאה, ובכל זאת סוברת הברייתא שאפשר לשים באמצע אפילו כביצה, משום שאמנם הכביצה מקבלת טומאה ונעשית שני, אך היא אינה מטמאה את העיסה המיועדת להיות חלה, כל עוד לא נקרא עליה שם חלה והיא חולין. שהרי אין שני עושה שלישי בחולין.

ומיד שקרא עליה שם חלה ונעשית תרומה, מפריד אותה מהכביצה, כדי שלא תיטמא ממנה כדן תרומה שטמאה בשלישי. ועוד סברו רבנן, שבין רבי אליעזר ובין רבנן שאוסרין ליטול מן הטהורה על הטמאה, סוברים שהעיסה הטהורה אין עליה תורת תרומה, למרות שכבר נגמר מלאכתה ונתחייבה בחלה, משום שחולין הטבולין ומלשון "טבול" לחלה, לא כחלה דמי.

ובכל זאת אוסרין רבנן ליטול מהטהורה על הטמאה.

מאי לאו, כהא קמיפלגי רבי אליעזר ורבנן:

דמר, רבי אליעזר סבר: אין שני עושה שלישי בחולין.

ומר רבנן סבר: שני עושה שלישי בחולין, ולכן אם יצרף את העיסה הטהורה היא תיטמא מן האמצעית הטמאה, שהיא שני, למרות שהטהורה עדיין חולין, וכאשר יתן את החלה לבדן, הוא מכשיל אותו, שנותן לו חלה טמאה בחזקת טהורה.

והתנא של המשנה מודה שרבי אליעזר סובר שאין שני עושה שלישי בחולין, והטעם שהוא אוסר לשים באמצע כביצה כדי למעט ככל האפשר בטומאה של האמצעית, שהרי אסור לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל, ורק משום תקנת החלה שתופרש בטהרה התירו כאן. ומכיון שאפשר בפחות מכביצה, אין לטמאות שיעור כביצה שלם שהוא חשוב יותר. ועוד שרבי אליעזר חושש שמה לא יספיק להפריד את החלה מיד לאחר

כיון שנושאות ונותנות הנשים אודות פריצותה, מכוּר הדבר, ותצא.

קינא לה בעלה ונסתרה, ואמר עד אחד: אני ראיתיה שנטמאת באותה סתירה.

לא היתה שותה, כי כבר התבררה טומאתה על ידי העד.

ולא עוד, אלא אפילו היה אותו עד עבד, אפילו שפחה, הפסולים לעדות –

הרי אלו נאמנים שלא תשתה, ואף לפוסלה מכתובתה.

אף על פי שבדרך כלל צריך שני עדים להעיד בממוקן, במקרה זה האמינה תורה לעד

אחד שנטמאה, לפי שיש רגליים לדבר, כיון שקינא לה ונסתרה.

וכשם שנאמן לטמאותה, נאמן להפסידה כתובתה.

חמותה, אם בעלה, וכת חמותה, אחות בעלה, וצרתה, אשה אחרת הנשואה

לבעלה, ויבמתה, אשת אחי בעלה שאין לו בנים, וכת בעלה מאשה אחרת שהעידו

עליה שנטמאת, הרי אלו נאמנות. ולא אמרנו שנאמנות לענין להפסידה

מכתובתה, שחמש נשים אלו חזקתן ששונאות אותה וחשודות להעיד עדות שקר

לרעתה, אלא נאמנות לענין שלא תשתה בלבד.

עתה מפרשת המשנה מנין למדנו שעד אחד נאמן להעיד שנטמאת.

שהיה בדין שלא יהא עד אחד נאמן בה. שכן היה ראוי לדון: ומה אם עדות

ראשונה, שנסתרה, שאין אוסרתה עדות זו איסור עולם אלא עד שתשתה.

בכל זאת, אינה מתקיימת בפחות משנים, וכשיטת רבי יהושע לעיל, שצריך

שני עדים שנסתרה כדי לאסורה עד שתשתה.

עדות אחרונה, שנטמאת, שאוסרתה איסור עולם, שמונעת אותה מלשתות,

ואסורה על בעלה עולמית, אינו דין שלא תתקיים בפחות משנים.

תלמוד לומר "ועד אין בה".

ככתוב (במדבר ה, יג) "ונסתרה והיא נטמאה, ועד אין בה, והיא לא נתפשה".

כל עדות שיש בה, שכוונת התורה כן, ונסתרה והיא נטמאה, אף שעדות גמורה של

שנים שנטמאה אין בה, אלא כל עדות שיש בה שנטמאה אפילו אחד ואפילו פסול, אם

לא נאנסה, הרי היא אסורה. קל וחומר לעדות הראשונה מעתה. כיון

שלמדנו שעד אחד נאמן שנטמאת היה ראוי לדון קל וחומר שעד אחד נאמן שנסתרה.

ומה אם

ומקשינן: התם נמי כתיב "לאוהביו ולשומרי מצותיו לאלף דור", ומשמע שגם

מאהבה רק לאלף דור? ומתרצין: האי לרסמך ליה, והאי לרסמך ליה.

ה"אלפים" סמוך ל"לאהביו", ואילו האלף סמוך ל"שומרי מצותיו".

הנהו תרי תלמידי דהווי יתבי קמיה דרבא.

חד אמר ליה לרבא: אקריין בחלמאי הקרו לי בחלומי את הפסוק "מה רב טובך

אשר צפנת ליראך". וחד אמר ליה: אקריין לי בחלמאי "וישמחו כל חוסי כך, לעולם ירגנו ויעלצו

בך אוהבי שמך". אמר להו רבא: תרוויכו רבנן צדיקי

גמורי אתון? מר שהקרו לו "יעלצו בך אוהבי שמך", עובד מאהבה.

ואילו מר שהקרו לו "אשר צפנת ליראך", עובד מיראה.

הדרן עלך פרק בשם שהמים

פרק מי שקינא

מתניתין: מי שקינא לאשתו, בעל שהתרה באשתו בפני שני עדים, ואמר לה:

אל תסתרי עם איש פלוני ונסתרה עמו. הרי –

אפילו אין עדים שנסתרה, אלא הבעל שמע כן מעוף הפורה, כלומר, ממי שאין

ראוי לסמוך עליו, ודבריו הם כדברי עוף הפורח באויר, כגון עבד ושפחה הפסולים

לעדות – הרי היא אסורה עליו עד שתשתה.

ואם אינו רוצה להשקותה, יוציא אותה בגט, ויתן כתובה. שאין לה להפסיד

כתובתה, כיון שיכול להשקותה, דברי רבי אליעזר.

וכדבריו בתחלת המסכת 'מקנא על פי שנים ומשקה על פי עצמו', שאין צריך עדות

שנסתרה. רבי יהושע אומר: אין אשה שותה אלא

על פי שני עדים, וכדבריו בתחלת המסכת 'מקנא על פי שנים ומשקה על פי שנים', ולכן

לא תצא אשה בעדות מי שאין ראוי לסמוך עליו.

עד שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה. עד שישחיו נשים הטוות לאור הלבנה בפריצותה

(מוזרות – שזורות). שאף על פי שאין כאן עדות שנסתרה, ואין בה דין שתייה, בכל זאת,

"במקהלות וכשנקהלו על היסן כרכו אלהים ה' ממקור ישראל", אפילו אותם

שבמקור אמן. והיונין בה: וזה לא חזו, הרי העוברים לא

ראו קריעת ים סוף, וכיצד אמרו שירה? ומשנינן: אמר רבי תנחום: כרם של אמן

נעשה להן כאספקלריא המאירה, וראו. שנינו במשנה: דרש רבי יהושע בן

הורקנוס שלא עבד איוב אלא מאהבה שנאמר "הן יקטלני לו אייחל", ועדיין הדבר

שקול לו אני מצפה או איני מצפה. והיונין בה: מדוע הדבר שקול? וליחזי האי

"לא" אי בלמ"ד אל"ף כתיב – "לא" הוא. אי בלמ"ד וי"ו כתיב – "לוי" הוא?

ומשנינן: וכי כל היכא דכתיב בלמ"ד אל"ף, "לא" הוא? אלא מעתה "בכל צרתם

לא צר", דכתיב בלמ"ד אל"ף, הכי נמי ד"לא" הוא, ומשמעו שאינו חושש לצרתם?

וכי תימא הכי נמי? והכתיב "ומלאך פניו הושיעם!"

אלא, על כרחך, משמע הכי ומשמע הכי, אפשר לפרשו גם כאילו כתוב בוי"ו,

והוא הדין כשכתוב בוי"ו אפשר לפרשו כאילו כתוב באל"ף ופיהמ"ש לרמב"ם, ועל

כן גם בענין איוב הדבר אינו מוכרע אם עבד מאהבה או מיראה.

תניא: רבי מאיר אומר: נאמר "ירא אלהים כאיוב, ונאמר "ירא אלהים

באברהם בעקידה" כי עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה".

ודרשינן מה "ירא אלהים" האמור באברהם – מאהבה.

אף "ירא אלהים" האמור באיוב – מאהבה.

והיונין בה: ואברהם גופיה, מנלן שמאהבה עבד?

ומשנינן: דכתיב "זרע אברהם אוהבי". והיונין בה: מאי איכא בין עושה מאהבה

לעושה מיראה מה ההבדל ביניהם? ומשנינן: איכא, הא דתניא: רבי שמעון

בן אלעזר אומר: גדול העושה מאהבה יותר מן העושה מיראה.

שוה העושה מיראה וזכותו תלוי להגן על צאצאיו רק עד לאלף דור.

וזה העושה מאהבה וזכותו תלוי עד לאלפים דור.

והראיה, דהכא, בעושה מאהבה, כתיב "ועשה חסד לאלפים לאהבי ולשומרי מצותיו".

והתם, בעושה מיראה, כתיב "שומר הברית והחסד לאהביו ולשומרי מצותיו

לאלף דור". ר' שומרי מצותיו היינו מיראה.

ואידך דהיינו רבי יוסי הגלילי ממקור ישראל נפקא אלמא דלר' יוסי הגלילי נמי עובדים
לזמרים שירה ופ"ק דכתובות (דף ז'): דריש לה דברכת חמנים בעשרה מדתיו מני
למיכתב מצטן ושראל וכתבי ממקור על עיסקי מקור בתוספתא מסיים הכי ואותן
המלאכים שאמרו מה חנוס כי תזכרנו אמר להן הקב"ה בלא וראו את השירה כיון שראו
את ישראל פתחו אף הן ואמרו שירה שנאמר
ה' אלונינו מה אדיר שמך בכל הארץ וגו' ור"ש
בן אלעזר (מנסיא) אומר לא נאמרה פרשה זו
אלא לענין עקידה:

גדול העושה מאהבה. בירושלמי (ברכות
פ"ט) ר"ע היה מתדין קמיה
טורכוסרפוס הרשע אחת עונתא דקריית שמת
שרי קרי וגחך ר' אל' סבא סבא או חרש אחת או
מבעט בסיסורין את ר' אל' חופית רוחיה דהוא
רשיעא לא חרש אחא ולא מבעט בסיסורין אחא
אלא כל ימי ימייתו קורא הפסוק הוא ואהבת
את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל
מאודך רחמתיא בכל לבי רחמתיא בכל נפשי
רחמתיא בכל ממנוני לא הוה בדיק ליה וכיון
דמטי ליה בכל נפשיה ואחתיא ענתיה דקריית
שמת ולא חיפילג עליה בגין כן אחא קרי וגחך:

הדרן עלך כשם שהמים

מי שקינא לה. פרק זה היה הגון שיהא שני
ומעורב בפרק ראשון לאחר אותה שבא
דאלו אסורות לאלול בתרומה ואח"כ היה לו
לשנות כולל עושה לה וכל הסדר אבל תימה
ללאחר שנה שבדקוה המים הוא חוזר לקטיו,
ה"ג בסדר המשנה משקינא לה אפילו שמת
מעוף הפורח והכי מסתבירא וגרלה דה"פ
מאחר שקינא לה אפילו קודם סתירה שמת
פליטותא שהי עשיו קת רגלים לדבר מבורח
הדבר ומוציאה בכחובתה מאחר שלא נסתרה
ולא נאסרה עליו ובענין זה מזהה לגרסה
דאפילו לב"ה (דלאמר אפילו אסן הקדישה
תכשילו היינו רשות מיסור מזהה ליהא אלף
בכה"ג ואם מקיימה דומה לאדם שנפל זבוב
לתוך תמחוי שמוטא ואובלו ולבית שמאי חובס
הואיל וקינא לה רגלים לדבר מיסור כתובתה
גובה הואיל ולא נסתרה והשאר אחי שפיר
דרכי יהושע אבל לפירוש רבינו שלמה דפירש
משקינא לה אפי' שמת מעוף הפורח שנסתרה
דעוף פורח היינו עבד ופסחה שנאמנן בעידי
סתירה ואם אינו רואה להשקפה יוציא ויתן
כתובתה וכי היה רבי יהושע מחייב כתובה
לאחר שישאו ויתנו בה מזירות בלבנה והלא אין
המים בודקין אותה כדאמרין בפרק קמא
(לעיל דף ו') ומאחר שהיא גרמה שתאסר עליו
ואין יכולה לשנות היא כדורסה ושומרת יבס
שלא שותה ולא נוטלת כתובה מיסור מני
למימרה הא דאמרין אין המים בודקין אותה
לאחר שישאו ויתנו בה מזירות בלבנה דוקא
לאחר קיטוי ועידי סתירה לרבי יהושע אבל
כאן אין עידי סתירה אלף שמזירות בלבנה
נשאלת ונתנת בפרייתיה:

כאן

במקהלות. כשנקהלו על הים: **ממקור**. אף אותם שבמקור: **וליחיו האי לא בו**.
ואמאי אמר הדבר עדיין שקול: **ה"נ דלא הוא**. וה"ק קרא אינו חושש לצרתם
ולא צר בה: **באברהם**. כי ירא אלהים אתה (בראשית כב): **תלוי**. זכותו לדורותיו
להגין עליהם עד אלפים דור: **לאלפים לאוהבי**. סמך אוהביו לאלפים ואידך קרא

סמך לאלף דור אל שומרי מצותיו דהיינו
מיראה ואין אלו דומין לפרוש מאהבה
לפרוש מיראה (לעיל דף כב) דהנהו
מאהבת שבר ומיראת פורענות הקללות
והעונשין והבא מאהבת המקום ומיראתו
שמוראו גדול ומוטל על הבריות: **וישמחו**
כל חוסי בך וגו'. סיפיה דקרא ויעלצו בך
אוהבי שמך:

הדרן עלך כשם שהמים

מתני' מי שקינא לה ונסתרה. אם
לאחר שקינא לה נסתרה: **אפי'**
שמע מעוף הפורח. שנסתרה יוציא ויתן
כתובה ורבי אליעזר לטעמיה דאמר בפ"ק
(לעיל דף ב') סתירה לא בעיא עדות
ואפילו עבד ואפילו שפחה נאמנן דהיינו
נמי כעוף הפורח דאיניקש לטומאה
דכולהו מהימני בה הילכך נאסרה עליו
ואם אינו רוצה להשקותה יוציא ויתן
כתובה: **רבי יהושע אומר עד שישאו**
ויתנו בה מזירות בלבנה. כלומר משום
סתירה שאין בה ב' עדים אינה נאסרת
עליו ור' יהושע לטעמיה דאמר משקה על
פי שנים מיהו כשישאו ויתנו מזירות
בלבנה בפריצותה מכוער הדבר ותצא
דהא אפילו מיא תו לא בדיק לה כדתניא
בפ"ק (לעיל דף ו') וטתורה היא ולא
שישאו ויתנו בה מזירות בלבנה: **אני**
ראיתייה שנשמתא. באותה סתירה שהיא
על פי שנים עדים לרבי יהושע ולרבי
אליעזר ע"פ עוף הפורח: **לא היתה**
שוטה. דעד אחד נאמן בה אף להפסידה
כתובתה שרגלים לדבר ומקראי ילפינן לה
לקמן במתני' **הרי אלו נאמנים אף**
לפוסלה מכתובתה. שלא תשתה ולא
תטול כתובתה: **המותה וכת**. המותה
וצרתה **ויבמתה**. אשת אחי בעלה אף
היא כצרתה ושונאתה שדואגת הימנה
סופסה להיות צרתה אם ימות בעלה בלא
בנים תתייבם לבעלי ובת בעלה מאשה
אחרת אלו חמש נשים שונאות אותה
וביבמות (דף קיז) מפרש טעמא אמאי סנו
לה ואין נאמנות לה לשום עדות שהיא
לרעתה: **הרי אלו נאמנות**. לה לעדות זו
שהתורה האמינה כל עדות שיש בה
ומיהו לא לפוסלה מכתובתה הואיל
ושונאות אותה אלא שלא תשתה: **שהיה**
בדין. שלא ידא נאמן בה עד אחד אם לא
מגזירת הכתוב: **הראשונה**. סתירה שאין
אוסרתה איסור עולם אלא עד שתשתה:
אינה מתקיימת בפחות משנים. כדבעינן
למימר מגזירה שוה ורבי יהושע היא:
עדות אחתונה. סומאה: **כל עדות שיש**

"במקהלות ברכו אלהים ה' ממקור ישראל". והא לא
הו? אמר ר' תנחום: פרס נעשה להן באספקלריא
המאירה וראו: בו ביום דרש ר' יהושע בן הורקנוס לא
עבד איוב כו': וליחיו האי "לא", אי בלמ"ד אל"ף בתיב,
לא הוא. אי בלמ"ד וי"ו בתיב, לו הוא? וכל היכא
דכתיב בלמ"ד אל"ף, לא, הוא? אלא מעתה "בכל
צרתם לא צר" דכתיב בלמ"ד אל"ף, הכי נמי "לא" הוא?
וכי תימא הכי נמי? והכתיב "ומלאך פניו הושיעם!"
אלא לאו, משמע הכי ומשמע הכי. תניא ר' מאיר אומר:
נאמר "ירא אלהים" באיוב, ונאמר "ירא אלהים"
באברהם. מה "ירא אלהים" האמור באברהם, מאהבה.
אף "ירא אלהים" האמור באיוב, מאהבה. ואברהם גופיה
מלן? דכתיב "זרע אברהם אהיב". מאי איכא בין עושה
מאהבה לעושה מיראה? איכא הא דתניא, ר' שמעון בן
אלעזר אומר: גדול העושה מאהבה יותר מן העושה
מיראה, שזה תלוי לאלף דור, וזה תלוי לאלפים דור.
הכא בתיב: "לאלפים לאהבי ולשמרי מצותי", והתם
בתיב: "ולשמרי מצותו לאלף דור". התם נמי בתיב
"לאהבי ולשמרי מצותו לאלף דור"? האי לרסמיה ליה
והאי לרסמיה ליה. הנהו תרי תלמידי דהוה יתבי קמיה
דרבא, חד אמר ליה: אקרינן בחלמאי "מה רב טובך
אשר צפנת ליראיה". וחד אמר ליה: אקרינן בחלמאי
"וישמחו כל חוסי בך לעולם ורגנו ויעלצו בך אהבי
שמך". אמר להו: תרוויכו רבנן צדיקי נמורי אתון. מר
מאהבה, ומר מיראה:

הדרן עלך כשם שהמים

מי שקינא לאשתו ונסתרה, אפילו שמע מעוף
הפורח, יוציא ויתן כתובה, דביר' א' אליעזר. ר'
יהושע אומר: עד שישאו ויתנו בה מזירות בלבנה.
אמר עד אחד "אני ראיתייה שנשמתא" לא היתה
שוטה. ולא עוד אלא אפילו עבד, אפילו שפחה, הרי
אלו נאמנים, אף לפוסלה מכתובתה. המותה ובת
המותה וצרתה ויבמתה ובת בעלה, הרי אלו נאמנות.
ולא לפוסלה מכתובתה, אלא שלא תשתה. שהיה
בדין, ומה אם עדות ראשונה שאין אוסרתה איסור
עולם, אינה מתקיימת בפחות משנים. עדות אחרונה
שאוסרתה איסור עולם, אינו דין שלא תתקיים בפחות
משנים? תלמוד לומר: "עד אין בה", כל עדות שיש
בה. קל וחומר לעדות הראשונה מעתה: ומה אם

עדות

בה. נאמן בה ובגמרא ילפינן לה דהכי קאמר תרי ליה בת אלא אחד וקאמר והיא לא נתפשה למיסרה אלמא מהימן:
שאוסרתה

שאושרתה איסור עולם. כדאמר (לעיל דף כח.) בסוטה ספק מנטמאה ונטמאה וכו' ש' ודאית: עד אומר נטמאת ועד אומר לא נטמאת. אוקי חד בהדי חד ודרי היא בספקא ושוותה: ושנים אומרים לא נטמאת. כלומר לא נטמאת בפניך שבשבתא ומצאת שנטתרו יחד גם אנו היינו עמך ובפנינו לא נטמאת דרי נסתלק

העד הזה ובטלו דבריו מפני השנים ודרי היא בספקא אם נטמאת קודם שבאו אלו ומצאום ודיתה שותה ובגמ' מפרש למאי איצטריך כל הנך בבי: גמ' בה ולא בקינוי ב'. למאי איצטריך גזירה שוה הא כתיב גבי טומאה ועד אין בה ומיעוטא הוא בה עד אחד נאמן ולא בעדות אחרת והוא לא עדות סתירה כשאר כל עדות שבתורה: וטומאה בעלמא. עד א' שהעיד על אשה שלא קינא לה בעלה ואמר נטמאת מניין דלא מדינא ולא אמרינן אטומאת אשה הימניה רחמנא לא שנה לאחר קינוי ולא שנה בלא קינוי תלמוד לומר כו' וכי הימניה רחמנא בטומאה שאחר קינוי ויש עידי סתירה שנים ועד מעיד שנטמאת שרגלים לדבר ובפרק קמא (לעיל דף ג.) פרכין ודא כי כתיב קינוי בתר הכי כתיב ומשנינן ועבר כתיב שכבר עבר: הא לא מכחיש ליה כו'. הוא הדין דהיה ליה למבעי ארישא דקתני בהדיא אחד אומר אני ראיתיה שנטמאת לא היתה שותה אלמא מהמין אלא משום דבעי לאקשויי עלה כי מכחיש ליה מאי הוי הא הימניה רחמנא להאי דאמר נטמאת כבי תרי והוי ליה האי דמכחיש ליה חד ואין דבריו של אחד במקום שנים: הרי כאן שנים. הרי הוא כשנים: קשיא דעולא. דכיון דהאמינא תורה הרי העמידתו במקום שנים: כאן בבת אחת. מתני' כשהעידו שניהם בתוך כדי דיבור דבטלו דבריו מיד דלא נתקיימה עדותן בב' דהויא האמינתו תורה כשנים כגון אם העיד עדותו ויצא דתו לא מצי חד לאכחושיה: הא חד וחד. על ברחיק לא היתה שותה תנא ברישא דאי היתה שותה קנני הא תו למא לי השתת בה הוי הכחשה תרי מבעיא פשיטא דאין אחד במקום שנים ומתני' לדיוקא ידידה תנא ליה דאי לאשמועינן היא גופה פשיטא דלא איצטריך: אמר לך ר' חייא ולפעמיך. דסבידא לך דמתני' לגופיה לא איצטריך דהא פשיטא דאין א' במקום שנים ולדיוקא אתא סיפא מאי תירוק מינה אלא מתני' לא לדיוקא אתא אלא לאשמועינן היא גופה איצטריך דשנים דקא תנא בפסולי עדות קאמר כגון נשים או עבדים ואשמועינן דשתי נשים מכלולות דברי עד א' בין ברישא בין בספא ולקמן פריך תרתי למה לי והאי דלא שני ר' חייא מצינתא בזה אחר זה משום דקא דייק מתני' בבת אחת דקתני ושנים אומרים לא ראיתיה ונטמאת אלמא בהדי הדדי קאתו דלעולם במקום שנים לא האמינה תורה עד אחד: כל מקום שהאמינה תורה כו'. הוציאתו

בבת אחת כאן בזה אחר זה. קשיא דהכא משמע כיון שנתקבל עדותו של ראשון ואע"פ שלא עשו ע"י עדותו קום מעשה ולא קום הוראה רק שלא העיד השני בתוך כדי דיבורו של ראשון הוי דבריו של שני במקום ראשון כדבריו של אחד במקום שנים הכי משמע לפירוש ר"י והא בפרק האשה שהלכה ויבמות דף ק"ז: תנן עד אומר

מת וניסת ובא אחר ואמר לא מת לא תאל וקא דייק בגמ' טעמא נויסת הא לנחילה לא תנשא והאמר עולא וכו' ומשני הכי קאמר עד אומר מת והתיבא לנישא ובא אחר ואמר לא מת לא תאל מהתיבא הראשון והא הסם דבזא אחר זה מייירי דהא ניסת בנתיים ואפ"ה בזה"ב בזה אחר זה אם לא ניסת לא תנשא כ"כ התיבא לנישא דאמר לא תאל מהתיבא הראשון ופירש נמי רש"י הסם דדוקא שהתיבא קודם שיבא עד השני המכחישו אבל אם קודם שהתיבא מודה עולא דלא סמכינן אקמא דלכתיו לא תחשבינא כתיי להכי נראה לפרש הכא בזה אחר זה שקיבלו עדות הראשון והורו ע"פ עדותו מיהו תימא עולא גופיה דאמר הכי אליבא דתני לא היתה שותה מה דוחקיה למימר הכי והא מתנינן לא משמע ששהה השני אחר הראשון עד שהורו ואסרוהו עליו ואמרנו איני שותה ו"ל דמתנינן בסתם קתני חי נמי רבי יצחק ועולא הוה מתרצי להאיך דהאשך זוטא כדמתרצי אליבא דר' יוחנן כפ' שני דתקובות (דף כב:) משום לוח שפתיים והאיך דהאשך אחר ויבמות דף פח:) לא דמיא לתרזייהו משום דגברא אחי וקאי:

הא חד וחד לא היתה שותה תיובתא דרבי חיילא. נראה הוי דלא דחי ליה בזה אחר זה משום דסוף סוף תיקשי דיוקא דסיפא דשנים אומרים נטמאת וא' אומר לא נטמאת לא היתה שותה הא חד וחד היתה שותה במאי מוקמת לה ע"כ בבת אחת מאי קמ"ל היינו רישא הילכך לריק לתרזי כר' נתנאי בין לר' יצחק בין לר' חיילא הני תרתי בבי דסיפא תימא הכי הוה מתרזי ר' יצחק מתני' דפרק אחרו לו (וכינות דף יא:) דתנן עד אומר אכל ועד אומר לא אכל אשה אומרת אכל ואשה אומרת לא אכל מביא אשם תלוי כיון דהאמינה תורה עד אחד דנפקא לן מאלו הדע אלו טענתו (ויקרא ז) טענתא הוי ליה לאיתויי בשלמא רבי חיילא הוה מוקי לה בבת אחת. יורשלמי גידל בר בנימין בשם רב אומר בכל מקום שהשכירו עד אחד עדות האשה כחשם האשם מכחיש את האשה והאשה מכחשת את האשם דתנן עד א' אומר נטמאת ואשה אומרת לא נטמאת אשה אומרת נטמאת ועד א' אומר לא נטמאת תנא דבי רבי אומר כן ותו ביבוצלמי עד אחד אומר נטמאת ועד אחד אומר לא נטמאת שמשון ב"ר אבא בשם ר' יוחנן כחן לא היתה שותה ובעגלה ערופה הוי עורפין וטעמא מפני שכלן רגלים לדבר ומסיק נמי הסם דבעידי טומאה לא אמרינן עדות שבעלה מקלה בעלה כולה מפני שרגלים לדבר:

מהו

לעדות זה מכלל כל עדות שבתורה לפיכך פסולין וכשרין שוין בה והלך אחר רוב דעות המעידין בדבר: ואיכא דאמרי כל היכא דאיתא עד כשר מעיקרא. ואמר נטמאת ונתקבלה עדותו ואחר כך באו מאה נשים בעד א' דמיין וזהו ליה קמא שנים ואין דבריו של אחד במקום שנים ואינה שותה:

עדים וכי איני יודע שהוא אחד.
מה תלמוד לומר מה באה ללמדנו מלת
אחד המיתרת.

זה בנה אב זה מקור ואב, שכל מקום
שנאמר עד ולא כתוב אחד, הרי כאן שנים.
הכוונה לשני עדים. עד שיפרש ויפרש לך
הכתוב עד אחד.

ומעתה כשאמרה תורה "ועד אין בה",
הכוונה "ושני עדים אין בה".

ואמר רחמנא, תרי, שני עדים לית בה,
אלא חד. אחד בלבד מעיד שנטמאת.

"והיא לא נתפשה", לא נאנסה אלא
זינתה ברצון, לדברי העד, אסורה על בעלה
עולמית.

ומעתה קשה על מה ששינוי שאם חבירו
מכחישו האשה שותה. כיון דמדאורייתא עד
אחד מהימן, איך - היכי מצי מכחיש ליה.

איך חבירו יכול להכחישו.
והא אמר עולא: כל מקום שהאמינה
תורה עד אחד, כגון בעדות סוטה, שהיה
ראוי להצריך בה שנים ככל עדות בדבר
שבערה, והאמינה תורה לעד אחד כשנים.
הרי כאן שנים. הרי אותו אחד חשוב
כשנים שהרי האמינתו תורה כשנים.

ואין דבריו של אחד המכחישו שלא
האמינתו תורה כשנים כלום במקום הראשון
החשוב כשנים.

ומתריצין: אלא, אמר עולא: יש להגיה
במשנתנו, והנני: לא היתה שותה. שהרי עד
אחד מעיד שנטמאת ואין חבירו נאמן
להכחישו.

וכן אמר רבי יצחק: לא היתה שותה.
ורבי חייא אמר שיש לקיים משנתנו
ככתוב לפנינו היתה שותה.

ואקשינן: ולרבי חייא קשיא דעולא. הרי
הסברא נותנת כדברי עולא דכיון דהאמינתו
תורה במקום שברך כלל צריך שנים הרי
העמידתו במקום שנים ואין דבריו של אחד
במקום שנים.
ומשינן:

לא קשיא. כאן משנתנו מדברת
כשהעידו שניהם בבת אחת. בתוך כדי
דיבור, שהכחישו חבירו לפני שנתקבלה
עדונו בבית דין, ועדותו מוכחשת מעיקרה.
כאן דברי עולא נאמרו כשהעידו שניהם
בזה אחר זה. שהעיד השני לאחר כדי דיבורו
של ראשון, שכיון שנתקבלה עדותו של
ראשון מתקבלת היא כשנים ושוב אין האחד
יכול לבוא להכחישו שאין דברי אחד במקום
שנים.

ואקשינן על רבי חייא מהמשך משנתנו,
דתנן: עד אומר נטמאת, ושנים אומרים לא
נטמאת, היתה שותה. ולכאורה משנה יתרה
המשך בעמוד קד

היה צריך ללמוד שצריך שני עדים על
הסתירה מגזירה שוה של דבר דבר, שהרי
באותו מקרא עצמו שממנו באנו ללמוד שעד
אחד נאמן להעיד שנטמאת, כתבה תורה
בה, ללמדנו שעל הקינוי והסתירה צריך
שנים.

ומשינן: הכי נמי קאמר. אף התנא כך
נתכוין לומר, ומשנתנו בחסרון נשנית.
תלמוד לומר "בה" -

בה, ולא בקינוי, בה, ולא בסתירה.
ומכאן שעדות ראשונה של קינוי וסתירה
אינה מתקיימת בפחות משני עדים. ועתה
דנה הברייתא:

וטומאה בעלמא, עדות על אשה
שנטמאת.

בלא קינוי ובלא סתירה. בלא שקדם לה
עדות על קינוי וסתירה.

דלא מהימן עד אחד, מנא לך? מהדין
לנו זאת, ואולי כשאמרה תורה שעד אחד
נאמן להעיד שנטמאת, מדובר גם בלא קינוי.
על זה אמר התנא נאמר כאן דבר. כי
יקח איש אשה ובעלה והיה אם לא תמצא חן
בעיניו כי מצא בה ערות דבר וכתב לה ספר
כריתות וגו'.

ונאמר להלן דבר. על פי שני עדים או
שלשה עדים יקום דבר.
מה להלן בשני עדים אף כאן בטומאת
אשה בשני עדים.

אבל עד אחד אינו נאמן להעיד על אשה
שנטמאת אלא לאחר קינוי וסתירה, שאז יש
רגלים לדבר שנטמאת.

שינוי במשנה: עד אומר נטמאת וחבירו
מכחישו, היתה שותה.

ויש לדייק: טעמא דקא מכחיש ליה.
הטעם ששותה מפני שחבירו מכחישו.
הא לא קא מכחיש ליה, עד אחד מהימן.

ואינה שותה.

מנחני מילי. מהדין ללמדנו דבר זה. ואף
שכבר נתפרש עיקר המקור לזה במשנה,
הגמרא מביאה ברייתא המפרשת הדברים
יותר.

דתנו רבנן: ועד אין בה בשנים הכתוב
מדבר. 'עד' פירושו בכל מקום עדות של שני
עדים, וכוונת הכתוב "ועד אין בה" היא
לומר, שעל אף שאין בה שני עדים אלא
אחד, היא אסורה.

אתה אומר בשנים הכתוב מדבר או אינו
אלא באחד. אולי 'ועד' פירושו עד אחד,
וכוונת התורה - ועד אחד אין נאמן בה.

תלמוד לומר לא יקום עד אחד באיש.
לכל עון ולכל חטאת על פי שני עדים או
שלשה עדים יקום דבר (דברים יט, טו).

ממשמע שנאמר לא יקום עד ולא נאמר

עדות אחרונה של טומאה, שאוסרתה על
בעלה איסור עולם, הרי היא מתקיימת בעד
אחד.

עדות הראשונה של סתירה, שאין
אוסרתה על בעלה איסור עולם, אלא עד
שתשה אינו דין שתתקיים בעד אחד.

תלמוד לומר "כי מצא בה ערות דבר"
(דברים כד, א)

ולהלן הוא אומר "על פי שנים עדים
יקום דבר" (שם יט, טו)

מה להלן, על פי שנים, אף כאן על פי
שנים. בגמרא יתבאר מה למד התנא מגזירה
שוה זו.

המשך המשנה עוסק באופן שיש עדיות
סותרות על טומאת האשה, אימתי היא
שותה ואימתי אינה שותה.

עד אחד אומר אני ראיתי שנטמאת,
ועד אחר אומר בפני נסתרה ולא נטמאת
באותה סתירה.

וכן אשה אחת אומרת אני ראיתי
שנטמאת, ואשה אחרת אומרת בפני נסתרה
ולא נטמאת באותה סתירה.
היתה שותה.

כי אף שהראשון מעיד לטמאותה, הרי
השני מכחישו. ואף שהשני מעיד לטהר
אותה, הרי הראשון מכחישו, ונשארה האשה
בספק אם נטמאת, ושותה לברר הספק.

עד אחד אומר אני ראיתי שנטמאת,
ושנים אחרים מכחישים אותו ואומרים
בשעה שאתה מעיד שנטמאת היינו עמך
ובפנינו לא נטמאת.

היתה שותה. שכבר נתבטלו דברי האחד
מפני השנים המעידים שלא נטמאת, ומכל
מקום יש לנו להסתפק שמא נטמאת האשה
באותה סתירה לפני שבאו העדים ושותה
לברר הספק.

שנים אומרים אנו ראינוה שנטמאת
ואחד אומר לא נטמאת לא היתה שותה.
שאיין דברי האחד במקום השנים וכבר
נתבררה טומאתה בעדות השנים.

גמרא: הגמרא מקשה: הא, מה ששינוי
במשנה "תלמוד לומר כי מצא בה ערות
דבר", ומכאן ללמדנו שצריך שני עדים
שנטמאת - למה הוצרכו לגזירה שוה זו?
והרי כך היה לו לתנא לומר:

תלמוד לומר בה. ועד אין בה.

בה. בטומאה אתה אומר שדיה בעד
אחד, ולא בקינוי. שלהעיד עליו צריך שני
עדים.

בה. בטומאה אתה אומר שדיה בעד
אחד, ולא בסתירה. שלהעיד עליה צריך שני
עדים.

מיבעי ליה. כך היה לו לתנא לומר, ולא

ענין ואכלו בשערך ושבעו; ואמרת לפני ה' אלהיך: בערתי הקדש מן הבית וזה מעשר שני שהעלדו לירושלים, וגם נתתיו ללוי וזה מעשר ראשון, לגר ליתום ולא למנה וזה מעשר עני, ככל מצותך אשר צויתני ושנתתם כסדרן, לא עברתי ממצוותיך ולהפריש ממין על שאינו מינו, ולא שכחתי ומלכך על הפרשת תרומות ומעשרות. לא אכלתי באוני ממנו ולא אכלתי מן המעשר שני באנינות, ולא בערתי ממנו בטמא ובין שאני טמא והוא טהור, בין שהוא טמא ואני טהור, ולא נתתי ממנו למת ולא עשיתי ממנו ארון ותכריכין למת, שמעתי בקול ה' אלהי ולהביאו לבית הבחירה, עשיתי ככל אשר צויתני. השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל ואת האדמה אשר נתת לנו כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש; וידידי זה בכל לשון הוא נאמר.

קריית שמע, ותפלה, וברכת המזון.

ושבועת העדות. הוא מה שאמרה תורה ויקרא ה' א': "ונפש כי תחטא, ושמעה קול אלה ושבועה, והוא עד או ראה או ידע ושהשיעור בממון שהוא עד בו, שאם יודע לו בעדות שיעיד לו, אם לא יגיד וכפר ואמר שאינו יודע לו עדות ונשא עונו. והיה כי יאשם לאחת מאלה התורה אשר חטא עליה. והביא את אשמו לה' על חטאתו אשר חטא נקבה מן הצאן כשבה או שעירת עזים לחטאת, וכפר עליו הכהן מחטאתו, ושבועה זו בכל לשון היא נאמרת.

ושבועת הפיקדון, הוא מה שאמרה תורה ויקרא ה' כא': "נפש כי תחטא ומעלה מעל בה, וכחש בעמיתו בפקדון ושהופקד אצלו ונשבע שאינו בידו או בתשומת יד וכלואה, או בגזל, או עשק את עמיתו. או מצא אבידה וכחש בה ונשבע על שקר. ואת אשמו יביא לה' איל תמים מן הצאן; ושבועה זו בכל לשון היא נאמרת.

ואלו נאמרין רק בלשון תקודש:

מקרא כיבורים, והוא מה שאמרה תורה ודברים כו ב': "ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך. ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם, ואמרת אליו: הגדתי היום לה' אלהיך, כי באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו. וענית ואמרת לפני ה' אלהיך: ארמי ולבן הארמי אבד אבי ולבן ביקש לעקור את הכל כשרדף אחרי יעקב וירד ויעקב מצרימה, ויגר שם במתי מעט, ויהי שם לגוי גדול עצום ורב. וירעו אותנו המצרים ויענונו, ויתנו עלינו עבודה קשה. ונצצק אל ה' אלהי אבותינו, וישמע ה' את קולנו, וירא את ענינו ואת עמלנו ואת לחצנו. ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה וזרוע

המשך בעמוד קה

שאינן האחד יכול להכחיש דברי השנים ועדותם קיימת ואינה שוטה. אלא, כיון שישנה איוו שהיא הכחשה לדבריהם, עדותם מוכחשת מעיקרה, והאשה נשאת בדינה הקודם, שספק אם נטמאת, ושוטה כדי לברר את הספק.

קא משמע לך, לזה הוצרך התנא ללמדנו, שאפילו במקרה כזה, הולכים אחר רוב דעות, ואין עד פסול אחד יכול להכחיש עדות שני פסולים אפילו בבת אחת, וכבר נתברר שנטמאת, ואינה שוטה.

לסיכום:

א. עד שהעיד שנטמאת, והכחישו חבירו, אם הכחישו בבת אחת, עדותו בטלה, ואם הכחישו בזה אחר זה, עדותו קיימת.
ב. עד כשר שהעיד שנטמאת, והכחישוהו שני עדים כשרים, אף בזה אחר זה, עדותו בטלה.

ג. עד כשר שהעיד שנטמאת, והכחישוהו שני פסולים בזה אחר זה, נאמרו בזה שני לשונות בגמרא אליבא דרבי נחמיה, ללשון ראשון עדותו בטלה כיון שהולכים אחר רוב דעות, וללשון שני עד כשר חשוב כפסולים רבים, ועדותו קיימת.

ד. עד פסול שהעיד שנטמאת, והכחישוהו שני פסולים, אפילו בזה אחר זה עדותו בטלה, לפי שהולכים אחר רוב דעות.

ה. שני פסולים שהעידו שנטמאת, והכחישם עד כשר בבת אחת, ללשון ראשון עדותם קיימת שהולכים אחר הרוב, וללשון שני עדותם בטלה שאחד כשר שקול כפסולים רבים.

ו. שני פסולים שהעידו שנטמאת, והכחישם עד פסול בבת אחת, עדותם קיימת שהולכים אחר רוב דעות.

ז. וכל מקום שאמרנו עדותו קיימת, אין האשה שוטה, אלא אסורה על בעלה עולמית.

ח. וכל מקום שאמרנו עדותו בטלה, שוטה לברר את הספק.

הדרן עלך פרק מי שקינא פרק אלו נאמרין

מתניתין: אלו מצוות התלויות בדיבור נאמרין בכל לשון:

פרשת סוטה, השבועה והאלה, נאמרין בכל לשון.

וידוי מעשר, הוא מה שאמרה תורה ודברים כו יב': "כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית שנת המעשר וכשתגמור להפריש מעשרות של שנה השלישית, קבע זמן הביעור והידידי בערב פסח של שנה הרביעית, ונתתה ללוי ומעשר ראשון לגר ליתום ולא למנה ומעשר

והכא כמאי עסקינן, מה שמבואר במשנה ששנים מכחישים לאחד בזה אחר זה, ואחד אינו מכחיש לשנים אפילו בבת אחת, והעמדות בפסולי עדות.

מדובר כגון **ראתאי אשה מעיקרא.** שהעד שהעיד שנטמאת היה פסול כגון אשה, ועל זה שנינו ששני פסולים נאמנים להכחישו אפילו בזה אחר זה, שבפסולים הולכים אחר הרוב. וכן מה ששנינו שאין אחד יכול להכחיש שנים אפילו בבת אחת מדובר בפסול אחד שבא להכחיש עדות שני פסולים, שבפסולים הולכים אחר הרוב.

ותרצה לרבי נחמיה הכי, יש להגיה בדברי רבי נחמיה כך:

רבי נחמיה אומר: כל מקום שהאמינה תורה עד אחד, כגון בעדות סוטה, הלך אחר רוב דעות, שאם יש עדות סותרות, הולכים אחר הרוב.

ולכך, עשו בעדות זו, שתי נשים המעידות באשה אחת, נגד אשה אחת, בשני אנשים המעידים באיש אחד, נגד איש אחד, שאין דברי האחד במקום שנים. ואף כאן, אין דברי אשה אחת במקום שתי נשים.

ואף על פי שאין כאן מעלת השנים כמו בעדות כשרה, מכל מקום, הולכים אחר רוב דעות. והוא הדין בשלש נשים נגד שתי נשים, השלש נאמנות.

אבל שתי נשים המעידות באיש אחד, נגד איש כשר אחד, אין הולכים אחר רוב דעות, אלא כי פלגא ופלגא דמי, שכוחו של עד אחד כשר, שקול הוא כריבוי עדים פסולים, ואחד כשר מכחיש לפסולים רבים בבת אחת, ופסולים רבים אין מכחישים לאחד כשר בזה אחר זה.

ואקשינן: ותרתי בפסולי עדות, למה לז? במשנה נשנו שתי הלכות, האחת, ששני פסולים מכחישים פסול אחד אפילו בזה אחר זה, והשנית, שפסול אחד אין באפשרותו להכחיש שני פסולים אפילו בבת אחת. ולכאורה הלכה אחת מן השתים היא מיותרת, שהלא יסוד אחד לשתייהן, שבפסולים הולכים אחר רוב דעות.

ומשנינן: מהו דתימא, כי אוליין בתר רוב דעות, אילו לא שנינו אלא את ההלכה הראשונה, הייתי אומר, אימתי הולכים אחר הרוב – דוקא לחומרא, להצריכה לשנות, ששני פסולים מכחישים לאחד שהעיד שנטמאת, וחזרת לדינה הקודם, שצריכה לשנות.

אבל לקולא, להקל מעליה שלא תשתה, כגון במקרה השני, שעד פסול אחד בא להכחיש שני עדים פסולים בבת אחת – לא אוליין, אין הולכים אחר רוב דעות, לומר

מהו דתימא כי זולתין בשר רוב דיעות לחומרא אבל לקולא לא קמי'. ואם תאמר הא ממתיני' בפרק האשם שהלכס (יבמות ד' קיז:) וממתיני' דפרק עגלה ערופה (לקמן דף מז.) שמעינן לה י"ל דהכא אילתרין דלפניו לקולא אע"ג דרגלים לדבר ועוד דלא תנא פסולי העדות דהדין בביתא' להכי תנא גבי כל חד וחד:

הדרן עלך מי שקינא

ה"ג בסדר המשנה

אלו נאמרין בלשון: ופירוש כל אדם בלשון שהוא שומע לאפוקי למדי שאינו שומע בלשון פרסי אם אינו שומע אבל בכל לשון משמע בין שומע בין אינו שומע ובגמרא לא משמע הכי: **קריית** שמע ותפלה. תימה אמאי שייך הלל וקידוש של שבת ובכרת הפירות ובכרת המזות וליכא למימר דלא נקט אלא דלורייתא דלא בפרק מי שמעו (בכרות דף כא.) משמע דתפלה וקריית שמע דרבנן ועד דהתם (דף כז:) משמע דקידוש דלורייתא ודכי משמע נמי בדיק מסכת נזיר (דף ג:) בשלמא מקרא מגילה איכא למימר להכי שייך דתנא בפ"ג דמגילה (דף יז.) הללו שם שמע אשורית ולא אלא הכי אמאי שייך ונראה דהכי נאמרין בכל לשון אפי' אינו שומע הלכך לא דמו להכי דממתיני' דנאמרין דוקא בלשון אשורית

"וענו הלוי ואמרו" מה להלן בלשון הקודש, אף כאן בלשון הקודש. **"וענתה ואמרה"** מה להלן בלשון הקודש, אף כאן בלשון הקודש. **"והיה ה' אומר"** עד שתאמר בלשון ה'. **ברכות וקוללות ביצד?** בין שעברו ישראל את הירדן ובאו אל הר גריזים ואל הר עיבל שבשומרון, שבצד שכם, שבאצל אלוני מורה. **שנאמר:** "הלא המה בעבר הירדן וגו'", ולהלן הוא אומר "ויעברו אברהם אבינו ויבנו מקום שכם עד אלון מורה". מה אלון מורה האמור להלן שכם, אף אלון מורה האמור כאן שכם. **ששה שבטים עלו לראש הר גריזים וששה שבטים עלו לראש הר עיבל, והכהנים והלויים והאזן עומדים למטה באמצע.** הכהנים מקיפין את האזן והלויים את הכהנים, וכל ישראל מפאין ומקאן **שנאמר:** "וכל ישראל וזקניו ושפטיו ועמדיהם מזה ומזה לארון" הפכו פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה, **"ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה"** ואלו ואלו, עונין **"אמן"**. הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה: **"ארוי האיש אשר יעשה פסל ומסכה"** ואלו ואלו עונין **"אמן"**, עד שגומרין ברכות וקוללות. ואחר כך הביאו את האבנים, ובנו את המזבח, וסדוהו בסידי, וכתבו עליו את כל דברי התורה בשבעים לשון. **שנאמר:** "באר היטב" ונמלו את האבנים ובאו ולנו

והכא במאי עסקינן. דקתני עד אחד אומר נטמאת ושנים אומרים לא נטמאת היתה שותה ואוקינא בפסולי עדות ובין בבת אחת בין בזה אחר זה כר' נחמיה ועל כדיוך דבזה אחר זה איצטרך עיקר לאשמועינן דאי בבת אחת מאי הלך אחר רוב דיעות איכא בחד וחד נמי היתה שותה ואלא בבחי עסקינן דההוא

דאיתא מעיקרא ואמר נטמאת אשה הויא הילכך אפי' בזה אחר זה אתו תרתי ומבטלי לה: **ותרצה לדרכי נחמיה הכי בו'** דהא דאמרן לעיל ועשו שתי נשים באיש אחד כו' לאו סיפא דמילתיה דרבי נחמיה הוא אלא פירושא דמילתיה הוא דאנו פרשין לה הכי: **כי פלגא ופלגא דמי'** כלומר כי חד וחד ואי בבת אחת אתו אוקי תרי לבחדי חד ואוקמיה אספיקא ואי בזה אחר זה וההוא דהאמינה תורה קדם ואתא ברישא הוה ליה כשנים והנך בחד ואין דבריהם במקומו והיכא דשתים אומרות נטמאת ועד אחד כשר אומר לא נטמאת היתה שותה דכי חד וחד נינהו ומתניתין דקתני לא היתה שותה כגון דההוא חד הוה פסול: **ותרתי בפסולי עדות למה לי'** למתני ממתיני' הלך אחר רוב דיעות: **לחומרא'** שתשתה: **לקולא'** להקל מעליה שלא תשתה: **לא אוליגין'** בחר רוב דיעות בפסולי עדות והיכא דשתים אומרות נטמאת ואחד אומר לא נטמאת כיון דאיכא הכחשה כל דהו נימא אוקי האי לבחדי הנך ואוקי מילתא אספיקא ותשתה קא משמע לך:

הדרן עלך מי שקינא

אלו נאמרין (בכל לשון). גרסינן: **פרשת סוטה**. מה שהבין אומר לה ולא אמרי' צריך לאומרה בלשון הקודש כדרך שנכתב ובספרי אמרי' דאי לא כתיב קרא להתיר בכל לשון כדלקמן ד"א ניגמר מיבמה בכל חומר ומה יבמה קלה לא עשה בה כל הלשונות כלשון הקודש סוטה חמורה לא כל שכן: **ווידי מעשר**. בשנה השלישית בערתי הקודש מן הבית (דברים כו) שהוא מוציא כל מעשרותיו ומבערין מביתו ואין יכול עוד להשהותם ונותן מעשר ראשון ללוי ומעשר עני לעניים ומעשר שני של שתי שנים שעברו

מעליהו לירושלים עכשיו אם לא העלהו ומתוודה בערתי הקודש זה מעשר שני וגם נתתיו ללוי זה מעשר ראשון לגר ליתום ולאלמנה זה מעשר עני ואומר בכל לשון כדילף לקמן ולא אמרין בלשון זה הזקיקו הכתוב לאומרה בלתי: **ושבועת העדות ושבועת הפקדון**. בכל לשון שהשיעורו וכפר ולא הודה חייב קרבן עולה ויורד האמור בשבועת העדות ואשם גזילות בשבועת הפקדון: **ואלו נאמרין בלח"ק**. ולא אמרין נגמר מהנך דלעיל שנכתב ונסדר עליהן כל מצות דיבורם ואין צריך לאומרן בלח"ק כדכתיב בכולהו משום דבהני כתיב עיכובא: **מקרא ביכורים**. שהיה קורא מארמי אובד אבי עד סוף כל הפרשה: **וחליצת יבמה**. היא אומרת מאן יבמי וגו' והוא אומר לא חפצתי לקחתה ואחר החליצה היא אומרת ככה יעשה לאיש וגו': **ברכות וקוללות**. שאמרין יהושע וישראל בהר גריזים וחר עיבל: **ברכת כהנים**. נשיאות כפים: **ברכת כהן גדול**. ביום הכפרים אחר עבודת היום שלפני ולפנים היה קורא בתורה את הפרשה ומברך שמנה ברכות כדמפרש במתניתין: **ופרשת המלך**. מפרש בסוף פירקא והיא פרשת הקהל: **ופרשת עגלה ערופה**. ידינו לא שפכו וגו' כפר לעמך ישראל וגו' (דברים כא): **פרשת משה מלחמה**. (שם ב) והיה קרבכם אל וגו' שמע ישראל אתם קרבים היום וגו' כי י' אלהיכם וגו': **ביצד**. כמו מגין: **ולהלן הוא אומר**. בברכות וקוללות של הר גריזים ולקמן מפרש התם גופיה מנא לך: **אינו צריך**. ללמדה בגורה שוה שמעצמה היא למידה: **וענתה ואמרה ככה**. דמשמע כלשון זה תאמר: **שבשומרון**. אצל שומרון: **למטה באמצע**. בין שני ההרים: **מכאן ומכאן**. על ההרים: **הפכו**. הלויים פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה כל האזורים היו אומרים תחלה בלשון ברכה: **אלו ואלו**. שבהר גריזים ושבהר עיבל הוא דכתיב ואלה יעמדו לברך לא שהיו השבטים מברכין ומקללין אלא הלויים העומדים בין שני ההרים הופכין פניהם להר גריזים בברכה ולהר עיבל בקללה: **הביאו את האבנים**. כדכתיב ובנית שם מזבח וגו' וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת באר היטב: **ונמלו את האבנים**. סתרו את המזבח לאחר שהעלו העולות והשלמים כדכתיב והעלית עליו עולות (שם כז) ולנו

ולנו במקומן. בבית מלונם בגלגל ושם הקימו את האבנים: גמ' ה"ו. ואמר אל האשה בכל לשון שהיא שומעת ומדאי קרא וליף לה בספרי ול"ג ואמר הכהן לאשה: אל האשה. משמע דברים הנכנסין בלבה שתהא מברת בלשון: על מה היא שותה. כדמפרש ואזיל שאומר לה פריצות גרם לך שתשתה: ובמה היא שותה. בכלי מאוס במקדה של חרש: ועל

מה נטמאת. מה הביאה לידי טומאה שחוק וקלות ראש כדי ליסר את הנשים שלא יקלו ראשן עם האנשים שעל ידי כך באות לידי רצבתה בטנה: ובמה היא נטמאה. משמיעין אותה הלכות המים המאירים על איזו טומאה הן בודקין אותה שאם נטמאה והיא מוידה וברצון בדקה ואם שוגגת כגון אמרו לה מת בעליך או אנוסה לא יבדקה: וכל כך למה. לנו להודיע בהלכות המים בשלמא הנך קמיתא משום ונסורו כל הנשים (יחזקאל כג) אלא דף למה: שלא להוציא לעז. שאם נטמאת באונס או שוגגת ולא נבדקת שלא תהא סבורה אילו נטמאתי מוידה גם כן לא היו בודקים אותה: ה"ו. וידי מעשר מנלן דכתיב ואמרת וגו' וליף אמירה אמירה מוטסה: א"ל רב וביד לאבי ונילף אמירה אמירה גרידא ואין דגן אמירה גרידא מאמירה גרידא ואין דגן אמירה גרידא מעניה ואמירה: שבחו. לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי (דברים כב) היינו שבח עצמו. בקול נמוך. מדלא כתוב ביה עניה: וגנותו. כגון ארמי אובד אבי היינו גנותו שמתודין שאביהן לבן הארמי היה רשע: מפני מה תקנו. שיהא אדם אומר תפלתו בלחש כדאשכחא בחנה וקולה לא ישמע (שמואל א א): שלא לבייש את עוברי שבת. (דברים כב) בתפלתם על עבירות שבידם: צערו. צרות שעברו עליו דדינו צרות שעברו על ישראל צרת לבן הארמי צרת מצרים: שהרי לא חלק הכתוב מקום בין חטאת לעולה. לא קבע לשחיט חטאת מקום בפני עצמו שלא יבינו שהיא חטאת ומתבייש: טמא טמא יקרא. כלומר סורו מעליו שטמא הוא: והאיכא בו. כלומר דהרי יש סימנים אחרים להכירה: למעלה מחוט הסיקרא. דכתיב (ויקרא ד) על קרנות ובעולה לא כתב קרנות והוא נותן דמים למטה מחוט הסיקרא וכן שאר כל הדמים: התם כהן. לחודיה הוא ידיד ולא שאר כל העולם ואין בשת בכך: מכסיא. הנקבות של נקבה: באליה. בונב ולא ניכר: שעירה מאי איכא למימר. שאין לה זנב וניכר הנקבות: דאיבעיא ליה לאתויי בשבה. אם היה לו בשת שהרי כל החטאות של יחיד רצה כשבה רצה שעירה חות מחטאות עבודת כוכבים שכתב בה עז חת שנתה בפרשת שלח לך אנשים: התם נתיי וניכסיף. הטיל עליו הכתוב שיתבייש שתהא לו כפרה מעונש גדול כזה: כבתבה. בלשון הקדוש: הקורא את שמע צריך שישמע לאונו. פלוגתא היא במסכת ברכות (דף

טו.)

לימא

איהו הוא דקא מכסיף נפשיה. תימה והא אמר בשמעתא קמייא דמנחות (דף ג.) דבין זכרים לנקבות לאו דעתייהו דלינשי ואמר רבי התם דווקא אמרי (הכין לאין מעשי מוכיחים מפני שסומכין השומעין על דבורו שהוא שותה חטאת לשם עולה אבל בשמעתא כי הכא ודאי מרגישים בדבר:

ליבסיף ולחזיל כי היכי דליכפר ליה. וא"ת יחלוק כמו כן בקביעות מקום שמיטתה כי היכי דליחוי ליה כפרה גמורה י"ל כיון שחלק הכתוב בדבר אחד שיש היכר בדבר מה לרבי יוחנן. מ"ר:

ורבי שלא יקראנה למפרע מגליה. תימה להבא משמע דבין רבי ובין רבנן אית להו דקריאת שמע דלורייתא וכן תנאי דפליגי התם בקורא את שמע ולא השמיע לאזני וכן ב"ש ובי"ה התם בפרק קמא דברכות (דף י:) דתנן בית שמאי אומרים עברך כל אדם יטה ויקרא ובבבא יעמוד שנאמר בשבדך ובקומך וב"ה אומרים בשעה שגני אדם שוכנין אלמא דתורייתא סבירא להו דקרא משמעי ב"ש וסתמא דגמרא נמי התם פריך תנא היכא קאי דקתני מאומתי תנא אקרא קאי דכתיב בשבדך ובקומך ותו בפ"ב (דף טז ג:) בפלוגתא דרבי זוטרא ורבי יאשיה דקתני והיו שלא יקראם למפרע הדברים על לבדך רבי זוטרא אמר עד כאן מלות כוונה מכאן ואילך מלות קריאה רבי יאשיה אומר עד כאן מלות קריאה מכאן ואילך מלות כוונה אמר מר רבי זוטרא וכו' מ"ש מכאן ואילך מלות קריאה דכתיב לדבר בס ה"י הא כתיב ודברת בס וכו' אמר מר רבי יאשיה וכו' מ"ש מכאן ואילך מלות כוונה דכתיב על לבדכם ה"י כתיב על לבדך אלא עד כאן מלות כוונה וקריאה מכאן ואילך כוונה בלא קריאה מ"ש עד כאן מלות כוונה וקריאה דכתיב ודברת בס ה"י כתיב לדבר בס ההוא בדברי תורה כתיב מדקאמר ההוא בדברי תורה מכלל ודברת בס דוקא ב"ש? ותו התם הפועלים שעשו מלאכה עם בעל הבית קורין ק"ש ומזכרין לפניה ולאחריה ואוכלים ומזכרין לאחרית שמים כולד ברכה ראשונה כתיבה שניה כולל בונה ירושלים בברכת הארץ ולא מזכר הטוב והמטיב משום דמזכרין היא דביניה תקנה מכלל דק"ש דחייב לקרות דלורייתא ובפירק מי שמתו (בבבא ד' כא.) בגמרא בעל קרי פריך סתמא דגמרא קריאת שמע דרבנן אהא דקאמר דק"ש ודברת המזון דלורייתא ותו אמרין התם (דף כא. ע"ג) אמר שמואל ספק קרא ק"ש ספק לא קרא אינו חוזר וקורא ספק אמר אמת ולייב ספק לא אמר חוזר ואומר מאי עטמא ק"ש מדרבנן ודוחק לומר דכל הגוי דמשמע מייניי דמלדורייתא הוי אסמכתא בעלמא דלוי שיעת המנחה לויי כל כך על אסמכתא רבי ורבנן ועוד דלמר לימא קסבר כל התורה בכל לשון נאמרה ואי הוי אסמכתא בעלמא לא הוי לרבי למידק מייני:

ורבנן סברי לה כמ"ד הקורא את שמע ולא השמיע לאזני יאל. תימה מאי דחוקיה למימר הכי הוה מאי למימר ורבנן כתיבי שמעין מנייה כדלמך בפרק היה קורא (ברכות דף טו.) דתנן הקורא את שמע ולא השמיע לאזני יאל רבי יוסי אומר לא יאל ומפרש בגמרא מ"ר דר' יוסי משום דכתיב שמע השמיע לאזניך ות"ק שמע בכל לשון שאתה שומע ואילך כתיבי ש"מ:

כל

ולנו במקומן: גמ' פרישת סוטה מנלן? דכתיב: "ואמר הכהן לאשה", בכל לשון שהוא אומר. תנו רבנן: משמיעין אותה בכל לשון שהיא שומעת, על מה היא שותה, ובמה היא שותה. על מה נטמאת, ובמה היא נטמאת. על מה היא שותה, על עסקי קינוי וסתירה, ובמה היא שותה, במקדה של חרש. על מה נטמאת, על עסקי שחוק וילדות. ובמה היא נטמאת, בשוגג או במיזד, באונס [או] ברצון, וכל כך למה? שלא להוציא לעז על מים המרים: וידי מעשר: מנלן? דכתיב: "ואמרת לפני ה' אלהיך בערתי הקדש מן הבית", וילף "אמירה" מפסוקה, בכל לשון שהוא אומר. אמר ליה רב זביד לאביו: וילף אמירה מלויים, מה להלן בלשון הקודש אף כאן בלשון הקודש? דגין "אמירה" גרידא מ"אמירה" גרידא, ואין דגין "אמירה" גרידא, מ"ענייה" ו"אמירה". תניא, רבי שמעון בן יוחי אומר: אדם אומר שכתבו בקול נמוך וגנותו בקול רם. שכתבו בקול נמוך, מן וידי המעשר, וגנותו בקול רם, במקרא בפיבורים. וגנותו בקול רם? והאמר ר' יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, מפני מה תקנו תפלה בלחש, כדי שלא לבייש את עוברי עבירה, שהרי לא חלק הכתוב מקום בין חטאת לעולה. לא תימא גנותו, אלא תימא צערו, כדתניא "ותימא ותימא יקרא" צריך להודיע צערו לרבים ורבים מבקשים עליו רחמים. וכל מי שאיננו בו דבר, צריך להודיע לרבים, ורבים מבקשים עליו רחמים. גופא אמר ר' יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מפני מה תקנו תפלה בלחש, שלא לבייש את עוברי עבירה, שהרי לא חלק הכתוב מקום בין חטאת לעולה. ולא? והא איכא דמים? דם חטאת למעלה ודם עולה למטה! התם כהן הוא ידיד. והאיכא חטאת נקבה, עולה זכר? התם מיפסיא באליה. תינח כבשה, שעירה מאי איכא למימר? התם איהו דקא מיכסיף נפשיה, דאיבעי ליה לאיתויי כבשה וקא מייתי שעירה. חטאת דעבודה זרה דלא סגי דלאו שעירה, מאי איכא למימר? התם ניכסיף וניזיל, כי היכי דנכפר ליה: קרית שמע: מנלן? דכתיב "שמע ישראל" בכל לשון שאתה שומע. תנו רבנן: קרית שמע ככתבה, דברי רבי. וחכמים אומרים: בכל לשון, מאי טעמא דרבי? אמר קרא: "והיו" בהווייתן יהו. ורבנן, אמר קרא "שמע", בכל לשון שאתה שומע. ורבנן נמי, הא כתיב "והיו"? ההוא, שלא יקראנה למפרע. ורבי, שלא יקראנה למפרע מגליה? נפקא ליה מ"הדרים" "הדרים", ורבנן: "הדרים" "הדרים" לא משמע להו. ורבי נמי, הכתיב "שמע"? ההוא מיבעי ליה להשמיע לאזניך מה שאתה מוציא מפיה. ורבנן סברי לה כמאן דאמר: הקורא את שמע ולא השמיע לאזני יצא. לימא קסבר רבי, כל

פרומים, וראשו יהיה פרוע, ועל שפם יעטה, ומטא מטא יקרא והמצורע].

מכאן שצריך להודיע צערו לרבים, ורבים – מתוך כך – מבקשים עליו רחמים, וכן כל מי שאירע בו דבר רע, צריך להודיע לרבים, ורבים מבקשים עליו רחמים.

גופא: אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: משום מה תיקנו תפלה בלחש, שלא לבייש את עובדי עבודה, שהרי לא חלק הכתוב מקום בין חטאת לעולה.

ותמיהני: וכי אטו לא שונה החטאת מן העולה, עד שאתה אומר שהקפידה תורה שלא לשנות מהעולה כדי שלא יתבייש?

והא איכא שינוי בין החטאת לעולה בדמים, שהרי דם חטאת נורק על המזבח למעלה מחוט הסיקרא, וחוט אדום שהיה עשוי סביב למזבח באמצעו, ואילו דם עולה נורק על המזבח למטה מחוט הסיקרא?

ואם כן מה ריוח יש בדבר שהם נשחטים במקום אחד, והרי בלאו הכי מבייש ועומד הוא?

ומשני: השינוי שיש ביניהם בדמים אינו מבייש, כי התם כהן הוא דידע ורק הכהן יודע בדברו, ולא שאר כל העולם, ואין בושת בדבר.

ואכתי מקשינן: והאיכא שינוי אחר, שהחטאת מן הנקיבה, ואילו העולה אינה באה אלא מן הזכר?

ומשני: התם מיכסא הנקבות כאלה ומכוסה הנקבות בזנב, ואין יודע אם נקבה היא אם זכר.

ומקשינן: תינה כבשה שאכן אין ניכר נקבותה שהיא מכוסה באלה, אבל שעירה שאין לה זנב מאי איכא למימר, והרי נקבותה ניכרת, ושונה היא מהעולה שאינה באה אלא מן הזכר?

ומשני: התם איהו דקא מיכסא נפשיה והוא מבייש את עצמו, דאיכתי ליה לאיתויי כבשה והיה לו להביא כבשה בעלת זנב, וקא מייתי שעירה ומביא הוא שעירה נטולת זנב, והרי החטאת כשירה בין מכבשה שאינה ניכרת בנקבותה, ובין משעירה הניכרת בנקבותה.

ואכתי מקשינן: חטאת דעבודת כוכבים דלא פני דלאו שעירה ושאינה באה אלא שעירה ולא כבשה, מאי איכא למימר?

ומשני: התם בעבודת כוכבים אכן לכך אמרה התורה שיביא שעירה, כדי להטיל עליו עונש דניכסא וניזיל כי היכי דנכפר ליה ויתבייש, כדי שיתכפר לו בעונש גדול כזהו.

שינוי במשנה: אלו נאמרין בכל לשון וכו' המשך בעמוד קד

מנין לנו שהגזירה שוה "אמירה אמירה" נתקבלה כדי ללמוד מסוטה, ולילף "אמירה אמירה" מברכות וקללות שאמרו הלויים [ויענו ואמרו]:

מה לחלן גבי לויים אינו אלא בלשון הקודש כמבואר במשנתנו, אף כאן גבי ידיו מעשר אינו אלא בלשון הקודש?

ומשני: דנין "אמירה" גירדתא ואמירה לבד שאין עמה ענין שבידיו מעשר, מ"אמירה" גירדתא שבסוטה.

ואין דנין אמירה גירדתא, מעניה ואמירה [ויענו ואמרו] שבלויים.

תניא: רבי שמעון בר יוחאי אומר: אדם אומר שבחו בקול נמוך, ואילו את גנותו אומר בקול רם? ומנין?

שבחו בקול נמוך, אתה למד מן ידיו המעשר שהוא שבח האדם, שהרי אומר "לא עברתי ממצוותיך ולא שכחתי", ולא נאמרה בו עניה, ומשמע בקול נמוך.

גנותו בקול רם אתה למד ממקרא כיבורים, שאומר: "ארמי אובד אבי" והוא גנותו שמתוודה שאביו לבן הארמי היה רשע, ונאמר בו "עניה" [וענית ואמרת] דמשמע בקול רם.

ומקשינן: וכי אטו אומר אדם גנותו בקול רם?

והאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי:

מפני מה תקנו חכמים שתהא תפלה נאמרת בלחש, וכמו שמצינו בחנה [ושמואל א א יב]: "והיה כי הרבתה להתפלל לפני ה' ועלי שומר את פיה. וחנה היא מדברת על לבה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע?"

כדי שלא לבייש את עובדי עבודה המתוודים בתפלתם על עבירות שבידם.

ומנין שאין מביישין אפילו עובדי עבירה: שהרי לא חלק הכתוב מקום לשחיתת הקרבן בין חטאת לעולה, כלומר: לא נתן הכתוב לחטאת [הבאה על חטא] מקום שחיתה שונה מן העולה, ושניהם נשחטים בצפון המזבח החיצון שבעזרה, והוא כדי שלא יבינו שהיא חטאת, ויתבייש.

הרי שאין זה מן הראוי לומר את גנותו בקול רם דרך פרסום?

ומשני: לא תימא: אדם אומר "גנותו" בקול רם, אלא אימא: אדם אומר "צערו" בקול רם, וכאשר מודיע הוא בקול רם את צערו שרצה לבן לאבד את יעקב, ומודיע על ירדת ישראל למצרים [וירד מצרימה] בקול רם.

כדתניא שאדם אומר צערו בקול רם: כתיב: "והצורע אשר בו הנגע, בגדי ידיו

ולנו במקומן, בבית מלון אשר בגלגל, ושם הקימו את האבנים שסתרו מהמזבח.

גמרא: שינוי במשנה: ואלו נאמרין בכל לשון: פרשת סוטה. ומפרשין פרשת סוטה מנלן שהיא נאמרת בכל לשון:

ומפרשין: משום דכתיב בפרשת סוטה: "ואמר אל האשה, אם לא שכב איש אותך ואם לא שטית טומאה תחת אישך, הנקי ממך המרים המאריים האלה", ו"אל האשה" משמע: דברים הנכנסים בלבה שתהא מכרת בלשון, הרי למדנו: ככל לשון שהוא אומר. תנו רבנן:

משמעין אותה וקודם מדיקת המגילה ככל לשון שהיא שומעת ומבינה: על מה ולמה היא שותה, וכמה היא שותה, על מה נטמאת, וכמה היא נטמאת, וכולהו מפרש לה ואילו.

"על מה היא שותה": על עסקי קניוי וסחירה, כלומר: פריצות היא שגרמה לה שתשתה.

"וכמה היא שותה": בכלי מאוס במקירה של חרש.

על מה נטמאת: על עסקי שחוק וילדות, כלומר: מי הביאה לידי טומאה – שחוק וקלות ראש, ואומר כן כדי לייסר את הנשים שלא יקלו ראשן עם האנשים, שעל ידי כך באה זו לידי "וצבתה בטנה".

וכמה היא נטמאת: בשונג או כמזיד, באונס [ואן] כרצון, כלומר: מפרט לה את דיניה אם נטמאת בכל אלו, שלא תמות אלא במזיד וברצון, ולא בשונג, וכגון שאמרו לה: מת בעלה, או באונס.

ובל כך למה לנו לפרט לה את ההלכות של סוטה?

ובשלמא את שאר הדברים הוא אומר, כדי לייסר את הנשים שלא יקלו ראשן עם האנשים, שעל ידי כך באות לידי ציבו הבטן. שלא להוציא לעז על מים המרים, שאם נטמאת באונס או שוגגת ולא נבדקה, שלא תהא סבורה: אף אילו נטמאתי מזידה וברצון, לא היו המים בודקין אותי.

שינוי במשנה: אלו נאמרין בכל לשון וכו' ידיו מעשר:

ומפרשין: מנלן שהוא נאמר בכל לשון? משום דכתיב: "ואמרת לפני ה' אלהיך: כערת הקודש מן הכית" –

וילף בגזירה שוה: "אמירה" [ואמרת] שנאמר בודיו מעשר, מ"אמירה" האמורה בסוטה [ואמר אל האשה]:

מה אמירה האמורה בסוטה בכל לשון שהוא אומר; אף אמירה האמורה בידיו מעשר: בכל לשון שהוא אומר.

אמר הקשה ליה רב זביד לאביי:

כל התורה בכל לשון נאמרה, כלומר: ניתנה התורה לקרותה בבית הכנסת בכל לשון? ומשום דאי סלקא דעתך: בלשון הקודש נאמרה, אם כן "והיו" – ללמד על קריאת שמע בפרט שהיא נאמרת בלשון הקודש – דכתב רחמנא למה ליה?

ומשנינן: אין מכאן הכרח, כי יש לומר: אף שבלשון הקודש נאמרה, מכל מקום איצטריך "והיו" כדי ללמד על קריאת שמע שהיא אינה נקראת אלא בלשון הקודש, משום דמאידיך גיטא כתיב גבי קריאת שמע: "שמע", וכדי שלא נדרוש "בכל לשון שאתה שומע", אלא נדרשהו ללמד שצריך להשמיע לאזניו.

עוד שואלת הגמרא: לימא קסברי רבנן: כל התורה כולה בלשון קודש נאמרה? ומשום דאי סלקא דעתך בכל לשון, אם כן "שמע" דכתב רחמנא – כדי לרבות קריאת שמע שהיא נקראת בכל לשון – למה ליה?

ומשנינן: אין הכרח מכאן, כי יש לומר: אף שבכל לשון נאמרה, מכל מקום איצטריך הכתוב לומר "שמע", משום דמאידיך גיטא כתיב "והיו", וכדי שלא נדרוש "והיו, בהוייתן יחד", אלא נדרשהו ללמד שלא יקרא למפרע.

שנינו במשנה: אלו נאמרין בכל לשון וכו' תפלה:

ומפרשין טעמא, משום דתפלה רחמי היא ובקשת רחמים היא, כל היכי דבעי מצלי, בכל צורה שיודע הוא לכון בה את לבו הרי הוא מתפלל.

ומקשינן על משנתנו: וכי אכן תפלה בכל לשון היא נאמרת?

והאמר רב יהודה:

לעולם אל ישאל [יבקש] אדם את צרכיו מהקב"ה בלשון ארמית, ומשום דאמר רבי יוחנן: כל השואל צרכיו בלשון ארמי, אין מלאכי השרת נוקקין לו, לפי שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי? ומשנינן: לא קשיא!

כי הא – דרב יהודה שלא יתפלל בלשון ארמי – ביחיד, שהוא זקוק לכך שיטיעוהו מלאכי השרת.

הא – משנתנו דבכל לשון היא נאמרת – בצבור, שהם אינם זקוקים למלאכי השרת, וכמו שאמר באיוב [לו ה'] "הן אל כביר ולא ימאס", שאינו מואס בתפילת הרבים.

ותו מקשינן: וכי אטו אין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי? והתניא:

יוחנן כהן גדול שמע – ביום הכפורים שבזמן מלחמת החשמונאים עם הדיונים, כשהיה עובד עבודת היום – בת קול יוצא מבית קודש הקדשים, שהוא אומר: "נצחו מליא ופרחו כהונה מבית חשמונאי דאזלו לאנחא קרבא לאנטוכיא ושהלכו לאנטוכיא לעשות מלחמה).

ושב מעשה בשמעון הצדיק שהיה כהן גדול, ששמע בת קול ביום הכפורים מבית קודש הקדשים, שהוא אומר: בטילת עבדתא דאמר שנאה לאייתאה על היכלא והתבטל גיוס החיל שהיה אמור השונא להביא על היכל הקודש בירושלים, ונהרג נסקלם מלך יון, ובטלו גזירותיו.

וכתבו אותה שעה שיצתה בת הקול וכיוונו לאחר זמן את השעה שבה מת מלך יון ומצאוהו מכון –

ובלשון ארמי היה בת הקול אומר:

הרי שמכירים מלאכי השרת בלשון ארמית?

ומיישבת הגמרא קושיא זו בשני אופנים: אי בעית אימא: בת קול שאני, דלאשמועי עבידא, אותה מידה הממונה על כך אכן יודעת בלשון ארמי, כי היא עשויה כדי להשמיע, ופעמים שמשתלחת לאומה זו, ופעמים לאחרת.

ואי בעית אימא: בת הקול שיצתה של גבריאל הוה, שהוא אכן יודע גם לשון ארמי, דאמר מר: בא גבריאל וליסוף שבועים לשון.

שנינו במשנה: אלו נאמרין בכל לשון וכו': ברכת המזון:

ומפרשין טעמא משום דכתיב: "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך", ולא אמרה התורה כיצד ובאיזה נוסח לברך, אלא בכל לשון שאתה מברך.

שנינו במשנה: אלו נאמרין בכל לשון וכו': שבועת העדות:

ומפרשין טעמא, משום דכתיב בפרשת שבועת העדות: "ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה", וממה שאמרה תורה: "ושמעתי" ולא "השביעוה", הרי משמע בכל לשון שהיא שומעת.

שנינו במשנה: אלו נאמרין בכל לשון

וכו': שבועת הפקדון:

ומפרשין טעמא, משום דאתא בגזירה שוה: "תחטא תחטא" משבועת העדות, שאינה צריכה לשון הקודש.

שנינו במשנה: ואלו נאמרין בלשון הקודש: מקרא בכורים וחליצה וכו'. מקרא בכורים כיצד: "וענית ואמרת לפני ה' אלהיך, ולהלן הוא אומר: "וענו הלויים ואמרו אל כל איש ישראל, מה ענייה האמורה להלן בלשון הקודש, אף כאן בלשון הקודש:

שואלת הגמרא: ולויים גופיהו מנלן, שהקפידה תורה שיאמרו דוקא בלשון הקודש?

ומשנינן: אתיא ברכות וקללות דלויים בגזירה שוה "קול קול" ממש.

כתיב הכא גבי לויים: "קול רם", וכתיב התם גבי משה: "משה ידבר והאלהים יענו בקול".

ללמד: מה להלן גבי משה במתן תורה בלשון הקודש היה, שהרי בה ניתנה תורה, אף כאן בברכות וקללות דלויים בלשון הקודש.

שנינו במשנה: חליצה כיצד, "וענתה ואמרה", ולהלן הוא אומר "וענו הלויים ואמרו" מה להלן בלשון הקודש, אף כאן בלשון הקודש; רבי יהודה אומר: "וענתה ואמרה ככה", עד שתאמר בלשון הזה:

ומפרשין לרבנן הלומדים לשון הקודש בחליצה מגזירה שוה, אם כן האי "ככה" האמור בחליצה מאי עבדי ליה?

מיבעי להו ל"ככה" כדי ללמד לדבר שהוא מעשה בחליצה כגון חליצה ויריקה, הרי הוא מעבב, מאחר שהסמיכה התורה "ככה" ל"יעשה", ועדיין לא שמענו על לשון שהוא מעבב.

ורבי יהודה מ"ככה", "ככה", כלומר: אם לא היתה באה התורה אלא ללמד על מעשה שהוא מעבב, די לה לאמר "כה", ומאחר שאמרה "ככה", הרי למדנו אף ללשון שהוא מעבב.

וטעמם של רבנן שאין לומדים למעשה שהוא מעבב מ"ככה" "ככה", הוא משום ד"ככה" ככה" לא משמע להו דרשה כלל, ואם כן לומדים אנו מ"ככה" שמעשה מעבב, ועדיין לא שמענו שלשון מעבב.

קט"ז: גבי פלוגתא דב"ש וכו' תמיה לרבי כיון דהטילו הכתוב ככה בין קריאה למעשה [נימא] דלעכבו דתרייהו וכו' איכא למיתמה דלכבה הוה לן למימר אליבא דרבי יהודה אפילו חי לא הוה כתיב אלא כה דקריאה מעכבא ולא מעשה דהא שמעין ליה כפ"ק דר"ה ט"ז ק"ה דמקרא נדרש לפניו ולא לאחריו דלמך יובל א"ע ש"ל שמואל א"ע ש"ל

תקשו יכול א"ע ש"ל שילוח ת"ל היא דברי רבי יהודה ומפרש טעמא מקרא נדרש לפניו ולא לאחריו ולא לפני פניו כלומר עיטובא דהיא נדרש דוקא אוקראתה דרור שלפניו ולא אוקראתה איש אל אחוזתו של אחיו ולא אוקראתה שלפניו פניו וי"ל דה"פ ורבי יהודה האי דמעשה מעכב מכה ככה דלי לא הוה כתיב אלא כה ה"פ דדקשין ליה דוקא אקריאה שלפניו להכי כתיב כה יתירא למדרשה נמי אמעשה שלאחריו:

מול הגלגל סמוך לגלגל משמע מקום הוואה את הגלגל כדלמך (וחילן דף יט:)

ממול ערפו מול הוואה את העורף ולהכי אמר רבי אלעזר מול הגלגל והלא לא ראו את הגלגל ירושלמי מה מקוים ר"א לא גריזים ור"ה עיבל שחי גבשושית היו עשוי וקראו זה הר גריזים וזה הר עיבל על דעתיה דרבי יהודה מאה ועשרים מיל הלט בחותו היום על דעת ר"א לא וזו ממקומם וכו' בירושלמי דר' ישמעאל אומר כל ביאות שנאמר בחורב לאחר י"ד שנים נאמרו ו' שנים עיבשו ושבע שנים שחילו ודכוותיה לא נאמר ברכות וקלות אלא לאחר י"ד שנים התיב ר' חנינא קמיה ר' מנא והכתיב והיה בערבם את הירדן תקימו את האבנים האלה ח"ל אבנים הקימו אותם מיד ברכות וקלות לאחר י"ד שנים נאמרו:

ובשהחזירוהו למקומו. ואי קסא ואל דברי הימים (ב ט)

כתיב וישאו הלוים את הארון תרין דהאי אחד מכ" מקומות שקראו הכהנים ליום דהא כתיב הסם ויעלו את הארון ואת אהל מועד וגו' ובתיב העלו אותם הכהנים הלוים ופירוש הכהנים הארון והלוים אהל מועד וכליו ובתיב ויביאו הכהנים את ארון ברית ה' אל מקומו ובתיב במלכים וישאו הכהנים את הארון ובתיב ויעלו את ארון ה' ואת אהל מועד וגו' ובתיב ויעלו אותם הכהנים והלוים אי נמי הכהנים נעלוהו ממקומו אשר נטה לו דוד ומסרוהו ללוים והלוים נשאו עד ההיכל והכניסוהו הכהנים לדבר הכי כל המקראות מקויימים ועל זה אמר רבי יוסי כשהחזירוהו למקומו:

יור

ור' יהודה, האי ויענתה ואמרה מאי עבד ליה? מיבעי ליה לאגמורי ללוים, דבשלון הקודש ויליף קול ממש? ענייה? ענייה? גמיר, קול? קול? לא גמיר. תניא נמי הכי, ר' יהודה אומר: כל מקום שנאמר "כה" "בכה", "ענייה" ו"אמירה" אינו אלא לשון הקודש; "כה" "בכה תברכו" "בכה" דחליצה, "ענייה" ו"אמירה" דלוים. ברכות וקלות כיצד? בין שעברו ישראל את הירדן כו': תנו רבנן: "הלא המה בעבר הירדן" מעבר לירדן ואילך דברי ר' יהודה. "אחרי דרך מבוא השמש" מקום שחמה זורחת, "בארץ הפגועי הישב בערבה" אלו הר גריזים ור"ה עיבל, שישבין בהם כותיים. "מול הגלגל" סמוך לגלגל, "אצל אלונים מרה" שכם, ויהלן הוא אומר ויעברו אברהם אבינו עד מקום שכם עד אלון מורה, מה אלון מורה האמור להלן שכם, אף כאן שכם. תניא, אומר ר' אלעזר בר' יוסי: בדרך זה ייפתו ספרי כותיים. אמרתי להם: ייפתם תורתכם ולא העליתם בידכם כלום. שאתם אומרים אלונים מורה שכם, אף אנו מודים שאלונים מורה שכם. אנו למדנוה בגזרה שורה, אתם בפה למדתם? ר' אלעזר אומר: "הלא המה בעבר הירדן" סמוך לירדן, דאי מעבר הירדן ואילך, הלא כתיב ויהיה בערבכם את הירדן. "אחרי דרך מבוא השמש" מקום שהחמה שוקעת, "בארץ הפגועי", ארץ חי היא? "היישב בערבה" והלא בין הרים וגבעות הן יושבין? "מול הגלגל" בא הכתוב אלא להראות להן דרך בשניה, בדרך שהראה להן בראשונה. "דרך" בדרך לבן, ולא בשדות וברמים. "היישב" ביישוב לבן, ולא במדברות. "בערבה" בערבה לבן, ולא בהרים וגבעות. תנו רבנן: כיצד עברו ישראל את הירדן? בכל יום ארון נוסע אחר שני דגלים, והיום נסע תחילה, שנאמר: "הנה ארון הברית אדון כל הארץ עבר לפניכם". בכל יום ויום ליום נשאו את הארון, והיום נשאוהו כהנים, שנאמר: "והיה בנוח פפות רגלי הכהנים נשאו ארון ה' וגו'. תניא, ר' יוסי אומר: בשלשה מקומות נשאו כהנים את הארון: בשעברו את הירדן ובשהחזירוהו את יריחו ובשהחזירוהו למקומו.

ובין

ור' יהודה, האי גזירה שוה דעניה ואמירה מאי עבד ליה: עניה עניה גמר. גזירה שוה דעניה עניה למד מרוב ג"ש דקול קול לא שמע ואין האדם דן גז"ש אא"כ קבלה: כל מקום שנאמר כה ככה עניה ואמירה. בדבר התלוי בדיבור אינו אלא לשון קודש: ה"ג כה כה תברכו. כלומר לענין נשיאות כפים איתמר

דילפי לה רבנן לקמן סוטה (ק"ה לה) בגזירה שוה ואתא ר' יהודה למימר בגופה כתיב: ה"ג ככה דחליצה עניה ואמירה דלוים ולא גרסינן מלוים כלומר לענין ליום אמר דילפי לה רבנן בקול קול ואתא איהו למימר דמעניה עניה ילפה מיבמה דכתיב בה ככה: הלא המה בעבר הירדן. כשהיו ישראל במדבר נאמר להם סימני הר גריזים ועיבל ומקומם שהם בעבר השני של ירדן ישראל היו למורה הירדן כדכתיב בני גד ובני ראובן לקחו נחלתן מעבר לירדן יריחו קדמה מורחה (ויקרא יג) ונאמר להם שההרים האלה במערב הירדן ומערב הירדן ואילך הרבה להלן מן הירדן לצד מערב ולא סמוך לירדן: אחרי דרך מבוא השמש. ומיהו מבוא השמש זהו מזרח שהשמש באה משם כלומר רחוק ממזרחו של ירדן ומצינו בבראשית רבה כל מקום שנאמר אחרי מופלג: שיושבים בהם כותיים. עכשיו דן יושבין בהן שהושיבן בהם סנחריב כשהגלה עשרת השבטים דכתיב ויבא מלך אשור אנשים מבבל ומכחתה ומעור וגו' ויושיבם בערי שמרון (מלכים ב' ח) והנך ערי שומרון נינהו דתניא במתניתין שבשומרון: תניא לא גרס דכולהו דרא מתנינא היא בספרי: ספרי כותיים. שיש להם תורה שבכתב ואין מאמינים בתורה שבעל פה: כעברכם. משמע בו ביום תקימו את האבנים בהר עיבל: אחרי דרך. מופלג מן המערב דאחרי לשון הפלגה והאי מבוא השמש מערב הוא לשון כי בא השמש (בראשית יח) מקום שחמה שוקעת מופלג משקיעתה והיינו לצד מזרח סמוך לירדן מיד: בארץ הכנעני ארץ החוי היא. בניחותא אינה ארץ הכנעני אלא ארץ החוי שכם היא היא דכתיב (שם ט) ויבא יעקב שלם וגו' ובתיב (שם לו) שכם בן חמור החוי נשיא הארץ: היושב בערבה. אינו אלא הרים: מול הגלגל. רחוקים מן הגלגל הם והסימנים הללו לא עליהם נאמרו אלא נאמרו: ר"א בן יעקב אומר לא בא הכתוב כו'. ורבי אלעזר נמי אדרבי אלעזר בן יעקב סמך וכוותיה מפרש לקרא: בדרך שהראה להם בראשונה. בצאתם ממצרים בעמד ענן לנחותם הדרך כך בא עכשיו ליישר דרכיהם ולהורותם הדרך לפי שגלו לפניו שעתיד הקנן לפסוק

במיתת משה ולא ילך עם יהושע הורה להם לאחר שיעברו את הירדן לכבוש את הארץ ילכו דרך כבושה ודרך יישוב ודרך ארץ הכנעני שהיא ערבה ואל קיפו סמוך לשפת הירדן דרך ארץ החוי שהיא הרים וגבעות אלא יבסו לתוכה מצד מערב רחוק מן הירדן ויקפו ויכבושו: אחר שני דגלים. כדכתיב בפרשת נשא גבי מסעות דגלים: לפניכם. משמע לפני כולכם: בכל יום היו הלוים נושאים. בני קהת כדכתיב ומשמרתם הארון והשולחן וגו' (במדבר ג') וכשיבינו את יריחו. כדכתיב ויקרא יהושע בן נון אל הכהנים ואמר אליהם שאו את ארון ברית ה' וגו': ובשהחזירוהו למקומו. בימי שלמה לבית קדשי הקדשים דכתיב ויבאו כל זקני ישראל וישאו הכהנים את הארון (מלכים ב' ח) והיינו החזירוהו למקומו שכשהגלה בימי עלי מתוך בית קדשי הקדשים של משכן שעשה משה נטול שהמשכן נקבע בשילה ובשהחזירוהו פלשתים לא היה לו מקום קבוע שהרי חרב משכן שילה ונשתאה בבית אבינבד ומשם הביאו דוד לסוף עשרים שנה לבית עובד אדום ומשם לעיר דוד עד שבנה שלמה את בית המקדש ובנה לו הדברי לפנים מן ההיכל ואמנה טרקטין חוצצת במקום הפרוכת והוא קרוי מקומו המיוחד כדכתיב ויביאו הכהנים את ארון ברית ה' אל מקומו אל דביר הבית וגו' (שם):

במעבר, ו"אחרי" הרי מופלג הוא, נמצא שאומר הכתוב: ההרים האלו מופלגים הם מן המערב וקרובים למזרח, והיינו סמוך לירדן שממזרח ההרים.

"בארץ הכנעני: ארץ חוי היא, שהרי שכם בן חמור נשיא שכם היה חוי, וכמו שנאמר: "וירא אותה שכם בן חמור החוי נשיא הארץ".

ובהכרח שמאמר הכתוב: "היושב בערבה מול הגלגל", לא בא ליתן סימן להרים אלו, שהרי:

איך אתה קורא בעם החוי: "היושב בערבה" שהיא ארץ מישור? והלא בין הרים וגבעות הן יושבין?

ואיך אתה קורא בהם: "מול הגלגל" דמשמע סמוך לגלגל? והלא לא ראו העם החוי את הגלגל? כלומר: רחוקים הם ממנו.

אלא רבי אליעזר בן יעקב אומר, כלומר: לכך נאמר "היושב בערבה מול הגלגל" לכדרכי אליעזר בן יעקב, שאמר:

לא בא הכתוב אלא להראות להן לישראל דרך בשניה, כלומר: הנחה הקב"ה את ישראל בדרכם השניה לאחר מעבר הירדן כשיבואו לכבוש את הארץ, והורה להם באיזה דרך יכבשוה, ובדרך שהראה להן לישראל דרך בראשונה, כלומר: כשיצאו ממצרים שהיה הענן מנחה אותם במדבר.

וכך מנחה אותם הכתוב: **"דרך ומבוא השמש", להנחותם בדרך לבו, ולא בשדות וברמים.**

"היושב: בישוב לבו, ולא במדברות. "בערבה: בערבה (ארץ מישור) לבו, ולא בהרים וגבעות.

תנו רבנן: כיצד עברו ישראל את הירדן?

בכל יום עד שהגיעו לירדן, היה הארון נוסע אחר שני דגלים, והיום נסע תחילה ולפני כל הדגלים.

שנאמר: "הנה ארון הברית ארון כל הארץ עובר לפניכם".

בכל יום ויום, לויים בני קהת היו נושאים את הארון, וכמו שנאמר (במדבר ג כט): "משפחת בני קהת יחנו על ירך המשכן תימנה. ומשמרתם הארון והשולחן והמנורה והמזבחות וכלי הקודש אשר ישרתו בהם" – ואילו היום בעברם את הירדן נשאוהו כהנים.

שנאמר: "והיה כנוה כפות רגלי הכהנים נושאי ארון ה'".

תניא: רבי יוסי אומר:

בשלשה מקומות נשאו כהנים את הארון:

המשך בעמוד קו

שהרי נאמר:

"אחרי דרך מבוא השמש: ו"מבוא השמש" הוא מקום שחמה זורחת דהיינו במזרח, וכל מקום שנאמר "אחרי" מופלג הוא, נמצא שהכתוב אומר: שההרים האלו היו מופלגים מן המזרח בו היו עומדים בני ישראל.

"בארץ הכנעני היושב בערבה: אלו הר גרזים וחר עיבל, שיושבים בהם היום כותיים, שהגלה סנחריב מלך אשור את עשרת השבטים והושיב בהם את אלו. "מול הגלגל": היינו סמוך לגלגל.

"אצל אלוני מורה": היינו שכם, ומנן שהוא שכם, שהרי:

כאן הוא אומר "אלוני מורה": ולחלן הוא אומר: "יעבור אברם בארץ, עד מקום שכם עד אלון מורה", ולמדנו בגזירה שוה: מה "אלון מורה" האמור לחלן היינו שכם; אף "אלוני מורה" האמור כאן היינו שכם.

אמר רבי אליעזר ברבי יוסי:

בדבר זה זייתי וכלומר: הוכחתי את הזיוף של ספרי כותיים המאמינים בתורה שבכתב, ואינם מאמינים בתורה שבעל פה, ואומרים: מתוך שנאמר בהר גרזים: "זבחת שלמים ואכלת שם", ודאי שהוא המקום אשר יבחר ה' לעובדו, שלא קבלת חז"ל שבחירה זו היא על פי נביא, והיינו בירושלים.

כי אמרתי להם: זייתם תורתכם, ולא העליתם בידכם כלום!

שהרי מנן לכם שהר גרזים שאתם עובדים שם, הוא אכן הר גרזים האמור בתורה, הרי זה משום שאתם אומרים: **"אלוני מורה" היינו שכם, ואם כן הר גרזים האמור בתורה שהוא אצל אלוני מורה, הוא החר הסמוך לשכם.**

ואכן אף אנו מודים ש"אלוני מורה" היינו שכם, ברם אנו למדנו בגזירה שוה, ואילו אתם כמה למדתם?

כלומר: אם לא שמסתמכים אתם על תורה שבעל פה, אין לכם מקור למקום המקודש לכם, ונמצא שאתם מסתמכים עליה ומבחישים אותה כאחת.

רבי אליעזר אומר ופירש את הפסוק שלא כדברי רבי יהודה:

"הלא המה בעבר הירדן: סמוך לירדן, דכתיב: "והיה בעברכם את הירדן תקימו את האבנים האלה אשר אנכי מצוה אתכם היום בהר עיבל", ומשמע: בו ביום שתעברו את הירדן תקימו אותם בהר עיבל, הרי שהיה הר עיבל סמוך לירדן.

ומה שאמר הכתוב: **"אחרי דרך מבוא השמש: היינו מקום שהחמה שוקעת שהוא**

ומקשינן לרבי יהודה הלומד שחליצה היא בלשון הקודש מ"ככה, אם כן האי "וענתה ואמרה" – שלמדו ממנו חכמים גזירה שוה "עניה עניה" – מאי עביר ליה ומה ידרוש בו, כלומר: גזירה שוה "עניה עניה" למה ניתנה?

ומפרשין: מיבעי ליה לרבי יהודה גזירה שוה ד"עניה עניה", כדי לאנמורי לברכות וקללות דלויים, דהם בלשון הקודש, כלומר: גזירה שוה זו לא ניתנה כדי ללמוד מלויים לחליצה, אלא בהיפוך, כדי ללמוד מחליצה ללויים שיאמרו בלשון הקודש, וכדמפרש ואזיל.

ומקשינן: וכי למה לו לרבי יהודה ללמוד ללויים שיאמרו בלשון הקודש מחליצה, וליף רבי יהודה ללויים ממש בגזירה שוה ד"קול קול", ובאשר למדוהו חכמים?

ומשנינן: הרי אין אדם דן גזירה שוה מעצמו אלא אם כן קיבלה מרבותיו, ורבי יהודה, גזירה שוה ד"ענייה ענייה" גמיר מרבותיו; ואילו גזירה שוה ד"קול קול" לא גמיר מרבותיו.

תניא נמי הכי שלדעת רבי יהודה ברכות וקללות דלויים נלמדים שהם בלשון הקודש ממה שנאמר בהם "ענייה" ו"וענו ואמרו", ולא כחכמים הלומדים כן מ"קול רם":

דהא תניא: רבי יהודה אומר:

כל מקום שנאמר בדבר התלוי בדיבור: "כה", "ככה", "ענייה ואמירה", אינו אלא בלשון הקודש.

ומפרש לה רבי יהודה:

"כה" הוא מה שנאמר בנשיאת כפים: כה תברכו את בני ישראל אמור להם", ומכאן אנו לומדים לנשיאת כפים שהיא בלשון הקודש.

"ככה" דחליצה.

"ענייה ואמירה" דלויים.

שנינו במשנה: ברכות וקללות כיצד: כיון שעברו ישראל את הירדן ובאו אל הר גרזים ואל הר עיבל שבשומרון, שבצד שכם שאצל אלוני מורה, שנאמר: **"הלא המה בעבר הירדן, אחרי דרך מבוא השמש, בארץ הכנעני היושב בערבה, מול הגלגל אצל אלוני מורה", ולחלן הוא אומר: "יעבור אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה", מה "אלון מורה" האמור להלן שכם, אף "אלון מורה" האמור כאן שכם, ששה שבטים וכו':**

תנו רבנן לפרש את הפסוק (שנזכר במשנה) המלמד לבני ישראל – שהיו ממזרח לירדן, בדרכם לעברו המערבי של הירדן – היכן הם הר גרזים וחר עיבל:

"הלא המה בעבר הירדן: היינו מעבר לירדן ואילך ורחוק ממנו, דברי רבי יהודה,

שהרי נאמר: "ויבאו [המרגלים] עד נחל אשכול ויכרתו משם זמורה ואשכול ענבים אחד וישאוהו [לאשכול] במוט בשנים ומן הרמונים [נטלו רימון אחד] ומן התאנים [נטלו תאנה אחת]".

והרי ממשמע שנאמר: "וישאוהו במוט", איני יודע ש"בשנים" נשאוהו זה מצידו האחד של המוט, וזה מצידו השני של המוט? ואם כן מה תלמוד לומר: "בשנים" בשני מוטות.

ואמר רבי יצחק: אותו אשכול מורטני [משא], ומורטני מורטני [משא תחת משא] היה! כלומר: האשכול נישא על ידי שתי מערכות של שני מוטות האחת תחת השניה.

כיצד: שני המוטות העליונים היו מקבילים זה לזה, ונישאו על ידי ארבעה אנשים; ותחת שני המוטות העליונים, היו עוד שני מוטות שהונחו באלכסון, כך, שקצותם האחד של שני המוטות יוצא אל מאחורי שני מרגלים [והנשאים את הקצה האחד של המוטות העליונים], ונשאים את קצות המוטות התחתונים שני מרגלים; וקצותם השני של המוטות התחתונים יוצא לפני שני המרגלים האחרים, ונשאים אותם שני מרגלים.

נמצא שנשאו את האשכול ארבעה מרגלים בטור ערפי מצד זה, וארבעה מרגלים בטור ערפי מצידו השני. הא כיצד, וכלומר: מנין שאכן כך היה, שהרי שנים עשר מרגלים היו?

שמונה נשאו את האשכול, האחד נשא רימון, והאחר נשא תאניה, ואילו יהושע וכלל לא נשאו כלום.

כלומר: מאחר שיהושע וכלל לא נשאו כלום, ולתאנה ולרימון הרי די בשני אנשים, בהכרח ששמונה איש נשאו את האשכול, ואי אתה מוצא שמונה אנשים נשאים את האשכול, אלא באופן זה.

ומאחר ששמונה אנשים נשאו את האשכול, נמצאת מחשב את כובדו של האשכול:

הרי משא כל אחד כשהוא מסתייע מחבירו הוא מאה ועשרים סאה, ומאחר שהוצרכו שמונה אנשים לשאתו, הרי שהיה כובדו של האשכול: תשע מאות וששים סאה.

ומפרשת הגמרא שני טעמים לאי נשיאת יהושע וכלל:

אי בעית אימא לכן לא נשאו יהושע וכלל כלום: משום דחשיבי [חשובים היו], וכיבדו אותם האחרים שלא לשאת.

ואי בעית אימא: לא היו רוצים לשאת,

המשך בעמוד קו

הארץ מפניכם –

שנאמר "דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי אתם עוברים את הירדן אל ארץ כנען והורשתם [ותתרכון], ותגרשו את כל יושבי הארץ מפניכם".

כלומר: כאשר תעברו את הירדן, כי אז תתנה אתם את העברת הירדן בהורשת יושבי הארץ, וכך עשה יהושע.

אם אתם עושים כן, כלומר: אם מקבלים אתם עליכם לעשות כן, הרי מוטב, ואם לאו, באין מים ושוטפין אותיכם!

מא "אותיכם" שאמרו בברייתא?

"אותי ואתכם".

ב. עודם עומדים בתוך הירדן, אמר להן יהושע את הנאמר בפסוקים ביהושע שם:

"הרימו לכם איש אבן אחת על שכמו למספר שכמי ישראל", ואותם אבנים הקימו בני ישראל תחת מצב רגלי הכהנים.

וכתיב שם: "למען תהיה זאת אות בקרבכם, כי ישאלון בניכם למחר לאמר, מה האבנים האלה לכם. ואמרתם להם, אשר נכרתו מימי הירדן מפני ארון ברית ה', בעברו בירדן נכרתו מי הירדן, והיו האבנים האלה לזכרון לבני ישראל עד עולם" –

סימן לבנים – היו האבנים האלה – שעברו אבות את הירדן.

ג. עודם בירדן, אמר להן יהושע: "שאו לכם מזה מתוך הירדן ממצב רגלי הכהנים, הכן שתים עשרה אבנים [אחרות], והעברתם אותם עמכם, והנחתם אותם במלון אשר תלינו בו הלילה".

ובאותם אבנים הקימו בני ישראל את המזבח בהר עיבל, ואחר כך קיפלו את האבנים, והקימו אותם בגלגל.

יכול בכל מלון ומלון? תלמוד לומר: "אשר תלינו בו הלילה",

ו"ב" לשון יחיד הוא.

אמר רבי יוסי בן חלפתא:

אבא [אבין] חלפתא, ורבי אליעזר בן מתיה וחנניה בן חבינאי, עמדו על אותן אבנים, ושיערום, שהיתה כל אחת ואחת שקולה כארבעים סאה.

וגמירי [וקבלה בידי חז"ל]:

דטעונו דמדלי איניש גופיה לכתפיה, תילתא דטעוניה בלבד הוי, וכובד משא שאדם טוען על עצמו, הוא שליש מכובד משא שמוסוגל הוא לשאת, כאשר אחר טוען אותו על כתפיו; נמצא שכל אחד מהם היה יכול לשאת משא של מאה ועשרים סאה.

מכאן אתה מחשב לכובדו של אשכול ושהביאו מארץ ישראל המרגלים ששלח משהו כמה היה?

וכיצד אתה מחשב:

ובינן שנמבלו רגלי כהנים במים של הירדן, חזרו המים לאחוריהם, כלומר: חדלו מי הירדן שמימין [מצפון] הכהנים ממרוצתם מלמעלה למטה, והיו נגדשים ועולים למעלה; וכך עמדו שם הכהנים, עד אשר עברו כל בני ישראל משמאלם [בצד דרום] של הכהנים.

שנאמר: "וכבוא [הכהנים] נושאי הארון עד הירדן, ויעמדו המים הירודים מלמעלה, כמו נד [וניצבו כמו נד] אחד".

וכמה גובהן של מים שבאותו הנד: שנים עשר מיל ועל שנים עשר מיל, כנגד מחנה ישראל שהיה אורכו שנים עשר מיל על שנים עשר מיל, דברי רבי יהודה.

אמר לו רבי אליעזר ברכי שמעון: לדברך, וכי אדם קל לרוץ או מים קלים לרוץ, כלומר מהירותו של מי גבוהה יותר, של המים או של האדם?

הוי אומר: מים קלים לרוץ, כלומר: מהירות מרוצת המים גבוהה היא ממהירות אדם, והרי אם כן, באים מים ושוטפין אותן, שהרי בזמן הנצרך כדי שיגבהו המים המהירים י"ב מיל, אין די כדי להעביר את האחרון שבמחנה מהלך י"ב מיל במהלך איטי, ונמצאו המים שוטפים את בני ישראל.

אלא אמר רבי אליעזר ברכי שמעון: מלמד שהיו נגדשין ועולים המים כיפין על גבי כיפין, יתר מגובה שלש מאות מיל, עד שראו אותן כל מלכי מוצר ומערב.

שנאמר: "ויחי בשמוע כל מלכי האמורי אשר בעבר הירדן ימה ואלו מלכי מזרחא של ארץ ישראל, וכל מלכי הכנעני אשר על חים ואלו מלכי מערבא של ארץ ישראל, את אשר הוביש ה' את מי הירדן מפני בני ישראל עד עכרם, וימס לבכם, ולא היה בהם עוד רוח מפני בני ישראל".

ואף רחב הזונה אמרה לשלוחי יהושע שבאו לרגל את הארץ קודם שעברו ישראל את הירדן כאשר נחבאו בביתה [יהושע ב ט]: "ותאמר אל האנשים ידעתי כי נתן ה' לכם את הארץ וכי נפלה אימתכם עלינו, וכי נמוגו כל יושבי הארץ מפניכם. כי שמענו אשר הוביש ה' את מי ים סוף מפניכם בצאתכם ממצרים, ואשר עשיתם לשני מלכי האמורי אשר בעבר הירדן לסיחון ולעוג אשר החרמתם אותם" –

וכתיב [בפסוק הבא]: "ונשמע וימס לבבנו ולא קמה עוד רוח באיש מפניכם".

א. בעודם עומדים בתוך הירדן, אמר להם יהושע לבני ישראל:

דעו על מה אתם עוברים את הירדן, על מנת שתורישו את יושבי הארץ מפניכם, כלומר: שתקבלו עליכם להוריש את יושבי

יורר משלש מאות מיל. תימה לר"י והא ליכא מעביד לארעא אלא תלתא פרסי וי"ל שהיו נגדשין וכולין למעלה מן העננים וירושלמי רבי לוי אומר עד לבו של רקיע תמן אמרין עד כבל נאמר כאן הריק ונאמר להלן מארץ רחוקה מבבל: **עודם** בירדן אמר להם יהושע. וירושלמי אמר ריש לקיש בירדן קיבלו עליהן את הנסתרות אמר להם יהושע אם אין אתם מקבלין את הנסתרות המים באין ושוטפין אתכם אמר רבי סימון ב"ר זבדי ויאות דעך כך הוא כן שהרי עכן חטא ורובם של סנהדרין נפלה בעי אמר ר' לוי ביבנה הוטרס הרעוע ויתא בת קול ואמרה אין לכם עסק בנסתרות:

גמירי כל טונא. ירושלמי לא דמי ההוא דעטינן מן ארעא אל ארכבותיה ומן ארכבותיה לכפופיה לההוא דתלי ליה [מן] ארעא על כתפיה] ולא דמי ההוא דתלי ליה לההוא דלוחרן טעין ליה:

טורטני וטורטני דטורטני. פירס ר"ח דטורטני בלשון יון קנה של מאזנים וכילד נשאוהו הביאו שני עמודים וסיוגוס בחבליים ונתנו האשכול על גבי חבליים ונתנו מוטות בחבליים בקנה העמודים המסורגים והאשכול נתן מוט אל מן הקנה מזה הכאף וכיוצא בה בראש מקנה האחר נתאלו שתי מוטות בראש העמודים המסורגים בחבליים והאשכול נתון בחבליים ועל כל מוט מאלו המוטות שתי מוטות פחותין מן מוט בראש זה ומוט בראש זה נתאלו ארבע מוטות בראשי שני מוטות הגומים בראשי העמודים וכל מוט ומוט מאלו ד' מוטות היו טוענים אותן שני אנשים נתאלו שמונה סובלין את האשכול וזה פירוש טורטני וכו' כלומר מוטות ומטות על מוטות וירושלמי כתיב איש אחד איש אחד למטה על דעתיה דרבי ישמעאל דו אומר לשונות ריבוי הן שנים עשר היו שמונה באשכול ארבעה בתאנים ורימונים ונשאוהו כלים על דעתיה דרבי עקיבא דו אומר לשונות כפולים עשרים וארבעה היו ט"ז באשכול שמונה בתאנים ורימונים ונשאוהו כלים על דעתיה דרבי ישמעאל טורטני על דעתיה דרבי עקיבא טורטני וטורטני טורטני: כחניין

תלינו בו הלילה". אמר ר' יהודה: אבא חלפתא ור' אליעזר בן מתתיהו וחנוניא בן חנניא עמדו על אותן אבנים וישערום כל אחת ואחת שקולה כארבעים סאה. וגמירי דטעונא דמדלי איניש לכתפיה, תילתא דטעוניה הוי. ומכאן אתה מחשב לאשכול שצאמר "וישאוהו במוט בשנים" ממשמע שצאמר "במוט" איני יודע שבשנים? מה תלמוד לומר "בשנים"? בשני מוטות, אמר ר' יצחק: טורטני וטורטני דטורטני. הא ביצד? שמונה נשאו אשכול, אחד נשא רימון, ואחד נשא תאינה. יהושע וכלב לא נשאו כלום, אי בעית אימא משום דחשיבי, ואי בעית אימא שלא היו באותה עצה פליגי בה ר' אמי ור' יצחק נפחא; חד אמר: לדברי ר' יהודה, כחניין

מקרא שמיע ליה אלא דפשיטא ליה דרימון ותאינה סגי בשנים ויהושע וכלב לא נשאו כלום פשו להו תמניא לאשכול ואם לאו מדרש הראשון המלמדנו דלאו מוט אחד קאמר קרא לא היינו יודעים לכיון שמונה בני אדם למשאו אלא דשמעין מיניה דשני מוטות היו ואתא רבי יצחק לאשמעין דשני משאות היו שם וכל אחד שני מוטות: **שלא** היו באותה עצה. להביא אשכול משונה כזה שהמרגלים לרעה נתכוונו לומר בשם שפירותיה משונים כך ישיבה משונים וגבורים וגבוהים: **לדברי רבי יהודה**. שאמר לא גבדו המים אלא שנים עשר מילין כאורך מנהיהם דרך חנייתם עברו בירדן כל רחב מנהיהם עברו יחד הילכך לא היה אורך העברה אלא שנים עשר מילין:

וביון שניטבלו בו. בשפת מזרחית בכניסתן לתוכו חזרו המים לאחוריהם שלא היו יורדין מן הכהנים ולמטן אלא שם עומדים והמים הבאים תמיד נגבהים ועולין למעלה כדכתיב קמו נר אחד הכהנים עמדו שם עד שעברו כולם: **כמה גובהן של מים**. גרס: י"ב מיל כנגד מנהה ישראל. שהיו

שנים עשר מיל על שנים עשר מיל והם עברו כחנייתם רחוב מנהיהם עברו יחד כמות שהוא רחוב שנים עשר מיל נמצאו שלא שהו בעברן אלא מהלך שנים עשר מיל של אורך מנהיהם עד שעלו אחרונים של סוף המנהה וכנגדן גבדו המים: **הוי אומר מים קלים**. לרוץ מן האדם וא"כ שהמים לא גבדו אלא שנים עשר מיל וחזרו למקומם נמצא שעדיין לא הספיקו לעבור ובאין מים ושוטפין אותן: **כיפין**. אולמות ארוקול"ד: ואף רחב אמרה לשלוחי יהושע. קודם שעברו את הירדן שעל קריעת ים סוף היו מתפחדין עדיין: **עודם בירדן אמר להן יהושע בו**. כדכתיב והכהנים נושאי הארון עומדים בתוך הירדן עד תם כל הדברים אשר צוה ה' את יהושע לדבר אל העם והיו הדבר דהכי כתיב במשה כי אתם עוברים את הירדן אלא אל ארץ כנען והורשתם וגו' כלומר כשיעברו את הירדן תהנה עמהם על מנת להורישם: **ושוטפין אותיכם**. גרסין בברייתא: **הרימו לכם וגו'**. הם האבנים שהקימו תחת מצב רגלי הכהנים לזכרון להיות סימן לבנים שעברו אבות את הירדן: **שאו מזה מתוך הירדן ממצב וכו'**. הם שהקימו בהר עיבל ובנו המזבח וקפלו וקבעם בגלגל: **דמדלי איניש אכתפיה**. שהאדם עצמו מגביהו על כתיפו ואין אחר מסייעו: **תילתא דטעוניה הוא**. אינו אלא שלש משאו שנושא כשמשעניו אחר נמצא שהיה כל אחד מהן נושא משא ק"ך סאין: **ומכאן אתה מחשב**. כמה היה באשכול שנשאוהו שמונה אנשים והיו מסייעין זה את זה כשמרימין אותו על כתפיהם: **ממשמע שנאמר וישאוהו איני יודע שבשנים: אמר רבי יצחק טורטני וטורטני דטורטני**. משאו ומשאו תחת משאו שהחתוננים מסייעין את העליונים ובכל אחד היו שני מוטות כיצד שני מוטות הולכין זה אצל זה וארבעה נושאין אותם ושני מוטות אחרים וארבעה בני אדם נושאין אותם והם באלכסון מתחת שנים העליונים מוט אחד לראש האחד ומוט אחד לראש השני והולכין באלכסון ורבי יצחק לאו

בחנייתן עברו.

י"ל הראשונים לעולם כשהיו מגיעין לשפת עבר השני ללד מערב
היו הולכין למטה בירדן ועושין מקום מעמד לבאין אחריהם שיהי רוחב
מתנה ישראל היה עשר מיל ורוחב הירדן לא היה כ"א חמשים אמה ומיל הוא
אלפים אמה וי"ל דדוקא בצורך ורוחב חנייתן נכנסו בירדן אבל לאחר שנכנסו בירדן

בחנייתן עברו. לדברי ר' אלעזר בר' שמעון, בזה אחר זה
עברו. וחד אמר: בין מר ובין מר, בחנייתן עברו. מר
סבר: אדם קל, ומר סבר: מים קלים. "שלא לך אנשים".
אמר ריש לקיש: "שלא לך" מדעתך, וכי אדם זה בורר
חלק רע לעצמו? והיינו דכתיב: "ויטב בעיני הדבר".
ואמר ריש לקיש: "בעיני" ולא בעיניו של מקום. "ויחפרו
לנו את הארץ" אמר ר' חייא בר אבא: מרגלים, לא
נתבוננו אלא לבושתה של ארץ ישראל. כתיב הכא:
"ויחפרו לנו את הארץ" וכתיב התם: "וחפרה הלבלה
ובושה החמה". וא"ל שמוותם, למטה ראובן שמוע בן
זכור, אמר ר' יצחק: דבר זה מסורת בדינו מאבותינו:
מרגלים על שם מעשיהם נקראו, ואנו לא עלתה בדינו
אלא אחד: "סתור בן מיכאל", "סתור" שפטר מעשיו
של הקדוש ברוך הוא, "מיכאל" שעשה עצמו כד. אמר
ר' יוחנן: אף אנו נאמר "נחבי בן ופסי", "נחבי"
שהחביא דבריו של הקדוש ברוך הוא, "ופסי" שפסע
על מדותיו של הקדוש ברוך הוא. "ויגעלו בנגב ויבא עד
הברון" ויבאו? מבעי ליה? אמר רבא: מלמד שפירש
כלב מעצת מרגלים, והלך ונשתפח על קברי אבות,
אמר להן: אבותי! בקשו עלי רחמים שאציל מעצת
מרגלים. והושע כבר בקש משה עליו רחמים, שנאמר:
"ויקרא משה להושע בן נון יהושע" יה יהושע מעצת
מרגלים. והיינו דכתיב: "ועבדי כלב עקב היתה רוח
אחרת עמו". ואשם אחימן ישי ותלמי, "אחימן" מיומן
שבאחי, "ישי" שמשים את הארץ בשחתות, "תלמי"
שמשים את הארץ תלמים תלמים. דבר אחר: "אחימן"
בנה ענת, "ישי" בנה אלש, "תלמי" בנה תלבוש.
"לדי הענק" שפגעיקון חמה בקומתו. "וחברון שבע
שנים נבנתה", מאי "נבנתה"? אילימא נבנתה ממש,
אפשר אדם בונה בית לבנו קמן קודם לבנו גדול?
דכתיב: "ובני חם פוש ומצרים" וגו'! אלא שהיתה
מבונה על אחד משבעה בצוען, ואין לך מרשים בכל
ארץ ישראל יתר מחברון, משום דקברי בה שכיב. ואין
לך מעולה בכל הארצות יתר מארץ מצרים, שנאמר:
"בגן ה' בארץ מצרים". ואין לך מעולה בכל ארץ מצרים
יתר מצוען, דכתיב: "כי היו בצוען שריו" ואפילו הכי
חברון מבונה אחד משבעה בצוען. וחברון מרשים הוי?
והא כתיב: "ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר אבשלום
אל המלך אלכה נא", ואמר רב אריא ואיתימא רבה בר
בר חנן: שהלך להביא כבשים מחברון. ותניא אילים
ממואב, כבשים מחברון. מינה, אידי דקלישא ארעא,
עברה רעיא ושמן קניינא. "וישבו מתור הארץ",
וילכו

ולדברי ר"א בר שמעון, דאמר יותר משלש מאות מיל בזה אחר זה עברו איש
אחר איש נמצאו ששהו הרבה לעבור דאי בחנייתן עברו משום קולא דמים
מאדם לא נגבהין כל כך: מים קלים. הרבה הם קלים מן האדם ומר סבר אדם
קל לרוץ כמו המים: מדעתך. אני איני מצוה אותך אבל ישראל הם אומרים לך
כדכתיב: (דברים ה) ותקרבון אלי כלכם וגו'
אני איני מעבב על ידך: כלום יש אדם.
כלומר אם הקב"ה צוה כלום היה אומר לו
לעשות דבר שסופו לבא לידי תקלה:
לבושתה של ארץ ישראל. אותן (שאינה)
ששאלו תחילה שלוח המרגלים: [לא עלה
ביריגו. אף אנו יודעין לדרוש: סתם
דבריו. הכחיש ונעשה שונאו ושל הקב"ה אל
בדאי: שעשה שונאו של הקב"ה מך.
חלש בדאמרי לקמן אפילו בעל הבית אינו
יכול להוציא כליו משם: שהחביא דבריו.
ולא אמרן כמות שה: שפסע, דילג שלא
אמרן כאשר הם: יהושע. לא הוצרך לילך
שכבר ביקש עליו משה רחמים: והיינו
דכתיב ועבדי כלב וגו'. והביאתו אל
הארץ אשר בא שמה והיא חברון כדכתיב
(יחזקאל יז) ויתן את חברון לכלב ש"מ כלב הוא
דאילו לחברון: מיומן. גבור שבהם כמו
שיר הימין חשובה מן השמאל: שעושה
את הארץ בשחיתות. שמקום רגליו
מעמיק בארץ מרוב כובדו וניכר שם כגומא
וכשחת ולשון ששי לא פורש לנו מאי דמי
לשחיתות ונראה לשון עמודי שש שהם
כבדים ומקום מעמדם ניכר: תלמים. בתלם
המחרישה שמעלה העפר ומעמיק בארץ:
שהיו מעניקים את החמה בקומתן.
מרוב גובה קומתן דומין כאילו צוארם נוקב
ועתה בנקב שהחמה יוצאה בו: לבנו קמן.
כנען קטן הבנים של חם היה ומצרים שני
לבנים: מבונה. לשון אבנה ממנה (נבולת עז)
כלומר מיושבת בפירות: מרשים. סלעים
שאין עושין פירות בארץ לחה: דקברי בה
שכבי. לא גרסין מ"ט אלא ה"ק ותדע
דטרשין היא ואינה ראויה לפירות כלל
שאר הארץ לפיכך חזרה לקבורת מתים:
כי היו בצוען שריו. של מלך ישראל
ששולחים אל פרעה לעזור לו על מלך
אשור אלמא פרעה בצוען יתיב ושם הולכין
לבקש: אלכה נא ואשלם את נדרי.
אלכה נא בחברון ואשלם הנדר שנדרתי
בגשור כדכתיב בתריה: בן נדר נדר עבדתי
בשבתי בגשור ובחברון מאי בעי והלא לא
היה שם המזבח כי אם בגבעון: להביא
כבשים לעולה. דאמר מר במס' מנחות
כבשים מחברון אלמא ארץ מרעה היתה:
מינה. כלומר מתשובתך אתה מסייעני
שלא היתה חשובה ליוצר כבאר הארץ
מאחר שזיא בת טרשים כדאמרי בבבא
מציעא בהשוכר (ק"פ) ואי ארעא דמחזקא
בגרונדי והיא שניהם משלמין: דקלישא
ארעא. עפר של טרשים דק וקלש ומנוט
הוא ומתוך כך לא היו חורשים חורעים
אותה תבואה מאכל אדם: ועברה רעיא.
מצעמנות ומעלה עשבים ואוכלים האצא:
ושמן קניינא. המקנה הצאן שכן דרך
הצאן להשיבין בארץ יבשה וטרשים יותר
מארץ לחה:

וילכו

דחסידים בעובדא דרבי מנא דאשתתא אמערתא לאבנה: ואמר רב אויא ואיתימא רבה בר בר חנן שהלך להביא כבשים מחברון. א"ע' למסקין בפרק שני לתמורה (ק"ה) דה' לאקדובי אזל מיהו שמעיין מיהת דשמן קניינא מוסלקא דעתך למימר שהלך להביא כבשים:

אחימן בנה את העיר ענת.

ששי בנה את העיר אלש.

תלמי בנה את העיר תלבוש.

"ושם אחימן ששי ותלמי ילידי הענק":
שמעניקין חמה בקומתן, מרוב גובה קומתן,
דומה שצוארן עולה ונוקב בחלון הרקיע.

כתיב: "וחברון שבע שנים נבנתה לפני
צוען מצרים":

(ומאי "נבנתה"? אלימא שנבנתה ממש
שבע שנים קודם לצוען אשר במצרים?)

אפשר אדם בונה בית לבנו קמן, קודם
לבנו גדול?

דהרי כתיב: "ובני חם כוש ומצרים ופוט
וכנען", ואי אפשר שיבנה חם את חברון
שבארצו של כנען, קודם לצוען שבארצו של
מצרים?

אלא שהיתה מבונה כלומר: מיושבת
בפירות על אחד משבעה בצוען ופי שבע.

ומכאן אתה למד לשבחה של ארץ
ישראל; שהרי:

ואין לך אדמת מרשים – שאינה עושה
פירות כל כך, כמו ארץ לחה – ככל ארץ
ישראל יתר מחברון, ותדע לך שכן הוא,
דקברי בה שייכבי וקוברים בה מתים, ומשום
שחברון הכי פחות ראוי לפירות מכל ארץ
ישראל.

ואין לך מעולה ככל הארצות יתר
מארץ מצרים, שנאמר ובראשית יג י: "כגן
ה' בארץ מצרים", כלומר: כגן ה' כן היא ארץ
מצרים.

ואין לך מעולה ככל ארץ מצרים יתר
מצוען, דכתיב וישעיה ל ד: "כי היו בצוען
שריו ושריו של מלך ישראל היו בצוען,
בשליחות לפרעה מלך מצרים", הרי שהיה
יושב פרעה בצוען, ומסתמא היה יושב
במקום המעולה ביותר.

ואפילו הכי חברון מבונה אחד משבעה
בצוען.

ומקשינן וכי אטו חברון מרשים הוי?
והא כתיב: "ויהי מקץ ארבעים שנה,
ויאמר אבשלום אל המלך, אלכה נא
ואשלם את נדרי אשר נדרתי לה' בחברון. כי
נדר נדר עבדך בשבתי בגשור בארם לאמר.
אם ישוב ישיבני ה' ירושלים ועבדתי את ה'.
ויאמר לו המלך, לך בשלום, ויקם וילך
חברונה".

ואמר רב אויא ואיתימא רבה בר בר
חנן, לבאר את מה שאמר אבשלום "אשר
נדרתי לה' בחברון", ושוב אמר: "נדר נדר
עבדך בשבתי בגשור":

שהלך אבשלום לחברון כדי להביא
כבשים לעולה לשלם את נדרו אשר נדר
בגשור, וכמאמר הכתוב: "ויקם וילך

המשך בעמוד קו

את אחד מהם, והוא: "סתור בן מיכאל".

סתור: שסתור דבריו של הקדוש ברוך
הוא, כלומר: הכחיש ועשה את שונאו של
הקב"ה ולשון "סגי נהור" בדאי; כלומר:
שהבטיח הקב"ה לישראל ארץ טובה, והיא
אינה כזו.

מיכאל: שעשה שונאו של הקב"ה
[ולשון: "סגי נהור" מך [חלש], וכמבואר
לקמן ולה א] שהיו אומרים: אפילו בעל הבית
[אדון העולם] אינו יכול להוציא כליו מארץ
ישראל, "כי חזק הוא ממנו".

אמר רבי יוחנן, אף אנו נדרוש ונאמר
מה הוא "נחבי בן ופסי":

"נחבי": שהחביא דבריו של הקדוש ברוך
הוא ולא אמרן כמות שהן.

"ופסי": שפסע דילג על מדותיו של
הקדוש ברוך הוא, ולא אמר את דברי ה'
כמות שהן.

ויעלו בנגב ויבא עד חברון: "ויבאו"
מבעי ליה לומר, שהרי הרבה היו?

אמר רבא: מלמד שפירש כלב מעצת
מרגלים, והלך ונשתטח על קברי אבות
אשר בחברון.

וכך אמר להן כלב לאבות: אבותי, בקשו
עלי רחמים, שאנצל מעצת מרגלים.

ולמה הלך כלב לבדו ולא הלך עמו
יהושע, כי: יהושע, כבר ביקש משה עליו
רחמים, שנאמר: "ויקרא משה להושע בן נון
יהושע", לומר: יהי יושעך מעצת מרגלים".

והיינו דכתיב ובמדבר יד כד: "ועבדי
כלב עקב היתה רוח אחרת עמו וימלא
אחרי, והביאותיו אל הארץ אשר בא שמה
וזרעו יורישנה".

וארץ זו חברון היא, וכמו שנאמר ביהושע
[ויהושע יד יג]: "ויברכהו יהושע, ויתן את
חברון לכלב בן יפונה לנחלה. על כן היתה
חברון לכלב בן יפונה הקנזי לנחלה עד היום
הזה יען אשר מילא אחרי ה' אלהי ישראל",
וממאמר הכתוב "אשר בא שמה" למדנו
שכלב הוא זה שבא לחברון.

כתיב: "ושם אחימן ששי ותלמי ילידי
הענק", ומפרשת הגמרא את שמותיהם:

"אחימן": מיומן שבאחיו, הגיבור
שבאחיו, כשם שהימין חשובה מן השמאל.
"ששי" הוא לשון [איכה ג] "פחד ופחת
היה לנו השאת והשבר": שמשים את הארץ
– על ידי פסיעותי הכבדות – כשחיתות,
שמקום רגליו מעמיק בארץ מרוב כובדו,
וניכר בארץ כגומא וכשחת.

"תלמי": שמשים את הארץ – על ידי
פסיעותי הכבדות – תלמים תלמים, כתלם
המחרישה שמעלה העפר ומעמיק בארץ.

דבר אחר:

כחנייתן של בני ישראל שהיו חונים
כתביה י"ב מיל אורך על י"ב מיל רוחב, כך
עברו את הירדן.

ואילו לדברי רבי אלעזר ברבי שמעון –
הסובר: יותר משלש מאות מיל גבהו המים –
בזה אחר זה עברו בני ישראל את הירדן.
וחד מן האמוראים אמר בביאור מחלוקת
התנאים:

בין מר רבי יהודה ובין מר רבי אלעזר
ברבי שמעון כחנייתן עברו בני ישראל, אלא
שבכך נחלקו:

מר רבי יהודה סבר: אדם קל לרוץ כמו
המים, ובזמן שאדם עובר י"ב מיל, גם המים
עולים י"ב מיל.

ומר רבי אלעזר ברבי שמעון סבר: מים
קלים מן האדם, כלומר: המים קלים
במרומתם הרבה יותר מן האדם, עד שבזמן
שהאדם עובר י"ב מיל, נגדשים המים יותר
משלש מאות מיל.

שלה לך אנשים: אמר ריש לקיש: כך
אמר לו הקב"ה למשה: שלה לך מדעתך,
כלומר: אני איני מצוה אותך, אלא ישראל
הם שאמרו לך לשלוח מרגלים, ואני איני
מעכב.

ומניין שלא ציוה לו הקב"ה לשלוח, שהרי:
כלום יש אדם בורר חלק רע לעצמו, כלומר:
אם תאמר שהקב"ה ציוה אותו, כלום היה
אומר לו לעשות דבר שסופו לבוא לידי
תקלה?

והיינו דכתיב: "ויימב בעיני הדבר
[לשלוח את המרגלים]", ואמר ריש לקיש:
בעיני בלבד הוטב לשולחם, ולא בעיניו של
מקום.

כתיב: "ותאמרו, נשלחה אנשים לפנינו
ויחפרו לנו את הארץ":

אמר רבי חייא בר אבא: מרגלים כלומר:
אותם שביקשו לשלוח מרגלים, לא נתכוונו
מלכתחילה אלא לבושתה של ארץ ישראל;
שהרי:

כתיב הכא בשאילת בני ישראל לשלוח
מרגלים: "ויחפרו לנו את הארץ", וכתיב
התם וישעיה כד כג: "וחפרה [לשון בושחן]
הלכנה ובושה החמה".

כתיב: "ואלה שמותם [של המרגלים]:
למטה ראובן שמוע בן זכור", ולמה הוצרך
לומר: "ואלה שמותם", והרי נאמר בסוף
הפרשה: "אלה שמות האנשים אשר שלח
משה לתור את הארץ"?!

אמר רבי יצחק: דבר זה מסורת בדינו
מאבותינו, מרגלים על שם מעשיהם נקראו,
ולכן אמר הכתוב: "ואלה שמותם", כדי
שתדייק בשמותיהם.

ואנו לא עלה בדינו לדרוש ולפרש אלא

כתיב: ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויכבו העם בלילה ההוא:

אמר רבה אמר רבי יוחנן: אותו היום וערבן תשעה באב היה, ואמר הקדוש ברוך הוא:

הן כבו בלילה זה בבית של חנם, ואני אקבע להם לילה זה בבית לדורות, שבו נחרבו שתי בתי מקדשות.

כתיב: "ויאמרו כל העדה לרגום אותם כאבנים", וכתיב מיד: "וכבוד ה' נראה באהל מועד".

אמר רבי חייא בר אבא לדרוש סמיכות המקראות: "לרגום אותם באבנים וכבוד ה' מלמד, שנמלו כל העדה אבנים וזרקום כלפי מעלה.

כתיב: "וימותו האנשים מוציא דיבת הארץ רעה במגיפה" (הבי"ת נקודה ב"פת"ח, והוא כמו: "בהמגיפה" בה"א הידיעה) לפני ה'.

אמר רבי שמעון בן לקיש: ב"המגיפה" הידיעה והראויה להם מדה כנגד מדה, וללמד שמתו מיתה משונה –

וכדאמר רבי חנינא בר פפא: דרש רבי שילא איש כפר תמרתא:

מלמד שנשתרבע לשונם, ונפל על מיכורם, והיו תולעים יוצאים מלשונם, ונכנסים במיכורם, וממיכורם נכנסים דרך בטנם בלשונם ושבים ללשונם, וזאת מידה כנגד מידה שדיברו לשון הרע.

ורב נחמן בר יצחק אמר: באסכרה וחולי המתחיל במעיין וגומר בגרון מתו, שהוא חולי הבא על מדברי לשון הרע.

וביון שעלה האחרון שבישראל מן הירדן, חזרו מים למקומן, כלומר: המשיכו במרוצתם כתמול שלשום.

שנאמר: "ויהי בעלות הכהנים נושאי ארון ברית ה' מתוך הירדן, נתקו כפות רגלי הכהנים אל החרבה הסמוכה להם, והיא שפתה המזרחית (החיצונה) של הירדן, ושם נמשכו פסיעה אחת – וישבו מי הירדן למקומם, וילכו בתמול שלשום על כל גדותיו".

נמצא ארון ונושאו וכהנים מצד אחד, מעברו המזרחי של הירדן, וישראל מצד אחד, מעברו המערבי של הירדן.

נשא ארון את נושאו ועבר, שנאמר: "ויהי כאשר תם כל העם לעבור, ויעבור ארון ה' והכהנים לפני העם".

ועל דבר זה – שנשא ארון את נושאו – נענש עווא, שנאמר:

"ויבאו עד גורן נכון, וישלח עווא את ידו לאחוז את הארון?"

אמר לו הקדוש ברוך הוא לעזא: עווא! הארון את נושאו נשא כאשר עברו את המשך בעמוד קו

כתיב: "והאנשים אשר עלו עמו אמרו לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו":

אמר רבי חנינא בר פפא:

דבר גדול דברו מרגלים באותה שעה כשאמרו: "כי חזק הוא ממנו" ולא אמרו "מאתנו", שהרי זה כאילו אמרו כן על גוף שלישי נסתר, כביכול, אפילו בעל הבית אדון העולם, אם הפקיד את כליו שם, אינו יכול להוציא את כליו משם, משום חוסנו של העם היושב בה.

כתיב: "הארץ אשר עברנו בה לתור אותה ארץ אוכלת יושביה היא", ואמרו כן מפני שראו את יושבי הארץ עסוקים הרבה בקבורת מתיהם:

דרש רבא: אמר הקדוש ברוך הוא: אני חשבתיה לטובה של המרגלים, והם חשבתיה לרעה של הארץ!

אני חשבתיה לטובה: דכל חיבא דמטו, מת חשיבא ידיהו ולכל מקום שבאו המרגלים, מת החשוב שבתושבי המקום, כי חיבי דנטרדו יושבי המקום ולא לשאלו אבתרייהו וכדי שיהיו טרודים בקבורתו, ולא ישאלו שאלות מיותרות על המרגלים.

ואיבא דאמרי: איוב נח נפשיה (מת איוב) כדי שלא תגן זכותו עליהם, ואמרידו כולי עלמא כהספידא (והיו כולם טרודים בהספדו).

ואילו הם חשבו לרעה, ואמרו על הארץ: "ארץ אוכלת יושביה היא".

כתיב: "ושם ראינו את הנפילים בני ענק מן הנפילים, ונהי בעינינו כחגבים, וכן היינו בעיניהם".

אמר רב משרשיא: המרגלים שקרי הוו (שקרנים היו).

שהרי בשלמא מה שאמרו: "ונהי בעינינו כחגבים" דהיינו שביחס אליהם הרגשו עצמנו כחגבים – לחיי (הרי טוב!)

אלא מה שאמרו: "וכן היינו בעיניהם" דהיינו שהענקים הסתכלו עלינו כעל חגבים, זה שקר הוא, כי מנא הוו ידעי (מנין להם לדעת מה חשבו הענקים עליהם)?

דוחה הגמרא: ולא היא, לא היה כאן שקר!

כי הוו מברי אבילי וכי כאשר היו האמוריים יושבים לסעודת הבראה מרוב המתים שהיו להם) תותי ארזי הוו מברי (תחת ארזים היו יושבים להברות), וכי חזינהו סלקו יתבי באילני (וכאשר ראו המרגלים אותם והיו יראים לעמוד לפניהם, היו עולים המרגלים לגובה הארזים) שמעי המרגלים דקאמרי האמוריים: קחוינן אינשי דדמו לקמצי באילני, (והיו שומעים אותם המרגלים כשהם אומרים זה לזה: ראינו אנשים דמויי נמלים באילנות).

וילכו ויבאו אל משה ואל אהרן: והרי די לו שהיה אומר: "וישובו ויבאו", "וילכו" למה ליה?

אמר פירש רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: תיבת "וילכו" נדרשת על ההליכה לרגל, ולא על ההליכה כדי לשוב –

ומקיש הכתוב שאמר – "וילכו ויבאו" – הליכה של המרגלים כדי לרגל, לביאה של המרגלים, מה ביאה של המרגלים מן הריגול היתה כעצה רעה, אף הליכה של המרגלים לרגל היתה כעצה רעה, שמתחילה נתכוונו להוציא דיבת הארץ רעה.

כתיב מחד גיסא: "ויספרו לו ויאמרו לו, באנו אל הארץ אשר שלחתנו, וגם זבת חלב ודבש היא וזה פריה", הרי שדיברו בשבחה של הארץ, ואילו בתריה כתיב: "אפס כי עז העם היושב בארץ והערים בצורות גדולות מאד", הרי שבאו לדבר בגנותה של הארץ? סימן למימרות של רבי מאיר במסכת זו:

א. אמת: ב. לכדו; ג. לוית.

א. אמת: אמר פירש רבי יוחנן משום רבי מאיר: אכן פתחו בשבח וסיימו בגנאי, ומשום: שכל לשון הרע שאין בו דבר אמת בתחילתו, אינו מתקיים בסופו, כלומר: אין דבריו מתקבלים על לב השומעים שאומרים לו: בדאי אתה, ולפיכך פתחו המרגלים לדבר בשבחה של ארץ ישראל, כדי שיתקבלו שאר הדברים שיאמרו על לב השומעים.

כתיב: "ויהם כלב את העם אל משה": אמר רבה: שהסיתן (והשתיקן) כלב לבני ישראל בדברים.

דחוייה כלב ליהושע דקא משתעי וכי מאחר שראה כלב את יהושע מדבר אל העם, ואמרי ליה בני ישראל ליהושע שעירי היה: וכי אטו דין ראש קטיעה ימלל (זה שראשו קטוע ידבר)? כלומר: זה שאין לו בנים ליטול חלק בארץ – ידבר בפנינו?

ומתוך כך אמר כלב בלבו: אי משתעינא, אמרי כי מילתא וחסמין לי (אם אפתח את פי לדבר, ימצאו הם מה לומר גם עלי וישתיקוני).

לפיכך אמר להן כלב לישראל בחכמה: וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם?

ומתוך כך סברי בני ישראל: בנגותיה של משה קא משתעי כלב, ואישתיקו (הולך הוא לדבר בגנותו של משה, ולכן שתקו).

אמר להו כלב לבני ישראל: והרי הוציאנו משה ממצרים, וקרע לנו את היס, והאכילנו את המן, אם יאמר לנו משה: עשו לכם סולמות ועלו לרקיע, וכי אטו לא נשמע לו?

הלוא ודאי ש"עלה נעלה – אף לשמים אם יצוה עלינו – וירשנו אותה, כי יכול נוכל לה?

למקומם. שהכהנים עמדו במקומם עד שעברו כל העם וכשעברו נתקו כפות רגלי הכהנים אל החרבה ונמשכו לאחוריהם פסיעה אחת נמצאו כהנים מצד זה בר' ואע"ג דההוא קרא דיהי כאשר תם כל העם לעבור קדים דמשמע דהאי נתקו רגלי הכהנים בעבר השני כתיב לא הוי הכי אלא אין מוקדם ומאוחר דאי

כסדרן כתיב הא נפקי להו מן הירדן דכתיב ויעברו ארון ה' והכהנים לפני העם והעם עלו וכיון דארון והכהנים עלו ועברו אחריהם עד שבאו לפניהם הרי יצאו מן הירדן ומאז תו דקאמרו יצו יהושע את הכהנים לאמר עלו מן הירדן אלא אין מוקדם ומאוחר והאי עלו מן הירדן דקאמר להו הכי קאמר להו סלקו רגליכם לאחוריהם ועודם בעבר המזרחית ובתיב בתריה נתקו כפות רגלי הכהנים אל החרבה וישוּבוּ מי הירדן אל מקומם: **נשא ארון את נושאיו ועבר.** והיינו קרא קמא דכתיב ויהי כאשר תם כל העם לעבור (ויעברו) ארון ה' וגו': על עסקי שלו. שגגה ששגג לאחור בו: **שעשה צרכיו.** ושל לשון כי ישל זיתך (דכ"ט) ובשלייתה (ס"ט) דבר המוטל מלמעלה למטה: **הארון קיים לעולם.** שהרי נגנו כדאמר ביזמא (דף כ"ב) שגגו יאשיהו: **חררה.** עוגה שאופין על פני הגחלים: **נענש דוד.** שמת עוזא על דוד: **זמירות היו לי חוקך בבית מנוי.** כשהייתי ברוח מפני אויבי ואגור מפניכם הייתי משתעשע בחוקך והיו לי זמירות לשעשעני: **התעור.** לשון (כפול) וכפלת מתרגמינן ותיעור (פסוק ט) שאם תכפול עניין לסתום עין בהסח הדעת מהסתכל בהן מיד ואיננו: **לא נתן.** עגלות משה לבני קהת לפי שיש עליהם לשאת בכתף כי לא היו ממונים אלא על דבר קדושת הארון והשולחן והמנורה ומזבח הזהב: **ויך באנשי בית שמש.** לא בהך הכאת דודו כתיב אלא כשהביאורו הפירות מפלשתים ואידי דאיירי בארון נקט לה: **משום דראו.** ונסתכלו בו ויך נתמיה: **קוצרין ומשתחווים.** היו. לא בטלו ממלאכתן לכבודו והאי ראו לשון ביון כמו אל תראוני שאני שחרחרות (מ"ז א'): **מאן**

וילכו ויבאו. לא גרסינן וכתבי ואלא) וילכו ויתירא הוא כיון דכתיב (ולעיל) וישוּבוּ לא הוה ליה למימר אלא ויבאו אל משה וגו': **מקיש הליכתו.** שהלכו לתור לביאתו: **אף הליכתו בעצה רעה.** שמתחילה להוציא דבה נתכונו: **אינו מתקיים.** שמהזיקין אותן השומעין כבדאין לפיכך אומר דבר אמת תחילה כדי

שיאמינו ואף מרגלים לכך פתחו בשבח הארץ תחילה: **ויהי.** שיתקן אל משה. דברים שהתחיל לדבר במשה והיו סבורים שבגנותו רצה לספר: **שהסיתם בדברים.** כדמפרש ואזיל: **דחוייה.** כלב ליהושע שרצה לדבר ושיתקדו בנויפה ואמרו לו ראש הקטוע ידבר מי שראשו קטוע שאין לו בנים לישול חלק בארץ הוא ידבר בפניה: **וחסמין לי.** משחקין אותי: **עלה נעלה.** אף לשמים אם יצוה עלינו: **ממנו.** מן הקב"ה: **אל תקרי.** לא גרס שאין הפרש קרייה בין ממנו האומר על יחיד שנדרים עליו לממנו של רבים שאומרים על עצמן: **אינו יכול להוציא כליו.** אם הפקידים שם: **בעל הכבית.** אדון העולם: **אינו חשבתיה לטובה.** שהראיתיה להם כאוכלת וישביה שמתים בה תדיר: **שכיב אויב.** שלא תגן זכותו עליהם והיינו דקאמר כלב סר עלם מעליהם: **ה"ג ולא היא כי הוּו מברי אבילי תותי ארזי הוּו מברי.** ולא הוּו שקרנים בזאת (ולא היו נראים בהן שקרנים) דאיהו שמענינו לאמוריים שקורין אותן חגבים דכי הוּו אמוריים מברין את אביליהם כשחחרין מן הקבר כדאמר לעיל דכל היכא דמטו שכיב חשיבא מנייהו ומברין לאבל סעודה נחמו תותי ארזי הוּו מברי להו: **וכדחויניהו.** והם יראים לעמוד לפניכם סלקי ויתבי באילני: **וזרקום כלפי מעלה.** (שד"י) ושרצו לרגום אותם (וקאין נמי אכבוד ה': **במנפת.** מדלא קרינ במנפת משמע במיוחדת וראיה להם במדה כנגד מדה: **באסכרה מתו.** שהיא באה על לשון הרע כדאמרין בבמה מדליקין (סנה דף נ"ג) **וביון שעלה בו.** סיפא דבריייתא לדלעל היא אלא אידי דתנא בה ומכאן אתה מחשב לאשכול נקט לה לפרשת מרגלים הכא: **שבו המים**

אקבע להם בכיה לדורות. "ויאמרו כל העדה לרגום אתם באבנים" וכתבי "וכבוד ה' נראה באהל מועד" אמר ר' חייא בר אבא: **מלמד שגמלו אבנים וזרקום כלפי מעלה.** "וימתו האנשים מוצאי דפת הארץ רעה במנפת" אמר ר' שמעון בן לקיש: **שמתו מיתה משונה.** אמר ר' חנינא בר פפא, דרש ר' שילא איש כפר תמרתא: **מלמד שגששתרבב לשונם ונפל על מיבותרם.** והיו תולעים יוצאות מלשונם ונכנסות במיבותרם, וממיבותרם ונכנסות בלשונם, ורב נחמן בר יצחק אמר: **באסכרה מתו:** וכיון שעלה האחרון

שבישראל מן הירדן חורו מים למקומן, שנאמר: "ויהי פעלות הכהנים נשאי ארון ברית ה' מתוך הירדן נתקו כפות רגלי הכהנים אל החרבה וישוּבוּ מי הירדן למקומם וילכו כתמול שלשום על כל גדותיו", נמצא ארון ונושאייו וכהנים מצד אחד, וישראל מצד אחר. נשא ארון את נושאיו ועבר, שנאמר: "ויהי כאשר תם כל העם לעבר ויעברו ארון ה' והכהנים לפני העם". ועל דבר זה נענש עוזא, שנאמר: "ויבאו עד גרן כידן וישלה עזא את ידו לאחז את הארון" אמר לו הקדוש ברוך הוא: עוזא, נושאייו נשא, עצמו לא כל שפון? "ויהי אף ה' בעזה ויכהו שם על השל" ר' יוחנן ור' אלעזר, חד אמר: על עסקי שלו, וחד אמר: שעשה צרכיו בפניו, "וימת שם עם ארון האלהים" אמר ר' יוחנן: עוזא בא לעולם הבא, שנאמר: "עם ארון האלהים" מה ארון לעולם קיים, אף עוזא בא לעולם הבא. "ויהי לדוד על אשר פרץ ה' פרץ בעזה" אמר ר' אלעזר: שנשמתו פניו בחררה. אלא מעתה, כל היכא דכתיב "ויהי" הכי נמי? התם כתיב "אף" הכא לא כתיב "אף". דרש רבא: מפני מה נענש דוד? מפני שקרא לדברי תורה "זמירות", שנאמר: "זמירות היו לי חוקך בבית מגורי" אמר לו הקדוש ברוך הוא: דברי תורה שקתוב בהן "התעור עניך בו ואיננו" אתה קורא אותן "זמירות"?! הריני מכשילך בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותו, דכתיב: "ולכני קהת לא נתן כי עבדת הקדש" ואיהו אתיהי בעגלתא. "ויך באנשי בית שמש כי ראו בארון", משום דראו "ויך"? ר' אבהו ור' אלעזר, חד אמר: קוצרין ומשתחווים היו, וחד אמר: מילי נמי אמרו,

מאן אמרין דאמרין. מי הכעיסך כשבעסת ולא הצלת את עצמך מן השבייה ועתה מי מפייסך כשנתפייסת לבא מאליך: **ובתיב שבעה פרים ושבעה אילים.** בדברי הימים והבי רישיה דקרא ויהי בעוור האלהים את הלוים נושאי ארון ברית ה' ויזבחו שבעה פרים ושבעה אילים: **מילאת כל ארץ ישראל במות.**

מזבחות דעל כל פסיעה מזבח: **בתיב בידון.** בדברי הימים כתיב ויבאו עד גורן כידון וישלח עוזא וגו' ובשמואל כתיב גורן נכון: בתחלה. כשבא הארון שם נעשה להם ככידון ההורג שהרג עוזא: **ולבסוף.** לאחר שנשתתה שם ששה חדשים בבית עובד אדום נעשה נכון שהבן את ביתו דכתיב (שמואל ב' ו') ויברך ה' את עובד אדום (אשתו ושמונה כלותיה) אשתו של עובד אדום ושמונה כלותיה ילדו ששה ששה בכרס אחד והיינו דכתיב פעלתי השמיני כי ברכו אלהי' (דנ"א טו) וכתיב אח"כ ששים ושנים לעובד אדום ושמיני בשם ר' מנחם בר' חלבו גורן נכון הוא גורן ארונה היבוס ונ"א הוא ה"ג בתחלה נכון ולבסוף כידון על שם המזבח שתחילתו בנוי וסופו חרב וכידון לשון שבר וחורבן הוא כמו יראו עיניו כידו (א"י כא): **נמצאת.** סיפא דברייתא דלעיל הוא אלא משום דתנא בה ועל דבר זה נענש עוזא אפסקיה בכל דהי: **שהעמיד משה בעבר הירדן בערבות מואב.** ותנא דברייתא כי קאי בארץ כנען קרי עבר המדבר עבר הירדן וכי קאי בערבות מואב או בשאר המדבר קרי ארץ כנען עבר הירדן והוא עבר המדבר: **בגלגל.** לאחר שבנו מזה המזבח בהר עיבל קיפלום והביאום לגלגל וקבעום שם: **ביצד כתבו.** על המזבח בהר עיבל: **היאך למדו אומות העולם.** העתקות תורה הלא לא נצטוו לכותבה בשבעים לשון אלא לבא וללמדה כל הרצפה שלא היא פתחון פה לאותם האומות לומר לא היה לנו מהיכן ללמודה: **נוטירין שלהן.** סופרים שלהם והם קורין אותן נוטירין: **והשיאות.** והעתקות כלומר נטלות משם ע"י העתקה: **ובתבו מלמטה.** בסוף הדף למען אשר לא ילמדו עוד וגו' לעיל מיניה כתיב כי החרם תחרימם ודבר זה כתבו למטה להודיע לשבעה אומות היושבים חוץ מגבולי ישראל שלא נצטוו להחרימם אלא אותן שבתוך גבולם נצטוו להחרימם כדי שלא ילמדו אותנו מעשיהם המקולקלים אבל אתם היושבים חוצה לה אם אתם חוזקין בתשובה נקבל אתכם ובשתיבה אין מקבלין שמחמת יראה עושין וד"ג לה בדיא בתוספתא (פ"ה) אם אתם חוזקין בכס אנו מקבלים אתכם: **מ"ש דר"ש.** דאמר על גבי סיד כתבה: **על עסקי סיד.** שהתורה נכתבה עליו והיה

מגולה לפניכם ולא למדוה: **אלא שריפה.** גיהנם שכל זמן שאין מתגירין והם קרוין עמים אין חלקם אלא משרפות הסיד: **ה"ג ושבית שבוי לרבות כנענים שבחו"ל.** דקרא בחו"ל כתיב כי תצא למלחמה מארץ לחוצה לארץ וחכי תניא בספרי כי תצא למלחמה בהרשות הכתוב מדבר דכי תצא משמע כשתעלה על דעתך לצאת ושבית שבוי לרבות כנענים שבחו"ל בא הכתוב להחריב כנענים שבחו"ל לארץ ולקיים מהם יפת תואר שלא יהיו בכלל לא תחיה כל נשמה דהאי ושבית קרא יתירא הוא:

כמאן

שלשה מיני אבנים היו. וירושלמי ג' מיני אבנים הן אבני המלון ואבנים שהתחום יהושע תחת כפות רגלי הבהני' ואיסטיליות שנתן להם משה אמר רבי יוחנן פשוט לן ארבעה מיני אבנים הוה אמר ר' סימון בר' צבדא ויאות אין תימר אבני המלון לשעה היו וגונגו אין תימר אבנים שהקים יהושע תחת כפות רגלי הבהנים שמזקעות

מאן אמרין דאמרין. ומאן אתא עילך דאפי' סתם. **ובד' בעם שבועים איש חמשים אלה איש** ר' אבהו ור' אלעזר, **חד אמר:** שבועים איש היו, **וכל אחד ואחד שקול בחמשים אלה.** וחד אמר: חמשים אלה היו, **וכל אחד ואחד שקול בשבועים סנהדרין.** **"ויהי כי יצאו נשאי ארון ה' ששה יצעים ויזבחו שור ומריא"** וכתיב **"שבועה פרים ושבועה אילים"** אמר רב פפא בר שמואל: **על כל פסיעה ופסיעה שור ומריא.** **על כל שש ושש פסיעות שבועה פרים ושבועה אילים.** אמר ליה רב חסדא: **אם כן, מילאת את כל ארץ ישראל במות?** אלא אמר רב חסדא: **על כל שש ושש פסיעות שור ומריא.** **על כל שש פסיעות שור ושש פסיעות, שבועה פרים ושבועה אילים.** **כתיב "כדון"** אמר ר' יוחנן: **בתחלה בידון, ולבסוף, נכון:** **נמצאת אתה אומר, שלשה מיני אבנים היו:** אחד שהקים משה בארץ מואב, **שנאמר:** **"בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר"** ויהלן הוא אומר **"וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת"**, ואתיא **"באר"** **"באר"**. ואחד שהקים יהושע בתוך הירדן, **שנאמר:** **"ושבתם עשרה אבנים הקים יהושע בתוך הירדן"**. ואחד שהקים בגלגל, **שנאמר:** **"ואת שבתם עשרה האבנים האלה אשר לקחו"**. **תנו רבנן:** **ביצד כתבו ישראל את התורה?** ר' יהודה אומר: **על גבי אבנים כתובה, שנאמר:** **"וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת"** ואחר כך סדו אותן בסיד. אמר לו ר' שמעון: **לדברך היאך למדו אומות העולם תורה?** אמר לו: **בינה יתירה נתן בהם הקדוש ברוך הוא, ושיגורו נוטירין שלהן, וקילפו את הסיד והשיאות.** ועל דבר זה נתחתם גזר דנים לבאר שחת, **שהיה להן ללמד ולא למדו.** ר' שמעון אומר: **על גבי סיד כתובה, וכתבו להן למטה** **"למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל וגו'"** **הא למדת שאם חוזקין בתשובה מקבלין אותן.** אמר רבא בר שילא: **מאי מעמא דרבי שמעון דכתיב "ויהי עמים משרפות שיד"** **על עסקי סיד.** ור' יהודה, **כי סיד, מה סיד אין לו תקנה אלא שריפה,** אף אומות העולם אין להם תקנה אלא שריפה. **כמאן אולא הא דתניא "ושבית שבוי" לרבות כנענים שבחו"ל?** לארץ, **שאם חוזקין בתשובה מקבלין אותן?**

כמאן

נהרגין משמע אותם שזה הקב"ה לא תחיה כל נשמה אין נהרגין ולא נאמר לא תחיה כל נשמה אלא לאחר שהתחיל יהושע במלחמה שהרי יהושע שלח שלש פרוזטגמאות הרואה להשלים יעלים להלחם וילחם אלמא אותן שהיו רוצין להשלים לא היה הורגן וא"רין לומר אותן שהיו רוצין להשלים קודם שהתחיל במלחמה ראשונה ואף רחב קיבילה עליה קודם שהתחיל במלחמה ולא נחלקו רבי ירמיה ורבי שמעון אלא בכותן כנענים שחיו לגבולם אם מקבלים אותם לאחר מכן דרבי שמעון לא אינטריך למימר הא למדת שאם חוזקין בתשובה מקבלין אותן אלא אכנענים שכתבו לארץ ולאחר שהתחילו במלחמה שדינים כדן [שאר] אומות שמקבלין מהן לעולם:

כמאן

ביצד כתבו וישראל את התורה. בתוספתא רבי יהודה אומר על גבי המזבח כתבוהו אצל בירושלמי תני על אבני המלון נכתבו דברי ר' יהודה ר' יוסף אמר על אבני מזבח נכתבו מאן דאמר על אבני המלון בכל יום ויום אומות העולם היו משלחין נוטירין ומשיאין את התורה שהיתה כתובה בשבעים לשון מ"ד על אבני המזבח לא לשעה היו וגונגו ועוד הוא מעשה נסים נתן הקב"ה בינה בכל כל אומה ואומה והשיאו את התורה שהיתה כתובה בע' לשון מ"ד על אבני המלון נכתבו נייחא וזדת אותם בסיד אלא מאן דאמר על אבני המזבח ונכתבו מאן וזדת בסיד בין כל אבן ואבן:

ועל דבר זה נתחתם גזר דנים לבאר שחת. ואם תאמר תיפוק ליה דבשעת מתן תורה החזירה הקב"ה על כל אומה ולשון ולא קבלה וי"ל דעונש זה גדול הוא שלאחר שהיתה כתובה בידם ולא רצו ללמוד ומיחו תימה והאמר בפ"ק דמסכת ע"י (דף כ"ג) **לעדיין יס לכן פתחון פה שיאמרו כלום כפית עלינו הר כגיגית כישראל וכל זמן שיש לכן פתחון פה איד נתחתם גזר דנים:**

לרבות כנענים שכתבה לארץ. תימה היאך קבלה לרוב שהרי היא היתה מכנענים שכתובה כדליתא בספרי בפרשת בהעלותך ומה אם מי שהיתה מעם שנאמר בו לא תחיה כל נשמה ועל שקירבה עממה כך קירבה המקום ואחר כך קאי ואמרין נמי במס' מגילה (דף ע"ג) שנתגיירה ונסבה יהושע והכא משמע דכנענים שכתובה לדברי הכל שאין מקבלין אותן ושנא על פי הדיבור היה ואמר לו שקודם שהתחיל המלחמה היו מקבלין שהרי כתיבת התורה על גבי האבנים היה קודם שהתחילו במלחמה ואפילו הכי לא היו מקבלין אלא היושבים חוץ לגבול ישראל כמו שפירש"י ואי הוה מלטי למימר דלם היו חוזקין אז בתשובה בשעה שכתבו את התורה אפילו כנענים שכתובה היו מקבלין ואפילו ר' יהודה ולמען אשר לא ילמדו אתכם לעשות קאי נמי אשבעה אומות והכי משמע נמי לשון הספרי בפרשת שופטים וסופרים למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ומלמד] שאם עושין תשובה אין נהרגין אין מקבלין אותן לא קתני אלא אין

כלומר: נטלוה משם על ידי העתקה.
ועל דבר זה נתחתם גור דינם של אומות העולם ל**באר** שחת (גיהינום) שהיה להן ללמוד אחר שהעתיקו ולא למדו.
רבי שמעון אומר:

א. על גבי סיד כתובה.
ב. וכתבו להן ישראל לאומות העולם למטה מן הכתב: "רק מערי העמים האלה אשר ה' אלהיך נותן לך נחלה לא תחיה כל נשמה. כי החרם תחרימם, החתי והאמורי הכנעני והפרזי החוי והיבוס, כאשר צוה ה' אלהיך. למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל תועבותם אשר עשו לאלהיהם, וחטאתם לה' אלהיכם".

ולכן כתבו כן מלמטה, כדי ללמוד לאותם אנשים משבעת האומות שיצאו ארץ ישראל, שלא נצטוו להחרימם, כי רק אלו שבתוך גבול ארץ ישראל נצטוו להחרימם כדי שלא ילמדו אותנו מעשיהם המקולקלים, אבל את שבחוץ לארץ אם אתם חוזרין בתשובה נקבל אתכם.

הא למדת: שאם היו – אנשים משבעה עממין היושבים בחוצה לארץ – חוזרין בתשובה, היו מקבלין אותם; אבל לדעת רבי יהודה, כל שהוא משבעה עממין אין מקבלין אותם ונהרגים, והם בכלל "לא תחיה כל נשמה".

אמר רבא בר שילא: מאי טעמא דרבי שמעון, שהוא סובר: על גבי סיד כתובה, והרי ממה שאמרה תורה: "וכתבת על האבנים" הרי משמע כדקדוקו של רבי יהודה, שעל גבי אבנים כתובה?

ומפרשין טעמא משום דכתיב (ישעיה לג יב): "והיו עמים משרפות סיד", על עסקי סיד הם נשרפים, שהיתה מגולה לפניהם על הסיד, ובכל זאת לא למדוה.

ורבי יהודה מפרש את הפסוק "והיו העמים משרפות סיד": העמים כל שאין הם מתגירין ושם "עמים" עליהם, הרי הם כי סיד, מה סיד אין לו תקנה אלא שריפה, אף אותם הכותים אין להם תקנה אלא שריפה בגיהנום.

כמאן אולא הא דתניא (נדעדת מי היא הברייתא הבאה):

כתיב: כי תצא ומארץ ישראל לחוץ לארץ למלחמה על אויבך, ונתנו ה' אלהיך בידך ושבית שבי. וראית בשביה אשת יפת תואר, וחשקת בה ולקחת לך לאשה".

ומה שאמר הכתוב "ושבית שבי" מיותר הוא, ובא הכתוב לרבות כנענים ואו משאר שבעה אומות (שנחוצה לארץ, שאם חוזרין בתשובה מקבלין אותם, ויכול ליקח מהם אשת יפת תואר.

כל ביתו".

נמצאת אתה אומר: שלשה מיני אבנים היו:

א. אחד שהקים משה בעבר הירדן והמזרחין בארץ מואב.

ומנין שהקים שם אבנים, וכתב עליהם את דברי התורה: שנאמר (דברים א ה): "בעבר הירדן בארץ מואב, הואיל משה באר את התורה הזאת לאמר".

ולחלץ (דברים כו ה) הוא אומר: "ובנית שם (בהר עיבל) מזבח לה' אלהיך, מזבח אבנים לא תניף עליהם ברזל. וכתבת על האבנים (של המזבח) את כל דברי התורה הזאת באר היטב".

ואתאי זה מזה בגזירה שוה: "הואיל משה באר" – "באר היטב", מה להלן בהר עיבל נצטוו להקים אבנים ולכתוב עליהן את דברי התורה, אף משה הקים בארץ מואב אבנים, וכתב עליהן את דברי התורה.

ב. ואחד שהקים יהושע בתוך הירדן; שנאמר: "ושתיים עשרה אבנים הקים יהושע בתוך הירדן".

ג. ואחד שהקים יהושע – אחר שהקים אותם תחילה בהר עיבל ועשה שם מזבח – כגלגל, שנאמר: "ואת שתיים עשרה האבנים האלה אשר לקחו מן הירדן הקים יהושע בגלגל".

תנו רבנן:

כתיב (דברים כו ד): "והיה בעברכם את הירדן תקימו את האבנים האלה אשר אנכי מצוה אתכם היום בהר עיבל ושדת אותם בשיד"; וכתיב (שם): "וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת".

וכיצד כתבו ישראל את התורה על האבנים שהיו מסויידות בסיד, האם קודם שסיידו כתובה, או לאחר שסיידו כתובה?

רבי יהודה אומר: על גבי האבנים עצמם כתובה, שנאמר: "וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת", ואחר כך סרו אותן בסיד.

אמר לו רבי שמעון: לדברך, היאך למדו אומות העולם של אותו הזמן – תורתו? והרי לשם כך נצטוו לכתוב את התורה בשבעים לשון, כדי שיוכל כל אחד מאומות העולם ללמוד את התורה, כדי שלא יהא להם פתחון פה לומר: לא היה לנו מהיכן ללומדה; ואם סרו אותם בסיד לאחר הכתיבה, היאך ילמדוה?

אמר לו רבי יהודה לרבי שמעון:

כינה יתירה נתן בהם הקדוש ברוך הוא באומות העולם, ושיגרו נוסטירין (סופרים) שלהם, וקילפו את הסיד כדי לקרוא מה שכתוב על האבנים, והשיאות (והעתיקה),

"מאן אמריך דאימריית (מי הכעיסך כשבעסת ולא הצלת את עצמך מן השביה), ומאן אתא עלך דאיפייסת (ועתה מי פייסך שנתפייסת לבוא מאליו)?

כתיב: "וידן בעם (ובאנשי בית שמש) שבעים איש וחמשים אלף איש";

ומדכפל לשון "איש", וגם אמר "וחמשים", משמע שאין הכוונה לחמשים אלף ושבעים איש; ונחלקו בפירוש הפסוק רבי אבהו ורבי אלעזר:

חד מהם אומר: שבעים איש היו, וכל אחד ואחד שקול כחמשים אלף.

וחד מהם אומר: חמשים אלף היו, וכל אחד ואחד שקול כשבעים סנהדרין.

תו מפרשין: כתיב בשמואל: "וילך דוד, ויעל את ארון האלהים מבית עובד אדום עיר דוד בשמחה. ויהי כי צעדו נושאי ארון ה' ששה צעדים, ויזבח שור ומריא ושור מפותס) –

ואילו בדברי הימים כתיב: "ויהי הויד וזקני ישראל ושרי האלפים ההולכים להעלות את ארון ברית ה' מן בית עובד אדום בשמחה. ויהי בעזור האלהים את הלוויים נושאי ארון ברית ה' ויזבחו שבעה פרים ושבעה אילים";

אמר פירש רב פפא בר שמואל: על כל פסיעה ופסיעה היו זובחים שור ומריא, ועל כל שש ושש פסיעות, היו זובחים שבעה פרים ושבעה אילים.

אמר ליה רב חסדא לרב פפא בר שמואל: אם כן – שעל כל פסיעה ופסיעה היו זובחים – מילאת את כל ארץ ישראל כמות (ומזבחות)?

אלא אמר רב חסדא ליישב את הפסוקים: על כל שש פסיעות זבחו שור ומריא, ועל כל ששה סדרים של שש פסיעות (שלשים ושש פסיעות), היו זובחים שבעה פרים ושבעה אילים.

תו מקשינן: כתיב בדברי הימים (א יג ט): "ויבואו עד גורן בידון, וישלח עזא את ידו לאחז את הארון כי שמטו הבקר. ויחר אף ה' בעזא ויכהו על אשר שלח ידו אל הארון וימת שם לפני אלהים".

ואילו בשמואל כתיב: "ויבואו עד גורן נכון, וישלח עזא אל ארון האלהים ויאחז בו, כי שמטו הבקר"?

אמר רבי יוחנן: בתחילה כשבא הארון לשם נעשה להם הארון ככידון ההורג, שהרי הרג את עזא.

ולבסוף כשהוטא הארון לבית עובד אדום, נעשה "נכון" שהכין את ביתו, וכמו שנאמר: "וישב ארון ה' בית עובד אדום הגתי שלשה חדשים, ויברך ה' את עובד אדום ואת

היא, שהרי הדבר פשוט ששנים מכחישים דברי האחד, אף אם העידו אחר שנתקבלה עדותו, שאין דברי עד אחד במקום שני עדים, ועל כרחך לא באה משנתנו להשמיענו גוף הדין השנוי בה אלא הדיק היוצא ממנה, ולפרש הבבא הקודמת של אחד נגד אחד באיזה אופן מדובר בה.

וכך יש לדייק: דוקא בהכחישו שנים הוא שבטלה עדות ראשון ושותה, **הא** **חד** **וחד**, שאחד בלבד מכחישו, **לא** **היתה שותה**. ששני הכחישו לראשון לאחר שנתקבלה עדותו ולראשון שאמר נטמאת אנו שומעים. ומכאן **תיובתא דרבי חייא**. שמעמיד הבבא הקודמת של אחד נגד אחד בהעידו שניהם בבת אחת, שהרי באופן זה אף באחד נגד אחד היתה שותה, ועל כרחך יש להגיה כעולא 'לא היתה שותה', ומדובר בהכחישו חבירו לאחר שנתקבלה עדותו בבית דין. ומשני: **אמר לך רבי חייא**. יכול רבי חייא לומר לך.

וליטעמין. ולדרכך שאתה גורס 'לא היתה שותה'.

עד שאתה מקשה עלי מדיוקא דרישא. **אימא סיפא**. הקשה על עצמך מדיוקא דסיפא.

דתנן: **שנים אומרים נטמאת, ואחד אומר לא נטמאת, לא היתה שותה**. וגם כאן לכאורה משנה יתרה היא שהרי הדבר פשוט שאין אחד יכול להכחיש דברי שנים, ואף אם העיד תוך כדי דיבור, ועל כרחך לא באה משנתנו להשמיענו גוף הדין השנוי בה אלא הדיק היוצא ממנה, ולפרש הבבא הקודמת של אחד נגד אחד באיזה אופן מדובר בה. וכך יש לדייק: דוקא בהכחיש אחד לשנים

הוא שבטלו דבריו ואינה שותה. **הא** **חד** **וחד**, אם הכחיש אחד לאחר היתה שותה. ששני הכחישו לראשון תוך כדי דיבורו של ראשון ובטלה עדותו לפני שנתקבלה בבית דין. נמצא, שבין לדברי, בין לדבריכם, המשנה קשה.

כי ברישא מדויק שמדובר בזה אחר זה, ואין השני מכחישו לראשון. ובסיפא מדויק שמדובר בבת אחת, ושני מכחישו לראשון. ואין דרך לתרצה **אלא** אם נעמיד **כולה בפסולי עדות**.

ולא באה כלל המשנה ללמדנו את הדיק היוצא ממנה, אלא את גוף הדין השנוי בה, וכפי שנבאר.

ורבי נחמיה היא, התנא ששנה משנתנו, רבי נחמיה הוא.

דתניא רבי נחמיה אומר: כל מקום שהאמינה תורה עד אחד, כגון בעדות סוטה. הלך אחר רוב דעות. אף על פי שבעדות של שני אנשים כשרים אין משקל לריבוי הדעות, ששנים חשובים כמאה, בעדות של עד אחד הולכים אחר רוב דעות.

ולכן עשו בעדות זו **שתי נשים המעידות באיש אחד** נגד עדותו של איש אחד.

כשני אנשים באיש אחד. כמו שני אנשים המעידים נגד אחד, שאין דברי עד אחד במקום שני עדים.

ואף על פי שאין לשתי נשים כח עדות יותר מאשר האחד, הולכים בעדות זו אחר רוב דעות, והרוב נאמנים נגד המיעוט. ואף על פי שהנשים פסולות והאחד כשר, כיון שפסולים נאמנים בעדות זו, אין הכשר עדיף על הפסול. והוא הדין שלש נשים המעידות כנגד שתי נשים, השלש נאמנות.

וזהו ששנינו, אחד אומר נטמאת ושנים אומרים לא נטמאת היתה שותה.

ופירושו כך: אחד כשר אומר נטמאת ושתי נשים אומרות לא נטמאת, אף על פי שהעידו השתים לאחר שנתקבלה עדות הכשר בבית דין, היתה שותה, לפי שהשתים נאמנות להכחיש דברי האחד, אפילו בזה אחר זה.

וזהו ששנינו, שנים אומרים נטמאת ואחד אומר לא נטמאת, לא היתה שותה.

ופירושו כך: שתי נשים אומרות נטמאת ואחד כשר אומר לא נטמאת, אף על פי שהעיד הכשר תוך כדי דיבורן של הנשים, לא היתה שותה, לפי שאין האחד יכול להכחיש דברי השתים, אפילו בבת אחת.

ואיכא דאמרי, ויש חולקים ואומרים:

כל היכא דאתא עד אחד כשר מעיקרא, אפילו מאה נשים נמי, כעד אחד דמיין.

כל שבא איש כשר לעדות והעיד שנטמאת, ונתקבלה עדותו בבית דין, אי אפשר לפסולים להכחישו, אף על פי שהם רבים ממנו, לפי שפסולים רבים אינם חשובים אלא כעד אחד כשר, וכשם שאחד כשר אינו יכול להכחישו לראשון לאחר שנתקבלה עדותו בבית דין, אף מאה נשים אינן יכולות להכחישו.

וכן פסולים רבים שהעידו שנטמאת ובא עד אחד כשר והעיד תוך כדי דיבורם שלא נטמאת עדותם בטלה, שאחד כשר כפסולים רבים הוא חשוב, וכשם שמכחיש לעדות חבירו בבת אחת, מכחיש גם לעדות הפסולים בבת אחת.

"דברים" "הדברים" לא משמע להו לדרשה. ורבי נמי – הסובר שאין קריאת שמע נקראת אלא בלשון הקודש – **הכתיב: "שמע"** ומשמע בכל לשון שאתה שומע. ומשנינו: **ההוא "שמע" מיבעי ליה לרבי, כדי ללמד: "השמיע לאוניך מה שאתה מוציא מפיו"**, וכל הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו לא יצא.

ורבנן – שאין תיבת "שמע" מיותרת לשיטתם ללמד דין זה – **ככרי ליה כמאן דאמר: הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו, יצא.**

עוד שואלת הגמרא: **לימא קסבר רבי והאם הכרח הוא לומר שסובר רבי:**

ומקשינו: **ורבנן נמי, הכתיב "והיו", דמשמע: בהוייתן יהו בלשון הקודש?** ומפרשינו: **רבנן סוברים שההוא "והיו" ללמד הוא בא, שלא יקראנה לקריאת שמע למפרע, כגון שיאמר: "ובשערך ביתך מזוחות".**

ומקשינו: **ורבי הדורש מ"והיו" ללשון הקודש, אם כן שלא יקראנה למפרע, מנליה ומנין לו?**

ומפרשינו: **נפקא ליה לרבי שלא יקרא קריאת שמע למפרע: ממה שנאמר "והיו הדברים האלה", והיה לו לומר "דברים", ואמר "הדברים", כדי ללמד שלא יקראנה למפרע.**

ורבנן שאין צריכים דרשה זו ללמד שלא יקראנה למפרע, שכבר דרשוהו מ"והיו":

קריית שמע:

ומפרשינו: **מנלן** שהיא נאמרת בכל לשון? משום **דכתיב: "שמע ישראל"**, ומשמע: **בכל לשון שאתה שומע.**

תנו רבנן:

קריית שמע נקראת ככתבה בלשון הקודש, דברי רבי.

וחכמים אומרים: בכל לשון היא נקראת. ומפרשינו: מאי טעמא דרבי?

משום דאמר קרא: **"והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך"**, ומשמע: **בהווייתן יהו, כאשר הם ללא שינוי, והיינו בלשון הקודש.**

וטעמם של **רבנן** הסוברים שהיא נקראת בכל לשון, הוא משום **דאמר קרא: "שמע" בכל לשון שאתה שומע.**

נטויה ובמורא גדול ובאותות ובמופתים. ויביאנו אל המקום הזה, ויתן לנו את הארץ הזאת, ארץ זבת חלב ודבש. ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתתה לי ה'". ומקרא זה – מ"הגדת" עד "נתתה לי ה' – אינו נאמר אלא בלשון הקודש.

וחליצה, הוא מה שאמרה תורה ודברים כה ז': "ואם לא יחפוץ האיש לקחת את יבמתו, ועלתה יבמתו השערה אל הזקנים, ואמר: מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל, לא אבה יבמי. וקראו לו זקני עירו ודברו אליו, ועמד ואמר: לא חפצתי לקחתה. ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים, וחליצה נעלו מעל רגלו, וירקה בפניו, וענתה ואמרה: ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו, וכל האמירות הנזכרות, אינן נאמרות אלא בלשון הקודש.

ברכות וקללות, הוא מה שאמרה תורה ודברים יא כט: "והיה כי יביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה, ונתתה את הברכה על הר גריזים ואת הקללה על הר עיבל. הלא המה בעבר הירדן אחרי דרך מבוא השמש בארץ הכנעני היושב בערבה מול הגלגל אצל אלונים מורה". ונאמר ודברים כז יב: "אלה יעמדו לברך את העם על הר גריזים בעברכם את הירדן, שמעון ולוי ויהודה ויששכר ויוסף ובנימין. ואלה יעמדו על הקללה בהר עיבל, ראובן גד ואשר וחובלון דן ונפתלי. וענו הלויים ואמרו אל כל איש ישראל קול רם. ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה תועבת ה' ועד סוף סדר הקללות, והיו מקדימים לבל קללה, ברכה: "ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה", והכל נאמר בלשון הקודש בלבד.

ברכת כהנים שאומרים בנשיאת כפים. ו**ברכת כהן גדול** ביום הכפורים אחר עבודת היום שהיה עובד בקודש הקדשים, היה קורא בתורה, ומברך שמונה ברכות כפי שמבארת המשנה לקמן מ ב.

ופרשת עגלה ערופה, הוא מה שאמרה תורה ודברים כא א': "כי ימצא חלל באדמה אשר ה' אלהיך נתן לך לרשתה נופל בשדה לא נודע מי הכהו. והיה העיר הקרובה אל החלל ולקחו זקני העיר ההיא עגלת בקר. והורידו זקני העיר ההיא את העגלה. וערפו שם את העגלה בנחל. ונגשו הכהנים בני לוי. וכל זקני העיר ההיא הקרובים אל החלל. וענו ואמרו וזקני העיר: ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו". והכהנים אומרים: "כפר לעמך ישראל אשר פדיתך ה' ואל תתן דם נקי בקרב עמך ישראל", והכל

בלשון הקודש נאמר.

ומשוה מלחמה בשעה שמדבר אל העם, הוא מה שאמרה תורה ודברים כ ב': "והיה כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן והגדול שנמשח לשם כן ודבר אל העם. ואמר אליהם: שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם, אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם. כי ה' אלהיכם הוא ההולך עמכם להלחם לכם עם אויביכם להושיע אתכם", ואין הכהן אומר אלא בלשון הקודש.

ומפרשת המשנה: מקרא ביכורים כיצד, כלומר: מנין שאין הוא נאמר אלא בלשון הקודש?

משום שנאמר במקרא בכורים: "וענית ואמרת לפני ה' אלהיך", ולחלן גבי ברכות וקללות הוא אומר "וענו הלויים ואמרו" – והרי אנו לומדים בגזירה שוה "עניה עניה: מה לחלן – בברכות וקללות – בלשון הקודש, אף כאן – במקרא בכורים – בלשון הקודש.

עוד מפרשת המשנה: **חליצה** שהיא בלשון הקודש **כיצד**, מנין הוא נלמד: משום שנאמר בחליצה: "וענתה ואמרה", ולחלן בברכות וקללות הוא אומר: "וענו הלויים ואמרו" –

והרי אנו לומדים בגזירה שוה "עניה עניה: מה לחלן – בברכות וקללות – בלשון הקודש, אף כאן – בחליצה – בלשון הקודש.

רבי יהודה אומר: אינו צריך ללמודה לחליצה בגזירה שוה, שמעצמה היא למידה: משום שנאמר בחליצה: "וענתה ואמרה, ככה", הרי למדנו: **עד שתאמר בלשון הזה** שנכתב בתורה.

עוד מפרשת המשנה: **ברכות וקללות כיצד היו**:

כיון שעברו ישראל את הירדן, וכאו אל הר גריזים ואל הר עיבל שכשומרון ואצל שומרון, שכצד שכם שאצל אלונים מורה – ומנין שהם בצד שכם, משום שנאמר ודברים יא כט: "והיה כי יביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה, ונתתה את הברכה על הר גריזים ואת הקללה על הר עיבל. הלא המה בעבר הירדן אחרי דרך מבוא השמש, בארץ הכנעני היושב בערבה מול הגלגל אצל אלונים מורה" –

ולחלן – גבי אברהם – הוא אומר: "ויעבור אברהם בארץ, עד מקום שכם עד אלון מורה" –

והרי אנו לומדים בגזירה שוה: מה "אלון מורה" האמור לחלן באברהם היינו שכם, אף אלון מורה ואלוני מורהו האמור כאן

בלויים היינו שכם.

וכאשר הגיעו לאותם הרים, כי אז: **ששה שבטים עלו לראש הר גריזים, וששה שבטים עלו לראש הר עיבל.**

והכהנים והלויים והארון עומדים למטה באמצע בין שני ההרים –

הכהנים מקיפין את הארון, והלויים את הכהנים, וכל ישראל מכאן ומכאן על שני ההרים.

שנאמר ויהושע ח לג: "וכל ישראל וזקינו ושוטריהם ושופטיהם, עומדים מזה ומזה לארון נגד הכהנים הלויים נושאי ארון ברית ה', כגר כאזרח, חציו אל מול הר גריזים ובשפייע הר גריזים והחציו אל מול הר עיבל, כאשר צוה משה עבד ה' לברך את העם ישראל בראשונה ולהקדים ברכה לקללה. ואחרי כן קרא ויהושע את כל דברי התורה הברכה והקללה ככל הכתוב בספר התורה. לא היה דבר מכל אשר צוה משה, אשר לא קרא יהושע נגד כל קהל ישראל והנשים והטף והגר ההולך בקרבם".

הפכו הלויים את פניהם כלפי הר גריזים, ופתחו בברכת: "ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה", ואלו ואלו השבטים שבשני ההרים עונים אמן.

ושבו הפכו הלויים את פניהם כלפי הר עיבל, ופתחו בקללה: "ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה", ואלו ואלו עונים אמן. וכך היו עושים ברכה ואחר כך קללה, עד שגומרים ברכות וקללות.

ואחר כך הביאו את האבנים שהוציאו מן הירדן כשעברו בו, ובנו את המזבח בהר עיבל, וסדוהו כסדר, וכתבו עליו את כל דברי התורה בשבעים לשון, שנאמר:

ודברים כז ב': "והיה ביום אשר תעברו את הירדן, אל הארץ אשר ה' אלהיך נותן לך, והקמות לך [בירדן] אבנים גדולות, ושרת אותן בשיד. והיה בעברכם את הירדן תקימו את האבנים האלה [ואבנים אחרות שתוציאו מן הירדן] אשר אנכי מצוה אתכם היום בהר עיבל, ושרת אותם בשיד. ובנית שם [בהר עיבל] מזבח לה' אלהיך, מזבח אבנים לא תניף עליהם ברזל. אבנים שלמות תבנה את מזבח ה' אלהיך, והעלית עליו עולות לה' אלהיך. וזבחת שלמים ואכלת שם, ושמחת לפני ה' אלהיך. וכתבת על האבנים ושל המזבח] את כל דברי התורה הזאת באר הייטב".

ונטלו [סתרו] את האבנים של המזבח אשר בנו בהר עיבל, ואחר שהקריבו עליהם את הקרבנות שנאמרו בפרשה, וכאו בני ישראל

א. כשעברו את הירדן.

ב. וכשהסירנו את יריחו, וכמו שנאמר [יהושע ו ב]: "ויאמר ה' אל יהושע ראה נתתי בידך את יריחו ואת מלכה גבורי החיל. וסבותם את העיר כל אנשי המלחמה הקף את העיר פעם אחת, כה תעשה ששת ימים". [פסוק ו]: "ויקרא יהושע בן נון אל הכהנים ויאמר אליהם שאו את ארון הברית, ושבעה כהנים ישאו שבעה שופרות יובלים, לפני

ארון ה'". [פסוק יא]: "ויסב ארון ה' את העיר הקף פעם אחת, ויבואו המוחנה וילינו במחנה". ג. וכשהחזירוהו למקומו בבית קדשי הקדשים בבית אשר בנה שלמה, וכמו שנאמר [מלכים א ח-א]: "אז יקהל שלמה את זקני ישראל את כל ראשי המטות נשיאי האבות לבני ישראל אל המלך שלמה ירושלים, להעלות את ארון ברית ה' מעיר

דוד היא ציון. ויקהלו אל המלך שלמה כל איש ישראל בירח האיתנים בחג הוא חודש השביעי. ויבואו כל זקני ישראל וישאו הכהנים את הארון". [פסוק ו]: "ויביאו הכהנים את ארון ברית ה' אל מקומו אל דביר הבית אל קודש הקדשים, אל תחת כנפי הכרובים".

המשך מדף לד עמוד א

משום שלא היו באותה עצה של שאר המרגלים, שהם נתכוונו להביא אשכול משונה כל כך, כדי לומר: כשם שפירותיה משונים, כך יושביה משונים וגבורים וגבורים. כאן שבה הגמרא למחלוקתם של רבי

יהודה ורבי אלעזר ברבי שמעון, שנחלקו בגובהם של מי הירדן, אם היו גבוהים י"ב מיל בלבד, או שהיו גבוהים יותר משלש מאות מיל. פליגי בה, נחלקו בביאור מחלוקתם: רבי אמי ורבי יצחק נפחא.

חד מן האמוראים הנוכחים אמר, שבכך נחלקו התנאים: לדברי רבי יהודה – הסובר: לא גבהו המים אלא י"ב מיל –

המשך מדף לד עמוד ב

חברונה, ופירוש הכתוב הוא: "אלכה נא בחברון ואשלם את נדרי אשר נדרתי לה' [ובגשורו]; ולכך הלך לחברון, משום דאמר מר: אילים מביאים ממואב, וכבשים מביאים מחברון, מפני שטובים הם. הרי מבואר שחברון ארץ מרעה היא,

ולכן כבשים שלה שמנים וטובים? ומשנין: מינה, כלומר: מקושייתך אתה מסייעני שארץ טרשים היתה, ולא היתה חשובה לזרע כשאר הארץ! כי אידי דקלישא ארעא [ומתוך שאדמתה קלושה ומועטת], ומתוך כך לא היו חורשים חורעים בה תבואה למאכל אדם.

לכן עבדה רעיא ושמן קניינא, ומצמחת ומעלה עשבים למאכל הצאן, ומקנה הצאן שמן, שכן דרך הצאן להשביח בארץ יבשה וטרשים, יותר מארץ לחה. כתיב: "וישבו מתור הארץ מקץ ארבעים יום

המשך מדף לה עמוד א

הירדן – את עצמו לא כל שכן שישא? ויחר אף ה' בעווא ויבהו שם על השל עם ארון האלהים: פליגי בה בפירוש הפסוק "על השל", רבי יוחנן ורבי אלעזר: חד מהם אמר: "של" לשון שגגה הוא, והבהו ה' על עסקי שלו ושי"ן קמוצה והלמ"ד בשורוק, על השגגה ששגג לאחוז בו. וחד מהם אמר: "של" לשון נפילה מלמעלה למטה הוא, והבהו ה' על שעשה עווא צרכיו [והטיל צרכיו] בפניו של הארון. כתיב: "וימת שם [ועווא] עם ארון האלהים":

ועוגה שאופין על פני הגחלים. ומקשינן: אלא מעתה כל היבא דכתיב "ויחר", הכי נמי תפרש שנשתנו פניו כחררה? ומשנין: התם כלומר: בשאר מקומות שנאמר "ויחר", הלוא כתיב "ויחר אף", ואילו הכא לא כתיב "אף". דרש רבא: מפני מה נענש דוד שמת עווא על ידו? מפני שקרא לדברי תורה "זמירות", שנאמר [תהלים קטז]: "זמירות היו לי חוקך בבית מגורי", כשהייתי בורח מפני איבי ואגור ולשון פחד [מפניהם], הייתי משתעשע בחוקיך, והיו לי לזמירות לשעשעני. אמר לו הקדוש ברוך הוא לדוד: וכי על דברי תורה שכתוב בהן [משלי כג]: "התעִיף עֵינֶיך בּו וַאֲיַנְנוּ", ואם תכפול עֵינֶיך לסתום עין בדיסח הדעת מזהסתכל בהן, מיד ואיננו, אתה קורא אותן זמירות? לכן הריני מכשילך בדבר שאפילו תינזקת של בית רבן יודעין אותה! דכתיב בפרשת משא המשכן וכליו,

כשחילק משה רבינו ללויים עגלות ובקר לשאת עליהם: "ולבני קהת לא נתן [ומשה עגלות] כי עבודת הקודש והארון והשולחן והמנורה ומזבח הזהב עליהם [ומוטל לשאת אותם, ולכן] בכתף ישאו [ולא בעגלות]". ובפסוק זה נכשל דוד, שהרי: ואילו איהו דוד אתייה לארון הקודש בעגלתא [ובעגלה], וכמו שנאמר: "ירכיבו את ארון האלהים אל עגלה חדשה, וישאוהו מבית אבינרב אשר בגבעה". כתיב: "ויך כאנשי בית שמש, כי ראו בארון": ומקשינן: וכי אטו משום דראו בארון, בשביל כך "ויך"? פליגי בה רבי אבהו ורבי אלעזר: חד מהם אמר: משום שלא ביטלו ממלאכתם בראותם את הארון, אלא קיצצין ובאותה שעה משתחווים היו. וחד אמר: משום דמילי נמי אמור אנשי בית שמש ודיברו בגנותו של ארון, וכך אמר:

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

שולחן ערוך – הלכות שבת

ה במה דברים אמורים, בשהנכרי עושה בשבת בביתו או בבית אחר שאינו רשות ישראל*, שאז אין הדבר נכרי שהיא מלאכת ישראל. אבל אסור להניחו לעשות ברשות ישראל*, לפי שבשעושה ברשות ישראל נכרי הדבר שהיא מלאכת ישראל, ושם יחשדוהו שנתן לו בשבת*, או יחשדוהו שהנכרי הוא שכיר יום אצלו*³⁶ ולא קבלו כמו שנתבאר בסימן רמ"ד.

ואפילו בשהמלאכה נעשית בבית נכרי, יש אומרים שאין התר אלא בשאין מגיע רוח לישראל ממה שהמלאכה נעשית בשבת, שאף אם יעשה אחר השבת יתנה ממנה ישראל כך כמו עכשיו שהיא נעשית בשבת, ואף שהוא חפץ יותר שתעשה בשבת כדי שתגמר מקדם ויכול להנות ממנה מקדם. ואין זה נקרא רוח*, כיון שאף אם תעשה אחר השבת יתנה ג"כ ממנה. אבל אם הוא בענין שאם תעשה אחר השבת לא יוכל להנות ממנה, ואין לו בה חפץ כלל אלא אם כן תעשה בשבת, כגון שהולך לדרך מיד במוצאי שבת וכיוצא בזה בענין שיש רוח לישראל ממה שהמלאכה נעשית בשבת, אסור לתנה להנכרי קדם השבת אלא אם כן שיוכל לגמרה בימי החל קדם השבת או אח"כ. ואף אם נתנה לו בכדי שיוכל לגמרה קדם השבת ונודע לו שהנכרי עושה בשבת, צריך למחות בידו, דכיון שלח ישראל יש רוח מזה שהמלאכה נעשית עכשיו בשבת ולהנכרי אין רוח מזה, שמצדו לא יבצר לעשותה אחר השבת אלא שהוא עושה בשבת לפי תמו להשלים פעלתו ואין מגיע לו רוח מזה כמו שמוציא להישראל, לפיכך נראה הדבר כאלו בשביל זה הישראל נעשית המלאכה בשבת*. ויש מי שמתיר* לתנה לו סמוך לחשכה והוא יעשה מעצמו בשבת בביתו, רק שלא יגלה לו דעתו שצריך לו שתעשה בשבת, ולא יאמר לו כלל שיוציא לדרך במוצאי שבת מיד.

ביאורים

(ואז מחזי כשלוחו)³⁷.
נעשית המלאכה בשבת – איסור זה אינו מטעם שהנכרי עושה על דעת הישראל, שהרי הנכרי אינו יודע שהישראל מרוויח כשנעשית בשבת³⁸, אלא ודאי הנכרי עושה על דעת עצמו, ואעפ"כ כיון שהישראל מרויח – נראה כשלוחו כשעושה בשבת³⁹.
נעשית המלאכה בשבת – במהדורא בתרא לסימן רמג חזר בו רבינו, והכריע שכל שהנכרי עושה מלאכתו על דעת עצמו⁴⁰ אין לחשוש לריוח הישראל הנגרם כתוצאה מכך וריוח זה אינו גורם שהנכרי נראה כשלוחו של הישראל⁴¹. ויש מי שמתיר – שיטה זו מתאימה לדעת רבינו במהדורא בתרא שאין לחוש לריוח הישראל מעבודת הנכרי לעצמו בשבת⁴², וראה מה שנכתב להלן האם האופן שמבאר רבינו שיטה זו בהמשך הסעיף מתאים לשיטת רבינו במהדורא בתרא.

מקורות

במחבר נחשב כעושה ברשות ישראל, קו"א ס"ק ה).
(37) כן מבואר דלעיל סי' רמז ס"ט, וסימן רמג סעיף ג.
(38) ובפרט שגם בלא ריוח יש לאסור כמו שאוסרים קבלנות כשלא קצץ לו שכר.
(39) קו"א ס"ק ו.
(40) בקבלנות וקצץ לו שכר כתנאים המבוארים בסימן רמז.
(41) כמבואר לעיל שכל החשש הוא מחמת מחזי כשלוחו בלבד.
(42) כן כתב לבאר שיטה זו (שיטת הט"ז) בקו"א ס"ק ו.

שאינו רשות ישראל – רשות ישראל נחשב כל מקום השייך לישראל ונמצא בתוך העיר או בתחומה, אפילו היא עיר שאין גרים בה ישראל, אבל חוץ לתחום אין חשש מראית עין³².
אסור להניחו לעשות ברשות ישראל – נכרי שעושה מלאכה לצורך עצמו ברשות ישראל: בקונטרס אחרון³³ הביא רבינו דיעות שאפילו אם הנכרי עושה מלאכה לצורך עצמו בבית הישראל צריך למחות בו, אמנם במהדורא בתרא³⁴ הכריע לדינא להתיר כל שהנכרי עושה מעצמו ללא ציווי הישראל אפילו לצורך ישראל ובבית הישראל. יחשדוהו שנתן לו בשבת – שאסור אפילו בקבלנות³⁵.
ואין זה נקרא ריוח – דריוח הוא רק כשמרוויח המלאכה בגלל שנעשית בשבת, אבל כשיכול ליהנות מהמלאכה גם לאחר השבת אינו נקרא שהריוח המלאכה בשבת, וכן כשנכסי הישראל מתרבים על ידי עבודת הנכרי בשבת כגון שהנכרי מפעיל את המרחץ וגובה מעות בשביל הישראל

(32) ע"פ המבואר בסי' רמז סעיף ב בנכרי העושה מלאכה בשדהו של ישראל, וראה שם מה שנתבאר על זה בפרטי ההלכות בזמננו.
(33) ס"ק ה.
(34) לסימן רמג ד"ה והנה מהר"ם וד"ה ומהאי טעמא, וראה להלן על סעיף י.
(35) כנ"ל על סעיף ד.
(36) שני חשדות אלו נתבארו גם לעיל (סימן רמג סעיף ו) בנכרי המתעסק בקבלנות במרחץ של ישראל, (שכל שעושה

ואפשר שאינן חולקים כלל, שהמתיר אפשר שלא התיר אלא כשהוא בענין שפשלא יעשה בשבת ואחר השבת לא יהיה להישראל כלל חפץ במלאכתו אזי לא ישלם לו הישראל בעד מלאכתו, ונמצא שבמה שהוא עושה המלאכה בשבת מגיע לו רוח שישלם לו הישראל בעד מלאכתו, ובוה אפשר שגם האוסר מודה שהוא מתיר, דכיון שגם להנכרי מגיע רוח ממלאכת השבת אינה נראית כאלו היא נעשית בשביל הישראל בלבד. אבל אם הוא בענין שאף אם לא יעשה בשבת יעשה אחר השבת, ויצטרך הישראל לשלם לו כיון שלא התנה עמו בתחלה על מנת שתגמר המלאכה במוצאי שבת מיד, ונמצא שאין מגיע רוח להנכרי ממה שעושה בשבת אלא להישראל בלבד, אפשר שבוה אף המתיר מודה שהוא אסור*:

ביאורים

אף המתיר מודה שהוא אסור – במהדורא בתרא פסק רבינו כשיטה זו המתירה, וכתב מהרי"ל⁴³ שלשיטתו במהדו"ב יתכן שדיעה זו המתירה – מתירה בכל ענין, כיון

מקורות

43 אחי רבינו שו"ת סי' ה עמוד יט, ד ואילך.
44 אולם גם לדיעה זו יש להחמיר שלא ליהנות מהכלי בשבת

חלק ב סימן רנב, מלאכות המותרים והאסורים להתחיל בעד שבת כדי שיהיו נגמרים בשבת סעיף ה.

שולחן ערוך – הלכות ברכות השחר

ישמע הברכה, אף על פי שידע איזה ברכה מברך ועונה אחריה אמן – אינה עולה לו למנן ק' ברכות. אבל מי שיש לו פרות – אינו יוצא בשמיעת הברכות. וביום הכפורים יכול להריח ולמלאות מנן ק' ברכות, אף אי אפשר לברך על כל פעם אם לא בהסח הדעת, כמו שיתבאר בסימן ר"ז, והשאר יכון בשמיעת הברכות בתורת השליח צבור. וכן יעשה מי שמתענה מבעוד יום, שחקרו לו ח' של סעודת הלילה:

ב ברכות השחר נתקנו לברך כל אחת בפשה שנתחייב בה. דהיינו, כשיעור משנתו – יאמר "אלהי נשמה". וכששומע קול התנגול – יברך "הנותן לשכוי בינה". וכששובש חלוקו והוא משכב – יברך "מלביש צרמים". וכשיצית ידו על עיניו דרך חלוק (אבל שלא דרך החלוק אסור להושיט יד לעין קדם נטילת ידים כמו שנתבאר בסימן ד') – יברך "פוקח עורים". וכשיושב – יברך "מתיר אסורים", מפני שמיני עצמותיו שהיו כל הלילה כמו פפותים, וכשזרקו – יברך זרקו פפותים, שהיתה קומתו כפופה כל הלילה ועקשו עמדה על מעמדה. וכשיצית רגליו בארץ – יברך "רוקע הארץ על המים". וכשנוצל מנעליו – יברך "שעשה לי כל צרכי". ואין לשנות הנסח ולומר "צרכי" – הכ"ף במקצת, שהוא לשון רבים, מפני שברכה זו אינו אלא על נעילת מנעלים שהוא צריך האדם (ועל שאר צרכיו – מברך עליהם בפני עצמו כשהנהגה מהם). וכשהולך – יברך "המכין מצעדי גברי". וגם נהגין לומר "אשר הכין". וכשחוגר חגורו או לובש האבנט המפסיק בינו לערוה – יברך "אזור ישראל בגבורה". וכשמשים כובע או מצנפת בראשו – יברך "עוטר ישראל בתפארה".

ולמה הזכירו שם ישראל בב' ברכות אלו ולא באחרות? לפי שהחגורה והכובע בישראל אינם כמו באמות, שבאמות אינן אלא להנאת הגוף בלבד, אבל בישראל הם גם כן משום צניעות וקדושה, החגורה – להפסיק בין לבו לערוה, והכובע – שלא

א ברכות השחר תקנום חכמים על סדר העולם והנהגתו מה שהבריות נהנין בכל יום, שייברכו להקדוש ברוך הוא על זה בפעם ראשונה שנהנין הנאה זו, בכל יום ויום, להשלים מנן המאה ברכות שחייב כל אדם לברך בכל יום ויום מערב ועד בקר, כמו שתמן דוד המלך עליו השלום, על ידי מעשה שהיו מתים בכל יום מאה נפשות מישראל ולא היו יודעים על מה היו מתים, עד שחקר והבין ברוך הקדש, ותמן מאה ברכות בכל יום. ורמז לדרך "נאם הגבר הקם על", "על" בגימטריא ק'. וסמך לדרך מן התורה "ועתה ישראל מה ה' אלהיך שאל מעמך כי אם ליראה את ה'", אל תקרי "מה" אלא "מאה".

והן מאה ברכות, שהן ליראה את ה' ולאחבה אותו ולזכרו תמיד, על ידי הברכות שמברך תמיד ערב ובקר וצהרים בג' תפלות וברכות השחר ושאר ברכות הקבועות בכל יום ובכל עת. והן ק' ברכות אף ביום התענית: נ"ז בג' תפלות, וב' לפני קריאת שמע של ערבית וג' לאחריה עם "יראו עינינו" – הרי ס"ב. ובסעודת הלילה מברך ח' ברכות: "על נטילת ידים" ו"המוציא" וד' של ברכת המזון, ועל כוס שבברכת המזון מברך לפניו ולאחריו – הרי ע'. ואחר כך "ברכת המפיל" כשהולך לישון, ו"על נטילת ידים" בשחר, ו"אשר יצר" ו"אלהי נשמה" – הרי ע"ד. וט"ו ברכות מ' הנותן לשכוי" עד "הגומל חסדים טובים" – הרי פ"ט. וג' ברכות התורה, וב' של תפלין, ואחת של ציצית, ו"ברוך שאמר", ו"שתבח", ושתים לפני קריאת שמע ואחת לאחריה – הרי ק'.

ובשבת חסרו מג' תפלות – ל"ו ברכות, וב' ברכות של תפלין, וברכת "יראו עינינו". ונתוספו ז' של מוסף, וט"ז של ב' סעודות, וב' של קדוש הלילה כשמקדש על הכוס, ואחת של קדוש היום – הרי כ"ו. חסרו י"ג – צריך למלאותן בפרות ומיני בשמים. ואם אין לו – יכנן וישמע ברכות הקוראין בתורה והמפטיר ויענה אחריהן אמן, כמו שיתבאר בסימן רפ"ד. אבל אם לא

בַּעֲבֹד, שֶׁהַעֲבֹד אֵין לוֹ יְחוּס, שָׁאִין זָרְעוּ מִיָּחֹס אַחֲרָיו אֲלֵא אַחֲרֵי הָאֵם כְּמוֹ בְּבִהֶמָּה, שְׁנֵאָמַר: "שָׁבוּ לָכֶם פֹּה עִם הַחֲמוֹר — עִם הַדּוֹמָה לַחֲמוֹר", מֵה שָׁאִין כֵּן בְּנִכְרִי. וְגַם, הַנִּכְרִי יִכּוֹל לְהַתְגַּיֵּר מֵעַצְמוֹ וּלְהִיטּוּ כִּישְׂרָאֵל גָּמוּר, מֵה שָׁאִין כֵּן בַּעֲבֹד.

וְכֵן אִם בְּרַךְ תַּחֲלָה "שְׁלֵא עֲשֵׂנִי אִשָּׁה" — יִחְזֹר לְבָרֶךְ "שְׁלֵא עֲשֵׂנִי גוֹי וְעַבֵּד", שֶׁהָאִשָּׁה אֵינָה יִכּוֹלָה לְהַתְחַיֵּב בְּכָל הַמַּצּוֹת כְּמוֹ נִכְרִי שִׁיתְגַּיֵּר וְעַבֵּד שִׁישְׁחֲרֹרוּ רַבּוֹ, וְצָרִיף לְתַן הַדָּאָה לְמָקוֹם בְּרוּךְ הוּא שְׁלֵא שֵׁם חֲלָקוֹ כְּמַעֲלָה שְׂבָהֶם, אֲלֵא זָכָה לַעֲבֹד ה' וּלְהִיטּוּ קְרוֹב אֵלָיו יוֹתֵר מִכָּלֶם:

וּ בַּמִּדְּיוֹת אֵלּוּ נוֹהֲגִין לְבָרֶךְ "הַנּוֹתֵן לִי צֶפֶה כֹּחַ". וְתַקְנוּהוּ הַגָּאוֹנִים אַחֵר חֲתִימַת הַתַּלְמוּד, מִפְּנֵי תַשׁוּת כֹּחַ שִׁירְדָה לְעוֹלָם, וּבְכָל יוֹם מִתְחַדֵּשׁ כְּחוֹ שֶׁל אָדָם, וּכְמוֹ שְׁאָמְרוּ: "חֲדָשִׁים לְבָקָרִים רַבָּה אֲמוּנָתְךָ", בִּשְׁר וְדָם מִפְּקִיד פְּקוּדוֹן אֲצֵל חֲבֵרוֹ וְהוּא מִחֲזִירוֹ בְּלוֹי וּמְקַלְקֵל, וְכָל אָדָם מִפְּקִיד נִשְׁמָתוֹ אֲצֵל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לַעֲת עָרֵב צֶפֶה וְהוּא מִחֲזִירָה לוֹ חֲדָשָׁה וְרוּגְעָה, וְרָאוּ הַגָּאוֹנִים לְתַקֵּן בְּרָכָה עַל הַחֲסֵד הַגָּדוֹל הַזֶּה.

וְיֵשׁ מִפְּקָדִים לְאִמְרָה, מִפְּנֵי שָׁאִין כֹּחַ בְּיַד שׁוֹם אָדָם לְתַקֵּן בְּרָכָה אַחֵר חֲתִימַת הַתַּלְמוּד. וְאֵין בְּזָה כְּדָאִי לְדַחֲתוֹ הַמְּנַהֵג וְתַקְנָת הַגָּאוֹנִים (אֲבָל בְּרָכָה שְׁלֵא תַקְנוּהָ הַגָּאוֹנִים, אוֹ שְׁלֵא נִתְפָּשְׁתָּה תַקְנָתָם וְלֹא נִהְיָ בָּהּ רַב הַצָּבוּר — אֵין לְאִמְרָה כָּלֵל לְדַבְרֵי הַכֹּל. וְלָכֵן צָרִיף לְמַחֲוֹת בְּיַד הַמְּדַפְּסִים שְׁלֵא לְהַדְפִּים "בְּרוּךְ אַתָּה ה'" בְּסוּף כְּמָה תַּחֲנוּת וּבִקְשׁוֹת, כִּי הֵן בְּרָכוֹת לְבִשְׁלָה לְדַבְרֵי הַכֹּל). וְכֵן מֵה שֵׁשׁ נוֹהֲגִין לְבָרֶךְ בַּשַּׁחַר בְּרָכוֹת אַחֲרוֹת נִסְפּוֹת, כְּגוֹן "בְּרוּךְ סוֹמֵךְ נִסְפִּילִים" בְּרוּךְ מְגַבִּיָּה שְׁפִילִים טְעוֹת הוּא בְּיָדָם וְאֵין לְאִמְרָם כָּלֵל:

ז כָּל בְּרָכוֹת הַשַּׁחַר אִם לֹא נִתְחַיֵּב בְּאִתְּרָהּ מִהֵן, כְּגוֹן שְׁלֵא שְׁמַע קוֹל תְּרַנְגוּל, אוֹ שְׁלֵא הִלֵּךְ, אוֹ שְׁלֵא לְבַשׁ, אוֹ שְׁלֵא חָגַר (אוֹ שֶׁהִיא נִעוֹר כָּל הַלֵּילָה וְלֹא הִצְרָף לְהַעֲבִיר חֲבָלִי שֶׁנָּה מַעֲנִיָּו), יֵשׁ אוֹמְרִים שְׁאוּתָהּ בְּרָכָה שְׁלֵא נִתְחַיֵּב בָּהּ — לֹא יִאֲמְרָנָהּ.

וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁכָּל הַבְּרָכוֹת שֶׁהֵן עַל סְדוּרוֹ שֶׁל עוֹלָם וְהִתְנַהֲגוּתוֹ, כְּגוֹן "הַנּוֹתֵן לְשִׁכְרֵי בִינָה" וְ"רוֹקֵעַ הָאָרֶץ" — מְבָרֵךְ אוֹתָן אֲף עַל פִּי שְׁלֵא נִתְחַיֵּב בָּהֶן, אֲבָל הַבְּרָכוֹת שֶׁהֵן לְהַנְתָּאוֹ כְּגוֹן "מְלַבֵּשׁ עֲרֻמִּים" וְ"הַמְכִּין מִצְעָדֵי גִבֹּר" וְ"אוֹזֵר יִשְׂרָאֵל בְּגִבּוּרָה" וְ"עוֹשֵׂר יִשְׂרָאֵל" אִם לֹא נִתְחַיֵּב בָּהֶן, כְּגוֹן שֶׁשׁוֹכֵב עַל מִשְׁתּוֹ עָרִם — לֹא יִאֲמְרָן כָּלֵל.

וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאֲפִלּוֹ לֹא נִתְחַיֵּב בָּהֶן כָּלֵל — יִבְרַךְ בְּלֵן כְּסֻדְרָן, מִפְּנֵי שָׁאִין הַבְּרָכוֹת עַל הַנָּאֵת עֲצָמוֹ בְּלִבּוֹ, אֲלֵא מְבָרְכִין שֶׁהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּרָא צָרְכֵי הָעוֹלָם, וְאִם הוּא אֵינּוּ נִתְנָה — אַחֲרִים נִתְנִין. וְכֵן הַמְּנַהֵג פְּשׁוּט וְאֵין לְשִׁנּוֹת.

וְיֵשׁ מִי שְׁאוּמַר שֶׁאֲף עַל פִּי כֵן סוּמָא לֹא יִבְרַךְ "פּוֹקֵחַ עוֹרִים", כִּיֹּן שֶׁהוּא דָּבָר חֲסֵר בְּגוּפוֹ. אֲבָל חֲרַשׁ יִבְרַךְ "הַנּוֹתֵן לְשִׁכְרֵי בִינָה", כִּיֹּן שֶׁשְׁמִיעַת הָאֵזֶן אֵינָה מְזַכֶּרֶת בְּבִרְכָּה.

וּלְכַתְּחֵלָה טוֹב לְהִבְיֵא עֲצָמוֹ לְיַדִּי חַיִּיב כָּל הַבְּרָכוֹת, אִם אֲפָשָׁר לוֹ (וְאִם אֵי אֲפָשָׁר בְּכֻלָּן, עַל כָּל פְּנִים יֵשׁ לוֹ לִילֵךְ וּלְלַבֵּשׁ וּלְחַגֵּר וּלְעַשֵּׂר קֹדֶם שִׁיסְדֵר בְּרָכוֹתֵיהֶן, כְּדִי לַחֲשׁוֹ לְסִכְרָא שְׁנִיָּה):

יֵהָא בְּגִלּוּי הָרָאשׁ, וְאֲף שָׁאִין אֲסוּר בְּזָה מִן הַדִּין, מְכַל מְקוֹם מִדַּת צְנִיעוּת וְקִדְשָׁה הוּא, שְׁעַל יְדֵי כָף מִמְשִׁיף מוֹרָא שְׁמִים עַל רָאשׁוֹ.

וּכְשׁוֹטֵל יְדָיו — יִבְרַךְ "עַל נְטִילַת יְדַיִם". וּכְשׁוֹטֵל פָּנָיו — יִבְרַךְ "הַמַּעֲבִיר שֶׁנָּה מַעֲנִי וְכוּ' וְיִהִי רְצוֹן כו' עַד בְּרוּךְ אַתָּה ה' גּוֹמֵל חֲסִדִּים טוֹבִים לַעֲמּוֹ יִשְׂרָאֵל". וְאֵין לַעֲנוֹת אֲמֵן אַחֵר "הַמַּעֲבִיר שֶׁנָּה מַעֲנִי" קֹדֶם "וְיִהִי רְצוֹן", מִפְּנֵי שֶׁהַכֹּל בְּרָכָה אַחַת אֲרָכָה — פּוֹתַחַת בְּ"בְרוּךְ" וְחוֹתֶמֶת בְּ"בְרוּךְ". וְאֲף עַל פִּי שֶׁצָּרִיף לוֹמַר הַחֲתִימָה מַעֲנִי הַפְּתִיחָה, יֵשׁ לוֹמַר שֶׁ"גּוֹמֵל חֲסִדִּים טוֹבִים" הוּא הַחֲסֵד שֶׁעוֹשֶׂה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁמַּעֲבִיר חֲבָלֵי שֶׁנָּה מַעֲנִיָּו:

ג עַכְשָׁו מִפְּנֵי שָׁאִין הַיָּדִים נְקִיּוֹת וְגַם מִפְּנֵי עֲמֵי הָאֲרָצוֹת שָׁאִינָם יוֹדְעִים אוֹתָן — נִתְּנוּ לְסֻדְרָן בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וְהֵם עוֹנִין אַחֲרֵיהֶן אֲמֵן וְיוֹצֵאִים יְדֵי חוֹבְתָן, שֶׁבְּרָכוֹת אֵלּוּ אֵינָן דּוֹמִין לְבְּרָכוֹת הַמַּצּוֹת שֶׁצָּרִיף לְבָרֶךְ עוֹבֵר לַעֲשִׂיתָן, לְפִי שֶׁמְבָרֵךְ "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמַצּוֹתָיו וְצִוָּנוּ לַעֲשׂוֹת", אֲבָל בְּרָכוֹת הַלֵּלוֹ שֶׁהֵן שְׂבַח וְהוֹדָאָה — יִכּוֹל לְבָרֶךְ אוֹתָן גַּם אַחֵר כָּף. וְאֲפִלּוֹ שְׁמַע קוֹל תְּרַנְגוּל בַּחֲצוֹת — יִכּוֹל לְבָרֶךְ עָלָיו בַּשַּׁחַר, כִּיֹּן שֶׁלֹּאֲחֵר מִכֵּן מְבָרֵךְ — לֹא נִתְּנוּ בָּהֶם חֲכָמִים שְׁעוֹר תְּכִיפָה:

ד וְעוֹד ג' בְּרָכוֹת שֶׁחַיֵּב אָדָם לְבָרֶךְ בְּכָל יוֹם: "שְׁלֵא עֲשֵׂנִי גוֹי" וְ"שְׁלֵא עֲשֵׂנִי עַבֵּד" וְ"שְׁלֵא עֲשֵׂנִי אִשָּׁה". וְאֲפִלּוֹ הַשְּׁבֹדִי יֹאמַר "שְׁלֵא עֲשֵׂנִי עַבֵּד", שָׁאִין הַבְּרָכָה עַל הַחֲרוֹת מִהַעֲבָדוֹת, אֲלֵא עַל שָׁאִין הַעֲבֹד חַיֵּב אֲלֵא בְּמַצּוֹת שֶׁהָאִשָּׁה חַיֵּבָה בָּהֶם.

וְגַם — יֵשׁ אוֹמְרִים שִׁיאֲמַר "שְׁעֲשֵׂנִי גֵר", כִּי בְּשִׁנְעֻשָּׁה גֵר הוּא כְּקֻטֵּן שְׁנוֹלֵד וְנִנְעֵשָׂה בְּרִיָּה וְעֲשִׂיָּה חֲדָשָׁה. אֲבָל לֹא יֹאמַר "שְׁלֵא עֲשֵׂנִי גוֹי", שֶׁהִרִי הִיָּה גוֹי בַּתְּחִלַּת עֲשִׂיתוֹ. וְאֲף עַל פִּי כֵן יֹאמַר "שְׁלֵא עֲשֵׂנִי עַבֵּד". וְאֲף עַל פִּי שֶׁהִיָּה נִכְרִי וְגִרּוּעַ מַעֲבֵד, מְכַל מְקוֹם הִיָּה יִכּוֹל לְהַתְגַּיֵּר וּלְהַתְחַיֵּב בְּכָל הַמַּצּוֹת. אֲבָל אִם הִיָּה עַבֵּד — לֹא הִיָּה יִכּוֹל לְהַשְׁתַּחֲרֵר, אֲלֵא אִם כֵּן שִׁחֲרָרוּ רַבּוֹ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים שָׁאִין לוֹ לְבָרֶךְ "שְׁעֲשֵׂנִי גֵר", כִּי נִתְגַּיֵּר עַל יְדֵי בְּחִירָתוֹ שֶׁבַחַר בְּדַת יִשְׂרָאֵל. וּלְפִי דְבָרֵי הַמְּקַבְּלִים שֶׁבְּרָכוֹת אֵלּוּ הֵן עַל יְצִיאַת נִשְׁמָתוֹ בְּלִילָה שְׁלֵא נִדְּבַק בָּהּ נִשְׁמַת גוֹי אוֹ עַבֵּד אוֹ אִשָּׁה — גַּם הִגֵּר יִכּוֹל לְבָרֶךְ כָּן.

וְהַנֶּשִׁים נוֹהֲגוֹת לְבָרֶךְ "שְׁעֲשֵׂנִי כְּרָצוֹנוֹ", וְהוּא כְּמוֹ שֶׁמַּצְדִּיק עָלָיו אֵת הַדִּין עַל הַרְעָה:

ה כְּשֶׁמְסֻדְרִין אוֹתָן בְּבֵית הַכְּנֶסֶת — יֵשׁ לְסֻדְרָן כְּסֻדְרָן שֶׁמִּתְחַיֵּבִין בָּהֶן כָּל מְקוֹם וּמְקוֹם לְפִי מְנַהֲגוֹ. כְּגוֹן בְּמִקְוֵאוֹת שָׁאִין הוֹלְכִין יָחַף כָּלֵל וְנוֹעֲלִים מְנַעֲלִים תַּחֲלָה וְאַחֵר כָּף הוֹלְכִין — מְבָרֵךְ תַּחֲלָה "הַעוֹשֶׂה לִּי כָל צָרָתִי" וְאַחֵר כָּף "הַמְכִּין מִצְעָדֵי גִבֹּר". וּבְמִקְוֵאוֹת שֶׁהוֹלְכִין קֶצֶת יָחַף בַּתוֹף הַבֵּית וְאַחֵר כָּף נוֹעֲלִין כְּשִׁישׂוּצָאִין לְשׁוּק — מְבָרְכִין "הַמְכִּין מִצְעָדֵי גִבֹּר תַּחֲלָה" (וְכֵן לַעֲנִין "פּוֹקֵחַ עוֹרִים" וְ"מְלַבֵּשׁ עֲרֻמִּים").

וְאִם טָעָה כְּסֻדְרָן הַבְּרָכוֹת — אֵין בְּכָף כָּלּוּם, חוּץ מִבְּרַפֶּת "מַתִּיר אֲסוּרִים" וְ"זוֹקֵף כְּפופִים", שְׁאֵם בְּרַךְ "זוֹקֵף כְּפופִים" — לֹא יִחְזֹר וְיִבְרַךְ "מַתִּיר אֲסוּרִים", מִפְּנֵי שֶׁבְּכָלֵל וְקִיפַת הַקּוּמָה הוּא הַתֵּרַת הָאִיבָרִים וְהַנּוֹעֲצָתָם, וְלָמָּה יִחְזֹר לְבָרֶךְ עַל זֶה שְׁנִית.

אֲבָל אִם בְּרַךְ תַּחֲלָה "שְׁלֵא עֲשֵׂנִי עַבֵּד" — יִחְזֹר לְבָרֶךְ "שְׁלֵא עֲשֵׂנִי גוֹי" אֲף שֶׁהִגוּי גִּרְעוּ מִהַעֲבֵד, לְפִי שֵׁשׁ מַעֲלָה בְּגוֹי שָׁאִינָהּ

תורה אור

תוכן הפרק: ישראל מונין ללבנה מצד תכונת הביטול שבהם להקב"ה

[נ"פ כל הנ"ל ישוב עתה ליישב את השאלה שבתחילת המאמר - אמאי נקרא ראש חודש כאן בלשון "ביום הזה" - אלא שתחילה מקדים לבאר את התוכן הרוחני של מולד הלבנה בראש חודש:]

ובזה יובן מה שישאל מונין ללבנה. כי הלבנה לית לה מגרמה כלום, רק שמקבלת האור שלה מאור השמש להאיר על הארץ.

והנה, לפי משנ"ת לעיל בתוכן ענין קבלת התורה, שהוא הכח לבוא למצב של ביטול מוחלט אליו יתברך, עד שדברי התורה היוצאים מפיו אינם שלו אלא הם דבר ה' ממש - יובן הטעם שישאל מונין ללבנה. שכן, זוהי תכונת הלבנה - ענין הביטול, שהרי הלבנה אין לה שום אור משלה, וכל האור שהיא משפיעה על הארץ היא מקבלת מן השמש.

ולכן בכל חודש וחודש מתמעטת קודם חידושה, עד שנעשית בבחינת נקודה, מפני שבאה תחת אור השמש ממש לקבל ממנה, ולכן אינה מאירה על הארץ, והולכת ואור עד מילוי הלבנה.

זהו גם הביאור הפנימי בסדר מהלך אור הלבנה, שלפני ראש חודש הולך ומתמעט אור הלבנה עד שנעשית בבחינת נקודה בסוף החודש, שאז הוא מולד הלבנה מחדש (בראש חודש), ומאז הולכת ואור עד מילוי הלבנה (באמצע החודש). שבפשוט, מידת אור הלבנה תלוי במעמד הלבנה כלפי השמש, דכאשר הלבנה היא נגד השמש, אזי אין היא מאירה כלל על הארץ (שהרי אז הלבנה מפסקת בין השמש לארץ, ואין אור השמש מגיע אלא לחצי העליון שלה שכלפי השמש), וככל שהיא מתרחקת מנגד השמש, היא מאירה יותר על הארץ מאור השמש המאיר על ידה.

והכל מאור השמש ממש, שהלבנה לית לה מגרמה כלום, ואחר מילוי הלבנה חוזרת ומתמעטת להיות בבחינת נקודה בסוף החודש, עד שחוזרת ומתחדשת.

הטעם הפנימי לכך הוא, דמכיון שכל אורה אינו אלא אור השמש, צריכה הלבנה להתבטל כליל כלפי השמש כדי לקבל את אורה, ולכן בתחילת החודש הלבנה עולה כנגד השמש ממש, שברוחניות זוהי עלייתה וביטולה כלפי השמש כדי לקבל את אורה,

ולפיכך אינה מאירה כלל על הארץ באותה שעה, ע"ד מאמר חז"ל אידי דטריד למבלע לא פליט; ואח"כ הוא מולד הלבנה, שאז היא עדיין רק נקודה בעלמא, בחינת ביטול, ורק אח"כ הלבנה הולכת ואור עד מילוי הלבנה (שאז היא מתרחקת מהשמש), ושוב חוזרת ומתמעטת כו' עד מולד הלבנה מחדש, שאז היא מקבלת אור חדש מהשמש.

ונמצא, שעצם מהלך הלבנה מורה איך שכל אורה אינו אלא אור השמש ממש.

וככל הדברים האלה וכמשל הזה כך הוא ענין ישראל, שהם בבחינת בטול לאור אין סוף ברוך הוא הסובב כל עלמין, ותורתם ועבודתם הם בבחינת דלית להון מגרמיהון כלום, שאינו בבחינת "יש מי שלומד", "יש מי שאוהב" כו', אלא הכל בבחינת בטול לאור אין סוף ב"ה ממש, ואור אין סוף ב"ה ממש הוא השוכן בתוך תורתם ועבודתם, ודבר ה' זו הלבנה היא המדברת בפיהם.

ולפיכך מונין ישראל ללבנה, כי הלבנה הוי משל לבני ישראל, שהם מתבטלים לאור אין סוף ב"ה באופן שתורתם ועבודתם אינן בבחי' "יש מי שלומד", "יש מי שאוהב", אלא זהו מה שאלקות ("אור אין סוף ב"ה") שוכן בתורתם ועבודתם, ע"ד הלבנה שכל אורה אינו אלא אור השמש המאיר בה ועל ידה.

וזו היא בבחינת שמש, כמ"ש כי שמש ומנן הוי"ה אלקים, שבבחינת הוי"ה נק' שמש, ובבחינת אלהים נק' מנן כו' כמ"ש כמ"א, והתורה נמשך משם הוי"ה.

המשל דלבנה ושמש מדויק גם מצד השמש, כי אור אין סוף ב"ה נמשל לשמש, כמ"ש כי שמש ומנן הוי' אלקים, שהוי' נקרא שמש, ושם אלקים (מידת הגבורה והצמצום) נקרא מנן, והתורה (שהיא דבר ה' ממש, ואורייתא וקוב"ה כולא חד כנ"ל) נמשכת משם הוי' (בבחינת "שמש"). ונמצא דעסק התורה ע"י ישראל, באופן של "דברי אשר שמתי בפין", היא ממש כהלבנה המקבלת אורה מן השמש.

וזהו ענין תורה ועבודה וגמילות חסדים, שצריך להיות שלשתן דוקא.

ע"פ משנת"ל שתכלית ענין העבודה היא, שבנ"י יהיו בבחינת "מקבלים" מן הקב"ה (כמו הלבנה שכל אורה אינו אלא אור השמש) - יובן גם הטעם שצריך

וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה, כי כמו שהצדקה היא להחיות רוח שפלים, וכן אור השמש הוא להאיר במקום חשך שאין בו אור, שהיא בחינת השפעה מלמעלה למטה.

ובפרטיות יותר, ענין המשכת התורה למטה נפעל ע"י מעשה הצדקה כפשוטו, כי ענין הצדקה הוא - להחיות רוח שפלים, בחינת השפעה מלמעלה למטה, ולכן נקראת הצדקה בשם "שמש" כמ"ש "וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה", לפי שכמו שאור השמש מאיר את מקום החשך שאין בו אור, כך הצדקה באה להחיות רוח שפלים. ולפיכך על ידי מעשה הצדקה נמשך ה"שמש" דתורה למטה להאיר את נשמות ישראל.

והשפעה זו היא ע"י בחינת עבודה, שהוא בחינת בטול ממטה למעלה, אור אין סוף ב"ה הסוכב כל עלמין, להיות השפעת אור אין סוף ב"ה ממש שורה ומתגלה למטה כמו למעלה, דהיינו כמו בטול הלבנה לאור השמש ממש.

אבל זה לבד אינו מספיק, וצ"ל גם הביטול מצד האדם, שרק אז אפשר לאור התורה לשכון בו, וזהו ענין עמוד העבודה, שענינה מה שאדם מבטל א"ע לגבי הקב"ה ("ביטול ממטה למעלה"), בדוגמת הלבנה שעולה נגד השמש ואז מתבטלת ממציאותה נגד אור השמש ממש, וע"י ביטול זה אפשר לאור אין סוף ב"ה להיות שורה ומתגלה למטה כמו למעלה.

ד"ה בחודש השלישי פרק ה

להיות כל שלשת העמודים דתורה עבודה וגמילות חסדים (דעל שלשתם העולם עומד), ולא די באחד מהם לבדו.

והענין הוא:

התורה היא גילוי אור אין סוף ב"ה בעצמו, דאורייתא וקוב"ה כולא חד. ובכדי שאור התורה (כפי שהוא למעלה) יומשך באדם למטה, באופן של "דברי אשר שמתי בפין", דרושים שני ענינים:

אחד - שאור התורה יומשך למטה (למקום ומדרגה שאין בו אור מצד עצמו), ושנית - שהאדם יהי' בבחינת ביטול לגמרי כדי שאור התורה יוכל לשכון בו.

וזהו תוכן שני העמודים האחרים - גמילות חסדים ועבודה.

[וזהו שהולך ומבאר:]

כי גמ"ח היינו צדקה, וצדקה היא כללות כל התורה שנק' בשם צדקה.

גמ"ח דהיינו צדקה שייכת לכללות ענין התורה, כידוע "שכללות כל המצוות נק' בשם צדקה כמ"ש וצדקה תהי' לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת, וכן נאמר לעשות צדקה ומשפט". וזהו שהמשכת התורה למטה נקראת "גמילות חסדים".

ובפרטות מעשה הצדקה ממש, שהצדקה היא להחיות רוח שפלים, היא בחינת שמש, כמ"ש

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער - אדמו"ר האמצעי

מאמרים קונטרסים

מ"ה העצמי כמו שהוא שלא דרך מעבר לבד כנ"ל, רק שבתשוב' דצדיקי' נמשך ויורד מלמעלה למטה בתוך תוך כלי גופם להפוך יש החומרי לאי"ן בתמידו' ובבע"ת הוא בא בדרך עלי' מלמטה למעלה והוא כמו ענין התעוררו' התשובה שצוץ מקירת לבו ברצוא עד שעושה מ"ש אין כו' וד"ל. ובאמת בצדיקי' הרי בחי' מ"ה העליון כמו שהוא הרי בא להיות הוא עצמו בחי' יש ודבר בגופי' שלהם היינו בלא ביטול הי"ש לאי"ן כלל אלא כמו שהן ממש בבחי' יש ודבר אין זה בבחי' פירוד כלל וכלל רק בחי' מ"ה ואי"ן וכמו יוסף שהי' טרוד בכתבי חושבני'

אך הנה מבואר למעלה דבחי' התעוררו' של התשובה בחוטא עד שמהפך לבחי' הגסו' שבו לאי"ן וביטול הוא גבוה מבחי' מ"ה שבצדיקי' בעצם כו' מאחר שגדול כחו כ"כ להפוך י"ש לאי"ן כו', ולפ"ז בחי' הרצוא והתשוקה דתשובת החוטא (כמו יצא' נשמתו בבכי' כנ"ל) בא ג"כ מבחי' מ"ה היותר עליון שלמעלה מבחי' מ"ה דצדיקי' שמקבלי' מהארת פנים העליוני' כו' (רק שגופה של התשוב' מה שנהפך מרע לטוב נק' בירור דבחי' ב"ן שעולה לבחי' ס"ג כנ"ל), וא"כ נמצא מובן דתשובה דצדיקי' עם תשובת הרשעי' שניהם כשרש א' והוא בבחי'

להיות פגם בנר"צ והתשובה הוא התיקון לתקן הפגם, ובודאי אינו דומה פגם דבחי' נפש לפגם דבחי' רוח ופגם דרוח אינו דומה לפגם דנשמה כו', כי נפש החוטאת בפ"מ צריכה תיקון לפי הפגם שבמעשה ופגם דבחי' רוח הוא במדות והוא דק ובפנימי' יותר והתשובה בפנימי' יותר ופגם דנשמה במוחי' דחו"ב כו' הוא בפנימי' יותר ועד"ז מתחלק ענין התשובה בכללו נ"י מבחי' רגל עד הראש שהן ראשי אלפי כו' וכל הגדול יותר פגמו יותר בפנימי' וצריך לתשובה עילא' יותר כו' וד"ל.

קונטרס דמלכא משיחא אתא לאתבא צדיקא בתיובתא

והי' מרכבה באותה שעה דוקא וכמ"ש במ"א, וכמו ונח"ה לפני"ו הנ"ל שנחי' בבחי' י"ש וכו' עצמו הוא בא התלבשו' דמ"ה העצמו' וה"ז כמו במשיח דמורח ודאין כמ"ש במ"א, וא"כ זהו בחי' המשכה דמ"ה העצמו' מאי"ן לי"ש ולא מי"ש לאי"ן כבע"ת וד"ל.

אך עדיין יש להבין במהות התשובה של הצדיקי' ולמה ע"י משיח דוקא כו'. דהנה מהות התשובה באה בכל דבר לפי מדרגתו ומקומו הוא ששב בתשובה לתקן הפגם שהוא לפי מדרגתו כידוע שיש בחי' נר"צ ובודאי יוכל

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר הצמח צדק

דרך מצותיך

כמ"ש בדרוש הציצית, ובחי' שערות אלו הן על האמת אותיות ואינן כמו אותיות שלנו ח"ו אלא כמו שגילוי השכל והמדות לזולתו הוא ע"י אותיות ונק' לכך בשם זה מל' אתא בקר (ישעי' כ"א י"ב) כלומר ביאת האור כמו"כ גילוי השפע למעלה נק' אותיות ונק' ג"כ שערות כנ"ל והם הם האותיות דד' פרשיות דתפילין כמ"ש בפ' קדש למען תהיה תורת ה' בפיך (שמות י"ג ט') דהיינו שנמשך בזה חיות לבחי' ח"ע הנק' תורה דאורייתא מחכמה נפקת וכעד"ז בפ' והי' כי יביאך למוח הבינה שנו' בה יצי"מ שהוא בבינה עלמא דחירו ובשמע והא"ש למוחין חו"ג, ומקור המשכת האותיות והשערות הוא מהקלף שהוא לבן רומז בזה על בחי' הארת אא"ס ב"ה שלמעלה מעלה מהחכמה כנ"ל והיא הנק' בספרי הקבלה גלגלתא וחיוורתא דע"י שממנה נמשכים הארות מצומצמות הנק' שערות ואותיות להאיר לחו"ב כו' כנ"ל ולזאת צ"ל האות מוקף מן הקלף הלבן בסוד הארת אא"ס ב"ה הסובב ומקיף העליון שהוא המאיר ממנו הארה זו הנק' אות ומזלא והרי הוא מקיפה ממעל מכל רוחותיה כידוע, (והאותיות אלו הן ההמשכה לחו"ב והן אותיות שלמעלה מהשכל וכמ"כ בהמשכה שמהשכל למדות הוא ג"כ ע"י אותיות וז"ס התפילין שהם מוחין דז"א וכשנבקע יסוד אימא מתהוי' בחי' אותיות כנראה בחוש שכשהאדם טרוד בהשכלת המושכל אין שם בחי' אותיות באותו השכל אך אחר שנבקע יסוד אי' שהוא התקשרות המושכל כידוע אזי יחשוב במחשבה בבחי' אותיות והשרש להתהוות האותיות במחשבה הוא הנק' פתוחי חותם שהוא ענין בקיעת ופתחת החותם דאימא ולכן נק' הבינה ספר כמ"ש בס"י בענין סופר וספר וסיפור שהם חב"ד וכמ"ש במ"א ע"פ אמר עם הספר (מג"א ט' כ"ה) והנה מאותיות דבינה הנ"ל

(ב) והנה הרצועות היוצאים מתש"ר ומתחלקים לב' הם המדות חג"ת נ"ה דהיינו עט' דחסדים היא הימני' ועט' דגבורה השמאלי' ומתקשרים יחד בערפו כמין קשר סוד ת"ת וקשר זה הוא בצורת ד' לפי שהארבע מוחין שהם התפילין בחזרתם נתלבשו במל' דתבונה הנק' ד' כו' ומן הקשר ולמטה חוזרים האורות להתחלק א' לימין ז"א בחי' נצח שבו וכנגדו לשמאלו הודו כו': ביאור זה וגם סוד הקלף שעליו כותבי' הפרשיות ומאדו"ל כל אות שאינו מוקף גויל מד' רוחותיו פסול (מנחות כ"ט א' ע"ש) והרצועות כשרים ג"כ מן הקלף כמ"ש בספר התרומה אלא שצ"ל שחורות, הנה יובן בהקדים ענין א' הידוע אצלנו בסוד ההשתלשלות עפ"י מאמר דאלי' רבון עלמין דאנת הוא חד ולא בחושבן עד ולא מכל אינון מדות כלל, שאא"ס ב"ה הוא למעלה מעלה רבבות מדריגות לאין קץ גם מבחי' הח"ע ואינו ממהות שכל כלל לא מיני' ולא מקצתי' ולא שייך כלל לומר הוא הידוע והוא הדיעה כי אינו בבחי' וגדר דעת ומדע כלל ח"ו אלא למעלה מעלה עילוי רב עד אין קץ וכדאי' בלק"א ח"ב ספ"ט בהג"ה וכמו שהאריך בזה איש האלקים קדוש הוא הר"י ליוא מפראג בהקדמת ספרו גבורת ה' כי החכמה היא ידיעת דבר מה ולא יתכן שיהי' זה מהותו ח"ו רק שהחכמה היא ככלי אומנותו אצלו ומה מאד צדקו דבריו בזה, ומ"מ דברי הרמב"ם במ"ש שהוא הידוע והוא הדיעה עצמה ג"כ אמת לאחר שנאצלה ממנו כלי זה הנק' חכמה אזי מתלבש אורו ושפעו הפשוט בתוכה ומתייחד עמה ג"כ עד שהוא הידוע והוא המדע והוא הדיעה עצמה כו', ולפי שאין ערוך כלל בין החכ' למהותו ועצמותו ית' לזאת המשכת ההארה לחכמה היא בדילוג הערך מאד ונק' בלשון הקבלה שערות אבא יונק ממזלא שענינם המשכה הבאה בצמצום עצום

לאדם המגיד לחבירו שבמקום פלוני נטמן איזו אוצר ועי"ז נתפעל חבירו בתשוקה רבה לחפש את האוצר הרי אין לומר שהמגיד הזה הוליד התפעלות זו בלבו כי ההתפעלות יש בלבו להתאוות אלא שהוא הראה מקום שלאותו מקום ראוי לגלות התפעלותך כן השכל מראה מקום להמדות שכאן ראוי להתפעל כו', ולזה שניהם אמת שהמדות יש בהם כח רב מהשכל מצד שרשם ברצון הפשוט ואעפ"כ כפי שהם למטה השכל שולט עליהם, והנמשל מזה מובן למעלה שהמדות עליונות ב"ה האצולות ממנו ית' שהם הנקראים בס' קבלה ז"א מטעם שנתבאר במ"א שרשם באמת למעלה מן השכל האצול ממנו ית' הנק' בשם חב"ד וכמ"ש באדרא דז"א בעתיקא אחיד ותליא והיינו כי נת"ל שעצמותו ית' אינו מערך החכמה כלל וכבר נאצלו כמה וכמה כחות עליונים ונכבדים מן החכמה ומכללם הרצון ותענוג עליון הנק' בשם עתיק ואריך שהם בחי' תחתונה שבהארת א"ס ומשם שרש המדות לאהוב דבר הרצוי והמעונג ולשנוא היפוכו וכו' אלא שבעודם באיכם ושרשם הן למעלה מן השכל לגמרי ואח"כ בהמשכתם למטה נשפלו יותר להיות למטה במדריגה מבחי' חב"ד ואז כשנמשך להם מוחי' מחב"ד הוא מעלה ומדריגה יתירה וחשובה למאד וכפי שנת"ל. וז"ס הרצועות שהם עצמן ג"כ מן הקלף וכבר נת"ל שהקלף רומז על בחי' עתיק יומין שממנו נאצלה החכמה בבחי' שערות ואותיות לבד ומשם שרש המדות דז"א שהם הרצועות רק שעוברים דרך השכל והוא ענין כניסתם במעברתא אך שאעפ"כ הרצועות צ"ל שחורות והקלף הוא לבן שהרי נת"ל שכפי שנמשכו המדות למטה נשפלו במדריגה מבחי' חב"ד ועי"ז מורה השחרות כי גוון הלבן הוא מורה על יסוד הפשוט שאינו מורכב בשום דבר והוא בחי' ע"י בחי' תחתונה שבא"ס פשוט בתכלית הפשיטות יחיד ומיוחד וכמבוא' אצלנו בענין בגדי לבן של כה"ג ביוהכ"פ, משא"כ בחי' שחרות שהוא גוון ודבר נוסף על העצמות וגם מורה על בחי' הגבורות וצמצומים וירידת המדריגה מטעם הנ"ל שאין ערוך בין הארת ע"י שבמדות לכפי שהוא בעצמותו בחי' קלף לבן חיוורתי כו' ומ"מ תליין על לבא בבחי' מקיף כי הארה זו הנמשכת מע"י למדות דז"א היא בבחי' מקיף על המדות שבלב הנק' ז"א, (וענין קשר של דלי"ת סוד המחשבה המקבלת ממדות שבשכל ואח"כ נו"ה כליות יועצות איך להשפיע בדבור דהיינו בחי' פרצוף רחל עלמא דאתגליי' ע' במאמר הזהר פ' פנחס ע"פ אנכי אשמח):

נמשכים במדות להיות להם מוחין והוא ענין ד' פרשיות הכתובים בבחי' אותיות שנק' ספר כו'), אבל עור הבתים הוא למעלה מהאותיות דהיינו שהוא מבחי' מקיפים וכמ"כ הרצועות שהם כשרים מקלף כנ"ל והנה הרצועות הם המדות ולכן תליין על לבא והנה הם יוצאים ונמשכים ג"כ מן סיום מקום הפרשיות שהם המוחי' כנ"ל ואעפ"כ יש בהם ג"כ מעלה יתירה מן הפרשיות והוא היותם קלף פשוט שהוא בחי' שגבוה מן האותיות כנ"ל ולכאורה הוא פלאי שהרי השכל גבוה מהמדות וכנ"ל באורך בענין קדש מלה בגרמי', אך כ"ז יובן בהקדים ענין א' והוא בענין התהוות המדות כדי שיוכן עד"מ למעלה במדותיו ית' הנק' זעיר אנפין, כי הנה לכאורה אנו רואים שחיות המדות הוא מהשכל שהשכל הוא המוליד אותם והמופת לזה אנו רואים בחוש ממה שלפי שכלו יהולל איש דהיינו שלפי ערך השכל כך ערך המדות שהתינוק שדעתו קצרה מדותיו מצומצמים מאד לאהוב דברים פחותי הערך לשחוק באגוזים וכשיגדל שכלו קצת יגדלו מדותיו ויתבזה אצלו הדברים הנ"ל ויאהב לקיחת הממון וכשיהי' גדול קצת יותר יתאוה למה שהוא נכבד מזה שיהי' ראש ודיין ויכבדוהו בנ"א וכיוצא וכשיהי' שלם בשכלו אזי יגדלו מדותיו ויהי' אצלו התכלית לימוד החכמה וידיעת ה' בלבד ולה יתאוה הרי שהמדות נולדים וחיים מהשכל. אך הנה אנו רואים סתירה גדולה לזה דא"כ לא הי' ראוי להיות ערך גידול המדה וכחה רק כפי ערך כח השכל ולמה אנו רואים שיש התפעלות המדה בלב בהתגברות התשוקה והתאוה מה שלא נמצא כלל בערך כח התפעלות זאת בשכלו עד שאין האהבה תלויה אח"כ בדבר השכל ואיך ובמה יהי' יפה כח הבן מכח האב, אלא מוכרח לומר מחמת זה שאין התחלת עיקר המדות מן השכל בלבד שא"כ לא הי' כחם רב מכח השכל כנ"ל אלא שרש ומקור הראשון שלהם הוא מלמעלה מהשכל דהיינו בחי' רצון הפשוט והתענוג שהם כחות הנפש שלמעלה מהשכל אלא ששם הוא שרשם בלבד אבל גילויים בלב לצאת אל הפועל אינו אלא ע"י שעוברים דרך השכל ולזה אנו רואים שהשכל מולידם אלא שהוא דרך מעבר לבד, דהיינו שכך הטביע הבורא ית' שלא יתפעל האדם במדות בלתי השכל שהשכל הוא כמו מראה מקום ואומר שראוי להתפעל באהבה לפי שהדבר טוב או להתפעל בשנאה לפי שהדבר רע, ונתן לו ה' ית' שליטה זו על המדות כי מוח שליט על הלב אבל לא שהשכל מוליד כל מהותם הא למה"ד דומה

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל

[ד"ה ויאמר גו' מחר חודש]

[סב] ולהבין ביאור¹ הענין בענין פקדת ארץ ותשוקקה, צ"ל מ"ש ויאמר לו יהונתן מחר חדש ונפקדת כי יפקד מושבך ושלשת תרד מאד וגו', ופרש"י ונפקדת אבי יפקדך וישאל היכן אתה, כי יפקד מושבך שיהי' מושבך חסירה, וכן ת"י ותיבטעי ארי יהי' מרוח בית אסחרונותך, ונמצא כי פ' ונפקדת הוא מלשון זכרון שע"י שיהי' חסר מקום מושבו עי"ז יזכור שאול עליו וידבר גינו. וה"ז כענין פקדת ארץ שהוא ג"כ זכרון על הדבר הצריך לארץ והוא גשמים, או פקידת האשה לבנים כמ"ש וה' פקד את שרה וכלשון רז"ל חייב אדם לפקוד כו', ולכן ארז"ל בתענית ד"ח ע"ב נאמר פקידה באשה ונא' פקידה בגשמים, נאמר פקידה באשה וה' פקד את שרה ונאמר פקידה בגשמים פקדת הארץ ותשוקקה, ולכאורה צ"ל מהו ענין זה אצל זה להשוות ענין פקידת האשה לבנים לפקידת הארץ לגשמים וכמו שהשוה עוד שם לענין עצירה ולידה יעו"ש². אך הענין הוא דהנה ארז"ל בשלהי מ"ק [אמר רבא] בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזל תליא, וגשמים הם השפעת מזונות שמים מצמיחים כו', לכן השוים רז"ל למצוא בהם מה שהם שוים לבנים להיות כי שניהם במזל תליא. אך לפ"ז אינו מובן מהו אומרו וה' שידוע מארז"ל בזה במד"ר פ' וארא ופ' בא וה' הוא ובית דינו, ומאחר שדבר זה תלוי במזל מה"ע בית דין לשם,

שנודע שבית דין הם ע"ב סנהדרין שיושבין בהיכל הזכות³ לשפוט לאיש כדרכיו כו', והאיך יכולים לשפוט דבר התלוי בבחי' מזל ולא בדידהו תליא מילתא. וגם הלא מצינו בפירוש דכתי' ועבדתם וגו' ובירך את לחמך ואת מימך וגו' לא תהי' משכלה ועקרה וגו' את מספר ימיך אמלא, הרי בני חיי ומזוני, ונאמר ע"ז תחלה ועבדתם את ה' אלקיכם שתלוי בעבודה, שנמצא משמע שזה תלוי בזכות כו'. וגם בעיקר ענין מאמר רבא צ"ל מה שהקשו התוס' משבת דקנ"ו אין מזל לישראל, נראה שמפרשי' מזל היינו מזלות, אך אאזמו"ר רבינו ז"ל פ' אין מזל לישראל⁴ היינו שבחי' אין הוא המזל של ישראל, ונמצא שניהם אמת כי אין מזל לישראל הוא בבחי' המזלות דהילוך הכוכבים ומזלות, אבל בחי' אין הוא המזל של ישראל, וע' בלק"ת בד"ה יונת⁵ בחגי הסלע שפי' מארז"ל אע"ג דאיהו לא חזי מזליהו חזי, שא"א לומר על מזלות שהרי ארז"ל אין מזל לישראל, אלא הכוונה הוא על בחי' שורש ומקור הנשמה, ובד"ה האזינו הא' בסופו פ' שבחי' טל⁶ הוא למעלה משורש ומקור נש"י שמקורם הוא במזלות דנוצר ונקח. ולפ"ז יתכן מאמר רבא שאמר לא בזכותא תליא אלא במזל היינו בחי' מזל דנוצר ונקח. אמנם פסוק ועבדתם וגו' אינו מיושב עדיין למה תלה ג' דברים אלו בבני חיי ומזוני בעבודה כו'. וגם צ"ל מאחר שגם מזונא במזל תליא א"כ זהו כמ"ש בפדר"א הנ"ל⁸ שבזמן שהקב"ה חפץ לשלוח ברכה בצמח הארץ אזי פותח

תשל"א (סה"מ תשל"א ע' 460 ואילך). תשל"ו (סה"מ תשל"ו ע' 31 ואילך. 221 ואילך). תשמ"ה.

לכללות המאמר ראה לקמן ע' שעא ד"ה וביאור ענין פקדת ארץ שהוא רישומי דברים ממאמר זה.

(2) וכמו שהשוה עוד לענין עצירה ולידה יעו"ש: ראה תענית ח, ב שם: נאמרה עצירה באשה שנא' כי עצור עצר ה' בעד כל רחם ונאמרה עצירה בגשמים דכתי' ועצר את השמים כו', נאמר לידה באשה דכתי' ותהר ותלד בן ונאמר לידה בגשמים דכתי' והולידה והצמיחה.

(3) שנודע שבית דין הם ע"ב סנהדרין שיושבין בהיכל הזכות: ראה ביאור¹ ארז"ל לאדהאמ"צ ולהצ"צ שם. וראה גם מאמרי אדה"ז תקס"ו ס"ע שצב. המשך תער"ב ח"ג ע' א'תיא. ובכ"מ.

(4) אך אאזמו"ר רבינו ז"ל פ' אין מזל לישראל: לקו"ת ר"פ האזינו עא, ד. מאמרי אדה"ז תקס"ג ח"ב ע' תשנו. וראה גם מאמרי אדהאמ"צ דברים ח"ד ע' א'קסט. וש"נ.

(5) בלק"ת בד"ה יונת: לקו"ת שה"ש טז, ד.

(6) ובד"ה האזינו הא' בסופו: לקו"ת האזינו עג, סע"ב-ג.

(7) שבחי' טל: בהמשך והחרים תרל"א הנדפס מכת"י הר"ש סופר: שבחי' מזל, והוא ט"ס. ראה לקו"ת האזינו שם.

(8) כמ"ש בפדר"א הנ"ל: לעיל ד"ה אם בחוקתי (ע' שכז).

(1) ולהבין ביאור. ויאמר לו יהונתן: מאמר זה הוא מאמר התשיעי שבהמשך והחרים תרל"א. והוא מיוסד על כמה דרושים: חלקו הראשון (עד פיסקא: ולפרש זה. ופיסקא: ומעתה יובן ענין וה' פקד ופיסקא שלאח"ז) מיוסד על ביאור¹ לאדהאמ"צ יא, ב ואילך [ד"ה יעש ה' לשרה]. מאמרי אדה"ז תקס"ג ח"א ע' כה ואילך. [ובשינויים באוה"ת וירא (כרך ד) תשנה, ב ואילך. ביאור² להצ"צ ח"א ע' מד ואילך. ח"ב ע' תרל"ח. סה"מ תרמ"ג ע' רפז ואילך. לעיל ד"ה וה' פקד תרל"א פרקים ג-ד. וראה גם מאמרי אדה"ז על מארז"ל ע' קצח. רג]. פיסקא: ולפרש זה, וסיום המאמר (פיסקא: וזהו ויאמר לו יהונתן): מיוסד על ד"ה ויאמר גו' מחר חודש בס' מאמרי אדה"ז תקס"ז ע' מט ואילך. וע' נה ואילך. [ובשינויים באוה"ת בראשית ו, סע"ב ואילך. יא, א ואילך. מאמרי אדהאמ"צ במדבר ח"א ע' קכג ואילך. קמו ואילך. סה"מ תרס"ג ע' עא ואילך].

פיסקא: והנה ענין היחוד, עד פיסקא: וזהו"ע כל הנחלים, הוא חלק מד"ה בואת יבוא בסה"מ תר"ל ע' קא"ב. תרל"ב ח"א ע' קלט-מ. המאמר נמצא בשינויים ובתוס' הגהות: בד"ה זה בסה"מ תרל"ג ח"א ע' רלו ואילך. וע' רמז ואילך. סה"מ תרנ"ח ע' קעט ואילך. תרמ"ד ע' קנה"ח [ד"ה וה' פקד]. ד"ה והו' פקד תשמ"ג. לעניני המאמר ראה גם ד"ה זה: (דש"פ שמיני) תשכ"ח (סה"מ מלוקט ח"ה ע' רמז ואילך [ושם נתבאר שייכות מאמר דידן לער"ח סיון, עיי"ש]).

בפסחים ע"פ שבעתיים כאור שבעת הימים ז' פעמים ז' מ"ט וז' פעמים מ"ט עולה שמ"ג וזהו כאותיות גשם.

המשך והחריט תרל"א

מאמר ד"ה ויאמר גר' מנחם חודש

אוצרות השמים ומקבלת הארץ ממים עליונים שמעל השמים שנת"ל שזהו כענין בחי' אור ז' הימים שפי' רש"י

(9 שנת"ל שזהו כענין בחי' אור ז' הימים: לעיל סד"ה אם בחוקתי (ע' שלד).

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

קונטרס ומעין

האלקות, ובאמת הנה המשל של מי הים המכסים על דבר המכוסה אינו משל אמיתי על לבושי הטבע המכסים על אלקות, דהמים המכסים הנמצא בתוכם הרי הדבר הנמצא והמים הם שני ענינים נבדלים, לא המים יצרו את הדבר הנטבע בהם ולא הדבר המכוסה בהמים ברא את המים המכסים עליו, מה שאין כן האלקות המלוכש בטבע הרי האלקות ברא והמציא את לבושי הטבע והאלקות המלוכש בהם הנה הוא יתברך המחיה אותם ומקיימם, אם כן הרי האלקות המלוכש בטבע הוא עצמו האלקות שלמעלה מהטבע, וכמו שפירש רבינו נשמתו ע"ן (ספר של בינונים פרק י"ט) דשם טבע הוא תואר לדבר מה שהוא למעלה מטבע ונדעת המוכן ומושג בשכל הטבעי, והנבראים הנה מצד הרגילות והתמידות שהשמש זורח במזרח ושוקע במערב וכן בשאר הענינים שהאלקות מסתתר בלבושים שונים הנה אינם מתפעלים מזה, וצריכים התבוננות ההתבוננות ואז משיגים את האמת הגמור דטבע עצמו הוא למעלה מהטבע, אמנם דבר זה להבין דטבע עצמו הוא למעלה מהטבע אינו מוכן כי אם על ידי התבוננות והעמקת הדעת, והיינו דבהשקפה ראשונה יכולים לטעות בזה ורק כשתבוננים אז עומדים על אמיתת הדבר דטבע עצמו הוא ענין אלקי שלמעלה מהטבע, דכל זה הוא באלקות המלוכש בדרכי לבושי הטבע שהוא אל מסתתר, אבל אל הגלוי, אין אפוע געטליכקייט, הרי נראה ונגלה לכל ואין צריכים על זה שום התבוננות.

קיצור. מאחר שהחסד שנקצב בראש השנה צריך להתגשם על ידי הפלים דעשר ספירות דבריאה יצירה עשיה והלבושים דמזלות הנה משום זה צריך האדם לעשות כלי לפרנסה שיהיה בלבושי הטבע, טבע הוא אלקות המוסתר, ומושג בכללותו על ידי התבוננות ובאמת הוא עצמו למעלה מהטבע, אלקות הגלוי נראה גם כלי התבוננות.

מאמר כה פרק א

ועל פי זה יובן מה שכתוב (דברים טו. יח) וברך ה' אלקיך בכל אשר תעשה ואיתא בספרי יכול אפילו יחא יושב ובטל תלמוד לומר בכל אשר תעשה, שצריכה להיות עשיה והיינו הכנת כלי של פרנסה, דזהו א' ההבדלים בין זמן הגלות בעבודת הבירורים ובין הזמן דלעתיד בביאת המשיח, דלעתיד הנה שפע חסד העליון יבא מאתו יתברך בלא שום התעסקות והכנת כלי עסק בשביל פרנסה, מה שאין כן בזמן הגלות צריכים התעסקות בהכנת כלי לפרנסה, וטעם הדבר שצריכה להיות עשיה דוקא הוא מאחר שההשפעה צריכה להיות נמשכת על ידי לבושי העשיה על כן גם ה"אדם אתם" שהוא בדוגמא שלמעלה צריך גם כן לעשות לבוש ועסק פרנסה שבו תתלבש הברכה שלמעלה בלבושי הטבע, דהנה כתיב (ישעיה מה. טו) אכן אתה אל מסתתר, דבאלקות (אין געטליכקייט) יש אל הגלוי ויש אל המסתתר, והם בשתי דרגות הפכים, טבע ולמעלה מהטבע, דבאמת מוכן ומושג גם בשכל אנושי שהאלקות המתלבש בלבושי הטבע הוא האלקות מה שלמעלה מהטבע, רק ההבדל בין האלקות שבטבע להאלקות שלמעלה מהטבע הוא רק לגבי הנבראים, דלאלקות אין הבדל כלל אם הוא בלבושי הטבע או שהוא גלוי בלא לבוש הטבע וההפך הוא רק לגבי הנבראים, דהאלקות שמתלבש בטבע צריכים התבוננות והאלקות שלמעלה מהטבע אין צריכים התבוננות, דזהו פירוש טבע בפשוטו מלשון טבעו כים סוף, שהדבר שנטבע בים הנה מי הים מכסים עליו שאינו ניכר כלל שישנו איזה מציאות דבר מלבד המים, אבל באמת הנה בזה שהדבר מכוסה הרי אין הכיסוי מבטל מציאותו כלל ואין זה אלא שאינו נראה להוראים רק דבר המכסה אבל באמת הנה המכוסה הוא במציאותו ומהותו כמו שהוא בגלוי ממש, וכן הוא באלקות המסתתר בלבושי הטבע דלבושי הטבע הם רק המכסים על

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

דוקא ע"י המגן דשם אלקים, יכולים הנבראים להתקיים ולקבל גילוי שם הוי'. ע"י לימוד התורה וקיום מצוות מעשיות, האדם משלים כוונת הבריהא.

מאמרים תר"ץ

"אשר תנה הודך על השמים", השיב להם משה: "כלום יצר הרע יש בככם"? ! ונתנה דוקא לבעלי גוף גשמי שיש בהם יצר הרע, דהייצר הרע מסית ומדיח את האדם בכמה מיני ערמומיות להסיתו ולהדיחו מדרך הישר. הגה על ידי למידת התורה וקיומה, הגה המאור שבה מאירה לו להאדם בדרך החיים בחיי עולם, כמאמר "וחיי עולם נטע בתוכנו", והינו דעל ידי זה שהאדם עושה בפעל בקיום המצוות מעשיות, הרי הוא משלים הפונה העליונה דנתאנה הקדוש ברוך הוא להיות לו יתברך דירה בתחתונים. וזהו "כי שמש ומגן הוי' אלקים", כמו בהשמש והמגן דעל ידי פסוי המגן ונרתק השמש יוכל להתקבל בהעולם והנבראים, ונהנים מאורו שהוא עצם מאור השמש, כמו כן הוא בהב' שמות שם אלקים ושם הוי'. דההתהוות הוא משם הוי', רק שההתהוות בפעל הוא על ידי שם אלקים בכדי שהאדם על ידי עבודתו ימשיך גילוי שם הוי' בארץ הלזו הגשמית. וזהו "ברישא חשוכא", שהיא העבודה בהטבע לעשות הטבע כלי למעלה מהטבע שהוא ענין ויהדר נהורא".

והדגמא מזה יוכן למעלה בב' השמות דשם אלקים ושם הוי', דבאמת ההתהוות הוא משם הוי', דשם הוי' הוא המהות, כמו שכתוב "כי הוא צוה ונבראו", דכל ההתהוות דעולמות ונבראים הוא משם הוי', אף אם היה ההתהוות בפעל על ידי שם הוי' אז לא היה ההתהוות במציאות יש גשמי כמו שהוא עתה, אלא היה כל מציאותו בטלים בתכלית הבטול זיו השמש בהשמש, ולא היה האלקות יתברך נרגש בנבראים ונפר ומשג בהקרתו והשגתו כמו שהוא עתה, וכתוב "המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית", דזה מה שמעשה בראשית הם בהתחדשות, הוא מצד מדת טובו וחסדו יתברך, דטבע הטוב להיטיב, כי נתאנה הקדוש ברוך הוא להיות לו יתברך דירה בתחתונים לברא ולהוות עולם גשמי שיהיה נראה ליש ומציאות, ובעולם זה לברא את האדם בעל גוף גשמי ולהוריד נשמה אלקית ולתן לה כח ועז להתגבר על חמירות הגוף ולכבש את כל תאוותיו על ידי כח התורה והעבודה שבלב בתפלה, דהתורה נתנה למטה בארץ הלזו הגשמית, דכאשר המלאכים בקשו את התורה כמו שכתוב

ד"ה כל המאריך באחד

י"ב"ג תמוז תר"ץ

לקוטי דיבורים

ששמעתי בימי ראשון ושני, י' וי"א תמוז.
יא. ביום ראשון – ט"ז מנ"א תרנ"ו – נסעתי לויטבסק כאורח הדוד רז"א והדודה דבורה לאה, שם שהיתי עשרה ימים, עד יום שלישי כ"ח מנחם אב.
הדודה דבורה לאה זכרה היטב את הסבתא ח' מוסיא⁵, ושמעה ממנה סיפורים שונים, ממה שראתה בעצמה וממה ששמעה מהסבתא הרבנית סטערנא⁶, וכן אודות הנהגות רבנו הזקן עוד לפני לכתו למזריטש.
ביקורי אז בויטבסק הסב לי קורת רוח מרובה. נוסף על מה שהתווסף לו מקור חדש של סיפורים – הדודה דבורה לאה – העניק לי הדוד רז"א מתנה גדולה, כל יום נתן לי לקרוא ספר סיפורים שרשם ממה ששמע מהדוד ר' נחום מניעזין⁷.

י. ביום שני – י"א תמוז – נסע אבי ללויבאוויטש – כדרכו לנסוע כל יום שני לעיר – הדוד רז"א נסע אתו וכשעמדו לנסוע הורה לי אבי להצטרף גם כן לנסיעה.
הנסיעה מבאליווקא ללויבאוויטש ארכה כשעתיים, ומשאן יצאנו מבאליווקא החלו אבי והדוד רז"א להזכיר ולספר סיפורים שונים.
בבואנו ללויבאוויטש, הלכתי לחדרי ובמשך כל היום – תוך הפסקות קצרות – רשמתי ראשי פרקים. שכן, כך היה הסדר שלי לרשום בתחילה רק ראשי פרקים, כדי לזכור היטב כל סיפור בסדר מסודר, ולאחר מכן הייתי רשום בארוכה דבר דבר על אופנו. כיוון שבאותם שני הימים שמעתי הרבה סיפורים, הייתי טרוד מאד שלא לשכוח וישבתי כל היום ורשמתי ראשי פרקים ממה

(7) בנו של הרבי האמצעי.

(5) אשת הרבי ה"צמח צדק".

(6) אשת רבנו הזקן.

יג. כאמור, מורכב הספר בעיקרו מסיפורים ששמע הדוד רז"א מהדוד ר' נחום, אבל יש בו גם ממה ששמע מחותנו הסבא מהרי"ן, מהחסידי הישיש ר' ברוך חיים ומהמשרת ר' מאיר צבי.

לפני כל חלק של סיפורים מתאר הדוד רז"א את המספר. באריכות מיוחדת הוא כותב אודות ר' מאיר צבי משרת, שהיה בנו של ר' זלמן משרתו של רבנו הזקן, ונתקבל כמשרת אצל הרבי האמצעי עוד בחיי רבנו הזקן, וכל הזמן היה אצל הרבי האמצעי, ליווה אותו בכל נסיעותיו, וכשנסתלק הרבי האמצעי נשאר ר' מאיר צבי משרת בניעזין.

לר' מאיר צבי היתה משפחה בלויבאוויטש, אלא שאחרי הסתלקות הרבי האמצעי הודיע ר' מאיר צבי לבני ביתו שהוא נשאר בניעזין ליד הרבי ושעליהם לדאוג מעתה בעצמם לפרנסתם, שכן הוא לא יכול לעשות שום דבר. ומאז עברו כבר יותר מארבעים ושש שנים⁸ שר' מאיר צבי נמצא בקביעות בבית המדרש שבאוהל הרבי האמצעי, יום ולילה.

את התנהגותו של ר' מאיר צבי משרת רושם הדוד רז"א בפרטים שונים, המתארים תמונה ברורה ממהותו של ר' מאיר צבי ומהתמסרותו המיוחדת לרבי האמצעי, שלגבי ר' מאיר צבי הנה אחרי ההסתלקות הוא כמו בעת חיים חיותו של הרבי בעלמא דין.

בטוב טעם מיוחד כותב הדוד רז"א אודות הפשטותו של ר' מאיר צבי מענייני עולם, ומציין במיוחד את השינוי הגדול שחל באדם זה.

כפי הידוע לא ראה הרבי האמצעי מימיו צורת מטבע. כל ההכנסות היו על ידי ממונה, שניהל גם את הוצאות הבית ומשפחת הרבי. כמעט במשך כל שנות נשיאות הרבי האמצעי, היה ר' מאיר צבי המכניס והמוציא, ובהקשר לעבודתו זו עמד ר' מאיר צבי בקשר עם כל מרכזי החסידים, וידע את המצב הכללי ומצב החסידים בכל מקום.

עם הסתלקות הרבי האמצעי, נסתלק אצל ר' מאיר צבי צורת החיים הגשמיים והתחיל לחיות חיים רוחניים, חיים של מתבודד, שאינו זקוק ואינו רוצה באף אחד, אין לו ענין בשום דבר, רק זאת כששואלים אותו אודות הרבי, הוא עונה בחיות ובפנים צהובות.

יד. בספר סיפורים זה רושם סיפור שהדוד רז"א סיפר לי בהיותו בתנאים שלנו בנאות דשא, מה ששמע מהדוד ר' נחום מפי ר' פנחס רייזעס, אודות הבר מצוה של אביו - הרבי האמצעי - . ר' פנחס היה אז בליאזנא. החסיד ר' פנחס היה אחד מהעילויים השקלוביים, שכל הסביבה רעשה מהם. בהיותו בן לגאון הגדול ר'

יב. הספר היה רשום על נייר מכתבים רגיל, אותיות קטנות, בכל עמוד שלשים עד שלשים וחמש שורות, ובכל שורה מ"ד עד ט"ז מלים, וכלל מאה ושמונים דפים, מהם רשומים מאה ששים ושבעה דפים, ביניהם שלשים ושלשה חצאי עמודים. העמודים הרשומים - בהפסקות קטנות בין סיפור לסיפור - הם בערך שלש מאות עמודים, מאה וחמשים דפים.

הספר נרשם בניעזין - פלך צ'רניגוב - בחדשים כסלו, טבת, שבט תרל"ד - בסיפורים שונים רושם גם תאריך היום בו סופר הסיפור.

הסיפורים ברובם הם ממה שסיפר הדוד ר' נחום. אבל היו בו גם סיפורים ממה שסיפר הסבא מהרי"ן - חותנו של הדוד רז"א - . חלק מיוחד מהווים הסיפורים שסיפר הישיש ר' ברוך חיים על היותו בפטרבורג כשרבנו הזקן היה כלוא שם בפעם השניה, וכן כמה סיפורים שסיפר הזקן ר' מאיר הירש, ממשרתי הרבי האמצעי, שנסע אתו מלויבאוויטש להאדיטש והיה אתו בניעזין בזמן הסתלקותו - ט' כסלו תקפ"ח - ומאז נשאר ר' מאיר הירש כל ימיו בניעזין.

הספר רשום בלשון הקודש, ובמקומות מסויימים - כמעט בכל סיפור - ישנם ביטויים באידיש. ה"לשון קודש" של הדוד רז"א הוא שפה ברורה אבל בקיצור נמרץ, מועט המחזיק את המרובה האמיתי. כל סיפור יש לקרוא כמה פעמים תוך שימת לב ורק אז מתחילים להרגיש את העונוג, ומה שקוראים יותר, נעשה המאורע קרוב יותר ויותר, עד שהדבר המסופר מצטייר לעיני הקורא, וברגעים מסויימים מרגישים את הסיפור כל כך קרוב, עד שנדמה לקורא שהוא חי בזמן המאורע המסופר.

זה היתרון שיש בכתיבה. מועט המחזיק את המרובה, שבעל החוש בקריאה, מעוררת בו הקריאה במוח ובלב את כוחות הציור והדמיון במאורע המסופר, יותר מאשר בשעה ששומעים סיפור. רק זאת שלכך - שמהכתיבה יגיעו לציור - על הכותב להיות בעל כשרון, ובעל חוש וכשרון כזה היה הדוד רז"א.

למותר לציין שקל יותר לשמוע סיפור מאשר לקרוא סיפור, ובפרט לשמוע סיפור מבעל כשרון וחוש בדיבור מסוגו של הדוד רז"א, שברור מילולו, וכל מלה מאירה וכל משפט הוא כחלק חי מציור נפלא, לעומת קריאת סיפור שבהשקפה ראשונה נדמה שהם ראשי פרקים בלבד מהסיפור, עד שמגיעים לאמת שאין אלה ראשי פרקים כי אם מועט המחזיק את המרובה, ובמועט זה גלומה הנשמה של הסיפור, ורק אז מרגישים את היתרון העצמי שיש באותיות הכתיבה לגבי אותיות הדיבור.

חנוך העניך שיק, שהיה מפורסם גם במדינות רחוקות, על ידי השאלות והתשובות הרבות שקיבל ושענה - מתפרסם גם שם הבן ר' פנחס. עוד בשנות ילדותו ראו שגדל כאן בעל חושים ובעל

כשרון, ובהיותו בן שבע עשרה לקחו העילוי המפורסם הגאון ר' יוסף משקלוב - גדולי הדור קראו לו ר' יוסף כל בו - ללמוד אתו יחד. בגיל עשרים שנה נסע ר' פנחס לועד הארצות בסלוצק כאחד משלוחי גאוני שקלוב.

כ"ה שבט, תרצ"ז

אגרות קודש

[כ"ד תשרי פ-ד]

מו"ה פסח שי

מכתבו הגיעני ונהניתי במאד מאד מההתעוררות שלהם ואין הדבר חדש כלל, כי העיקר בכל עיר ועיר הוא המעורר, וכאשר אחד מתעורר לאיזה דבר טוב מועיל הוא גם לחבריו, כי לב ישראל פתוחה היא לכל דורש טוב, ואין טוב אלא תורה, ואשמים הם הראשים בכל עיר אשר אין נותני לבם ודעתם אל הדברים והענינים אשר עליהם מוטל לעשותם, ויוצאי ידי חובתם זו באמתלאות וטענות של הבל, דברי שאין בהם ממש, באים לביהכ"נ לדבר דברי בטלים ולא להתפלל, ובפרט לקבוע עתים לתורה, ע"ז נמצא בכל עת כמה וכמה מניעות, וכאשר לעת מן העתים מתקבצים אדעתא של לימוד, הנה יוצא מזה מריבות וקטטות (כמבוי בד"ה החלצו) כי כל אחד בונה במה לעצמו, הוא הגדול באחיו, ולו משפט הבכורה להגיד דעה בראש והכל צריכי להיות בטילי אליו, כן הוא חושב, והשני רואה פחיתותו אשר כל הגדלות שלו אינו שוה מאומה, והוא רק רמת רוח וגסות (כי הזולת מכיר בטוב, ורואה את האמת באשר הוא, וכידוע המאמ' אז חסידי האבין א חוש הריח, ובפרט במקום שריחו נודף ביותר הרי נראה לכל, הענין כמו שהוא, שזהו רק גסות) וישות, ובמילא נופל כל הבנין ח"ו, ויום ירדוף יום, חדש נכנס וחדש יוצא, שנה נכנסת ושנה יוצאת ועדת החסידים בעיר ההיא לובשת צורה אחרת לגמרי כל אחד דרכו ישרה בעיני עצמו, הוא המשכיל והוא העובד, משכיל בלא ידיעה, ועובד בלי יראת אלקים, ועושי להם דרכים חדשי אשר לא שיערום אבותינו רבותינו הק' זצוקלה"ה, הנשמע כזאת בעיר של עדת חסידים, כי בהבתי כנסיות לא יתפללו, והמתפלל תפלתו חטופה, מדברי בעת קה"ת, וחזרת השי"ץ, ובזה מראים את החסידות, ובד"כ מבטלים כל ענין של יראת אלקי הן בהנוגע לגדולי ובפרט לתשב"ר כאלו אמרו נואש ואין דואג, ועושי דרכי חדשים, מחללי את כל הקדוש לאבותינו ורבותינו, ועושי נגד התורה ביד רמה, ובעזות נוראה, דבר המכאיב לב

ונפש היפה, ומזה משתלשל ענינים נוראי הנוגעי בנפש ממש.

ועתה אם אמת נכון הדבר אשר נמצא במחנם עדת חסידים מהמקושרי אל הוד כ"ק אבותינו רבותינו הק' זצוקלה"ה נב"מ זי"ע, והחפצים בזכותם, יטיבו דרכם, ויקבלו על עצמם לבוא מדי יום ביומו אל התפלה לביהכ"נ, ולהתפלל בצבור, (מובן הדבר כי אלו המאריכי בתפלה בינם לבין עצמם, יהי ד' אלקי אבותינו בעזרם בגו"ר) ולעמוד איש איש במקום קבוע, (ולא כאלו המטיילי ממזרח למערב ומצפון לדרום) ולהזהר מדיבור בביהכ"נ מעת התחיל התפלה עד אחר עלינו, ולשמוע חזרת השי"ץ וקה"ת, ולקבוע שיעורי לימוד, לימוד ע"י בין מנחה למעריב, ושיעור גמרא, פרק תניא, פרק משניות, שו"ע והדומה, ואיש איש מעדת החסידים יבחר לו מקום באיזה לימוד שיהי לפי ערכו, ויקבעו אחד שיחזור דא"ח מדי שבת בשבתו בע"פ, ובשי"ק קודם התפלה ילמדו דא"ח בכנופיא בביהכ"נ דוקא, והתפלה תהי במתינות, ויקבעו את קופת הרמב"ן כאשר יסדו הוד כ"ק אבותינו רבותינו הק', והעושה כן הוא הנחשב על דגל החסידים, ועליו יופרש סוכת שלום וזכות כ"ק אבותינו רבותינו הק', והממאן בזה נדחה הוא בשתי ידיים.

ובזה הנני ממלא את ידך בתור תלמיד המוסד תו"ת, אשר תעשה אסיפה גדולה מאנ"ש שי במחנם ולבאר לפניכם את המצב באשר הוא, כי ירד ירדה ח"ו עדת החסידים, ובאשמת אשמים, אשר איש איש ימצא מי האשם, נסוגו אחור ח"ו, חסידים בלא חסידות, ובלא מדות חסידות, ויבנו להם דרך חדשה. ובכן הנני פונה אליהם בשם החסידות אשר איש איש ישוב אל קנו, ויקבע לו מקום בבית הכנסת והמדרש, באחד השיעורים אשר לפי ערכו, מלבד אשר בשי"ק כאו"א מחוייב לבוא אל לימוד הדא"ח, ויעריכו רשימה מיוחדת מכל מתפללי ביהכ"נ וביהכ"נ, ובכל ביהכ"נ וביהכ"נ יהי איש נבחר אשר הוא ישגיח על הסדר האמור, והעובר בשאט נפש ידע כי אין לו חלק בזכות אבות, והמקבלים עליהם דרכי אבותינו ופקודתם יתברכו בברכה כפולה ומכופלת מנפש ועד בשר.

[אג"ק מוהרי"צ חלק א' עמ' רפ

טז א וַיִּקַּח קִרַּח בֶּן־יִצְחָר בֶּן־קָהָת בֶּן־לֵוִי
וְדָתָן וְאַבִּירָם בְּנֵי אֱלִיָּאב וְאוֹן בֶּן־פִּלֶּת בְּנֵי
רְאוּבֵן ^{כס"ו}: ב וַיִּקְמוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וְאַנְשֵׁים מִבְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל חֲמִשִּׁים וּמֵאֲתָיִם נָשִׂאִי עֵדָה קְרָאִי
מוֹעֵד אֲנָשֵׁי־שָׁם: ג וַיִּקְהָלוּ עַל־מֹשֶׁה וְעַל־
אַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם רַב־לָכֶם כִּי כָל־הָעֵדָה
כָּלָם קֹדְשִׁים וּבְתוֹכְכֶם יְהוָה וּמִדּוּעַ תִּתְּנֶנָּה
עַל־קָהָל יְהוָה ^{כס"ז}: ד וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּפֹּל

א ואתפלג קרח בר יצחר בר
קהת בר לוי ודתן ואבירם בני
אליאב ואון בר פלת בני
ב וקמו לאפי משה וגבריא מבני
ישראל מאתן וחמשין רבירבי
כנשתא מערעי זמן אנשין
דשמא: ג ואתבנשו על משה
ועל אהרן ואמרו להון סגי לבון
ארי כל כנשתא כלהון קדישין
ובניהון שריא שכנתא דיי ומא
דין אתון מתברכין על קהלא
דיי: ד ושמע משה ונפל על

רש"י

הקטן מכלם! הריני חולק עליהם ומבטל את דבריו!
מה עשה? צמד וכנס ר"נ ראשי סנהדראות, רבן
משבט ראובן שכניו, והם אליצור בן שדאור
ובכריו וכיוצא בו, שנאמר: "נשיאי עדה קריאי
מועד". ולהלן הוא אומר (במדבר א): "אלה קרואי
העדה", והלבישן טליתות שכלן תכלת, באו ועמדו
לפני משה, אמרו לו: טלית שפלה של תכלת חביבת
בציצית או פטורה? אמר להם: חביבת! התחילו
לשחק עליו. אפשר? טלית של מין אחר חוט אחד
של תכלת פוטרה, זו שפלה תכלת לא תפטור את
עצמה?: בני ראובן. דתן ואבירם ואון בן פלת:
(ג) רב־לכם. הרבה יותר מדאי לקחתם לעצמכם
גדלה: כלם קדשים. (תנחומא) כלם שמעו דברים
בסיני מפי הגבורה: ומדוע תתנשאו. אם לקחת
אתה מלכות, לא היה לך לברר לאחריך כהנה, לא
אתם לבדכם שמעתם בסיני אנכי ה' אלהיך, כל
העדה שמעו: (ד) ויפל על־פניו. (תנחומא. מ"ר)
מפני המחלוקת, שכבר זה בידם סרחון רביעי:
חטאו בעגל (שמות לב): "ויחל משה", במתאוננים
(במדבר יא): "ויתפלל משה", במרגלים (שם יד):
"ויאמר משה אלהי ושמעו מצרים", במחלוקתו
של קרח נתרשלו ידיו. משל לבן מלך שסרח על
אביו ופיס עליו אוהבו פעם ושתיים ושלש, כשסרח
רביעית נתרשלו ידי האוהב ההוא, אמר: עד מתי
אטריח על המלך, שמא לא יקבל עוד מקני:

(א) ויקח קרח. פרשה זו יפה נדרשת במדרש
רבי תנחומא: ויקח קרח. לקח את עצמו לצד
אחד להיות נחלק מתוך העדה לעורר על הכהנה,
וזהו שתרגם אונקלוס "ואתפלג", נחלק משאר
העדה להתחזק במחלוקת. וכן (איוב טו): "מה־יקחך
לבך", לוקח אותך להפליגך משאר בני־אדם. דבר
אחר: "ויקח קרח" משך ראשי סנהדראות שבהם
בדברים, כמו שנאמר (במדבר כ): "קח את־אהרן",
(הושע יד): "קחו עמכם דברים": בן־יצחר בן־קהת
בן־לוי. ולא הזכיר "בן־יעקב", שפקש רחמים על
עצמו, שלא יזכר שמו על מחלוקתם, שנאמר
(בראשית מט): "בקהלם אל־תחד כבדי". והיכן נזכר
שמו על קרח? בהתייחסם על הדוכן בדברי הימים,
שנאמר (דה"א ו): "בן־אביסף בן־קרח בן־יצחר
בן־קהת בן־לוי בן־ישראל": ודתן ואבירם.
(תנחומא) בשביל שהיה שבט ראובן שרוי בחנייתם
תימנה, שכן לקחת ובניו החונים תימנה, נשתתפו
עם קרח במחלוקתו: אוי לרשע, אוי לשכנו. ומה
ראה קרח לחלק עם משה? נתקנא על נשיאותו של
אליצפן בן עזיאל, שמנהו משה נשיא על בני קהת
על פי הדבור. אמר קרח: אחי אבא ארבעה היו,
שנאמר (שמות ו): "ובני קהת וגו'". עמךם הבכור
נטלו שני בניו גדלה: אחד מלך ואחד כהן גדול;
מי ראוי לטל את השניה? לא אני, שאני בן יצחר,
שהוא שני לעמךם? והוא מנה נשיא את בן אחיו

אפוהי: ה ומליל עם קרח ועם
כל פנשתה למימר בצפרא
ויהודע יי ית דכשר לה וית
דקדיש ויקרב לקדמוהי וית די
יתרעי בה קרב לשמושה: ו דא
עבידו סבו לכוון מחתנן קרח וכל
פנשתה: ז והבו בהון אשתא
ושויו עליהון קטורת בוסמין
קדם יי מחר ויהי גברא דיתרעי
יי הוא קדיש סגי לכוון בני לוי:
ח ואמר משה לקרח שמעו כען
בני לוי: ט הזער לכוון ארי
אפרש אלהא דישראל יתכון

על-פניו כס"י: ה וידבר אל-קרח ואל-כל-עדתו
לאמר בָּקֶר וידע יהוה את-אשר-לו ואת-
הקדוש והקריב אליו ואת אשר יבחר-בו
יקריב אליו כס"י: ו זאת עשו קחו-לכם מחתות
קרח וכל-עדתו כס"י: ז ותנו-בהן אש ושימו
עליהן קטרת לפני יהוה מחר והיה האיש
אשר-יבחר יהוה הוא הקדוש רב-לכם בני
לוי כס"י: ישראל ח ויאמר משה אל-קרח שמעו-נא
בני לוי כס"י: ט המעט מכם כיהבדיל אלהי

רש"י

תתחייבו: מי שיבחר בו יצא חי וכלכם אוכדים
(במדבר רבה): מחתות. פלים שחותין בהם גחלים
ויש להם בית יד: (ז) רב-לכם בני לוי. דבר גדול
אמרתי לכם. ולא טפשים היו, שפך התרה בהם
וקבלו עליהם לקרב, אלא הם חטאו על נפשותם,
שנאמר: "את מחתות החטאים האלה בנפשתם".
וקרח שפקח ה'יה, מה ראה לשטות זה? עינו
הטעתו, ראה שלשלת גדולה יוצאה ממנו: שמואל
ששקול כנגד משה ואהרן. אמר: בשבילו אני
נמלט! וכ"ד משמרות עומדות לבני בניו כלם
מתנבאים ברוח הקדש שנאמר (ד"ה א כה): "כל-
אלה בנים להימן". אמר: אפשר כל הגדלה הזאת
עתידיה לעמד ממני ואני אדם? לכך נשתתף לבא
לאותה חזקה ששמע מפי משה שכלם אוכדים
ואחד נמלט: "אשר-יבחר ה' הוא הקדוש" - טעה
ותלה בעצמו. ולא ראה יפה לפי שבניו עשו
תשובה ומשה היה רואה יפה. (תנחומא): רב-לכם.
דבר גדול נטלתם בעצמכם לחלק על הקדוש-
ברוך-הוא: (ח) ויאמר משה אל-קרח שמעו-נא
בני לוי. התחיל לדבר עמו דברים רבים. פיין
שראהו קשה ערף, אמר: עד שלא ישתתפו שאר
השבטים ויאכדו עמו, אדבר גם אל כלם. התחיל
לזרז בהם: "שמעו-נא בני לוי": (ט) ולעמד

(ה) בקר וידע וגו'. עתה (במדבר רבה) עת שכרות
היא לנו ולא נכון להראות לפניו, והוא היה מתכונן
לדחותם שמה יחזרו בהם: בקר וידע ה' את-
אשר-לו. לעבודת לוי: ואת-הקדוש. לכהנה:
והקריב. אותם אליו (תנחומא). והתרגום מוכיח כן:
ויקרב לקדמוהי, יקרב לשמושיה. ומדרשו:
בקר - אמר להם משה: גבולות חלק הקדוש-
ברוך-הוא בעולמו, יכולים אתם להפוך בקר לערב?
כן תוכלו לבטל את זו, שנאמר (בראשית א):
"ויהי-ערב ויהי-בקר... ויבדל". כך (דה"א כג):
"ויבדל אהרן להקדישו וגו'": (ו) זאת עשו
קחו-לכם מחתות. מה ראה לומר להם כך? אמר
להם: בדרך העפזים יש נימוסים הרבה וכמרים
הרבה, וכלם (ס"א: ואין כלם) מתקבצים בבית
אחד; אנו אין לנו אלא ה' אחד, ארון אחד ותורה
אחת ומזבח אחד וכהן גדול אחד - ואתם ר"נ איש
מבקשים כהנה גדולה? אף אני רוצה בכך, הא
לכם תשמיש חביב מפל, היא הקטרת החביבה
מכל הקרבנות, וסם המות נתון בתוכו, שבו נשרפו
נדב ואביהוא, לפיכך התרה בהם: "והיה האיש
אשר-יבחר ה' הוא הקדוש", כבר הוא בקדשתו.
וכי אין אנו יודעים, שמי שיבחר הוא הקדוש?
אלא אמר להם משה: הריני אומר לכם שלא

יִשְׂרָאֵל אֶתְכֶם מֵעֵדֶת יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב אֶתְכֶם
 אֵלָיו לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת מִשְׁכַּן יְהוָה וְלַעֲמֹד
 לִפְנֵי הָעֵדָה לְשִׁרְתָּם ^{רס"י}: וַיִּקְרַב אֹתָךְ וְאֶת־
 כָּל־אֲחִיךָ בְּנֵי־לֵוִי אֹתָךְ וּבִקְשִׁיתֶם גַּם־
 כֹּהֵנָה ^{רס"י}: יֵאָלֶזְךָ אֹתָהּ וְכָל־עֲדַתְךָ הַנְּעָדִים
 עַל־יְהוָה וְאֶהְרֹן מִה־הוּא כִּי כְּתִיב תִּלְוֶנוּ קְרִי תִלְוֶנוּ
 עִלּוֹ ^{רס"י}: יב וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לִקְרֹא לְדָתָן
 וּלְאֶבִּירָם בְּנֵי אֵלִיָּאב וַיֹּאמְרוּ לֹא נַעֲלֶה ^{רס"י}:
 יג הַמַּעֲט כִּי הָעֲלִיתָנוּ מֵאֶרֶץ זִבְתַּח לְבָב וּדְבַשׁ
 לְהַמִּיתָנוּ בַּמִּדְבָּר כִּי־תִשְׁתָּרַר עָלֵינוּ גַם־
 הַשְׁתָּרַר: שני ע"ב בחול יד אָף לֹא אֶל־אֶרֶץ זִבְתַּח
 חֵלֶב וּדְבַשׁ הֵבִיאָתָנוּ וַתִּתֵּן־לָנוּ נַחֲלַת שָׂדֶה
 וְכָרֶם הָעֵינִי הָאֲנָשִׁים הָהֵם תִּנְקֶר לֹא
 נַעֲלֶה ^{רס"י}: טו וַיַּחֲר לְמֹשֶׁה מְאֹד וַיֹּאמֶר אֶל־
 יְהוָה אֶל־תִּפֶּן אֶל־מִנְחָתָם לֹא חֲמוֹר אֶחָד

רע"י

בַּמִּדְבָּר, שְׁאִמְרָת לָנוּ (בַּמִּדְבָּר יד): "בַּמִּדְבָּר הַזֶּה
 יִפְּלוּ פְּגָרֵיכֶם": הָעֵינִי הָאֲנָשִׁים הָהֵם תִּנְקֶר וְגו'.
 אִפְּלוּ אִתָּהּ שׁוֹלַח לִנְקֶר אֶת עֵינֵינוּ אִם לֹא נַעֲלֶה
 אֵלֶיךָ, לֹא נַעֲלֶה: הָאֲנָשִׁים הָהֵם. כְּאֵדָם הַתּוֹלָה
 קָלְלָתוֹ בַּחֲבָרוֹ: (טו) וַיַּחֲר לְמֹשֶׁה מְאֹד. נִצְטָעַר
 עַד לְמָאֵד: אֶל־תִּפֶּן אֶל־מִנְחָתָם. לְפִי פֶשׁוּטוֹ:
 הַקְטָרֶת שֶׁהֵם מִקְרִיבִים לִפְנֵיךָ מִחֶר, אֵל תִּפֶּן
 אֵלֵיהֶם. וּמִדְּרָשׁוֹ: אָמַר: יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁיֵּשׁ לָהֶם חֵלֶק
 בְּתַמִּידֵי צְבוּר, אִף חֵלֶקם לֹא יִקָּבֵל לִפְנֵיךָ לְרִצּוֹן,
 תִּנְיָחֲנוּ הָאֵשׁ וְלֹא תִאֲכָלֵנוּ: לֹא חֲמוֹר אֶחָד מֵהֶם
 נִשְׁאֲתִי. לֹא חֲמוֹרוֹ שֶׁל אֶחָד מֵהֶם נִטְלָתִי, (תַּנְחוּמָא)
 אִפְּלוּ כְּשֶׁהִלְכָתִי מִמִּדְּבָר לְמִצְרַיִם וְהִרְפַּכְתִּי אֶת
 אִשְׁתִּי וְאֶת בְּנֵי עַל הַחֲמוֹר וְהִזְיָה לִי לִטֹּל אוֹתוֹ
 הַחֲמוֹר מִשְׁלָהֶם, לֹא נִטְלָתִי אֶלָּא מִשְׁלִי. וְתַרְגּוּם

מִפְּנֵי שֶׁתִּשְׁתָּא דִּישְׂרָאֵל לְקַרְבָּא יִתְכוּן
 קְדָמוּהִי לְמַפְלָח יֵת פְּלִחָן
 מִשְׁכָּנָא דִּי וְלִמְקָם קָדָם כְּנִשְׁתָּא
 לְשִׁמְשׁוּתֵיהוֹן: י וְקָרַב יִתָּךְ וְיֵת
 כָּל אֲחִיךָ בְּנֵי לֵוִי עִמָּךְ וְכַעֲזָן אֶתְוֹן
 כַּעֲזָן אִף כֹּהֲנֵתָא רַבְתָּא: יא כִּכְּן
 אִתָּךְ וְכָל כְּנִשְׁתָּךְ דִּאֲזַדְמִנְתוֹן עַל יֵי
 וְאֶהְרֹן מִה הוּא אֲרִי אֲתִרְעַמְתוֹן
 עֲלוּהִי: יב וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לְמַקְרִי
 לְדָתָן וּלְאֶבִּירָם בְּנֵי אֵלִיָּאב וַאֲמָרוּ
 לֹא נִסְק: יג הִזְעֵר אֲרִי אֶסְקִתְנָא
 מֵאֶרְעָא עֲבָדָא חֵלֶב וּדְבַשׁ
 לְקִשְׁלוֹתְנָא בַּמִּדְבָּרָא אֲרִי
 אֲתִרְכַּבְכָּתָּ עֲלֵנָא אִף אֲתִרְכַּבְכָּא:
 יד בָּרֶם לֹא לְאֶרְעָא עֲבָדָא חֵלֶב
 וּדְבַשׁ אַעֲלִתְנָא וַיִּהְבֵּתָא לָנָא
 אֲחִסְנַת חֲקִלִין וְכַרְמִין הָעֵינִי
 גְּבִרְיָא הָאֲנוּן תִּשְׁלַח לְעֹרָא לֹא
 נִסְק: טו וַתִּקַּף לְמֹשֶׁה לְחֻדָּא
 וַאֲמָר קָדָם יֵי לֹא תִקָּבֵל בְּרִעּוֹא
 קְרַבְנֵהוֹן לֹא חֲמָרָא דְחַד מִגְּהוֹן
 שְׁחָרִית וְלֹא אֲבָאִשִׁית יֵת חַד

לִפְנֵי הָעֵדָה. לְשִׁיר עַל הַדּוּכָן: (י) וַיִּקְרַב אֹתָךְ.
 לְאוֹתוֹ שְׁרוּת שְׁהִרְחִיק מִמֶּנּוּ שְׁאָר עֲדַת יִשְׂרָאֵל:
 (יא) לָכֵן. בְּשִׁבְלִי כֹף אִתָּהּ וְכָל־עֲדַתְךָ הַנְּעָדִים
 אִתָּךְ עַל־הַ, כִּי בִשְׁלִיחוֹתוֹ עֲשִׂיתִי לְתֵת כֹּהֲנָה
 לְאֶהְרֹן וְלֹא לָנוּ הוּא הַמִּמְלָקָת הַזֶּה: (יב) וַיִּשְׁלַח
 מֹשֶׁה וְגו'. (סְנַהֲדִין ק) מִכָּאן, שְׁאִין מִחֲזִיקִין
 בַּמִּמְלָקָת, שְׁהִיָּה מֹשֶׁה מְחֹזֵר אַחֲרֵיהֶם לְהַשְׁלִימָם
 בְּדִבְרֵי שְׁלוֹם: לֹא נַעֲלֶה. פִּיהֶם הַכְּשִׁילָם, שְׁאִין
 לָהֶם אֶלָּא יְרִידָה: (יד) וַתִּתֵּן־לָנוּ. הַדְּבָר מוֹסֵב עַל
 "לֹא" הָאֲמֹר לְמַעַלָּה, כְּלוֹמֵר לֹא הֵבִיאוֹתָנוּ וְלֹא
 נִתַּת לָנוּ נַחֲלַת שָׂדֶה וְכָרֶם, אִמְרָת לָנוּ (שְׁמוֹת ג):
 "אֲעֲלֶה אֶתְכֶם מִעֲנֵי מִצְרַיִם אֶל־אֶרֶץ טוֹבָה
 וְגו'": - מִשֵּׁם הוֹצֵאתָנוּ וְלֹא אֶל אֶרֶץ זִבְתַּח חֵלֶב
 וּדְבַשׁ הֵבִיאוֹתָנוּ, אֶלָּא גְּזֹרֶת עָלֵינוּ לְהַמִּיתָנוּ

מֵהֶם נִשְׁאֲתִי וְלֹא הִרְעֵתִי אֶת־אֶחָד מֵהֶם כִּשִׁי׃
 טז וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־קֶרַח אַתָּה וְכָל־עַדְתְּךָ הֵיוּ
 לִפְנֵי יְהוָה אַתָּה וְהֵם וְאַהֲרֹן מֵחֵר כִּשִׁי׃
 י וַיִּקְחוּ אִישׁ מִחֶתְתּוֹ וּנְתַתֶּם עֲלֵיהֶם קִטְרֶת
 וְהִקְרַבְתֶּם לִפְנֵי יְהוָה אִישׁ מִחֶתְתּוֹ חֲמֻשִּׁים
 וּמֵאֲתִים מִחֶתֶת וְאַתָּה וְאַהֲרֹן אִישׁ
 מִחֶתְתּוֹ כִּשִׁי׃ י וַיִּקְחוּ אִישׁ מִחֶתְתּוֹ וַיִּתְּנוּ
 עֲלֵיהֶם אֵשׁ וַיִּשְׂמוּ עֲלֵיהֶם קִטְרֶת וַיַּעֲמֵדוּ
 פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן׃ יט וַיִּקְהֵל
 עֲלֵיהֶם קֶרַח אֶת־כָּל־הָעֵדָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל
 מוֹעֵד וַיֵּרָא כְבוֹד־יְהוָה אֶל־כָּל־הָעֵדָה כִּשִׁי׃ ס
 שְׁלִישִׁי כ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן
 לֵאמֹר׃ כא הִבְדֵּלוּ מֵתוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת וְאִכְלָה
 אֹתָם בָּרָגָע׃ כב וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ אֵל
 אֱלֹהֵי הָרוּחֹת לְכָל־בָּשָׂר הָאִישׁ אֶחָד יִחְטָא
 וְעַל כָּל־הָעֵדָה תִּקְצָף כִּשִׁי׃ ס כג וַיְדַבֵּר יְהוָה
 אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃ כד דַּבֵּר אֶל־הָעֵדָה לֵאמֹר
 הִעֲלוּ מִסִּבִּיב לְמִשְׁכַּן־קֶרַח דָּתָן וַאֲבִירָם כִּשִׁי׃

רש"י

מִנְהוֹן׃ טז וַאֲמַר מֹשֶׁה לְקֶרַח אַתָּה
 וְכָל כְּנֻשְׁתְּךָ הֵיוּ זְמִינִין לְקֶדֶם יי
 אַתָּה וְאַנּוֹן וְאַהֲרֹן מֵחֵר׃ יז וַיִּסְבּוּ
 גִּבּוֹר מִחֶתֶתֶת וּתְשׁוּנוֹן עֲלֵיהוֹן
 קִטְרֶת בּוֹסְמִין וּתְקַרְבוֹן קֶדֶם יי
 גִּבּוֹר מִחֶתֶתֶת מֵאֲתָן וְחֻמְשִׁין
 מִחֶתֶתֶת וְאַתָּה וְאַהֲרֹן גִּבּוֹר מִחֶתֶתֶת׃
 יח וַיִּסְבּוּ גִבּוֹר מִחֶתֶתֶת וַיִּהְיוּ
 עֲלֵיהוֹן אֲשֶׁתָּא וְשׁוּיָאוּ עֲלֵיהוֹן
 קִטְרֶת בּוֹסְמִין וְקָמוּ בְּתִרְעָה מִשְׁכַּן
 זְמָנָא וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן׃ יט וַאֲכַנְשׁ
 עֲלֵיהוֹן קֶרַח יֵת כָּל כְּנֻשְׁתָּא לְתִרְעָה
 מִשְׁכַּן זְמָנָא וְאַתְגְּלִי וְקָרָא דִּי
 לְכָל כְּנֻשְׁתָּא׃ כ ומִלִּיל יי עִם
 מֹשֶׁה וְעִם אַהֲרֹן לְמִימָר׃ כא
 אֲתִפְרְשׁוּ מִגּוֹ כְּנֻשְׁתָּא הָדָא
 וְאַשְׁצִי יִתְהוֹן כְּשַׁעָה׃ כב וַיִּפְּלוּ
 עַל אֲפִיהוֹן וְאַמְרוּ אֵל אֱלֹהֵא
 רוּחֵיָא לְכָל בָּשָׂרָא גִבְרָא חַד
 יַחֲבֹב וְעַל כָּל כְּנֻשְׁתָּא יְהִי רָגִזָא׃
 כג ומִלִּיל יי עִם מֹשֶׁה לְמִימָר׃
 כד מִלִּל עִם כְּנֻשְׁתָּא לְמִימָר
 אֲסִתְלָקוּ מִסְּחֹר סְחֹר לְמִשְׁכַּנָּא
 דְּקֶרַח דָּתָן וְאַבִּירָם׃ כה וְקָם
 מֹשֶׁה וַאֲזַל לְוֵת דָּתָן וְאַבִּירָם

הִעֲלוּ מִסִּבִּיב לְמִשְׁכַּן־קֶרַח דָּתָן וַאֲבִירָם כִּשִׁי׃ כה וַיִּקָּם מֹשֶׁה וַיֵּלֶךְ

הַרוּחֹת. יוֹדֵעַ מִחֻשְׁבוֹת, אֵין מִדָּתָךְ כְּמִדַּת בָּשָׂר
 וְדָם׃ מִלֵּךְ בָּשָׂר וְדָם שְׁפָרְחָה עֲלֵיו מִקְצַת מְדִינָה,
 אֵינוֹ יוֹדֵעַ מִי הַחוּטָא, לְפִיכָךְ כְּשֶׁהוּא כּוֹעֵס נִפְרַע
 מִכָּלָם, אֲכָל אַתָּה לְפָנֶיךָ גְּלוּיוֹת כָּל הַמִּחְשְׁבוֹת
 וַיּוֹדֵעַ אַתָּה מִי הַחוּטָא׃ הָאִישׁ אֶחָד. הוּא הַחוּטָא
 וְאַתָּה עַל כָּל הָעֵדָה תִּקְצָף׃ אָמַר הַקְּדוֹשׁ־בְּרוּךְ־
 הוּא׃ יָפָה אֲמַרְתָּ, אֲנִי יוֹדֵעַ וּמוֹדִיעַ מִי חָטָא וּמִי
 לֹא חָטָא׃ (כד) הִעֲלוּ וְגוֹ'. כְּתַרְגוּמוֹ׃ "אֲסִתְלָקוּ"
 מִסִּבִּיבוֹת מִשְׁכַּן קֶרַח׃ (כה) וַיִּקָּם מֹשֶׁה. (מִדְּרַשׁ
 רַבָּה) כְּסָבוֹר שִׁישְׂאוֹ לוֹ פָּנִים, וְלֹא עָשׂוֹ׃

אונקלוס׃ "שְׁחָרִית", לְשׁוֹן אֲרָמִי כִּךְ נִקְרָאת
 אֲנִגְרִיא שֶׁל מִלֵּךְ שְׁחֹר (כ"ב מ"ז)׃ (טז) וְהֵם.
 עַדְתְּךָ׃ (יז) וְהִקְרַבְתֶּם וְגוֹ' אִישׁ מִחֶתְתּוֹ.
 הַחֲמֻשִּׁים וּמֵאֲתִים אִישׁ שְׂבָכָם׃ (יט) וַיִּקְהֵל
 עֲלֵיהֶם קֶרַח. (תַּנְחוּמָא) בְּדַבְרֵי לְצִנּוֹת׃ כָּל הַלִּילָה
 הַהוּא הֵלֶךְ אֲצֹל הַשְּׂבָכִים וּפִתָּה אוֹתָם׃ "כְּסָבוֹרִין
 אֲתָם שְׁעָלִי לְבָדִי אֲנִי מִקְפִּיד׃ אֲנִי מִקְפִּיד אֲלֹא
 בְּשָׁבִיל כָּלְכָם! אֵלּוּ בָּאִין וְנוֹטְלִין כָּל הַגְּדִלוֹת׃ לוֹ
 הַמִּלְכוּת וְלֹאֲחֵיו הַכְּהֵנָה! עַד שֶׁנִּתְּפְתּוּ כָּלָם׃ וַיֵּרָא־
 כְּבוֹד ה'. בָּא בְּעַמּוֹד עָנָן׃ (כב) אֵל אֱלֹהֵי

וּאֶזְלוּ בְּתִרוּהִי סְבִי יִשְׂרָאֵל:
 כו ומליל עם פנשתא למימר
 זורו כען מעלוי משכני גבריא
 חיביא האלין ולא תקרבון בכל
 די להון דלמא תלקון בכל
 חוביהון: כז ואסתלקו מעלוי
 משכנא דקרח דתן ואבירם
 מסחור סחור ודתן ואבירם נפקו
 קימין בתרע משכניהון ונשיהון
 ובניהון וטפלהון: כח ואמר
 משה בדא תדעון ארי יי שלחני
 למעבד ית כל עובדיא האלין
 ארי לא מרעותי: כט אם כמותא
 דכל אנשא ימותון אלין וסערא
 דכל אנשא יסתער עליהון לא יי
 שלחני: ל ואם בריאה יברי יי
 ופתחת ארעא ית פומה ובלעת
 יתהון וית כל די להון ויחתון פד
 חיינ לשאול ותדעון ארי ארגיזו
 גבריא האלין קדם יי: לא ויהוה
 פד שצי למללא ית כל פתגמאי
 האלין ואתבזעת ארעא די
 תחותיהון: לב ופתחת ארעא ית
 פומה ובלעת יתהון וית אנש
 פתיהון וית כל אנשא די לקרח
 וית כל קנינא: לג ונחתו אנון

אֶל־דָּתָן וְאֶבִּירָם וַיִּלְכוּ אַחֲרָיו זִקְנֵי
 יִשְׂרָאֵל כִּי: כו וַיִּדְבֹּר אֶל־הָעֵדָה לֵאמֹר סוּרוּ
 נָא מֵעַל אֹהֲלֵי הָאֲנָשִׁים הָרָשָׁעִים הָאֵלֶּה
 וְאֶל־תִּגְעוּ בְּכָל־אֲשֶׁר לָהֶם פֶּן־תִּסָּפוּ בְּכָל־
 חַטֹּאתֵם: כז וַיַּעֲלוּ מֵעַל מִשְׁכַּן־קָרַח דָּתָן
 וְאֶבִּירָם מִסָּבִיב וּדְתָן וְאֶבִּירָם יֵצְאוּ נֹצְצִים
 פֶּתַח אֹהֲלֵיהֶם וְנִשְׁיָהֶם וּבְנֵיהֶם וְטַפָּם כִּי:
 כח וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּזֹאת תִּדְעוּן כִּי־יְהוָה שְׁלַחְנִי
 לַעֲשׂוֹת אֵת כָּל־הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה כִּי־לֹא
 מִלְּבִי כִי: כט אִם־כִּמּוֹת כָּל־הָאָדָם יִמָּתוֹן אֵלֶּה
 וּפְקֻדַּת כָּל־הָאָדָם יִפְקֹד עֲלֵיהֶם לֹא יְהוָה
 שְׁלַחְנִי כִי: ל וְאִם־בְּרִיאָה יִבְרָא יְהוָה וּפְצָתָהּ
 הָאֲדָמָה אֶת־פִּיהָ וּבִלְעָה אֹתָם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר
 לָהֶם וַיִּרְדּוּ חַיִּים שְׂאֵלָה וַיִּדְעָתָם כִּי נֹאצּוּ
 הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֶת־יְהוָה כִּי: לא וַיְהִי כְּכֹלְתּוֹ
 לְדַבֵּר אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וּתְבַקֵּעַ
 הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תַּחְתֵּיהֶם: לב וּתְפַתַּח הָאָרֶץ
 אֶת־פִּיהָ וּתְבַלַּע אֹתָם וְאֶת־בְּתִיָּהֶם וְאֵת
 כָּל־הָאָדָם אֲשֶׁר לְקָרַח וְאֵת כָּל־הָרִכּוּשׁ: לג וַיִּרְדּוּ הֵם וְכָל־אֲשֶׁר לָהֶם

רש"י

ובניו - סגני כהנה, ואליצפן - נשיא הקהתי:
 (כט) לא ה' שלחני. אלא אני עשיתי הכל
 מדעתי, ובדין הוא חולק עלי: (ל) ואם בריאה.
 חדשה: יברא ה'. להמית אותם במיתה שלא מת
 בה אדם עד הנה, ומה היא הבריאה? ופצתה
 האדמה את־פיה ותבלעם, אז וידעתם כי נאצו הם
 את ה', ואני מפי הגבורה אמרתי. ורבותינו פירשו
 (סנהדרין קי): אם בריאה פה לארץ מששת ימי

(כז) יצאו נצבים. (תנחומא) בקומה זקופה לחרף
 ולגדר, כמו (שמואל א יז): "ויתיצב ארבעים יום"
 דגלית: ונשיהם ובניהם וטפם. בא וראה כמה
 קשה המחלקת: שהרי בית דין של משה אין
 עונשין אלא עד שביא שתי שערות, ובית דין של
 מעלה עד עשרים שנה, וכאן אבדו אף יונקי
 שדים: (כח) לעשות את כל־המעשים האלה.
 שעשיתי על־פי הדבור לתת לאהרן כהנה גדולה,

וְכָל דִּי לְהוֹן בְּד חַיִּין לְשֹׂאוֹל
וְחִפְתָּ עֲלֵיהוֹן אֲרָעָא וְאִבְדּוּ מִגּוֹ
קְהֵלָא: לֹד וְכָל יִשְׂרָאֵל דִּי
בְּסַחְרֵיגֵיהוֹן עָרְקוּ לְקִלְהוֹן אָרִי
אָמְרוּ דְלִמָּא תְּבַלְעֵנָא אֲרָעָא:
לֹה וְאִשְׁתָּא נִפְקַת מִן קָדָם יְיָ
וְאִכְלַת יֵת מֵאֲתָן וְחִמְשִׁין גְּבָרָא
מִקְרָבִי קִטְרַת בּוֹסְמִיָּא: א וּמְלִיל
יְיָ עִם מִשָּׁה לְמִימֵר: ב אָמַר
לְאַלְעָזָר בֶּר אֶהְרֹן כֹּהֵנָא וְיִפְרֹשׁ
יֵת מִחֲתִימָא מִבֵּין יִקְיִדְיָא וְיֵת
אִשְׁתָּא יִרְחִיק לְהֵלָא אָרִי
אֲתַקְדָּשׁוּ: ג יֵת מִחֲתִימָת חִיבִיָּא
הָאֵלִין דְּאֲתַחֲבִיבוּ בְּנִפְשִׁיתֵיהוֹן
וְנַעֲבֹדוֹן יִתְהֵן טַסִּין רִדִּידִין
חּוּפָאָה לְמִדְבָּחָא אָרִי קִרְבָּנוֹן
קָדָם יְיָ וְאֲתַקְדָּשׁוּ וְיִהְיוּן לְאֵת
לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל: ד וְנָסִיב אֶלְעָזָר
כֹּהֵנָא יֵת מִחֲתִימָת דְּנִחְשָׂא
דְּקִרְיָבוּ יִקְיִדְיָא וְרִדִּידָנוֹן חּוּפָאָה
לְמִדְבָּחָא: ה דְּכִרְנָא לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל
בְּדִיל דִּי לֹא יִקְרַב גְּבַר חִלּוּנִי דִּי
לֹא מִזְרַע אֶהְרֹן הוּא לְאַסְקָא
קִטְרַת בּוֹסְמִין קָדָם יְיָ וְלֹא יִהְיִי
כְּקִרַח וּכְכֹנָשֶׁתָּה כִּמָּא דִּי מְלִיל יְיָ

חַיִּים שְׂאֵלָה וְתַכֵּם עֲלֵיהֶם הָאָרֶץ וַיֹּאבְדּוּ
מִתּוֹךְ הַקֹּהֶל: לֹד וְכָל־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר סְבִיבֵיתֵיהֶם
נָסּוּ לְקָלָם כִּי אָמְרוּ פֶּן־תְּבַלְעֵנוּ הָאָרֶץ כִּסִּי:
לֹה וַאֲשֶׁ יֵצֵאָה מֵאֵת יְהוָה וְתֹאכַל אֶת
הַחֲמִשִּׁים וּמֵאֲתִים אִישׁ מִקְרִיבֵי הַקִּטְרֹת: ס
יז א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ב אָמַר
אֶל־אַלְעָזָר בֶּן־אֶהְרֹן הַכֹּהֵן וַיִּרֶם אֶת־הַמִּחֲתָת
מִבֵּין הַשֹּׂרְפָה וְאֶת־הָאֵשׁ זָרַה־הָלָאָה כִּי
קָדְשׁוּ כִסִּי: ג אֵת מִחֲתוֹת הַחֲטָאִים הָאֵלֶּה
בְּנִפְשָׁתָם וַעֲשׂוּ אֹתָם רִקְעֵי פָחִים צְפוּי
לְמִזְבֵּחַ כִּי־הִקְרִיבֶם לִפְנֵי־יְהוָה וַיִּקְדָּשׁוּ וַיְהִיוּ
לְאוֹת לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל כִּסִּי: ד וַיִּקַּח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן
אֶת מִחֲתוֹת הַנִּחֲשֶׁת אֲשֶׁר הִקְרִיבוּ הַשֹּׂרְפִים
וַיִּרְקְעוּם צְפוּי לְמִזְבֵּחַ כִּסִּי: ה וַזְכָּרוֹן לְבָנֵי
יִשְׂרָאֵל לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־יִקְרַב אִישׁ זֶר אֲשֶׁר
לֹא מִזְרַע אֶהְרֹן הוּא לְהִקְטִיר קִטְרֹת לִפְנֵי
יְהוָה וְלֹא־יִהְיֶה כְּקִרַח וּכְכֹנָשֶׁתָּה כִּמָּא דְּבִר

רש"י

מֵאֲתָן שְׁנַחֲלָקוּ עַל הַכֹּהֲנָה וְנִשְׂרָפוּ:
(ד) וַיִּרְקְעוּם. אינטינדר"ש בִּלְעֻז: (ה) וְלֹא־
יִהְיֶה כְּקִרַח. כְּדִי שְׁלֹא יִהְיֶה קִרַח: כִּמָּא דְּבִר
ה' בְּיַד־מֹשֶׁה לוֹ. כִּמָּא "עֲלִיו" עַל אֶהְרֹן דְּבִר אֶל
מֹשֶׁה, שְׂיִהְיֶה הוּא וּבָנָיו כֹּהֲנִים, לְפִיכָךְ "לֹא־יִקְרַב
אִישׁ זֶר אֲשֶׁר לֹא מִזְרַע אֶהְרֹן וְגו'". וְכֵן כָּל "לִי"
וְ"לוֹ" וְ"לָהֶם" הַסְּמוּכִים אֵצֶל "דְּבִיר" - פִּתְרוּנָם
כִּמָּא "עַל". וּמִדְרָשׁוֹ: עַל קִרַח. וּמֵהוּ בְּיַד מֹשֶׁה, וְלֹא
כֵּתֵב אֶל מֹשֶׁה? רָמְזוּ לְחֻלְקִים עַל הַכֹּהֲנָה, שְׁלֹקִין
בְּצִרְעָתָה, כִּמָּא שְׁלָקָה מֹשֶׁה בְּיָדוֹ, שְׁנֵאמַר (שְׁמוֹת ד):

בְּרֵאשִׁית - מוֹטָב, וְאִם לֹא יִבְרָא ה'. (ר"ל יִבְרָא
ה' הָפָה לְכָאן): (לד) נָסּוּ לְקָלָם. בְּשָׂבִיל הַקּוֹל
הַיּוֹצֵא עַל בְּלִיעֲתָן: (ב) וְאֶת־הָאֵשׁ. שְׁבִתּוֹךְ
הַמִּחֲתוֹת: זָרַה־הָלָאָה. לְאָרֶץ מֵעַל הַמִּחֲתוֹת: כִּי
קָדְשׁוּ. הַמִּחֲתוֹת וְאִסּוּרִין בִּהְנָאָה, שְׁהָרִי עֲשֹׂאוֹם
כְּלִי שֶׁרֶת: (ג) הַחֲטָאִים הָאֵלֶּה בְּנִפְשָׁתָם. (יומָא
לו) שְׁנַעֲשׂוּ פּוֹשְׁעִים בְּנִפְשׁוֹתָם, שְׁנַחֲלָקוּ עַל
הַקְדוּשׁ־בְּרוּךְ־הוּא: רִקְעֵי. פָּחִים. טַסִּין
מְרַדִּין טִיבִי"ש בִּלְעֻז: צְפוּי לְמִזְבֵּחַ. לְמִזְבֵּחַ
הַנִּחֲשֶׁת: וַיְהִיו לְאוֹת. לְזִכְרוֹן, שְׂיִאמְרוּ: אֵלֹהֵי הָיוּ

יְהוָה בִּיד־מֹשֶׁה לוֹ כִּסִּי: פ וַיִּלְנוּ כָּל־עַדֹת
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמַּחֲרַת עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן
לֵאמֹר אַתֶּם הַמָּתִים אֶת־עַם יְהוָה: וַיְהִי
בְּהִקְהֵל הָעֵדָה עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן וַיִּפְנוּ
אֶל־אַהֲל מוֹעֵד וְהִנֵּה כִסֵּהוּ הָעֲנָן וַיֵּרָא כְבוֹד
יְהוָה: ח וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־פְּנֵי אֱהִל
מוֹעֵד: ט רביעי וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:
י הֲרֹמוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת וְאֹכְלָה אֶתֶּם
כְּרָגַע וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם: יא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־
אַהֲרֹן קַח אֶת־הַמַּחֲתָה וְתִן־עָלֶיהָ אֵשׁ מֵעַל
הַמִּזְבֵּחַ וְשִׂים קִטְרֶת וְהוֹלֵךְ מִהֵרָה אֶל־הָעֵדָה
וּכְפַר עֲלֵיהֶם כִּי־יֵצֵא הַקֶּצֶף מִלִּפְנֵי יְהוָה הַחַל
הַנֶּגֶף כִּסִּי: יב וַיִּקַּח אַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר אָדָּב מֹשֶׁה
וַיֵּרֶץ אֶל־תּוֹךְ הַקָּהֵל וְהִנֵּה הַחַל הַנֶּגֶף בָּעָם
וַיִּתֵּן אֶת־הַקִּטְרֶת וַיְכַפֵּר עַל־הָעָם: יג וַיַּעֲמֹד
בֵּין־הַמָּתִים וּבֵין הַחַיִּים וַתַּעֲצֹר הַמִּגֶּפֶה כִּסִּי:

בידא דמשה לה: ו ואתרעמו כל
כנשתא דבני ישראל מיוםא
דכרתוהי על משה ועל אהרן
למימר אתון גרמתון דמית עמא
דיי: ז והנה באתכנשות כנשתא
על משה ועל אהרן ואתפניאו
למשכן זמנא והא חפהי עננא
ואתגלי יקרא דיי: ח ועל משה
ואהרן לקדם משכן זמנא:
ט ומליל יי עם משה למימר:
י אתפרשו מגו כנשתא הדא
ואשצי יתהון כשעה ונפלו על
אפיהון: יא ואמר משה לאהרן
סב ית מחתיתא והב עלה אשתא
מעלוי מדבחה ושו קטרת
בוסמיא ואוביל כפריע לכנשתא
וכפר עליהון ארי נפק רגזא מן
קדם יי שרי מותנא: יב ונסיב
אהרן כמא די מליל משה ורהט
לגו קהלא והא שרי מותנא
בעמא ויהב ית קטרת בוסמיא
וכפר על עמא: יג וקם בין מתיא
ובין חייא ואתכלי מותנא:

רש"י

והעמידו על כרחו. אמר לו המלאך: הנח לי
לעשות שליחותי! אמר לו: משה צוני לעכב על
ידך! אמר לו: אני שלוחו של מקום, ואתה שלוחו
של משה! אמר לו: אין משה אומר כלום מלבד,
אלא מפי הגבורה. אם אין אתה מאמין, הרי
הקדוש־ברוך־הוא ומשה אל פתח אהל מועד, בא
עמי ושאל. וזהו שנאמר: "וישב אהרן אל־משה"
(מכילתא). דבר אחר: למה בקטרת? לפי שהיו
ישראל מליזין ומרגנים אחר הקטרת לומר: סם
המנות הוא, על ידו מתו נדב ואביהוא, על ידו
נשרפו חמשים ומאתים איש. אמר הקדוש־ברוך־
הוא: תראו שעוצר מגפה הוא, והחטא הוא

"ויציאה ונהנה ידו מצרעת בשלג". ועל כן לקה
עזיה בצרעת: (יא) וכפר עליהם. רז זה מסר לו
מלאך המנות כשעלה לרקיע, שהקטרת עוצר
המגפה (ר"ל כשנתן רשות למשחית אז אין מבחין
בין טוב לרע ועל מה שמוסיף מדיליה יש תקון
בקטרת, אבל מה שגזר הקדוש־ברוך־הוא בהדיא
אין חכמה ואין תבונה. ובזה מתורץ מה־שכתב
אחר כך שלא הניח המלאך את אהרן לעצר
בקטרת, והלא הוא מסר לו רז זה? אלא שהיה
גזרת הקדוש־ברוך־הוא, כמו שאמר אני שלוחו
של מקום ודו"ק) כדאיתא במסכת שבת (שבת פט):
(יג) ויעמד בין המתים וגו'. אחז את המלאך

יד ויהיו המיתים במגפה אשר אלף
ושבע מאות מלבד המיתים על־דבר־קרח:
טו וישב אהרן אל־משה אל־פתח אהל מועד
והמגפה נעצרה: פ חמישי טז וידבר יהוה אל־
משה לאמר: ז דבר א אל־בני ישראל וקח
מאתם מטה מטה לבית אב מאת כל־
נשיאיהם לבית אבתם שנים עשר מפות איש
את־שמו תכתב על־מטהו: ח ואת שם אהרן
תכתב על־מטה לוי כי מטה אחד לראש
בית אבותם רש"י: ט והנחתם באהל מועד
לפני העדות אשר אועד לכם שמה: כ והיה
האיש אשר אבחר־בו מטהו יפרח והשכתי
מעלי את־תלנות בני ישראל אשר הם
מלינים עליכם רש"י: כא וידבר משה אל־בני
ישראל ויתנו אליו א כל־נשיאיהם מטה
לנשיא אחד מטה לנשיא אחד לבית אבתם
שנים עשר מפות ומטה אהרן בתוך
מפותם רש"י: כב וינח משה את־המפות לפני
יהוה באהל העדות: כג ויהי ממחרת ויבא
משה אל־אהל העדות והנה פרח מטה

רש"י

הממית: (יח) פי מטה אחד. אף על פי
שחלקתים לשתי משפחות - משפחת כהנה לבד
ולויה לבד, מכל מקום שבט אחד הוא:
(כ) והשפתי. כמו (בראשית ח) "וישכו המים",
(אסתר ז): "ונחמת המלך שפכה": (כא) בתוך
מפותם. הניחו באמצע, שלא יאמרו: מפני
שהניחו בצד שכינה פרח: (כג) ויצא פרח.
כמשמעו: ציץ. הוא חנטת הפרי פשה־פרח נופל:
ויגמל שקדים. פשה־פר הפרי, הפר שהן שקדים,
לשון (בראשית כא): "ויגדל הילד ויגמל", ולשון זה
מצוי בפרי האילן, כמו (ישעיה יח): "ובסר גמל
יהיה נצה". ולמה שקדים? הוא הפרי הממחר

הממית: (יח) פי מטה אחד. אף על פי
שחלקתים לשתי משפחות - משפחת כהנה לבד
ולויה לבד, מכל מקום שבט אחד הוא:
(כ) והשפתי. כמו (בראשית ח) "וישכו המים",
(אסתר ז): "ונחמת המלך שפכה": (כא) בתוך
מפותם. הניחו באמצע, שלא יאמרו: מפני

אֶהְרֹן לְבֵית לְוִי וַיֵּצֵא פָּרַח וַיֵּצֵץ צִיץ וַיִּגְמַל
שְׂקָדִים רַש"י: כד וַיֵּצֵא מֹשֶׁה אֶת־כָּל־הַמַּטֵּה
מִלִּפְנֵי יְהוָה אֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּרְאוּ וַיִּקְחוּ
אִישׁ מִמַּטֵּהוּ: פ ששי כה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
הֲשֵׁב אֶת־מַטֵּה אֶהְרֹן לִפְנֵי הָעֵדוּת לְמִשְׁמֶרֶת
לְאוֹת לְבְנֵי־מִרְי וְתִכָּל תִּלְוֹנָתָם מֵעַלִּי וְלֹא
יָמָתוּ רַש"י: כו וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ
כֵּן עָשָׂה: פ כו וַיֹּאמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־מֹשֶׁה
לֵאמֹר הֵן גִּוַעַנּוּ אֲבֹדְנוּ כָּלְנוּ אֲבֹדְנוּ: כח כָּל
הַקָּרֵב | הַקָּרֵב אֶל־מִשְׁכַּן יְהוָה יָמוּת הָאֵם
תָּמְנוּ לְגֹועַ רַש"י: ס יח א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
אֶהְרֹן אַתָּה וּבְנֶיךָ וּבֵית־אָבִיךָ אִתְּךָ תִּשְׁאוּ
אֶת־עֹנֵן הַמִּקְדָּשׁ וְאַתָּה וּבְנֶיךָ אִתְּךָ תִּשְׁאוּ
אֶת־עֹנֵן כְּהִנָּתְכֶם רַש"י: ב וְגַם אֶת־אֲחִיךָ מִיֵּה
לְוִי שֹׁבֵט אָבִיךָ הַקָּרֵב אִתְּךָ וַיָּלוּ עָלֶיךָ

כד ואפק משה ית כל חטריא מן
קדם יי לות כל בני ישראל
ואשתמודעו ונסיבו גבר חטרה:
כה ואמר יי למשה אתב ית
חטרא דאחרן לקדם סהדותא
למטרא לאת לעמא סרבנא
ויסופן תרעמתהון מן גדמי ולא
ימותון: כו ועבד משה כמא די
פקיד יי יתה בן עבד: כו ואמרו
בני ישראל למשה למימר הא
מננא קטלת חרבא הא מננא
בלעת ארעא והא מננא דמיתו
במותנא: כח כל דקרב מקרב
למשכנא דיי מאית הא אנחנא
סיפין לממת: א ואמר יי לאחרן
את ובניך ובית אבך עמך
תסלחון על חובי מקדשא ואת
ובניך עמך תסלחון על חובי
כהונתכון: ב ואף ית אחיך
שבטא דלוי שבטא דאבך קרב
לותך ויתוספון עלך וישמשוך
ואת ובניך עמך קדם משכנא

רש"י

לגוע. שמא הפקרנו למיתה: (א) ויאמר ה'
אל־אֶהְרֹן. (ספרי) למשה אמר, שיאמר לאֶהְרֹן,
להזהירו על תקנת ישראל שלא יפנסו למקדש:
אתה ובניך ובית־אָבִיךָ. הם בני קהת אבי עמרם:
תשאו את־עֹנֵן הַמִּקְדָּשׁ. עליכם אני מטיל עֹנֵשׁ
הַזָּרִים שִׁיחֻטָּאוּ בַּעֲסָקֵי הַדְּבָרִים הַמִּקְדָּשִׁים
הַמְּסוּרִים לָכֶם, הוא האהל והארון והשלחן וכלי
הקֹדֶשׁ - אִתָּם תִּשְׁבּוּ וְתִזְהִירוּ עַל כָּל זֶר הַבָּא לַגֹּעַ:
וְאַתָּה וּבְנֶיךָ. הַכֹּהֲנִים: תִּשְׁאוּ אֶת־עֹנֵן כְּהִנָּתְכֶם.
שְׂאִינָה מְסוּרָה לְלוּיִם וְתִזְהִירוּ הַלוּיִם הַשּׁוֹגְגִים,
שֶׁלֹּא יִגְעוּ אֲלֵיכֶם בַּעֲבֹדְתְכֶם: (ב) וְגַם אֶת־
אֲחִיךָ. בְּנֵי גֵרְשׁוֹן וּבְנֵי מֶרְרִי: וַיָּלוּ. וַיִּתְחַבְּרוּ
אֲלֵיכֶם לְהִזְהִיר גַּם אֶת הַזָּרִים מִלְּהִתְקָרֵב אֲלֵיהֶם:
וַיִּשְׁרְתוּךָ. בְּשִׁמִּירַת הַשְּׁעָרִים וּלְמִנּוֹת מֵהֶם גִּזְבְּרִין

להפריח מכל הפרות, אף המעורר על הפהנה
פרענותו ממחרת לבא, כמו שמצינו בַּעֲזִיָּה (ד"ה ב
כו): "וְהִצְרַעַת זִרְחָה בְּמִצְחוֹ". וְתִרְגְּמוּ: "וְכַפִּית
שְׂגִדִּין", כְּמִין אֲשֶׁכּוֹל שְׂקָדִים יַחַד כְּפֻתִים זֶה עַל
זֶה: (כה) לְמִשְׁמֶרֶת לְאוֹת. לְזַכְרוֹן שֶׁבְּחֶרְתִּי
בְּאַהְרֹן לִכְהֵן וְלֹא יָלוּנוּ עוֹד עַל הַפְּהִנָּה: וְתִכָּל
תִּלְוֹנָתָם. כְּמוֹ וְתִכָּלָה תִּלְוֹנָתָם. לְשׁוֹן זֶה שֶׁם מַפְעֵל
יַחֲדִיד לְשׁוֹן נִקְבָּה, כְּמוֹ תִּלְוֹנָתָם מִרְּמוּרֵי־שׁ בְּלַעַז.
וַיֵּשׁ חֲלוּק בֵּין תִּלְוֹנוֹתָם לְתִלְנָתָם; תִּלְנָתָם - תִּלְוִינָה
אַחַת, תִּלְוֹנוֹתָם - שֶׁם דָּבָר בְּלִשׁוֹן יַחֲדִיד, וַאֲפֹלוּ הֵם
תִּלְוִנוֹת הַרְבֵּה: (כח) כָּל הַקָּרֵב הַקָּרֵב וְגו'. אֵין
אָנוּ יְכוּלִין לְהִיּוֹת זִהִירִין בְּכָךְ, כִּלְנוּ רִשְׁאִין לְהַפְּנֵס
לְחֻצֵּר אֲהֵל מוֹעֵד וְאַחַד שִׁיקְרִיב עֲצָמוּ יוֹתֵר
מִחֻבְּרֵי וַיִּפְּנֵס לְתוֹךְ אֲהֵל מוֹעֵד יָמוּת: הָאֵם תָּמְנוּ

דסִּהְדוּתָא: ג וַיִּטְרוּן מִטְרָף
 וּמִטְרָת כָּל מִשְׁכָּנָא בְּרֵם לְמַנִּי
 קוּדְשָׁא וּלְמִדְבָּחָא לֹא יִקְרֹבֹן
 וְלֹא יָמוּתוּן אִף אֲנֹן אִף אֲתוֹן:
 ד וַיִּתְּסֻפוּן עֲלָךְ וַיִּטְרוּן יֵת
 מִטְרָת מִשְׁכָּן זִמְנָא לְכָל פְּלִחָן
 מִשְׁכָּנָא וְחִלּוּנִי לֹא יִקְרַב לְוִתְכוֹן:
 ה וַתִּטְרוּן יֵת מִטְרָת קוּדְשָׁא וַיֵּת
 מִטְרָת מִדְבָּחָא וְלֹא יִהְיֶה עוֹד רִגְזָא
 עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ו וַאֲנֹא הָא
 קָרִיבִית יֵת אֲחִיכוֹן לְוָאִי מִגּוֹ בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל לְכוֹן מִתְּנָא יִהְיִיבִין קָדָם יִי
 לְמַפְלַח יֵת פְּלִחָן מִשְׁכָּן זִמְנָא:
 ז וְאַתָּה וּבְנִיךָ עֲמֹד תִּטְרוּן יֵת
 כְּהוֹנֵתְכוֹן לְכָל פְּתָגָם מִדְבָּחָא
 וּלְמַגּוֹ לְפָרוּכְתָּא וְתַפְלַחוֹן פְּלִחָן
 מִתְּנָא אֵיחָב יֵת כְּהוֹנֵתְכוֹן וְחִלּוּנִי
 דִּיקְרַב יִתְקַטֵּל: ח וּמִלִּיל יִי עַם
 אֲהֵרֹן וַאֲנֹא הָא יִהְיִית לָךְ יֵת
 מִטְרָת אֲפָרְשׁוּתִי לְכָל קוּדְשִׁיא
 דְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לָךְ יִהְיִיתְכוֹן לְרִבּוֹ
 וּלְבְנֵיךָ לְקָנִים עָלֵם: ט דִּין יִהְיֶה לָךְ
 מִקוּדֶשׁ קוּדְשִׁיא מוֹתֵר מִן אֲשָׁתָא
 כָּל קִרְבָּנֵיהוֹן לְכָל מִנְחָתְהוֹן וּלְכָל
 חֲטוֹתְהוֹן וּלְכָל אֲשֻׁמְהוֹן דִּי

עוֹלָם כִּסִּי: ט זֶה יִהְיֶה לָךְ מִקְדֶּשׁ הַקִּדְשִׁים מִן־הָאֵשׁ כָּל־קִרְבָּנָם

רש"י

שְׂדֵה לְאוֹהֲבוֹ וְלֹא כְּתֹב וְלֹא חָתֵם וְלֹא הֶעֱלָה
 בְּעֶרְפָּאִין. בָּא אֶחָד וְעָרַעַר (עָלִיו) עַל הַשְּׂדֵה, אָמַר
 לוֹ הַמֶּלֶךְ: כָּל מִי שִׁירְצָה יָבֹא וְיַעֲרַעַר לְנִגְדָךְ?
 הָרִינִי כּוֹתֵב וְחוֹתֵם לָךְ וּמַעֲלָה בְּעֶרְפָּאִין. אִף כָּאן,
 לְפִי שֶׁבָּא קִרַח וְעָרַעַר כִּנְגַד אֲהֵרֹן עַל הַפִּהֲנָה, בָּא
 הַפְּתוּב וְנָתַן לוֹ (חולין קלג) כ"ד מִתְּנֹת כֶּהֱנָה
 בְּבִרְיַת מֶלֶח עוֹלָם, וּלְכָךְ נִסְמְכָה פֶּרֶשֶׁה זֹו לְכָאן:
 מִשְׁמֶרֶת תְּרוּמָתִי. שְׂאֵתָה צִירָךְ לְשִׁמְרֹן בְּטִהְרָה:
 לְמִשְׁחָה. לְגִדְלָה (ספרי): (ט) מִן־הָאֵשׁ. לְאַחַר
 הַקִּטְרֹת הָאֵשִׁים: כָּל־קִרְבָּנָם. כְּגוֹן זִבְחֵי שְׁלָמִי

וְאַמְרָפְלִין (זבחים כז): (ד) וְזֶר לֹא־יִקְרַב אֲלֵיכֶם.
 אֲתִכֶּם אֲנִי מִזְהִיר עַל כָּךְ: (ה) וְלֹא־יִהְיֶה עוֹד
 קֶצֶף. (ספרי) כְּמוֹ שֶׁהָיָה כְּבֹר, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יז):
 "כִּי־יֵצֵא הַקֶּצֶף": (ו) לָכֶם מִתְּנֶה נְתֻנִים. יָכוֹל
 לַעֲבֹדְתֶכֶם שֶׁל הַדְּיוּט? תִּלְמוּד לומר: "לֵה", כְּמוֹ
 שֶׁמֶפֶרֶשׁ לְמַעֲלָה, לְשִׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת גִּזְרִין
 וְאַמְרָפְלִין: (ז) עֲבֹדֶת מִתְּנֶה. בְּמִתְּנֶה נְתֻנִיה לָכֶם:
 (ח) וְאֲנִי הֵנָּה נִתְּנִי לָךְ. (ספרי) בְּשִׁמְחָה. לְשׁוֹן
 שִׁמְחָה הוּא זֶה, כְּמוֹ (שמות ד): "הֵנָּה הוּא יוֹצֵא
 לְקֶרְאֲתָךְ וְרָאָךְ וְשִׁמַּח בְּלִבּוֹ". מִשָּׁל לְמֶלֶךְ שֶׁנָּתַן

יְתִיבוֹן קִדְמֵי קוֹדֶשׁ קוֹדֶשִׁין דִּי
 לָךְ הוּא וְלִבְנֶיךָ: י בְּקֹדֶשׁ
 קוֹדֶשִׁין תִּכְלֶנָּה כָּל דְּכוּרָא יִיכּוּל
 יְתֵה קוֹדֶשׁא יְהִי לָךְ: יא וְדִין לָךְ
 אֶפְרָשׁוֹת מִתְּנֵתְהוֹן לְכָל אַרְמוֹת
 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָךְ יִהְיֶהֱנּוּן וְלִבְנֶיךָ
 וְלִבְנֵיךָ עֲמֹד לָקִיָּם עָלֵם כָּל
 דְּדִכִּי בְּבִיתְךָ יִיכּוּל יְתֵה: יב כָּל
 טוֹב מַשָּׁח וְכָל טוֹב חֲמֹר וְעֶפּוֹר
 רֵאשִׁיתְהוֹן דִּי יִתְּנוּן קָדָם יי לָךְ
 יִהְיֶהֱנּוּן: יג בְּפוּרֵי כָּל דִּי
 בְּאַרְעֵהוֹן דִּי יִיתּוֹן קָדָם יי דִּי לָךְ
 יְהִי כָּל דְּדִכִּי בְּבִיתְךָ יִיכְלֶנָּה:
 יד כָּל חֲרָמָא בִּישְׂרָאֵל דִּי לָךְ
 יְהִי: טו כָּל פֶּתַח וְלֵדָא לְכָל
 בְּשָׂרָא דִּי יִקְרְבוּן קָדָם יי בְּאַנְשָׁא
 וּבִבְעִירָא יְהִי לָךְ בְּרֵם מִפְּרֹק
 תִּפְרוֹק יֵת בּוֹכְרָא דְאַנְשָׁא וְיֵת
 בּוֹכְרָא דְבְעִירָא מְסַאכָא תִּפְרוֹק:
 טז וּפְרִקְנָה מִפְּרִי יִרְחָא תִּפְרוֹק
 בְּפִרְסָנָה כֶּסֶף חֲמֵשׁ סָלְעִין בְּסָלְעִי
 קוֹדֶשׁא עֲשְׂרִין מְעִין הוּא:
 יז בְּרֵם בּוֹכְרָא דְתוֹרָא אוּ בּוֹכְרָא
 דְאַמְרָא אוּ בּוֹכְרָא דְעֵזָא לֹא
 תִּפְרוֹק קוֹדֶשׁא אֲנוּן יֵת דְמֵהוֹן
 תִּזְרוֹק עַל מִדְּבָחָא וְיֵת תְּרַבִּיּהוֹן
 תִּסַּק קֶרֶפֶן לְאַתְקַבְּלָא בְּרַעְוָא
 קָדָם יי: יח וּבִשְׂרָהוֹן יְהִי לָךְ
 כְּחֵדִיא דְאַרְמוֹתָא וּכְשׁוֹקָא

לְכָל־מִנְחָתָם וּלְכָל־חֲטָאתָם וּלְכָל־אֲשָׁמָם
 אֲשֶׁר יֵשִׁיבוּ לִי קֹדֶשׁ קֹדָשִׁים לָךְ הוּא
 וּלְבִנֶיךָ כִּסִּי: י בְּקֹדֶשׁ הַקֹּדָשִׁים תֹּאכְלֶנּוּ כָּל־זָכָר
 יֹאכֵל אֹתוֹ קֹדֶשׁ יִהְיֶה־לָּךְ כִּסִּי: יא וְזֶה־לָּךְ
 תְּרוּמַת מִתְּנֵם לְכָל־תְּנוּפֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָךְ
 נְתֻתִים וּלְבִנֶיךָ וּלְבִנְתֶיךָ אֹתְךָ לְחֶק־עוֹלָם
 כָּל־טָהוֹר בְּבִיתְךָ יֹאכֵל אֹתוֹ כִּסִּי: יב כָּל חֶלֶב
 יִצְהָר וְכָל־חֶלֶב תִּירוֹשׁ וְדִגְן רֵאשִׁיתָם אֲשֶׁר־
 יִתְּנוּ לַיהוָה לָךְ נְתֻתִים כִּסִּי: יג בְּפוּרֵי כָּל־אֲשֶׁר
 בְּאַרְצָם אֲשֶׁר־יָבִיאוּ לַיהוָה לָךְ יִהְיֶה כָּל־
 טָהוֹר בְּבִיתְךָ יֹאכְלֶנּוּ: יד כָּל־חֶרֶם בִּישְׂרָאֵל לָךְ
 יִהְיֶה: טו כָּל־פֶּטֶר רֶחֶם לְכָל־בֶּשָׂר אֲשֶׁר־
 יִקְרִיבוּ לַיהוָה בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה יִהְיֶה־לָּךְ אֵךְ |
 פָּדָה תִּפְדֶּה אֶת בְּכוֹר הָאָדָם וְאֶת בְּכוֹר־
 הַבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה תִּפְדֶּה: טז וּפְדוּיוֹ מִכֶּן־חֹדֶשׁ
 תִּפְדֶּה בְּעֶרְכָּךְ כֶּסֶף חֲמִשָּׁת שֶׁקֶלִים בְּשֶׁקֶל
 הַקֹּדֶשׁ עֲשָׂרִים גֵּרָה הוּא: יז אֵךְ בְּכוֹר־שׁוֹר
 אוֹ־בָכוֹר כֹּשֵׁב אוֹ־בָכוֹר עֹז לֹא תִּפְדֶּה קֹדֶשׁ
 הֵם אֶת־דָּמָם תִּזְרֹק עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־חֲלָבָם
 תִּקְטִיר אִשָּׁה לָרִיחַ גִּיחַח לַיהוָה: יח וּבִשְׂרָם
 יִהְיֶה־לָּךְ כַּחֲזֵה הַתְּנוּפָה וּכְשׁוֹק הַיָּמִין לָךְ

רש"י

צָבוֹר: מִנְחָתָם חֲטָאתָם וְאֲשָׁמָם. כְּמַשְׁמְעוֹ: אֲשֶׁר
 יֵשִׁיבוּ לִי. זֶה גִּזְל הַגֵּר: (י) בְּקֹדֶשׁ הַקֹּדָשִׁים
 תֹּאכְלֶנּוּ וְגו'. לְמַד עַל קֹדָשֵׁי קֹדָשִׁים, שְׂאִין נֶאֱכָלִין
 אֶלָּא בְּעֵזְרָה וּלְזָכְרֵי כְּהֻנָּה: (יא) תְּרוּמַת מִתְּנֵם.
 הַמּוֹרָם מִן הַתּוֹדָה וּמִהַשְׁלָמִים וְאִיל נְזִיר: לְכָל
 תְּנוּפֹת. שְׁהָרִי אֵלּוּ טְעוּנִין תְּנוּפָה: כָּל־טָהוֹר.
 (סְפָרִי) וְלֹא טְמֵאִים. דָּבָר אַחֵר: כָּל־טָהוֹר, לְרִבּוֹת
 אֲשֶׁתּוֹ: (יב) רֵאשִׁיתָם. הִיא תְּרוּמָה גְּדוּלָּה:
 (יח) כַּחֲזֵה הַתְּנוּפָה וּכְשׁוֹק הַיָּמִין. (זִכְרִים נו) שֶׁל
 שְׁלָמִים שְׁנֵאֲכָלִים לַכֹּהֲנִים לְנִשְׁיָהֶם וּלְבָנֵיהֶם

יְהוָה רַס"י: יט כָּל תְּרוּמַת הַקֹּדְשִׁים אֲשֶׁר יְרִימוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לַיהוָה נָתַתִּי לָךְ וּלְבָנֶיךָ וּלְבָנֶיךָ אֶתְךָ לְחֶק־עוֹלָם בְּרִית מַלַּח עוֹלָם הוּא לִפְנֵי יְהוָה לָךְ וּלְזֶרְעֶךָ אֶתְךָ רַס"י: כ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַהֲרֹן בְּאַרְצֶם לֹא תִנָּחַל וְחֶלֶק לֹא־יִהְיֶה לָּךְ בְּתוֹכָם אֲנִי חֶלְקֶךָ וְנִחַלְתָּ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַס"י: ס שְׂבִיעִי כֹא וּלְבָנִי לְיִי הִנֵּה נָתַתִּי כָּל־מַעֲשֵׂר בְּיִשְׂרָאֵל לְנִחְלָה חֶלֶף עֲבַדְתָּם אֲשֶׁר־הֵם עֲבָדִים אֶת־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד: כב וְלֹא־יִקְרְבוּ עוֹד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לִשְׁאֵת חֲטָא לָמוֹת: כג וְעֹבֵד הַלְוִי הוּא אֶת־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד וְהֵם יִשְׂאוּ עוֹנָם חֶקֶת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם וּבְתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִנָּחְלוּ נִחְלָה רַס"י: כד כִּי אֶת־מַעֲשֵׂר בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יְרִימוּ לַיהוָה תְּרוּמָה נָתַתִּי לְלוֹוִים לְנִחְלָה עַל־כֵּן אֶמְרָתִי לָהֶם בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִנָּחְלוּ נִחְלָה רַס"י: פ כֹּה וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: כו וְאֶל־הַלְוִיִּם תְּדַבֵּר וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי־תִקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־

הַמַּעֲשֵׂר אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם מֵאֵתָם בְּנִחְלָתְכֶם וְהִרְמַתֶּם מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת

רַס"י

אֶהָרֶן בְּדָבָר הַבְּרִיא וּמִתְקִים וּמִכְרִיא אֶת אַחֵרִים: בְּרִית מַלַּח. בְּבְרִית הַכְּרוּתָה לְמַלַּח, שְׂאִינוּ מִסְרִית לְעוֹלָם: (כ) וְחֶלֶק לֹא־יִהְיֶה לָּךְ בְּתוֹכָם. (ספרי) אֶף בַּבִּזָּה: (כג) וְהֵם. הַלְוִיִּם יִשְׂאוּ עוֹנָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שְׁעָלֵיהֶם לְהַזְהִיר הַזֵּרִים מִגִּשְׁת אֲלֵיהֶם: (כד) אֲשֶׁר יְרִימוּ לַה' תְּרוּמָה. (ספרי) הַכְּתוּב קָרָא "תְּרוּמָה" עַד שִׁפְרִישׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר:

וּלְעֲבָדֵיהֶם לְשָׁנִי יָמִים וְלִזְלָה אֶחָד, אֶף הַבְּכוֹר נֶאֱכַל לְשָׁנִי יָמִים וְלִזְלָה אֶחָד: לָךְ יְהוָה. (ספרי) כֹּא רַבִּי עֲקִיבָא וְלָמַד: הוֹסִיף לָךְ הַכְּתוּב "הַזֵּה" אַחֲרֵת, שֶׁלֹּא תֹאמַר: כְּחֻזָּה וְשׁוֹק שֶׁל תּוֹדָה, שְׂאִינוּ נֶאֱכַל אֶלָּא יוֹם וְלִזְלָה: (יט) כָּל תְּרוּמַת הַקֹּדְשִׁים. מִחֻבָּתָהּ שֶׁל פָּרָשָׁה זֹאת כָּלְלָהּ בַּתְּחִלָּה וּכְלָלָהּ בַּסּוֹף וּפְרָט בְּאֻמָּצָה: בְּרִית מַלַּח עוֹלָם. כֶּרֶת בְּרִית עִם

יְהוָה מַעֲשֵׂר מִן־הַמַּעֲשֵׂר: כו וַנַּחֲשֹׁב לָכֶם
תְּרוּמַתְכֶם בְּדָגָן מִן־הַגֶּזֶן וּבְמִלֵּאָה מִן־
הַיָּקֵב כס"י: כח כֵּן תְּרִימוּ גַם־אַתֶּם תְּרוּמַת
יְהוָה מִכָּל מַעֲשֵׂרְתֵיכֶם אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאֵת
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּנְתַתֶּם מִמֶּנּוּ אֶת־תְּרוּמַת יְהוָה
לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן כס"י: כט מִכָּל מִתְּנִיתֵיכֶם תְּרִימוּ
אֶת כָּל־תְּרוּמַת יְהוָה מִכָּל־חֲלָבֹו אֶת־מִקְדָּשׁוֹ
מִמֶּנּוּ כס"י: מִפֶּטִיר ל וְאָמַרְתָּ אֱלֹהִים בְּהַרְימְכֶם
אֶת־חֲלָבֹו מִמֶּנּוּ וַנַּחֲשֹׁב לָלוֹיִם כְּתֹבֹאת גֶּזֶן
וּכְתֹבֹאת יָקֵב כס"י: לא וְאֶכְלֹתֶם אֹתוֹ בְּכָל־
מָקוֹם אַתֶּם וּבֵיתְכֶם כִּי־שָׂכַר הוּא לָכֶם חֶלֶף
עֲבַדְתֶּם בְּאַהֲל מוֹעֵד כס"י: לב וְלֹא־תִשְׂאוּ
עָלֶיךָ חֲטָא בְּהַרְימְכֶם אֶת־חֲלָבֹו מִמֶּנּוּ וְאֶת־
קֹדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא תַחֲלִלוּ וְלֹא

תָּמוּתוּ כס"י: פפכ צ"ה פסוקים, דניאל סימן:

רש"י

שִׁיטֵל כֵּהֵן תְּרוּמָה גְדוֹלָה מִן הַכֶּרִי, צָרִיף לְהַפְרִישׁ
הַלְוִי מִן הַמַּעֲשֵׂר תַּחֲלָה אֶחָד מִחֲמִשִּׁים לְתְּרוּמָה
גְדוֹלָה וְיַחֲזֹר וְיַפְרִישׁ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר: (ל) בְּהַרְימְכֶם
אֶת־חֲלָבֹו מִמֶּנּוּ. לְאַחַר שִׁתְּרִימוּ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר
מִמֶּנּוּ: וַנַּחֲשֹׁב. הַמּוֹתֵר לָלוֹיִם חֲלִין גְּמוּרִין: כְּתֹבֹאת
גֶּזֶן. לְיִשְׂרָאֵל, שְׁלֹא תֹאמַר: הוּאֵיל וְקִרְאוּ הַכְּתוּב
"תְּרוּמָה", שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אֶת־מַעֲשֵׂר בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
יָרִימוּ לַה' תְּרוּמָה". יָכוֹל יֵהָא כָּלוּ אֲסוּר? תִּלְמוּד
לוֹמַר "וַנַּחֲשֹׁב לָלוֹיִם כְּתֹבֹאת גֶּזֶן". מַה שֶּׁל יִשְׂרָאֵל
חֲלִין, אִף שֶׁל לְוִי חֲלִין: (לא) בְּכָל־מָקוֹם. אֲפֹלוּ
בְּבֵית הַקְּבֻרוֹת: (לב) וְלֹא־תִשְׂאוּ עָלֶיךָ חֲטָא וְגו'.
(יבמות פט) הָא אִם לֹא תְּרִימוּ, תִּשְׂאוּ חֲטָא: וְלֹא
תָּמוּתוּ. (בכורות נו) הָא אִם תַּחֲלִלוּ, תָּמוּתוּ:

חסלת פרשת קרח

מִנֵּה אֲפֻשׁוּתָא קָדָם יי מַעֲשֵׂרָא
מִן מַעֲשֵׂרָא: כו וַתַּחֲשֹׁב לָכוֹן
אֲפֻשׁוּתָכוֹן כְּעֹבֹרָא מִן אֲדָרָא
וּכְמִלֵּאָתָא מִן מַעֲצֵרְתָא: כח כֵּן
תַּפְרִשׁוֹן אִף אֲתוֹן אֲפֻשׁוּתָא
קָדָם יי מִכָּל מַעֲשֵׂרְתֵיכוֹן דִּי
תַּסְבִּיֹון מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתַתְּנוֹן מִנֵּה
יֵת אֲפֻשׁוּתָא קָדָם יי לְאַהֲרֹן
כְּהֵנָּא: כט מִכָּל מִתְּנִיתָכוֹן
תַּפְרִשׁוֹן יֵת כָּל אֲפֻשׁוּתָא דִּי
מִכָּל שׁוּפְרָה יֵת מִקְדָּשָׁה מִנֵּה:
ל וְתִימַר לְהוֹן בְּאֲפֻשׁוּתָכוֹן יֵת
שׁוּפְרָה מִנֵּה וְיַתְחַשֵּׁב לָלוֹאִי
כְּעֵלְלַת אֲדָרָא וְכְעֵלְלַת מַעֲצֵרְתָא:
לא וְתִיכְלוֹן יֵתָה בְּכָל אֲתֵר אֲתוֹן
וְאַנְשׁ בְּתִיכוֹן אֲרִי אֲגֵרָא הוּא
לָכוֹן חֶלֶף פְּלִחְנָכוֹן בְּמִשְׁפַּן
זְמָנָא: לב וְלֹא תַקְבְּלוֹן עָלוּהִי
חֹבָא בְּאֲפֻשׁוּתָכוֹן יֵת שׁוּפְרָה
מִנֵּה וְיֵת קוֹדֶשֶׁיָא דְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
לֹא תַחֲלוֹן וְלֹא תָמוּתוֹן: פ פ פ

(כו) וַנַּחֲשֹׁב לָכֶם תְּרוּמַתְכֶם בְּדָגָן מִן־הַגֶּזֶן.
תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שְׁלָכֶם אֲסוּרָה לְזָרִים וְלִטְמֵאִין,
וְחִיבִין עָלֶיהָ מִיתָה וְחִמֵּשׁ כְּתְרוּמָה גְדוֹלָה שֶׁנֶּקְרָאת
"רֵאשִׁית דָּגָן" מִן הַגֶּזֶן: וּכְמִלֵּאָה מִן־הַיָּקֵב.
כְּתְרוּמַת תִּירוֹשׁ וְיֵצֶהֱר הַנְּשֻׁלֶת מִן הַיָּקֵבִים: מִלֵּאָה.
לְשׁוֹן בְּשׁוּל תְּבֹוּאָה שֶׁנֶּתְמַלֵּאת: יָקֵב. הוּא הַבּוֹר
שֶׁלִּפְנֵי הַגֵּת, שֶׁהֵינן יוֹרֵד לְתוֹכוֹ. וְכָל לְשׁוֹן יָקֵב
חֲפִירַת קֶרֶקַע הוּא, וְכֵן (זכריה יד): "יָקֵבִי הַמֶּלֶךְ הוּא
יָם" - אוֹקְנִינוֹס חֲפִירָה שֶׁחָפַר מִלְּכוֹ שֶׁל עוֹלָם:
(כח) כֵּן תְּרִימוּ גַם־אַתֶּם. כְּמוֹ שִׁיִּשְׂרָאֵל מְרִימִים
מִגֶּרֶם וּמִיָּקֵבִיהֶם, תְּרִימוּ גַם אַתֶּם מִמַּעֲשֵׂר שְׁלָכֶם,
כִּי הוּא נִחְלָתְכֶם: (כט) מִכָּל מִתְּנִיתֵיכֶם תְּרִימוּ אֶת
כָּל־תְּרוּמַת ה'. בְּתְרוּמָה גְדוֹלָה הַכְּתוּב מְדַבֵּר, שְׁאֵם
הַקֹּדִים לְוִי אֶת הַכֹּהֵן בְּכִרִי וְקִבֵּל מַעֲשֻׁרוֹתָיו קָדָם

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וזאת התורה, אשר־שם משה לפני בני ישראל:

עֲנִיִּים הֵי אֲלֵהֶם לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתַמְכִּיהָ מֵאֲשֶׁר. דְּרָכֶיהָ דְּרַכֵּי־נֶעַם, וְכָל־נְתִיבֶיהָ שְׁלוֹם. אַרְבָּע יָמִים בְּיָמֶיהָ, בְּשִׁמְלָהּ עֶשֶׂר וְכָבוֹד. וְיִחַץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יִגְדִּיל תּוֹרָה וַיֹּאדִיר:

מדִּיקִים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בְּנַבִּיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בְּאֶמֶת בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבַמֶּשֶׁה עַבְדּוֹ וּבִישְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבְנַבִּיאֵי הָאֱמֶת וְצִדְקָה:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפִּי המפטיר. ומכל מקום, צריכים לזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר חוקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרה לפרשת קרח בשמואל א פרק יא

יֵא יד וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־הָעָם לָכוּ וְנִלְכֶה הַגְּלָגֶל וְנַחֲדֹשׁ שֵׁם הַמְּלוּכָה: טו וַיֵּלְכוּ כָל־הָעָם הַגְּלָגֶל וַיִּמְלְכוּ שֵׁם אֶת־שְׁאוּל לִפְנֵי יְהוָה בַּגְּלָגֶל וַיִּזְבְּחוּ־שָׁם זִבְחִים שְׁלָמִים לִפְנֵי יְהוָה וַיִּשְׁלַח שֵׁם שְׁאוּל וְכָל־אֲנָשָׁיו יִשְׂרָאֵל עַד־מָאוֹד:

יב א וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל הִנֵּה שָׁמַעְתִּי בְקִלְכֶם לְכָל אֲשֶׁר־אָמַרְתֶּם לִי וְאִמְלִיךְ עֲלֵיכֶם מֶלֶךְ: ב וְעַתָּה הִנֵּה־הַמֶּלֶךְ | מִתְּהַלֵּךְ לִפְנֵיכֶם וְאֲנִי זָקֵנִתִי וְשִׁבְתִּי וּבְנֵי הַנָּם אֲתִכֶּם וְאֲנִי הִתְהַלֵּכְתִּי לִפְנֵיכֶם מִנְעָרִי עַד־תַּיִם הַזֶּה: ג הִנְנִי עָנִי בִּי נָגַד יְהוָה וְנִגַּד מְשִׁיחוֹ אֶת־שְׁאוּל | מִי לְקַחְתִּי וְחִמּוֹר מִי לְקַחְתִּי וְאֶת־מִי עֲשִׂיתִי רְצוֹנִי וּמִי־מִי לְקַחְתִּי כָפָר וְאֲעֲלִים עֵינַי בּוֹ וְאֲשִׁיב לָכֶם: ד וַיֹּאמְרוּ לֹא עֲשִׂיתָנוּ וְלֹא רְצוֹנָנוּ וְלֹא־לְקַחְתָּ מִי־אִישׁ מְאוּמָה: ה וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עַד יְהוָה בָּכֶם וְעַד מְשִׁיחוֹ תַיִם הַזֶּה כִּי לֹא מִצְאָתֶם בְּיָדִי מְאוּמָה וַיֹּאמֶר עַד: ו וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־הָעָם יְהוָה אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת־מִשְׁחָה וְאֶת־אֶהֱרֹן וְאֲשֶׁר הָעֵלָה אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: ז וְעַתָּה הִתִּיצְבוּ וְאֲשַׁפְּטָה אֲתִכֶּם לִפְנֵי יְהוָה אֵת כָּל־צַדִּיקוֹת יְהוָה אֲשֶׁר־עָשָׂה אֲתִכֶּם וְאֶת־אֲבוֹתֵיכֶם: ח כַּאֲשֶׁר־כָּא יַעֲקֹב מִצְרַיִם וַיַּעֲקֹב אֲבוֹתֵיכֶם אֶל־יְהוָה וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־מִשְׁחָה וְאֶת־אֶהֱרֹן וַיִּצְיָאוּ אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם מִמִּצְרַיִם וַיִּשְׁכּוּ בְּמִקְוֵם הַזֶּה: ט וַיִּשְׁכְּחוּ אֶת־יְהוָה

אֱלֹהֵיהֶם וַיִּמָּכֶר אֹתָם בֶּיֶד סִיסְרָא שַׂר־צָבָא חֲצֹר וּבִיד־פְּלִשְׁתִּים וּבִיד מֶלֶךְ מוֹאָב וַיִּלְחֲמוּ בָם: יַיִזְעֻקוּ
 אֶל־יְהוָה וַיֹּאמְרוּ חֲטֵאנוּ כִּי עֲזַבְנוּ אֶת־יְהוָה וְנִעְבַּד אֶת־הַבַּעַלִּים וְאֶת־הָעִשְׁתָּרוֹת וְעַתָּה הִצִּילֵנוּ מִיַּד
 אֹיְבֵינוּ וְנִעְבְּדֶךָ: יֵא וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־יִרְבֶּעֵל וְאֶת־בֶּרֶךְ וְאֶת־יִפְתָּח וְאֶת־שְׁמוּאֵל וַיִּצֹל אֶתְכֶם מִיַּד אֹיְבֵיכֶם
 מִסָּבִיב וַתֵּשְׁבוּ בְּטָח: יב וַתֵּרְאוּ כִּי נָחַשׁ מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן בָּא עֲלֵיכֶם וַתֹּאמְרוּ לִי לֹא כִּי־מֶלֶךְ יִמְלֹךְ עָלֵינוּ
 וַיְהִי וְאֱלֹהֵיכֶם מִלִּבְכֶם: יג וְעַתָּה הִנֵּה הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בְּחַרְתֶּם אֲשֶׁר שָׁאַלְתֶּם וְהִנֵּה נָתַן יְהוָה עֲלֵיכֶם מֶלֶךְ:
 יד אִם־תִּירָאוּ אֶת־יְהוָה וְעַבַדְתֶּם אוֹתוֹ וְשָׁמַעְתֶּם בְּקוֹלוֹ וְלֹא תִמְרוּ אֶת־פִּי יְהוָה וְהִיתֶם גַּם־אֹתָם
 וְגַם־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר מֶלֶךְ עֲלֵיכֶם אַחֵר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: טו וְאִם־לֹא תִשְׁמָעוּ בְּקוֹל יְהוָה וּמִרִיתֶם אֶת־פִּי יְהוָה
 וְהִיתָה יַד־יְהוָה בָּכֶם וּבְאִבּוֹתֵיכֶם: טז גַּם־עַתָּה הִתִּיצְבוּ וּרְאוּ אֶת־הַדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה אֲשֶׁר יְהוָה עֹשֶׂה
 לְעֵינֵיכֶם: ז הֲלוֹא קִצִּיר־חֲטִים הַיּוֹם אֶקְרָא אֶל־יְהוָה וַיִּתֵּן קִלּוֹת וּמָטָר וַדְּעוּ וּרְאוּ כִּי־רַעַתְכֶם רַבָּה אֲשֶׁר
 עֲשִׂיתֶם בְּעֵינֵי יְהוָה לְשָׂאוֹל לָכֶם מֶלֶךְ: יח וַיִּקְרָא שְׁמוּאֵל אֶל־יְהוָה וַיִּתֵּן יְהוָה קִלְתָּ וּמָטָר בַּיּוֹם הַהוּא
 וַיִּירָא כָּל־הָעָם מְאֹד אֶת־יְהוָה וְאֶת־שְׁמוּאֵל: יט וַיֹּאמְרוּ כָּל־הָעָם אֶל־שְׁמוּאֵל הִתְפַּלֵּל בְּעַד־עַבְדֶּיךָ
 אֶל־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְאֶל־נַמּוֹת כִּי־יִסְפְּנוּ עַל־כָּל־חַטּוֹתֵינוּ רָעָה לְשָׂאוֹל לָנוּ מֶלֶךְ: כ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־הָעָם
 אֶל־תִּירָאוּ אִתְּם עֲשִׂיתֶם אֵת כָּל־הָרָעָה הַזֹּאת אֲדָּא אֶל־תִּסּוּרוּ מֵאַחֲרֵי יְהוָה וְעַבַדְתֶּם אֶת־יְהוָה
 בְּכָל־לִבְבְּכֶם: כא וְלֹא תִסּוּרוּ כִּי אַחֲרֵי הַתְּהוּ אֲשֶׁר לֹא־יִזְעִילוּ וְלֹא יִצְּלוּ כִּי־תְהוּ הַמָּוֶה: כב כִּי לֹא־יִפְּשׁ
 יְהוָה אֶת־עַמּוֹ בְּעֶבֶר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל כִּי הוֹאִיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת אִתְּכֶם לוֹ לְעַם:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בְּרוּךְ אַתָּה יי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת,
 הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַּבֵּר וּמְקַיֵּם, שְׁכָל דְּבָרָיו אֱמֶת
 וְצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יי אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ
 אַחֲרָיִךְ לֹא יָשׁוּב רִיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אַתָּה. בְּרוּךְ אַתָּה יי, הָאֵל
 הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיִּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נַפְשׁ תּוֹשִׁיעַ וְתִשְׁמַח בְּמַהֲרָה
 בְּיָמֵינוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יי. מְשַׁמַּח צִיּוֹן בְּבִנְיָה:

שְׁמַחֲנוּ, יי אֱלֹהֵינוּ, בְּאַלְיָהוּ הַנְּבִיא עֲבָדְךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֲךָ,
 בְּמַהֲרָה יָבוֹא וַיִּגַּל לִבְנוֹ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנָּחְלוּ עוֹד
 אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי כִשֵּׁם קֹדֶשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שְׁלֹא יִכְבֶּה גֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:
 בְּרוּךְ אַתָּה יי, מְגַן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוּדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שְׁנַתָּה לָנוּ
 יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְקַדְּשָׁה וּלְמַנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתַפְאֶרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ
 אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ. יִתְבָּרַךְ שְׁמֶךָ בְּפִי כָל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם
 וָעֶד: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

הַמוֹלָד: יוֹם חֲמִישִׁי, שָׁעָה 11 לַפְּנֵי הַצְהָרָיִים, 46 דְּקוּת, 10 חֲלָקִים.
 רֹאשׁ חֹדֶשׁ תַּמּוּז, בְּיוֹם הַחֲמִישִׁי וּבְיוֹם הַשִּׁישִׁי הֵבֵא עֲלֵינוּ לְטוֹבָה.

אגרות קודש

ב"ה, כ"א סיון, תשי"ח
 ברוקלין.
 שלום וברכה!

במענה למכתבו פ"נ, בו כותב אשר לפי דעתו אינו מצליח במסחרו וכלשונו במכתבו, זאת אומרת
 בלי מזל.

והנה ידוע מאמר רז"ל, ואין מזל לישראל, כי הקב"ה בורא עולם ומנהיגו הוא המשגיח על כל אחד
 ואחת מישראל בכל המצטרך לו ולבני ביתו.

ומזה מובן שעליו להוסיף בעניני תורה ומצות וכן שכל ב"ב יעשו כזה, שעל ידי זה יתוסף בברכות
 השי"ת בהמצטרך בכלל ובעניני פרנסה בפרט.

ובנוגע לעניני פרנסה ביחוד ידועה עצת חז"ל מלח ממון חסר, זאת אומרת שעליו להרבות בצדקה,
 ולחלק את הצדקה ברבות פעמים, ומזמנים המסוגלים לזה הוא בכל יום חול קודם תפלת הבקר.

ומהנכון אשר יבדקו את התפילין שלו וכן את המזוזות בדירתם שתהיינה כולן כשרות כדין.

בברכה לבשו"ט.

ב"ה, כ"א סיון, תשי"ח
 ברוקלין.
 שלום וברכה!

במענה למכתבו פ"נ, בו כותב אודות מלאכתו בקדש ואשר חי חיי צער.

ויהי רצון אשר השי"ת בורא עולם ומנהיגו ירחיב פרנסתו בגשמיות ובטח מצדו הוא ירחיב פרנסתו
 ברוחניות, זאת אומרת ההשתדלות בהחזקת היהדות והפצתה, ודבר משנתנו, כך היא דרכה של תורה וכו',
 וחיי צער תח"י כו' יקיים זה ע"י צער ברוחניות ז.א. קיום ההוראה ונפשי כעפר לכל תהי', שמצטער מתוך
 היותו ענו ושפל וכמאמר המשנה מאר מאר הוה שפל רוח.

מהנכון אשר יבדוק את התפילין שלו ואת המזוזות בדירתו שתהיינה כולן כשרות כדין, וילמוד
 שיעור בפנימיות התורה ובפרט באותן הימים שעוסק במלאכת שמים כתיבת סת"ם.

בברכה לבשו"ט.

לוח זמנים לשבוע פרשת קרח בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שישי

כל הזמנים הם על פי השעון הרגיל, במדינות בהם נהוג "שעון קיץ" (גם בישראל), צריך להוסיף שעה בתאריכים בהם נהוג שעון הקיץ.

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמו"ר									
	ו	א	ו	א	ו	א	ו	א	ו	א	ו	א		
אוסטריה וינה	3:56	3:54			7:57	7:56			9:17	9:16	20:40	20:40	19:42	21:03
אוסטרליה מלבורן	7:36	7:36	9:07	9:08	10:00	9:59	10:47	10:46	17:09	17:10	17:38	17:39	16:52	17:53
אוקראינה אודסה	4:07	4:05	6:13	6:17	8:03	8:04	9:22	9:23	19:55	19:55	20:34	20:34	19:37	20:55
אוק. דנייפרופטרובסק	3:40	3:39			7:42	7:40	9:00	9:02	19:45	19:46	20:27	20:27	19:28	20:50
אוקראינה ז'יטומיר	3:56	3:54			8:02	8:01	9:23	9:24	20:20	20:20	21:05	21:04	20:02	21:30
אוקראינה קייב	3:48	3:46			7:55	7:53	9:15	9:17	20:14	20:14	20:59	20:59	19:56	21:25
איטליה מילאנו	4:36	4:34	6:54	6:56	8:30	8:31	9:48	9:49	20:16	20:16	20:53	20:53	19:58	21:14
ארגנטינה ב. איירס	8:01	8:00	9:38	9:39	10:28	10:29	11:17	11:18	17:51	17:52	18:18	18:20	17:34	18:33
ארה"ב בולטימור	4:41	4:40	7:15	7:17	8:24	8:25	9:38	9:39	19:36	19:37	20:08	20:09	19:19	20:25
ארה"ב ברוקלין נ.י.	4:27	4:25	6:59	7:01	8:11	8:13	9:26	9:28	19:31	19:31	20:04	20:04	19:13	20:22
ארה"ב לוס אנג'לס	4:44	4:42	7:20	7:21	8:19	8:20	9:31	9:32	19:08	19:09	19:37	19:37	18:51	19:52
ארה"ב מיאמי	5:32	5:30	8:06	8:08	8:57	8:58	10:05	10:06	19:16	19:16	19:41	19:42	18:58	19:55
ארה"ב משיגן	4:57	4:56	7:27	7:29	8:45	8:46	10:01	10:02	20:13	20:13	20:47	20:47	19:55	21:06
ארה"ב ניו ג'רסי	4:29	4:28	7:03	7:04	8:13	8:15	9:28	9:30	19:30	19:30	20:02	20:03	19:12	20:20
ארה"ב ניו הייבן	4:21	4:19	6:52	6:54	8:07	8:08	9:22	9:23	19:29	19:29	20:02	20:03	19:11	20:20
ארה"ב שיקאגו	4:17	4:15	6:47	6:49	8:03	8:05	9:19	9:21	19:29	19:29	20:03	20:03	19:11	20:21
ברזיל ס. פאולו	6:49	6:48	8:44	8:45	9:28	9:29	10:21	10:22	17:29	17:30	17:53	17:55	17:12	18:07
ברזיל ריו דה ז'נרו	6:34	6:33	8:30	8:31	9:14	9:15	10:07	10:08	17:17	17:18	17:41	17:42	17:00	17:54
בריטניה לונדון	3:45	3:43			7:52	7:54	9:15	9:17	20:21	20:21	21:08	21:08	20:03	21:35
בריטניה מנצ'סטר	3:42	3:40			7:55	7:57	9:20	9:22	20:42	20:42	21:34	21:34	20:24	22:06
גרמניה פרנקפורט	4:17	4:15			8:21	8:23	9:43	9:44	20:39	20:39	21:23	21:23	20:21	21:48
ישראל באר שבע	4:39	4:38	7:15	7:16	8:10	8:11	9:20	9:21	18:48	18:49	19:16	19:17	18:31	19:31
ישראל חיפה	4:34	4:32	7:10	7:11	8:07	8:08	9:18	9:19	18:52	18:52	19:20	19:20	18:22	19:35
ישראל ירושלים	4:35	4:34	7:12	7:13	8:08	8:09	9:19	9:20	18:48	18:49	19:16	19:16	18:09	19:31
ישראל תל אביב	4:36	4:35	7:13	7:14	8:09	8:10	9:20	9:21	18:51	18:52	19:19	19:19	18:32	19:34
מולדובה קישינב	4:12	4:10			8:08	8:10	9:27	9:29	20:04	20:04	20:43	20:43	19:46	21:05
מקסיקו מקסיקו	5:59	5:59	8:32	8:33	9:18	9:20	10:24	10:26	19:17	19:18	19:41	19:42	19:00	19:55
סינגפור סינגפור	7:02	7:01	9:22	9:23	10:04	10:05	11:05	11:06	19:13	19:14	19:35	19:36	18:55	19:47
פולין ורשא	3:17	3:15			7:26	7:28	8:49	8:51	20:01	20:01	20:50	20:50	19:43	21:18
צרפת ליאון	4:53	4:51	7:09	7:11	8:47	8:48	10:05	10:06	20:34	20:35	21:12	21:12	20:17	21:33
צרפת פריז	4:49	4:48			8:50	8:52	10:10	10:12	20:58	20:58	21:40	21:40	20:40	22:04
קנדה טורונטו	4:38	4:36	7:04	7:06	8:28	8:29	9:45	9:46	20:03	20:03	20:38	20:39	19:45	20:58
קנדה מונטריאול	4:07	4:05	6:25	6:27	8:01	8:02	9:19	9:20	19:47	19:47	20:24	20:25	19:29	20:45
רוסיה מוסקבה	3:47	3:44			8:08	8:09	9:35	9:36	21:17	21:17	22:18	22:17	20:59	22:58
רוסיה רוסטוב (דנון)	4:28	4:26			8:25	8:26	9:44	9:45	20:22	20:22	21:01	21:01	20:04	21:23
שווייץ ציריך	4:31	4:29			8:28	8:30	9:47	9:49	20:26	20:27	21:06	21:06	20:09	21:28

1. הזמנים המצוינים בלוח הזמנים הם על פי החישובים שנערכו בספר "זמנים כהלכה" מאת הרב יהודה לוי.

2. זמן שקיעת החמה הוא לפי חישוב השקיעה הנראית.

3. זמן צאת הכוכבים הוא על פי שיטת אדמו"ר הזקן.

4. המשבצות הריקות הן בגלל קושי טכני לחשב באותו תאריך, את הזמן המדויק של עלות השחר והזמנים הנובעים מכך במקומות אלו.

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:
יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו, שתוליכנו לשלום ותציעדנו לשלום ותדריכנו לשלום ותסמכנו לשלום, ותגיענו למחוז חפצנו לחיים ולשמחה ולשלום, (ואם דעתו לחזור מיד אומר ותחזירנו לשלום), ותצילנו מפח כל-אויב ואורב ולסטים וחסידות רעות בדרך ומכל-פורעניות המתרגשות ובאות לעולם. ותשלח ברכה בכל-מעשה ידינו, ותתנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל-רואינו, ותגמלנו חסדים טובים ותשמע קול תפלתנו כי אתה שומע תפלת כל-פה: ברוך אתה יי, שומע תפלה:

להשתתפותכם גם על ידי תרומה כספית בהפצת "דבר מלכות"

בהפקדה לחשבון בנק:

ישראל ISRAEL:

"אור אבנר" בנק הדואר, סניף - 565 חשבון - 8248042

"אור אבנר" בנק הפועלים, סניף - 537 חשבון - 557709

לתרומות מחו"ל:

bank hapoalim, branch: 537, account: or avner 557709, swift: poalilit

ארה"ב U.S.A.:

dvarmalchus, north fork bank, 3464007636

למשלוחים דרך הדואר:

ישראל ISRAEL:

נא לכתוב צ"ק על שם "אור אבנר"

לכתובת: דבר מלכות ת.ד. 373 כפר חב"ד

ארה"ב U.S.A.:

Dvarmalchus 770 Eastern Parkway brooklyn N.Y. 11213

לתרומות דרך אתר "דבר מלכות" באינטרנט:

<http://www.dvarmalchus.org/Donate.aspx>

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

FAX: (972) 3 9606108

ת.ד. 373 כפר חב"ד 72915 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 72915 Israel

E-mail: OrHachasidus@DvarMalchus.Org * USA@DvarMalchus.Org

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com * www.lahak.org

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il 08-8502772 פקס

Dvar Malchus
Issue # 00118
22/06/2008